

UŞAK İLİNDE TARIMSAL ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ VE YAPISAL SORUNLAR

Dr. Uğur SAĞLAM

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN

TEKİRDAĞ-2013

Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi ABD'nda kabul edilen
Doktora tezidir.

YAYIN NO: - 248
İSBN: 978-605-9175-11-1

ÖZET

Doktora Tezi

UŞAK İLİNDE TARIMSAL ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ VE YAPISAL SORUNLAR

Uğur SAĞLAM

Namık Kemal Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN

Ülkemizde tarım sektörü, toplum beslenmesine, işgücüne, verimliliğe, ekonomiye ve ihracata katkısı bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle tarımsal üretiminin yoğun olarak yapıldığı kırsal bölgelerde yaşayan halkın ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması, iş olanaklarının artırılması, sosyal adaletin sağlanması, her konuda eğitim ve bilgi yönünden donatılmasıyla verimliliğin artırılması gerekmektedir.

Tarımsal üretici örgütleri ekonomik ve sosyal politikalar üretmek, demokrasi kültürünü yaşatmak, kaynakları etkin ve verimli kullanmak, yatırım yaparak üretime ve istihdama katkıda bulunmak, yoksullukla mücadele etmek gibi amaçlarla kurulmaktadırlar. Tüm bu yönlerden bakıldığında ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunması ve kırsal bölgelerin kalkındırılması için önem verilmesi gereken kuruluşlardır.

Bu araştırmayla Uşak'ta faaliyet gösteren tarımsal üretici örgütlerinin mevcut durumları, üreticilerin sosyo-ekonomik yapısı, örgütlenmeye bakışı, örgütlenme konusundaki bilgi düzeyleri, örgütlenmeden beklentileri, örgütlenmeye ilişkin sorunları belirlenmiş, bu sorunlara çözüm önerileri geliştirilmiştir. Ayrıca Uşak örneğiyle ülke genelindeki tarımsal örgütlenme durumu da incelenmiş ve sorunları belirlenerek çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın ana materyalini 360 üreticiyle yapılan anket verileri oluşturmuştur. Ayrıca araştırmada kamu kurum ve kuruluşlarının, tarımsal üretici örgütlerinin konu ile ilgili istatistik verilerden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilmiş ve yorumlarla desteklenmiştir. Araştırma sonuçları çizelge ve grafikler halinde verilmiş ve Logit analiz metodu ile yapılan bir model önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca ki-kare ve korelasyon analizleri yapılarak tablolar oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan üreticilerin % 89,2'si tarımsal üretici örgütüne üye veya ortaktır. Bu üreticilerin %62,5'i tarımsal üretici örgütü tanımını ve %66,7'si örgütlerin avantaj sağladığını bilmektedir. Üreticilerin %10,9'u Tarımsal Kalkınma Kooperatifini çok başarılı, %66,3'ü Tarım Kredi Kooperatifini başarılı bulmaktadır. Örgütlenme konusunda en önemli sorun yönetim sorunları (%26,1) olarak belirlenmiştir.

Üreticilerin eğitim durumları ile tarımsal üretici örgütü tanımını bilme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe üreticilerin tarımsal üretici örgütünü üyelerin/ortakların kurduğu, yönetimde söz sahibi olduğu ve ortak menfaatlerini hedef alan bir kuruluş olarak görme oranları artmaktadır.

Yapılan çalışma ile üreticilerin, tarımsal üretici örgütleri aracılığıyla sahip oldukları kaynak ve potansiyeli daha etkin ve verimli kullanabilecekleri, kendi görüş ve önerilerini yine örgütleri aracılığıyla ileterek ulusal tarım politikalarının oluşturulması ve geliştirilmesine katkı sağlayabilecekleri ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Tarımsal Üretici Örgütlenmesi, Kooperatif, Uşak

ABSTRACT

Ph. D. Thesis

AGRICULTURAL PRODUCER ORGANIZATION AND STRUCTURAL PROBLEMS IN UŞAK

Uğur SAĞLAM

Namık Kemal University

Graduate School of Natural And Applied Sciences

Department of Agriculture Economy

Supervisor: Prof.Dr. İ.Hakkı İNAN

Agriculture sector has vital importance in point of the nutrition of community, labour, productivity, economy and the contribution to the exportation in Turkey. . Therefore, it is required to increase the productivity by improving the economic and social aspects of people who live in countryside in where agricultural production is done intensely; increasing the employment opportunities for them; providing social justice for them; and equipping them with education and information in every aspect.

Agricultural producer organizations are established for multi-purposes such as producing social and economic policies, keeping culture of democracy alive, consuming resources active and efficient, contributing to the production and employment by making investments, and struggling against poverty. When examining from all of these aspects, these organizations should be paid importance for contributing economic and social progress and developing the countryside.

The current situation of agricultural producer organizations which are active in Uşak, the socio-economic structure of producers, their perspective to the organization, their knowledge level in point of organizing, their expectations from organizing, and their problems in organizing were determined and solution suggestions against these problems were improved by this research. Besides, with Usak sample, the situation of agricultural organization was surveyed in nation-wide and tried to suggest solutions against these problems.

The survey data from 360 producers generated the main material for this research. Besides, it was benefited from statistics data of public institutions and organizations and agricultural producer organizations in this research. Obtained data was evaluated as statistical by the help of chi-square and correlation analyses, also a sample which was made with Logit analysis method was suggested.

In accordance with the obtained results, it was detected that 89,2 % of producers were members or partners to the agricultural producer organization, 62,5 % of these producers knew the definition of agricultural producer organization and 67,7 % of them were aware of the advantages which were provided by this organization. While 10,9 % of these producers thought about the cooperative of agricultural development as very successful, 66,3 % of them thought about this cooperative as successful. The management problem (26,1 %) was detected as the most important problem in point of organizing. There is a significant correlation between the education of producers and knowing the definition of agricultural producer organization. According to this, it was detected that when the educational level of producers was increased, they started to think about the agricultural producer organization as an organization which was established by members and partners, in where they had a voice in administration, and aimed at the common interests of them.

In this thesis study puts forward that producers could use their sources and potentials more effective and efficient by means of the agricultural producer organization. Besides, producers can contribute to be formed and developed of national agricultural policies by transmitting their own view and suggestions through their organizations

Key Words: Agriculture, Agricultural producer organizations, Cooperative, Uşak

2013, 146 page

Sevgili Eşime...

ÖNSÖZ

Tüm zamanların ve ülkelerin vazgeçilmezi olan tarım sektörünün yaşadığı sorunların en önemlilerinden biri tarımsal üreticilerin örgütlenmesinde karşılaşılan sorunlardır. Tarımsal üretimde kalite ve verimin arttırılabilmesi çok önemli olduğu gibi, üretilen ürünlerin daha iyi değerlendirilebilmesi de bir o kadar önemlidir. Sermaye birikimi yetersiz olan üreticilerin sermayelerini en iyi şekilde kullanabilmeleri, üretimden pazarlamaya tüm aşamalarda kolaylık sağlayabilmeleri, böylece ekonomik yönden gelişebilmeleri, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirerek sosyal yönden gelişebilmeleri, tarımsal politika ve uygulamalarda söz sahibi olabilmeleri için örgütlenmeleri gerekmektedir.

Bu çalışmada, Uşak'ta faaliyet gösteren tarımsal üretici örgütlerinin mevcut durumları analiz edilerek, sorunları tespit edilmeye ve bu sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bu öneriler dikkate alındığında sorunlarını aşip gelişmelerini tamamlayarak, kırsal kalkınmada beklenen başarıyı yakalamada önemli bir rol üstlenebileceklerdir.

Bana bu konuda çalışma olanağı veren, eğitimimin ve çalışmamın her aşamasında engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, katkı ve önerileri ile bu çalışmamın olgunlaşmasını sağlayan danışman hocam Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN'a; Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi ve Araştırma Görevlilerine teşekkürlerimi sunarım.

Doktora eğitimine başlamam konusunda beni yüreklendiren ve her zaman destekleyen sevgili kardeşim Bitki Koruma Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Özgür SAĞLAM'a teşekkür ederim.

Çalışmalarına olanak sağlayıp destek olan tecrübe ve deneyimlerinden yararlandığım Uşak İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık eski Müdürü Sayın Atilla ARSLAN ve tüm idarecilere, eğitimim sırasında, işlerin yoğun olduğu dönemlerde dahi her zaman destekleyen, Uşak tarımsal üretici örgütleri ve mevzuat hakkında bilgi sağlayan Kırsal Kalkınma ve Örgütlenme Şube Müdürlüğünde görevli çok değerli mesai arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam sırasında anket çalışmalarına yardımcı olan Uşak Belde ve Köylerinde görev yapan Ziraat Mühendisi ve Veteriner Hekim arkadaşlara, anket sorularını içtenlikle yanıtlayan üreticilere, bilgi ve tecrübelerini paylaşan Başkan ve yöneticilere, anket verilerinin düzenlenmesi ve analizlerinde yardımcı olan Sayın Aslı YALÇIN'a teşekkür ederim.

Eğitimim ve çalışmalarına ilgi gösteren, içtenlikle destekleyen yakındaki ve uzaktaki tüm dostlarıma, maddi ve manevi destekleriyle her zaman yanımda olan Sevgili Eşim Melek SAĞLAM'a minnettarlığım sonsuzdur.

Bakanlığımızın, Tarım Ekonomisi alanında politika geliştirmesi konusunda çalışmalar yapmanın yanında, Tarım Ekonomisi Bilim Dalında akademik çalışmaları desteklemek amacıyla Gönüllü Araştırmacı Programı kapsamında hazırlamış olduğum tezin basımı ve yayınlanmasında katkı sağlayan Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü'ne teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Uğur SAĞLAM

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	i
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	i
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
ÇİZELGELER DİZİNİ	vi
1.GİRİŞ	1
2.KAYNAK ÖZETLERİ	3
3.MATERYAL ve YÖNTEM.....	5
3.1 Materyal	5
3.2 Yöntem.....	5
3.2.1 Örnekleme ve Veri Toplamada Kullanılan Yöntem.....	5
3.2.2 Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem	5
4.ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	8
4.1 Doğal Yapı	8
4.1.1 Coğrafi durum	8
4.1.2 Doğal bitki örtüsü.....	8
4.1.3 İklim	8
4.1.4 Ulaşım durumu.....	9
4.1.5 Enerji ve madenler	9
4.2 Nüfus Yapısı.....	9
4.3 Eğitim.....	9
4.4 Sağlık.....	10
4.5 Sanayi ve Ticaret.....	10
4.6 Tarımsal Yapı.....	10
4.6.1 İşletme büyüklükleri.....	11
4.6.2 Arazinin tarımsal potansiyele göre sınıflandırılması.....	11
4.6.3 Sulama durumu	11
4.6.4 Bitkisel üretim.....	11
4.6.5 Hayvansal üretim.....	12
4.6.5.1 Hayvancılık potansiyeli.....	12
4.6.5.2 Hayvansal ürünler üretimi	13
4.6.6 Su ürünleri üretimi	14
4.6.7 Tarım tekniği ve girdi kullanma düzeyi	15
4.7 Üretim yapan gıda işletmeleri	15
5. ÖRGÜTLENME VE ÖRGÜT TANIMI	16
6. TARIMSAL ÖRGÜTLENME	17
7. AB'DE TARIMSAL ÖRGÜTLENME.....	18
7.1 Ekonomik Örgütler.....	18
7.1.1 Kooperatifler	18
7.1.2 Üretici birlikleri.....	19
7.2 Mesleki Örgütler	19
7.2.1 Ziraat Odaları	19
7.2.2 Çiftçi Birlikleri.....	20
7.2.3 Branş Birlikleri.....	20
7.3 AB Çiftçi Örgütleri (COPA, COGECA ve CEJA).....	20
8. TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ.....	22
8.1 Ekonomik ve Sosyal Amaçlı Örgütler.....	25
8.1.1 Tarımsal Amaçlı Kooperatifler	25
8.1.1.1 Tarımsal amaçlı kooperatiflerin tarihsel gelişimi.....	27
8.1.1.1.1 Dünyada kooperatifçiliğin tarihi ve gelişimi	27
8.1.1.1.2 Türkiye'de kooperatifçiliğin tarihi ve gelişimi	28
8.1.1.2 Tarımsal amaçlı kooperatiflerin kooperatifçilik ilkeleri açısından incelenmesi	30

8.1.1.3 Kooperatiflerin yararları	30
8.1.1.3.1 Ekonomik yararlar	30
8.1.1.3.2 Yaşam düzeyini yükseltmeye dönük yararlar.....	30
8.1.1.3.3 Sosyal yararlar	30
8.1.1.4 Tarımsal Amaçlı Kooperatifler.....	31
8.1.1.4.1 Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri.....	31
8.1.1.4.2 Sulama Kooperatifleri.....	31
8.1.1.4.3 Su Ürünleri Kooperatifleri.....	32
8.1.1.4.4 Pancar Ekicileri Kooperatifleri	32
8.1.1.5 Tarımsal amaçlı kooperatiflerde üst örgütlenme	33
8.1.1.5.1 Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği (Haykoop)	33
8.1.1.5.2 Çay Kooperatifleri Merkez Birliği (Çaykoop)	34
8.1.1.5.3 Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği (Tüs-Koopbir)	34
8.1.1.5.4 Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği (Sür-Koop).....	34
8.1.1.5.5 Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği (Orkoop)	34
8.1.1.5.6 Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği (Köykoop) ..	34
8.1.1.5.7 Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği (Tarım-Koop).....	35
8.1.1.5.8 Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik)	35
8.1.1.5.9 Türkiye Milli Kooperatifler Birliği.....	36
8.1.1.6 Tarım Kredi Kooperatifleri.....	36
8.1.1.7 Tarım Satış Kooperatifleri	37
8.1.2 Birlikler.....	38
8.1.2.1 Hizmet Birlikleri.....	38
8.1.2.1.1 Sulama Birlikleri	39
8.1.2.1.2 Köylere Hizmet Götürme Birlikleri.....	39
8.1.2.2 İslah Amaçlı Birlikler	40
8.1.2.2.1 Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği.....	40
8.1.2.2.2 Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği.....	42
8.1.2.2.3 Türkiye Arı Yetiştiricileri Birliği	42
8.1.2.2.4 Damızlık Manda Yetiştiricileri Birlikleri	43
8.1.2.2.5 Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birliği	44
8.1.2.3 Tarımsal Üretici Birlikleri	45
8.2 Mesleki Örgütler.....	48
8.2.1 Ziraat Odaları.....	48
8.2.2 Diğer mesleki örgütler ve meslek odaları.....	49
8.3 Diğer Tarımsal Amaçlı Örgütler ve Gönüllü Organizasyonlar	49
8.3.1 Dernekler	49
8.3.2 Vakıflar.....	49
8.4 Tarımsal üretici örgütlerinin karşılaştırılması	49
8.4.1 Tarımsal üretici örgütlerinin Uluslararası Kooperatifçilik İlkelerine göre karşılaştırılması50	
9. UŞAK'TA TARIMSAL ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ.....	54
9.1 Tarımsal Amaçlı Kooperatifler.....	55
9.1.1 Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri.....	55
9.1.2 Sulama Kooperatifleri.....	57
9.1.3 Pancar Ekicileri Kooperatifleri.....	58
9.1.4 Tarım Kredi Kooperatifleri.....	59
9.2 Birlikler.....	59
9.2.1 Hizmet Birlikleri.....	59
9.2.1.1 Köylere Hizmet Götürme Birlikleri.....	59
9.2.2 İslah Amaçlı Birlikler	60
9.2.2.1 Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği.....	60
9.2.2.2 Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği.....	60
9.2.3 Tarımsal Üretici Birlikleri	61
9.3 Mesleki Örgütler.....	62
9.3.1 Ziraat Odaları.....	62

9.4 Diğer Tarımsal Amaçlı Örgütler ve Gönüllü Organizasyonlar	63
9.4.1 Uşak Köylerini Kalkındırma Derneği (UKKADER)	63
10. SAHA ARAŞTIRMASI BULGULARI	64
10.1 Saha Çalışmaları.....	64
10.1 Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Tarımsal Bilgileri	64
10.1.1 Üreticilerin yaş durumları	64
10.1.2 Üreticilerin eğitim durumları	65
10.1.3 Üreticilerin tarım dışında çalışma durumları.....	65
10.1.4 Üreticilerin ailelerindeki birey sayısı	66
10.1.5 Üreticilerin arazi varlığı	67
10.1.6 Arazi tasarruf durumu	68
10.1.7 Üreticilerin tarımsal üretim durumu.....	69
10.1.8 Arazilerinin sulanma durumu	69
10.1.9 İşletmelerde tarımsal mekanizasyon durumu	70
10.1.10 İşletmelerde hayvan varlığı	72
10.1.11 İşletmelerde günlük ortalama süt üretim durumu.....	73
10.1.12 Üreticilerin ürünlerinin pazarlanma durumu	73
10.2 Üreticilerin örgütlenme düzeyi ve örgütlenmeye bakışı	74
10.2.1 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütü tanımını bilme düzeyi.....	74
10.2.2 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin sağladığı avantajları bilme düzeyi.....	74
10.2.3 Üreticilerin örgütlenme durumu.....	75
10.2.4 Üreticilerin mevzuat hakkındaki bilgiler.....	76
10.2.5 Üreticilerin genel memnuniyet düzeyi	76
10.2.6 Üreticilerin üye/ortak oldukları üretici örgütlerinin başarısı hakkındaki görüşleri	77
10.2.7 Üreticilerin üyelik/ortaklık süreleri	83
10.2.8 Üreticilerin örgütlerdeki görev durumları	83
10.2.9 Yöneticilerin deneyim süreleri	84
10.2.10. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerine üye/ortak olma nedenleri.....	85
10.2.11 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinden en çok yarar sağladığı konular.....	85
10.2.12 Üreticilerin genel kurullara katılım durumu.....	86
10.2.13 Üreticilerin genel kurullara katılım nedenleri	86
10.3 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütleri Hakkında Bilgi ve Görüşleri	87
10.3.1 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin sorunları hakkındaki görüşleri	87
10.3.2 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin çalışmalarıyla ilgilenme durumu.....	88
10.3.3 Üreticilerin yöneticilerin çalışmalarından memnun olma durumu.....	88
10.3.4 Üreticilerin yöneticilerin çalışmalarından memnun olmama nedenleri	88
10.3.5 Üreticilerin denetim hakkında görüşleri.....	89
10.3.6 Devlet ile Tarımsal Üretici Örgütü ilişkilerine bakış	90
10.3.7 Üreticilerin ürün pazarlamasındaki tercihleri.....	90
10.3.8 Üreticilerin ürün pazarlamasında rol almasını istedikleri örgütler.....	91
10.3.9 Üreticilerin pazarlama fiyatı hakkında görüşleri.....	91
10.3.10 Üreticilerin ürünlerin üretici örgütleri tarafından değerlendirilmesi konusundaki görüşleri.....	92
10.4 Khi-Kare Bağımsızlık Testi Sonuçları	93
11. TARIMSAL ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ	97
12. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	99
12.1 Tarımsal Üretici Örgütlerinin Temel Sorunları.....	99
12.1.1 Yasal sorunlar ve devletle ilişkiler	99
12.1.2 Örgüt bilinci, eğitim ve araştırma.....	100
12.1.3 Yatay bütünleşme (üst örgütlenme) ve örgütler arası işbirliği	101
12.1.4 Dikey Bütünleşme	103
12.1.5 Finansman	104
13. KAYNAKLAR.....	113
EKLER.....	116
EK 1	116
ANKET ÇALIŞMASI.....	116

EK 2.....	119
KHİ-KARE ANALİZİ ÇİZELGELERİ	119
EK 3.....	142
KORELASYON ANALİZİ ÇİZELGELERİ	142
ÖZGEÇMİŞ.....	146

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 10.1. Üreticilerin yaş durumları	64
Şekil 10.2. Üreticilerin eğitim durumları	65
Şekil 10.3. Üreticilerin tarım dışında bir işte çalışma durumu	66
Şekil 10.4. İşletmelerdeki birey sayısı	67
Şekil 10.5. İşletmelerin arazi varlıkları	68
Şekil 10.6. Üreticilerin tarımsal üretim dalları	69
Şekil 10.7. İşletme arazilerinin sulu ve kuru olarak dağılımı	70
Şekil 10.8. İşletmelerde makine-ekipman varlığı	71
Şekil 10.9. Üreticilerin ürünlerinin pazarlanma durumu	73
Şekil 10.10. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin başarı durumu	77
Şekil 10.11. Sulama Kooperatiflerinin başarı durumu	78
Şekil 10.12. Tarım Kredi Kooperatiflerinin başarı durumu	79
Şekil 10.13. Pancar Ekicileri Kooperatifinin başarı durumu	80
Şekil 10.14. Damızlık Yetiştirici Birliğinin başarı durumu	80
Şekil 10.15. Üretici Birliklerinin başarı durumu	81
Şekil 10.16. Ziraat Odalarının başarı durumu	82
Şekil 10.17. Üreticilerin örgütlerdeki üyelik/ortaklık süreleri	83
Şekil 10.18. Yönetim Kurulu üyelerinin görevleri	84

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1. Değişkenlerin Tanımları.....	7
Çizelge 4.1. Arazi varlığının kullanım şekline göre dağılım.....	11
Çizelge 4.2. Tarla ürünleri üretimi.....	12
Çizelge 4.3. Sebze üretimi.....	12
Çizelge 4.4. Meyve üretimi.....	12
Çizelge 4.5. Hayvan varlığı ve hayvansal üretim.....	13
Çizelge 4.6. Hayvansal ürün değerleri.....	14
Çizelge 4.7. Su ürünleri üretim değerleri.....	14
Çizelge 4.8. Tarım alet ve makine varlığı.....	15
Çizelge 4.9. Gıda üretim işletmeleri.....	15
Çizelge 8.1. Türkiye Tarım Kooperatifleri ve Üst Örgütleri (31.08.2013 tarihi itibarıyla).....	23
Çizelge 8.2. Tarım Kooperatiflerinde Üst Örgütlenme Oranı.....	24
Çizelge 8.3. Türkiye’de Üretici, Sulama ve Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri (31.08.2013 tarihi itibarıyla).....	24
Çizelge 8.4. Türkiye’de Ziraat Odaları, Çiftçi Dernekleri ve Tarımsal Vakıflar (31.08.2013 tarihi itibarıyla).....	25
Çizelge 8.5. Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine Üye Tarımsal Amaçlı Kooperatifler.....	29
Çizelge 8.6. Türkiye’deki Tarım Satış Kooperatifleri.....	38
Çizelge 8.7. Üretici Birliği Kurulması için gerekli hayvansal üretim kapasiteleri.....	46
Çizelge 8.8. Üretici Birliklerinin ürün gruplarına göre dağılımı.....	46
Çizelge 8.9. Üretici Merkez Birlikleri.....	47
Çizelge 8.10. Üretici Örgütlerinin Karşılaştırılması.....	52
Çizelge 8.11. Üretici Örgütlerinin Karşılaştırılması.....	53
Çizelge 9.1. Uşak Tarımsal Örgütlenme Tablosu.....	54
Çizelge 9.2. Uşak’ta tarımsal amaçlı örgütlerin ilçelere göre dağılımı.....	55
Çizelge 9.3. Uşak’ta Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin ilçelere göre dağılımı.....	56
Çizelge 9.4. Uşak’ta proje uygulayan tarımsal amaçlı kooperatifler.....	57
Çizelge 9.5. Uşak’ta faaliyet gösteren Sulama Kooperatiflerinin ilçelere göre dağılımı.....	58
Çizelge 9.6. Uşak Pancar Ekicileri Kooperatifi ortak sayılarının dağılımı.....	58
Çizelge 9.7. Uşak’ta faaliyet gösteren Tarım Kredi Kooperatifleri.....	59
Çizelge 9.8. Uşak Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği üye sayılarının ilçelere göre dağılımı.....	60
Çizelge 9.9. Uşak Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği üye sayılarının ilçelere göre dağılımı.....	61
Çizelge 9.10. Uşak’ta faaliyet gösteren Süt Üretici Birlikleri.....	61
Çizelge 9.11. Uşak Ziraat Odaları üye sayılarının ilçelere göre dağılımı.....	62
Çizelge 10.1. Üreticilerin yaş durumları.....	64
Çizelge 10.2. Üreticilerin eğitim durumları.....	65
Çizelge 10.3. Üreticilerin tarım dışında bir işte çalışma durumu.....	66
Çizelge 10.4. İşletmelerdeki birey sayısı.....	67
Çizelge 10.5. İşletmelerin arazi varlıkları.....	68
Çizelge 10.6. Arazilerin tasarruf durumu.....	69
Çizelge 10.7. Üreticilerin tarımsal üretim dalları.....	69
Çizelge 10.8. Arazilerinin sulanma durumu.....	70
Çizelge 10.9. İşletmelerde makine-ekipman varlığı.....	71
Çizelge 10.10. İşletmelerde hayvan varlığı.....	72
Çizelge 10.11. Günlük ortalama süt üretimi.....	73
Çizelge 10.12. Ürünlerin pazarlanma durumu.....	73
Çizelge 10.13. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütü tanımını bilme düzeyi.....	74
Çizelge 10.14. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajlarını bilme düzeyi.....	75
Çizelge 10.15. Üreticilerin üye/ortak olunan Tarımsal Üretici Örgütleri.....	76
Çizelge 10.16. Üreticilerin üye/ortak oldukları Tarımsal Üretici Örgütünün anasözleşmesini okuma durumu.....	76

Çizelge 10.17. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütüne üye/ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	76
Çizelge 10.18. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin başarı durumu	77
Çizelge 10.19. Sulama Kooperatiflerinin başarı durumu	78
Çizelge 10.20. Tarım Kredi Kooperatiflerinin başarı durumu	79
Çizelge 10.21. Pancar Ekicileri Kooperatifinin başarı durumu	79
Çizelge 10.22. Damızlık Yetiştirici Birliğinin başarı durumu	80
Çizelge 10.23. Üretici Birliklerinin başarı durumu	81
Çizelge 10.24. Ziraat Odası başarı durumu	82
Çizelge 10.25. Uşak Tarımsal Üretici Örgütleri başarı durumları	82
Çizelge 10.26. Üreticilerin örgütlerdeki üyelik/ortaklık süreleri	83
Çizelge 10.27. Üreticilerin örgütlerdeki görev durumları	84
Çizelge 10.28. Üreticilerin yönetimdeki deneyim süreleri.....	84
Çizelge 10.29. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerine üye/ortak olma nedeni	85
Çizelge 10.30. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinden en çok yarar sağladığı konu.....	86
Çizelge 10.31. Üreticilerin genel kurullara katılım durumu.....	86
Çizelge 10.32. Üreticilerin genel kurullara katılım nedenleri	87
Çizelge 10.33. Üreticilere göre Tarımsal Üretici Örgütlerinin en önemli sorunu	87
Çizelge 10.34. Üreticilerin yapılan çalışmalarla ilgilenme durumu.....	88
Çizelge 10.35. Üreticilerin yöneticilerin çalışmalarından memnuniyet derecesi	88
Çizelge 10.36. Üreticilerin yöneticilerin çalışmalarından memnun olmama nedenleri	89
Çizelge 10.37. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin denetimleri hakkında görüşleri	89
Çizelge 10.38. Üreticilerin Devlet ile Tarımsal Üretici Örgütü ilişkilerine bakışı.....	90
Çizelge 10.39. Üreticilerin ürünlerini pazarlamada tercihleri	91
Çizelge 10.40. Üreticilerin ürünlerin pazarlamasını talep ettikleri tarımsal örgütler	91
Çizelge 10.41. Üreticilerin pazarlama fiyatından memnuniyet derecesi.....	92
Çizelge 10.42. Üreticilerin ürün fiyatlarından memnun olmama nedenleri	92
Çizelge 10.43. Üreticilerin ürünlerin tarımsal örgütler tarafından değerlendirilmesi hakkındaki görüşleri.....	93
Çizelge 10.44. Araştırma Bulguları Khi-Kare Analizi.....	96
Çizelge 11.1. Logit Model Sonuçları	97

1.GİRİŞ

Toplumların tarihsel gelişimi incelendiğinde örgütsel duyarlılıkların ülkelerin gelişmesinde çok etkili olduğu görülmektedir. Bireylerin ortak hareket etme bilinçleri ülkelerin kaderini etkileyen dönüm noktaları olmuştur. Örgütlenme uygarlıkla birlikte anılır hale gelmiştir. Gelişmiş toplumlarda insanların sivil toplum örgütlerinde aktif rol aldıkları görülmektedir.

Günümüzde mesleki, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda örgütlenme faaliyetleri görülmektedir. Örgütlenme öncelikle belirli amacı gerçekleştirmek için çalışma gayreti içinde olan insanları bir araya getirir. Böylece sosyal ve ekonomik menfaatlerini korumak, konularında söz sahibi olmak, politika geliştirmek ve mensuplarına özgüven kazandırmak mümkün olmaktadır.

Örgütlenmenin gerekli olduğu üretim sektörlerinden biri olan tarım sektörü temel ihtiyaç maddelerini üreten, aynı zamanda sanayi sektörüne hammadde sağlayan bir sektördür. Bu nedenle bir ülke için stratejik ve vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Tarım, örgütlenme oluşumlarının ilk olarak görüldüğü ve diğer sektörlerle birlikte toplum hayatının her alanına yayılan bir örnek olmuştur. İlk örnek olmasına rağmen tarımda faaliyet gösteren işletmelerin küçük ölçekli olmaları, rekabet güçlerinin zayıf olması, pazardan aldıkları payın düşük olması gibi nedenlerle örgütlenme faaliyetlerinin gelişmesi çok yavaş olmaktadır. Ayrıca tarımda faaliyet gösteren insanların kırsal alanda yaşamaları, eğitim seviyeleri, örgütlenme bilinçleri, yönetme yetenekleri örgütsel gelişmeleri etkilemektedir.

Ülkemizde tarım sektörü, toplum beslenmesine, işgücüne, verimliliğe, ekonomiye ve ihracata katkısı bakımından büyük önem taşımaktadır. Türkiye için kırsal yerleşim alanları ekonomik ve sosyal yaşamımızdaki yerini ve önemini hala korumaktadır. Bunun için kırsal bölgelerde yaşayan halkın ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması, iş olanaklarının artırılması, sosyal adaletin sağlanması, her konuda eğitim ve bilgi yönünden donatılmasıyla tarımda verimliliğin artırılması şarttır.

Tarımsal üreticilerin kuracakları örgütler sosyal ve ekonomik hedefleri olan bir hareket olarak kabul edilebilir. Bu örgütler demokrasi kültürünü yaşatmak, istihdam olanakları sağlamak, kaynakları harekete geçirmek, yatırım yapmak, yoksullukla mücadele etmek, bütün bu yönlerden bakıldığında, ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunmak için önem verilmesi gereken kuruluşlar olarak görülmelidir.

Tarım alanında üretici örgütü olarak çeşitli kanunlara göre kurulmuş temelde ortak veya üyelerinin menfaatlerini korumayı amaçlayan farklı oluşumlar karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; en yaygın ve en küçük yerleşim birimine kadar kurulabilen tarımsal amaçlı kooperatifler, bir meslek kuruluşu olarak Ziraat Odaları, hayvancılıkta ırk ıslahı amacıyla kurulmuş olan Islah Amaçlı Birlikler, ürünlerin pazarlanmasında araştırma yapmak, üyelerine rehberlik etmek amacıyla kurulmuş Üretici Birlikleri, üreticileri finansman yönünden desteklemek ve kolaylık sağlamak amacıyla kurulmuş Tarım Kredi Kooperatifleri gibi kuruluşlardır.

Tarımsal örgütlerin kuruldukları yörelerin gelişmesinde ve yöre insanının üretim yapabilmesinde çok önemli etkileri bulunmaktadır. Ancak ülkemizde faaliyet gösteren tarımsal örgütlerin sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar çok çeşitli olmasına rağmen yasal sorunlar, devlet ilişkileri, örgüt bilinci, eğitim ve araştırma, üst örgütlenme, örgütler arası işbirliği ve finansman olarak sıralanabilir.

Bu çalışmanın başlıca amacı, ülkemizde ve Uşak'ta faaliyet gösteren tarımsal üretici örgütlerinin mevcut yapısını ortaya koymak, bu örgütlerin temel sorunlarını tespit etmek ve çözüm önerilerinde bulunmaktır. Ayrıca tarımsal üretimde bulunan üreticilerin örgütlenmeye bakışını, örgütlenmeden beklentilerini, örgütlenme konusundaki bilgi düzeyini ortaya koyarak üreticilerin örgütlenme konusundaki sorunlarını belirlemek ve bu sorunlara çözüm önerileri geliştirmektir. Ayrıca Tarımsal örgütlerde yönetici olarak görev yapan üreticilerin kanun ve anasözleşmelerden doğan yetkilerini nasıl kullandıklarını gözlemleyerek sorunlarını tespit etmek ve çözüm önerileri getirmektir.

Araştırma bölgesi olarak seçilen Uşak İli Ege bölgesinde küçük olmasına rağmen genel ekonomik yapısı tarım, sanayi ve ticarete dayalı olan önemli ve her ilçesinde farklı bir tarımsal faaliyette bulunulabilen özellikli bir ildir. İlkler şehri olan Uşak'ta ülkemizin ilk şeker fabrikası özel girişimin sermayelerini bir araya getirmesiyle 1925 yılında Uşak'ta kurulmuştur. Bu girişim en zor şartlarda güç

birliğiyle beraber iş yapılabileceğini göstermiştir. Tarıma dayalı sanayi sektörlerinden deri, süt, kırmızı ve beyaz et işleme tesisleri bulunan Uşak, büyükbaş hayvancılıkta yüksek genetik yapıya sahiptir. Bitkisel üretimde özellikle nohut ve haşhaş üretiminde önemli bir potansiyele sahiptir. Tüm bu özelliklerine göre Uşak'ın tarımsal alanda daha aktif olabilmesi için tarımsal örgütlenmesinin çok iyi organize edilmesi gerekmektedir.

Bu araştırmada örnek olarak ele alınan rgtler, Uşak ilinde tarımsal faaliyette bulunan üreticilerin oluşturduğu tarımsal amaçlı kooperatifler, ziraat odaları, birlikler gibi üretici örgütleridir. Bu kapsamda, Uşak'ta faaliyet gösteren üretici örgütlerinin mevcut durumları belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler ışığında ildeki üreticilerin sosyo-ekonomik yapısı, üreticilerin örgütlenme konusundaki bilgi düzeyleri, örgütlenmeden beklentileri, örgütlenmeye bakışı, örgütlenmeye ilişkin sorunları belirlenmiş, bu sorunlara çözüm nerileri geliştirilmiştir. Ayrıca Uşak örneğiyle ülke genelinde de tarımsal örgütlenme durumu incelenmiş ve örgütlenme sorunlarına çözüm nerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın yapıldığı Uşak ilinde faaliyet gösteren 73 Tarımsal Kalkınma, 34 Sulama ve 1 Pancar Ekicileri Kooperatifi, 6 Ziraat Odası, 3 ıslah amaçlı birlik, 8 üretici birliği, 23 Tarım Kredi Kooperatifi, 6 Köylere Hizmet Götürme Birliği ve 1 Uşak Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliği bulunmaktadır.

Araştırma ile Uşak'ta ve tüm Türkiye'de tarımsal konularda ulaşılmak istenen temel hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla tarımsal örgütlenmenin gereklilikleri ortaya konularak, kurulan örgütlerin verimli bir Şekilde işlemeleri için yapılması gerekenler konusunda önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Araştırma aynı zamanda tarımsal üretici örgütlerinin hangi yasal düzenlemelerle kurulduklarının ve kuruluşlarındaki amaçlarının, birbirleriyle olan ortak yanlarının ve ayrılan yönlerinin neler olduğu tespit edilmiş, çalışma konularında çakışmalar belirlenerek, rekabet içinde değil, işbirliği halinde çalışmaları için önerilerde bulunulmuştur.

Araştırma Uşak ilindeki tarımsal üretici örgütlerinin incelenmesiyle yapılmış ve ülkemizde faaliyet gösteren örgütlenme çalışmalarına örnek olmasına, yapısal düzenlemelerin genele yayılması için stratejilerin ortaya konulmasına, kırsal kalkınma çalışmaları ve politika oluşturulmasına yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Araştırma, aynı zamanda üretici örgütlenmesine yönelik yayım çalışmalarının planlanması ve uygulamasına diğer yandan yapılacak kırsal kalkınma çalışmalarına ve tarım politikalarının oluşturulmasında da politika yapıcılara önemli veriler ve fikirler sağlayacaktır.

ilde daha önce tarımsal örgütlenme konusunda yapılmış önemli bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışma ilde daha önce yapılmamış bir konuda olması, önemli verileri içermesi ve tarımsal örgütlenmeye ilişkin eksiklikleri giderme konularında önerilerde bulunması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca, bundan sonra benzer konularda yapılacak araştırmalara ışık tutacaktır.

Hem lke genelinde hem de Uşak'ta çiftçilerin, sahip oldukları tarımsal üretici örgütlerinde istenilen gelişmeyi sağlayabilmeleri için öncelikle kendi sorunlarına sahip çıkmaları gerekmektedir. Ancak bu Şekilde retici örgütlerinin kuruldukları yörelerin gelişmesine, üretimde verimin artırılmasına, ürünlerin daha kolay, karlı ve sağlıklı bir Şekilde piyasaya sunulmasına, kırsal bölgelerdeki g ve işsizliğin azalmasına katkı sağlanacaktır.

2.KAYNAK ÖZETLERİ

Ülkemizde tarımsal üretici örgütlenmesini inceleyen çalışmalardan bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

Anonim (1968), Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1968 yılında yapılan araştırma, Ülkemiz kooperatifçiliği ile ilgili ilk kapsamlı araştırma özelliğini taşımaktadır. DPT tarafından kalkınma planlarına esas alınması ve kendisinden sermaye birikimi ve ülke kalkınmasında önemli katkılar beklenen kooperatifçiliğin sorunlarının tespiti ve çözüm geliştirilmesi amacıyla kurulan Özel İhtisas Komisyonunun hazırladığı “*Kooperatifçilik Sorunları Araştırması*”dır. Bu araştırma sonucunda kooperatifçiliğimizin günümüzde de devam eden temel sorunları ilk defa sistematik bir şekilde ele alınmıştır.

Tan, A. (1979). “*Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Kooperatifler, İşlevleri, Sorunları, Değerlendirilmesi*” adlı araştırmasında tarımsal kooperatiflerin ve genel olarak kooperatiflerin sorunları ile çözüm yolları yer almaktadır.

Anonim (1982). Devlet Planlama Teşkilatı Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu’nun “*Türkiye’de Kooperatiflerin Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri*” adlı araştırmasında kooperatiflere hizmet götüren kamu kuruluşlarının ve kanunlarının çokluğu, dağınıklığı, hizmetlerin uygulanmasında farklılıklara ve Devlet desteğinde etkinliğin azalmasına neden olmaktadır.

Black ve Knutson (1984), “Attitudes and Options of Texas Agricultural Cooperative Members” adlı çalışmalarında Teksas tarım kooperatiflerinin ortakları ile olan ilişkilerini, ortakların kooperatif faaliyetlerine katılımlarını ve kooperatifin ortaklarına verdiği hizmetlerini incelemişlerdir.

Çıkmın (1994). “*Genel Kooperatifçilik*” adlı yayınında kooperatifçilik hakkında genel bilgiler yer almakta ve kooperatif işletmeciliğinin başarı ölçütlerini ortaya koymaktadır.

Rosenhammer (1994), “*Almanya’da Çiftçi Örgütlenmesi*” Almanya’da çiftçi örgütlenmesi ile ilgili araştırmasında, Almanya’da ilk çiftçi örgütlenmesi hareketinin 1800-1850’li yıllarda kurulan tarımsal merkez birlikleri ile başladığını ve bu birliklerin daha sonra Ziraat Odalarına dönüştürüldüğünü ortaya koymuştur.

Özdemir ve Mülayim (1997), “Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Ortak İlişkileri” adlı çalışmalarında Tarım Kredi, Tarım Satış ve Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde ortak ilişkilerini incelemişlerdir. Çalışmada, sosyal ve ekonomik ilişkiler açısından Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin diğer iki tip kooperatife göre daha iyi olduğunu belirtmektedirler. Çalışmada ayrıca ortakların kooperatiflerine sahip çıkabilmeleri, kooperatif içinde sorunlarını kendi kendilerine çözümüyle alışkanlığının kazandırılması için ortaklara ve kooperatif yöneticilerine kooperatifçilik eğitiminin verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

İnan ve ark. (1998). “*Trakya’da Kırsal Kesimin Örgütlenmesinde Tarım Kooperatifleri, Üretici Birlikleri Ve Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin Rolü*” adlı yayında Trakya bölgesi örnek alınarak tüm örgütlerin durumları ve yöneticilerin bu örgütleri nasıl gördüğü çeşitli bulgularla ortaya konmuştur.

Köroğlu, S., (2003). “*Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme*” adlı Uzmanlık Tezinde tarımsal örgütlenme modellerinin tarihsel gelişimi, amaçları, uyguladıkları kurallar ve faaliyetlerini, Türkiye’deki tarımsal örgütlenme biçimini, ülkemizin AB’ye uyum sürecini gerçekleştirebilmek için örgütlenme alanında yapması gerekenleri ortaya koymuştur.

Quach ve Kawaguchi (2003), “*A Study on the Role and Development of Dairy Cooperatives in Hanoi and Hochiminh City: A Case study of Phudong and Tanxuan Dairy Cooperatives*” adlı yayınlarında Japonya’nın Hanoi ve Hochiminh şehirlerinde mandıra işletmeciliği yapan iki kooperatifin bölgede süt üretimindeki rolünü, işletmelerin zayıf ve güçlü yönlerini, kooperatiflerin, mevcut durumlarını ve etkinliğini analiz etmişlerdir.

Çıkmın (2005), “*Çiftçiler Neden Örgütlenmeli?*” adlı makalede örgütlülüğün gerekliliği anlatılmış ve kooperatifleşme konusunda bazı istatistikî bilgiler verilmiştir.

Forgacs (2006), “*Leadership and the importance of social capital in the transition of*

cooperatives: A case study of two cooperatives” isimli çalışmasında Macaristan’da Tarımsal kooperatiflerde ile ilgili reform sürecinde, yönetimin gelişmesinde insan kaynaklarının etkisini, aynı şehirde faaliyette bulunan biri eski diğeri yeni olan iki başarılı kooperatif örnek olayı ile incelemiştir. Çalışmada, geleneksel (reform öncesi) tarımsal kooperatiflerin geçiş döneminde karşılaşılan ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların çözümüne katkıda bulunduğunu, yeni kooperatiflerde reform sürecinin ardından insan kaynaklarına bağımlılık seviyesinin arttığını belirlemiştir.

Zijun (2006), “*Chinese farmers cooperation organization in the agricultural social service system*” adlı çalışmasında Çin’deki çiftçi kooperatiflerinin mevcut durumunu genel olarak incelemiştir. Çalışmada ayrıca kooperatiflerin gelişim süreci, kooperatiflerin rolleri ve üreticilerin kooperatiflerden gelecek ile ilgili beklentileri tartışılmıştır.

Ortmann ve King (2007) “*Agricultural Cooperatives I: History, theory and problems*” adlı çalışmalarında, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde tarımsal kooperatiflerin gelişmesini Güney Afrika örneği ile incelemiştir. Ayrıca çalışmalarında işbirliği ilkelerini ve tarihçesini de kısaca ele almışlardır.

İnan (2008), “*Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*” adlı eserinde geçmişten günümüze Türkiye’deki ve AB’deki kooperatifçilik faaliyetlerini ele alarak Türkiye tarım kooperatifleri SWOT analizi modeli önerisinde bulunmakta ve kooperatifler için strateji ve performans belirlemenin yollarını göstermektedir.

Terin (2008), “*Van İlindeki Tarım Üreticilerinin Örgütlenmeye Bakışı ve Örgütlenmeye İlişkin Sorunları*” adlı Yüksek Lisans Tezinde, Van ilinde tarımsal üretimde bulunan üreticilerin örgütlenmeye bakışımı, örgütlenmeden beklentilerini, örgütlenme konusundaki bilgi düzeyini, ortaya koyarak üreticilerin örgütlenme konusundaki sorunlarını belirlemek ve bu sorunlara çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Atasoy (2009), “*Türkiye’de Tarımsal Üretici Örgütlenmesi ve Yapısal Sorunlar*” adlı Yüksek Lisans Tezinde, Ülkemizde tarımsal üretici örgütlerinin mevcut durumlarını ortaya koyarak sorunlarını tespit etmiş ve çözüm önerilerinde bulunmuştur. Bunun yanında örgütlerin tabi oldukları yasal düzenlemeler, kuruluş amaçları, ortak ve ayrılan yönlerinin tespit edilmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Mülayim (2010), “*Kooperatifçilik*” adlı eserde, kooperatifçiliğin doğuşu, ilkeleri ve Türk Kooperatifçiliğinin değerlendirilmesi yapılmış ve kooperatifçiliğin sorunları ile çözüm önerileri anlatılmıştır.

Anonim (2011), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü’nün “*Tarımsal Üretici Örgütleri ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*” adlı yayında çeşitli kanunlara tabi olarak kurulmuş tarımsal amaçlı kooperatif ve üst kuruluşları, üretici birlikleri ve yetiştirici birliklerinin kuruluş, genel kurul tasfiye-fesih işlemleri ile kooperatiflerde vergi işlemleri ve yönetim organlarında görev alanlarla ilgili cezai müeyyidelere yer verilmiştir.

Özdemir ve ark. (2011), “*Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Tarımsal Kooperatiflerin Önemi*” adlı araştırmada son yıllarda yaşanan gıda krizi ve küresel mali krizin ortaya çıkış nedenleri ve sonuçları dikkate alınarak üretici örgütlenmesinin bu krizlerin etkilerini azaltmadaki rolleri incelenmiştir.

İnan ve Serinikli (2011), “*Küresel Krizler ve Türkiye’de Küresel Krizi Önlemede Kooperatiflerin Rolü*” adlı bildirimlerinde Türkiye’de küresel kaynaklı finansal krizlerle gıda krizinin kooperatiflere etkilerini incelemiştir. Bu çalışmada krizlerden korunmada kooperatiflerin şirketlere göre daha avantajlı olduğu, 2008 krizinden örneklerle gösterilmiştir.

Anonim (2012), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifler Genel Müdürlüğü Tarafından yayımlanan “*Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012–2016*” adlı strateji belgesinde güvenilir, verimli, etkin ve sürdürülebilir ekonomik girişimler niteliğini kazanmış bir kooperatifçilik yapısına ulaşmak için ülkemizdeki kooperatifçilik çalışmalarının vizyon, amaç ve hedefleri belirlenmiştir.

3.MATERYAL ve YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırma materyali birincil ve ikincil veri kaynaklarından toplanmıştır. Uşak İli belde ve köylerinde üreticilerle yapılan anketlerden elde edilen bilgiler araştırmanın birincil verilerinin bir kısmını oluşturmuştur. Bu verilerin tamamı yüz yüze görüşme yoluyla elde edilmiştir. Uşak ilinde faaliyet gösteren tarımsal örgütlerin yöneticilerinden elde edilen bilgiler araştırmanın diğer birincil veri kaynağını oluşturmuştur.

Araştırmanın ikincil veri kaynaklarını tarımsal üretici örgütlenmesi konusunda daha önce yapılmış araştırmalar, yayınlanan kitap ve istatistikler ile literatür taraması yoluyla elde edilen diğer veriler oluşturmuştur. Ayrıca Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu, Türk Kooperatifçilik Kurumu, Uşak Valiliği, Uşak İl ve İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri, Tarımsal üretici örgütlerinin il ve merkez kuruluşlarının kayıtları ve yayınları da araştırmanın ikincil veri kaynaklarını oluşturmuştur.

3.2 Yöntem

3.2.1 Örneklem ve Veri Toplamada Kullanılan Yöntem

Araştırma Uşak ili merkez ve 5 ilçeye bağlı belde ve köylerde yapılmıştır. Uşak ili, Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi kapsamında istihdam edilen personelin yerleştirilmesi sırasında, tarımsal potansiyeline göre 72 bölgeye ayrılmıştır. Anket uygulamasında en homojen dağılım olarak bu bölgeler görülmüştür.

Örneklem sayısının tespitinde, $n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma^2 + p(1-p)}$ formüllü, sonlu anakitle yöntemi ve p_x

%95 güvenilirlikle, Uşak ilinin toplam çiftçi sayısı olan 23.399 toplam popülasyon olarak ele alınarak %5 hata payıyla örneklem hesabı yapılmış ve 360 örneklem sayısı yeterli bulunmuştur.

Tespit edilen örneklem sayısı dikkate alınarak her bölgeden 5 denek seçilmiş ve 360 üretici ile anket yapılmıştır. Orijinal verilerin toplanmasında amaca uygun anket formları kullanılmıştır.

3.2.2 Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Araştırma verileri bilgisayar ortamına aktarılmış, sayısal verilerin özelliklerine ve araştırmanın amacına uygun istatistiksel yöntemlerle veriler analiz edilmiştir. Araştırma kapsamındaki üreticilere uygulanan toplam 360 adet anket için Microsoft Excel 2010 paket programında genel bir veri tabanı oluşturulmuş ve sorulan sorulara göre genel bir kodlama plânı yapılmıştır. Anketler bu kodlama plânına göre bilgisayara girilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, İstatistiksel analizler için SPSS 16.0 (Statistical Package for the Social Sciences) Software programı kullanıldı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların (Ortalama, Standart sapma, frekans) yapıldı. İki soruya verilen cevapların birbirine göre dağılımlarını karşılaştırırken Ki-Kare Testi kullanıldı. Ayrıca iki değişken arasındaki ilişkiyi bulabilmek için Korelasyon Analizi yapıldı.

Üreticilerin kooperatiflerden memnun olma olasılıklarının belirlenmesine yönelik olarak iki değerli seçim modellerinden Logit modelinden yararlanılmıştır. Modelde bağımlı değişken olarak üreticinin kooperatiften memnun olma ve olmama durumları sırasıyla 1 ve 0 değerleri ile belirlenmiştir. Bireylerin seçimlerle ilgili olasılık yapıları hakkında birçok varsayım yapmak mümkün olduğundan alternatif model spesifikasyonları ortaya çıkmaktadır (İşyar, 1994). Doğrusal olasılık modelinde karşılaşılan sorunları çözmek üzere probit modeline alternatif olarak oluşturulan logit model, uygulamada daha cazip bulunmakta ve daha yaygın biçimde kullanılmaktadır. Oluşum süreci itibariyle probit modelle aynı olmasına karşılık, dayandığı birikimli dağılım fonksiyonu (BDF) itibariyle ondan ayrılmaktadır (Özer, 2004). Üreticilerin kooperatiflerden memnun olma olasılığı;

$$P_i = E(Y = 1|X) = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k)}} \quad (1)$$

yada

$$P_i = \frac{1}{1 + e^{-Z}} \quad (2)$$

ile gösterilir. Burada,

$$Z_i = \beta_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k \quad (3)$$

dir ve (2) nolu eşitlik (birikimli) lojistik dağılım fonksiyonu olarak bilinir. Z_i $-\infty$ dan $+\infty$ a kadar olan aralıkta değişirken, P_i ' nin 0 ile 1 arasında değerler aldığı ve Z_i ile ilişkisinin doğrusal olmadığı bilinmektedir.

Üreticilerin kooperatiflerden memnun olma olasılığı P_i ise satın almama olasılığı $(1-P_i)$ şu şekilde olur,

$$1 - P_i = \frac{1}{1 + e^{Z_i}} \quad (4)$$

Dolayısıyla şu yazılabilir,

$$\frac{P_i}{1 - P_i} = \frac{1 + e^{Z_i}}{1 + e^{-Z_i}} = e^{Z_i} \quad (5)$$

Bu durumda $P_i / (1-P_i)$, kooperatiflerden memnun olmanın bahis oranıdır. Bu eşitliğin doğal logaritması alınırsa aşağıdaki sonuca ulaşılır;

$$L_i = \ln\left(\frac{P_i}{1 - P_i}\right) = Z_i \quad (6)$$

$$= \beta_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k$$

Bahis oranının logaritması L , yalnız X 'e göre değil anakütle katsayılarına göre de doğrusaldır. L 'ye logit denir ve logit modeli (6) nolu eşitlikten gelmektedir (Gujarati, 1999). Modelde kullanılan değişkenler aşağıdaki eşitlikte ve aldıkları değerler Tablo1 de verilmektedir.

Çizelge 3.1. Değişkenlerin Tanımları

Bağımlı Değişken		
Tarımsal üretici örgütlerine üye/ortak olmaktan memnun olma durumu	1	Memnun olan
	0	Memnun olmayan
Bağımsız değişkenler		
Genel kurula katılım durumu	1	Katılan
	0	Katılmayan
Yöneticilerinin çalışmalarından memnun olma durumu	1	Memnun olan
	0	Memnun olmayan
Tarımsal üretici örgütlerinden yarar sağlama durumu	1	Yarar sağlayan
	0	Yarar sağlamayan

Ele alınan model en yüksek olabilirlik (Maximum Likelihood) yöntemiyle tahmin edilmiştir. Bu tahmin sonuçları ele alınarak üreticilerin tarımsal üretici örgütlerinden memnun olma olasılıkları ve olasılık oranları hesaplanmıştır. Bu yöntem birçok istatistikî özelliğe sahiptir. Tüm tahminciler tutarlı ve asimtotik etkindir. En yüksek olabilirlik yöntemi ile tahmin edilen logit modelinde katsayıların tamamının veya bir kısmının anlamlılığı test edildiğinde olabilirlik oranı (likelihood ratio, LR) testi uygulanabilir (Pindyck ve Rubinfeld, 1991). Bunun yanı sıra uyumun iyiliği bakımından R^2 değeri logit modeller için uygun bir ölçü olarak kabul edilmemektedir (Thomas, 2000). Uyumun iyiliği olarak birçok alternatif önerilmekle beraber Nagelkerke R^2 değeri kullanılmıştır.

4.ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

4.1 Doğal Yapı

4.1.1 Coğrafi durum

Uşak ili, Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde, 38 derece 13 dakika ve 38 derece 56 dakika enlemleri ile 28 derece 48 dakika ve 29 derece 57 dakika boylamları arasında yer alır. Kuzeyde Kütahya, doğuda Afyon, güneyde Denizli ve batıda Manisa illeri bulunmaktadır. Merkez İlçe ile birlikte Banaz, Eşme, Karahallı, Sivasslı ve Ulubey olmak üzere 6 ilçesi bulunmaktadır.

Uşak İlinin yüzölçümü 534.100 ha.'dır. İl nüfusu 339.731 olup, Türkiye nüfusunun %0,45'i Uşak İlinde yaşamaktadır. TÜİK verilerine göre nüfus sıralamasında 52. sıradadır. Uşak İlinin ilçeleri; Merkez, Banaz, Eşme, Karahallı, Sivasslı, Ulubey'dir. Toplam köy sayısı 256, belde sayısı 12 dır. Uşak yüzölçümü itibariyle iller sıralamasında plaka numarası gibi 64. sıradadır. Ülke yüzölçümünün %0,7'lik kısmını oluşturmaktadır.

Murat Dağı, Bulkaz Dağı ve Ahır Dağı ilin kuzey, kuzeydoğu ve doğudaki doğal sınırlarını oluştururlar. İl topraklarının batısı, Gediz vadisi ile Ege Bölgesine açılır. İl toprakları birçok vadiyle yarılmış dalgalı yaylalar görünümündedir. Bu yaylalar kuzeydoğudan güneybatıya doğru alçalarak bazı kesimlerde hafif dalgalı bir görünüş alırlar.

İl arazisi genel olarak dalgalı plato görünümündedir. Kuzey ve doğu kesimleri dağlık, güney ve batı kesimleri ise ovalar ve dalgalı arazilerden oluşmaktadır. İl topraklarının % 57,5'i platolardan, % 37 si dağlardan ve % 5,5'i de ovalardan meydana gelmektedir.

Zengin bir bitki örtüsü, sıcak-soğuk su kaynakları ve doğal güzeleğe sahip olan Murat Dağı 2309 metre yüksekliktedir. Bulkaz Dağı, Sivasslı ilçesinin doğu ve güneydoğusunda 1930 m. yükseklikte, zengin su kaynaklarına sahip ve yapısında kireçtaşları hakim durumdadır. Elma Dağı, merkez ilçenin kuzeyinde 1805 m. yükseklikte, dağın üzerinde geniş yaylalar ve otlaklar yer almaktadır. İlin diğer önemli yükselti noktalarını Ahır Dağı (1915 m), Tahtalı Tepe (1644 m) ve Kocatepe (1298 m) oluşturmaktadır.

En önemli ovalar, Uşak ve Banaz ovalarıdır. İl yüzölçümünün % 5,5'lik küçük bir bölümünü kaplayan bu ovalar genellikle bir alüvyon tabakasıyla örtülü ve oldukça verimli topraklardan oluşmaktadır.

Uşak ili sınırları içinde bulunan akarsular küçük çaplıdır. Banaz ve Gediz çayları üzerinde vatandaşlar kendi imkanları ile motopomp kurarak sulama yapmaktadır. Uşak ilinde doğal göl bulunmamakla birlikte çeşitli göletler yer almaktadır. Gögem, Takmak, Karaağaç, Tokmak, Üçpınar, Karaahmetli, Yeleğen, Yeşilkavak, Alahabalı, Güneyköy, Altıntaş, Baltalı, Kızıllıhisar, Kuşdemir, Yenice, Dümenler göletleri bulunmaktadır. Takmak Göleti İl Özel İdarelerine bağlı olup sulama ve içme amaçlıdır. Uşak'ta Gavurlar Deresi üzerinde sulama amacı ile Küçükler Barajı yapılmıştır. Ayrıca Uşak-Afyonkarahisar Karayolunun 50. km'sinde Kozviran Barajı bulunmaktadır. (Anonim, 2012b)

4.1.2 Doğal bitki örtüsü

Uşak ili coğrafi konumundan dolayı Akdeniz iklimi ile İç Anadolu'nun karasal iklimi arasında geçiş özelliği gösteren bir iklime sahiptir. Kışlar soğuk olduğu için Akdeniz bitkilerinin çoğu burada yetişmez; genel olarak bitki örtüsü step görünümündedir. Fakat İç Anadolu'ya göre daha fazla yağış aldığından daha zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. İl topraklarının %40'ı orman ve fundalıklarla kaplıdır. Dağlık kesimlerde zengin bir orman örtüsü bulunmaktadır. İldeki ormanlarda genel olarak karaçam (pinus nigra), kızılçam (pinus brutira), meşe ve ardıç (juniperus oxycedrus) ağaçları bulunmaktadır (Anonim, 2010b).

4.1.3 İklim

Uşak ilinin iklimi Ege ve İç Anadolu Bölgeleri arasında bir geçiş özelliği göstermektedir. Yıl boyunca sıcaklık İç Anadolu iklimine göre yüksek değerlerde seyrederken, Kıyı Ege iklimine göre ise düşük değerlerde seyretmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise İç Anadolu'ya göre daha ılık geçen bir karasal iklim egemendir. Sıcaklık -15,4 °C ile +40,2 °C arasında seyreder. Yıllık sıcaklık ortalaması 12,5 °C'dir. En soğuk ay Ocak (+2,4 °C), en sıcak ay da Temmuz (+24,6 °C)2dur.

Yağışların çoğu kış aylarında yağar. Yazın yağış oldukça azdır. Yıllık yağış ortalaması 528,9 kg/m²'dir (Anonim, 2010b).

4.1.4 Ulaşım durumu

Uşak küçük bir yüzölçümüne sahip olduğu için karayolları ve demiryolları uzunlukları da buna bağlı olarak düşüktür. Toplamda 173 km devlet yolu, 297 km il yolu ve 3.624 km köy yolu olarak tespit edilen karayolunda 66 km uzunluğundaki kısım asfalt betonu, geri kalan bölümler ise sathi kaplamadır. İl-Devlet yollarının 128 km uzunluğundaki kısmı bölünmüş yoldur.

Demiryollarının ildeki uzunluğu 159 km olup, demiryollarından yararlanma azdır. 1897 yılından bu yana hizmet veren hat, hızlı tren projesi kapsamına alınmıştır. Günlük sadece 2 sefer bulunan ve 92.816 gelen yolcu ve 97.343 giden yolcu sayılarının tespit edildiği Uşak'ta yük taşımacılığı da düşüktür. TCDD tarafından yapılması planlanan lojistik köyünün 140 bin m² lojistik alan ve 246 bin ton taşıma kapasitesi kazandırmasıyla artması beklenen yük taşımacılığında güncel rakamlar 60.303 ton giden yüke karşılık 28.600 ton gelen yüküdür. Lojistik köyünün tamamlanmasıyla bölgeden taşınması beklenen yükler seramik, battaniye, mermer ve mermer tozu, plastik hammaddesi ve konteynır yükler olacaktır. (Anonim, 2010b).

Uşak ilinde bir sivil havaalanı bulunmakta ancak herhangi bir ile uçak seferi bulunmamaktadır. Kütahya, Afyon ve Uşak illerinin kullanabileceği Zafer bölgesel Zafer havalimanı açılmıştır.

4.1.5 Enerji ve madenler

Uşak İli özellikle endüstriyel hammaddeler bakımından metalik madenlere göre daha fazla çeşitliliğe sahiptir. Bunlar kaolen, kum-çakıl, mermer ve zımpara-diyasporit olarak sayılabilir. Ancak, ilin en önemli yer altı kaynağı altın madenidir. Türkiye'nin Bergama-Ovacık'tan sonra işletilen ikinci altın yatağı Uşak-Eşme-Kışladağ yatağıdır. Kışladağ Altın Madeni, Türkiye'nin en büyük altın madeni işletmesidir.

İlin bir diğer önemli yer altı kaynağı mermerdir. İlde 4 farklı çeşitte mermer yatakları bulunmaktadır. Karahallı ilçesi Delihıdırlı mevkiindeki kireçtaşlarının mermer yönünden blok verebilme ve cila alma özelliklerinin iyi nitelikli olduğu rezervleri tespit edilmiştir. Uşak beyazı olarak da bilinen ve beyaz çimentonun ham maddelerinden biri olan beyaz mermer ilin bir diğer önemli mermer rezervidir. Uşak İlinde de jeotermal kaynaklar bulunmakta olup, bu kaynaklardan kaplıca amaçlı olarak faydalanılmaktadır (Anonim, 2010b).

4.2 Nüfus Yapısı

Uşak ilinin toplam nüfusu 2011 yılı itibariyle adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre 339.731 kişi olarak belirlenmiştir. Uşak Merkez ilçe nüfusu belde ve köyleriyle beraber 218.953 Merkez ilçe nüfusu 183.640'dır. Uşak'ın en kalabalık ilçesi Banaz, en az nüfuslu ilçesi ise Karahallı'dır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi verilerine göre nüfus yoğunluğu 64 olan Uşak, binde 5,22'lik yıllık nüfus artış hızıyla nüfus artış hızı en düşük olan illerden biri konumundadır. Uşak nüfusunun %65'i kentlerde, %35'i ise belde ve köylerde yaşamaktadır.

2010 yılında il dışına verilen net göç 564'dür. Uşak, binde -1,67 net göç hızıyla en az göç veren illerden biri olmuştur (Anonim, 2011u).

4.3 Eğitim

2010-2011 eğitim öğretim döneminde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ilköğretimde 16, Genel ortaöğretimde 15, Mesleki ve teknik ortaöğretimde 18'dir. 2009 yılı verilerine göre Erkeklerin %97,09'u, kadınların %86,57'si okuryazardır. Yüksekokul veya fakülte mezunu erkeklerin oranı %9,03, kadınların oranı %5,71'dir. Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin %51,83'ü genel liselerde, %48,17'si meslek liselerinde okumaktadır.

Uşak Üniversitesinde 3.103 ön lisans, 7.398 Lisans ve 440 Lisansüstü olmak üzere toplam 10.941 üniversite öğrencisi eğitim görmektedir. 2009 yılında Profesör başına düşen öğrenci sayısı 1214,

Doçent başına düşen öğrenci sayısı 809 ve Yardımcı doçent başına düşen öğrenci sayısı 118'dir (Anonim, 2010b).

4.4 Sağlık

Uşak'ta 2010 yılında 6 adeti kamu, 2 adeti özel olmak üzere toplam hastane sayısı 8, 735 adeti kamu 164 adeti özel olmak üzere toplam hasta yatağı sayısı 899 ve yatak başına düşen nüfus 378'dir. Acil yardım istasyonu sayısı 8'dir. İlde 211 Uzman Hekim, 189 Pratisyen Hekim, 80 Diş Hekimi, 125 Eczacı, 634 Sağlık Memuru, 627 Hemşire ve 496 Ebe görev yapmaktadır. Uzman hekim başına düşen hasta sayısı 1610, pratisyen hekim başına düşen hasta sayısı 1.798'dir (Anonim, 2010b).

4.5 Sanayi ve Ticaret

Uşak İli denince deri sektörü akla gelmektedir. Kentteki deri sektörü ve deri işlemeciliği son derece köklü bir geçmişe sahiptir. Deri sektörü ile birlikte tekstil sektörü ve battaniye üretimi de ön plandadır. Seramik sektörü de ilin gelişmiş bir sanayi koludur.

Uşak İlinde faal durumda 2 adet OSB bulunmaktadır. Bunlar tekstil sektörü ağırlıklı Uşak OSB ile deri sektörü ağırlıklı Uşak Deri (Karma) OSB'dir. Uşak OSB'de Haziran 2010 tarihi itibarıyla 7.500 üzerinde kişinin üzerinde istihdam bulunmaktadır. Uşak Deri (Karma) OSB'de ise 3.000'e yakın istihdam bulunmaktadır.

2008 döneminde Uşak'a ait kişi başına düşen ihracat miktarı 349 dolar iken, kişi başına düşen ithalat miktarı 241 dolar olarak gerçekleşmiştir. Tarım ve ormancılık, madencilik ve taş ocakçılığı, imalat ve toptan ve perakende ticaret sektörlerinde gerçekleştirilen ihracatın toplam değeri 116760 bin dolardır. Tarım ve ormancılık, madencilik ve taş ocakçılığı, imalat, toptan ve perakende ticaret sektörlerinde gerçekleştirilen ithalatın toplam değeri 80.668 bin dolardır.

Uşak'ta 2009 yılında kurulan ticaret unvanlı işyeri sayısı 90, şirket ve kooperatiflerin sayıları 82 olup, il merkezindeki ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı üye sayısı 2.667'dir. Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı olan üye sayıları bakımından öne çıkan ilk 5 sektör İnşaat, Gıda Satış Restoran, Gıda İmalatı Tarım Hayvancılık Süt ve Ürünleri, İplik ve Kumaş, İnşaat Malzemeleri İmalatı ve Malzeme Satış şeklinde sıralanabilir.

Buna ek olarak Uşak'ta öne çıkan ekonomik faaliyetler; tekstil ürünleri imalatı metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı, derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı şeklinde sıralanmaktadır. (Anonim, 2010b).

Türkiye genelinde battaniyenin % 95'i, gazlı bezin % 97'si, strayhgarn ipliğin % 65'i, giysilik derinin % 60'ı, seramiğin % 20'si ve leblebilik nohudun % 55'i Uşak'ta üretilmektedir. (Anonim, 2012b)

4.6 Tarımsal Yapı

Uşak'ın sahip olduğu toplam tarım alanı 235.546 hektar olup yüzölçümünün %44'ünü oluşturmaktadır. Tarım alanlarının yaklaşık %92'sinde hububat üretimi yapılmaktadır. Tarla ürünleri arasında buğday, arpa, nohut, tütün, haşhaş ve susam önemli tarımsal ürünler olarak öne çıkmaktadır. Geriye kalan %8'lik alanda ise sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. Sebzelerden domates ve karpuz, meyvelerden elma, ceviz, vişne ve kiraz önemli katkı sağlayan ürünler olarak göze çarpmaktadır. Sulanan tarım alanlarının azlığı (%8) nedeniyle ürün çeşitliliği görülmemekte ve yukarıda da bahsedildiği üzere çoğunlukla katma değeri düşük hububat ekimi yapılmaktadır. Uşak, ikliminin uygun olması sayesinde haşhaş üretimi potansiyeliyle iller bazında ilk sırada yer almaktadır. Yine leblebilik nohut üretiminde Türkiye'nin %55'ini karşılamaktadır. Bunun yanında Sivashlı ilçesi çilek üretiminde dikkate değer bir yol kat etmiştir.

Hayvancılık bir diğer önemli geçim kaynağı olup İlde 123.596 büyükbaş, 376.104 küçükbaş ve 6,2 milyondan fazla kümes hayvanı yetiştirilmektedir. Günlük 656 ton süt üretimi gerçekleşmekte olup mevcut tesislerin günlük süt işleme kapasitesi 620 ton'dur. Büyükbaş hayvanlardaki yüksek genetik yapının varlığı ve suni tohumlama organizasyonunun etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi süt veriminin yüksek olmasına etki etmiş ve Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katının elde edilmesini sağlamıştır.

Tavukçuluk, seracılık ve organik tarım için uygun ekolojinin varlığı ile kültür balıkçılığı için mevcut su kaynaklarının yeterli olması Uşak'ın yatırım için önemli potansiyellerini oluşturmaktadır (Anonim, 2010b).

4.6.1 İşletme büyüklükleri

Bitkisel üretimde Çiftçi Kayıt sistemine kayıtlı toplam işletme sayısı 23.399 olup, ortalama işletme büyüklüğü 65,5 dekadır.

Hayvansal üretimde, büyükbaş işletme sayısı toplamı 14.316, büyükbaş hayvan sayısı 123.596 ve küçükbaş işletme sayısı toplamı 2.564, küçükbaş hayvan sayısı da 376.104'dir. Hayvansal üretimdeki işletme büyüklükleri ise büyükbaşta 8 baş, küçükbaşta 175 baştır (Anonim, 2012c).

4.6.2 Arazinin tarımsal potansiyele göre sınıflandırılması

İlde, tarım arazilerinin % 99,65'i 100 dekadardan küçük, % 0,35'i ise 100 dekar ve üzeri arazi parsellerinden oluşmaktadır.

Arazi kullanım oranlarına bakıldığında il toplam arazisinin % 44,1'ini tarıma elverişli arazi, % 5,2'sini çayır-mera arazisi, % 41,2'sini ormanlık ve fundalık arazi ve % 9,5'ini tarım dışı arazi ve yerleşim alanları oluşmaktadır (Anonim, 2012c).

Çizelge 4.1. Arazi varlığının kullanım şekline göre dağılım

Arazi Kullanım Şekli	Alan (Ha)	Toplam Alana Oranı (%)
İşlenen Tarım Alanı	Tarla arazisi	219.182
	Meyve Arazisi	6.705
	Bağ Arazisi	2.840
	Sebze Arazisi	6.819
Çayır-Mera Alanı	27.693	5,2
Ormanlık ve Fundalık Alan	220.209	41,2
Tarım Dışı Arazi, Yerleşim Alanları	50.652	9,5
Toplam	534.100	100,0

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2012, Uşak

4.6.3 Sulama durumu

Uşak'ta 235.546 hektarlık tarım alanının sadece 18.970 hektarlık alanı, yüzdeler olarak % 8'i sulanan arazilerden oluşmaktadır. Sulama, İl Özel İdaresi ve DSİ tarafından inşa edilen gölet ve barajlardan, sondaj kuyularından, dere ile ırmaklardan elde edilen sularla gerçekleştirilmektedir (Anonim, 2012c).

4.6.4 Bitkisel üretim

Uşak ilinde mevcut iklim özelliklerinden dolayı kuru tarım sistemi hakimdir. Bitkisel üretim tahıllar ve haşhaş, nohut ve tütün üzerinde yoğunlaşmıştır. İlin tarım alanlarının %63'ünde tahıl üretimi, %15'sinde baklagiller (nohut) ve %6'sında endüstri bitkileri üretimi yapılmaktadır.

İlin sebze üretimi toplam tarım alanlarının %3'lük ve meyve üretimi ise %4'lük kısmında yapılmaktadır. Sebze üretiminde karpuz, kavun ve domates öne çıkmakta, meyve üretiminde ise üzüm toplam meyve üretim alanındaki %30'lük oranıyla önemli bir yer tutmaktadır.

Uşak ilinde yetiştirilen ürünlerin verimleri incelendiğinde özellikle Uşak tarımı için ekonomik boyutu önemli olan ürünler incelendiğinde verimlerin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Hububat içinde incelediğimiz buğday ve arpanın verimleri Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde seyretmektedir. Arpa verimi %58, buğday verimi %65, tütün verimi %53 oranında Türkiye ortalamasının üzerindedir. Mısır verimi incelendiğinde ise Türkiye ortalamasının yarısı olduğu görülmektedir. Uşak için çok önemli bir ürün olan nohut verimi Türkiye ortalamasına yakındır. Haşhaş ve şeker pancarında ise Türkiye ortalamasına yakındır (Anonim, 2012c).

Çizelge 4.2. Tarla ürünleri üretimi

Sıra No	Ürün Adı	Ekilen Alan (da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
1	Arpa	730.956	255.541	349
2	Buğday	709.316	212.185	299
3	Nohut	318.168	24.576	77
4	Tütün	87.365	7.529	86
5	Haşhaş (Kapsül)	38.729	833	21
8	Susam	35.533	1.995	56
6	Şeker Pancarı	10.173	55.171	5.423
7	Ayçiçeği (Yağlık)	6.845	1.131	165

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2012, Uşak

Çizelge 4.3. Sebze üretimi

Sıra No	Ürün Adı	Ekilen Alan (da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
1	Karpuz	19.165	30.281	1.580
2	Kavun	11.270	18.877	1.674
3	Domates	11.240	30.998	2.757
4	Biber	5.286	5.250	993
5	Hıyar	4.840	9.993	2.064
6	Taze Fasulye	4.290	4.399	1.025
7	İspanak	2.345	2.548	1.086
8	Patlıcan	1.365	2.426	1.777

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2012, Uşak

Çizelge 4.4. Meyve üretimi

Sıra No	Ürün Adı	Ekilen Alan (da)/ Ağaç Sayısı (Adet)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Ağaç)
1	Üzüm	44.188 (da)	37.815	855kg/da
2	Elma	133.470	9.027	67
3	Vişne	80.545	3.163	39
4	Kiraz	78.140	3.457	44
5	Ceviz	56.820	2.370	41
6	Çilek	643 (da)	2.012	3.129 kg/da
7	Armut	71.230	1.888	26
8	Badem	60.600	1.273	21

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2012, Uşak

4.6.5 Hayvansal üretim

4.6.5.1 Hayvancılık potansiyeli

Uşak, hayvan varlığı açısından büyükbaş hayvanlardaki yüksek genetik yapı, suni tohumlama organizasyonu, günlük 620 tona ulaşan süt işleme kapasitesi, tavukçuluk için uygun ekoloji, kültür balıkçılığı için uygun yapısıyla önemli merkezlerden birisidir. Hayvansal üretim yapan işletmeler genellikle ülke genelinde olduğu gibi küçük işletmelerden oluşmaktadır. Uşak tarımında bitkisel üretim ön plana çıkmaktadır. Sadece hayvancılıkla uğraşan işletme sayısı oldukça azdır.

Geçimlik işletmeler olarak nitelendirilebilecek 1-5 arası hayvana sahip işletmeler daha çok kendi tüketimleri için hayvan beslemektedir. Pazara yönelik rasyonel üretim yapan, ihtisaslaşmış hayvancılık işletmeleri az sayıdadır. İl şartlarına uyum sağlayan sütçü ırka sahip hayvancılık yaygındır. Küçükbaş hayvancılıkta özellikle Eşme ilçesi ön plana çıkmaktadır ve yöreye ait bir koyun ırkının yetiştirilmesi için proje yürütülmektedir.

Uşak'ta hayvancılığın en önemli faktörü olan kaba yem açığının giderilmesi, silaj yapımının geliştirilmesi ve meraların iyileştirilmesi çalışmaları sürmektedir. Uşak İlinde 4342 sayılı Mera Kanununa göre 266 köyde 27.692 ha mera alanında, bir yerin mera, yaylak ve kışlak arazisi olup olmadığının resmi evrakla ve bilirkişi ifadeleri ile belgelendirilmesi için yapılan tespit, çayır, mera, yaylak ve kışlak arazisi olduğuna karar verilen yerlerin sınırlarının usulüne uygun olarak ülke nirengi sistemine dayalı 1/5000 ölçekli haritalar üzerinde belirtilmesini ve bu sınırların arazi üzerinde kalıcı işaretlerle işaretlenmesini içeren tahdit ve 199 köyde 25.558 ha. mera alanında çayır, mera, yaylak ve kışlakların kullanımlarının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun şekilde düzenlenerek, münferiden ya da müştereken yararlanılmak üzere bir veya birkaç köy ya da belediyeye bırakılması için tahsis çalışmaları yapılmıştır.

Mera ıslah çalışmaları kapsamında mera alanlarında üstten tohumlama, gübreleme çalışmaları yürütülmektedir. Ayrıca dikenli tel ile ihata, mera kapısı, hayvanların sulama ihtiyaçları için seyyar sulama düzeneği olan sıvatlar yapılarak otlatmayı kolaylaştırıcı tesisler inşa edilmektedir.

Hayvanların et, süt ve yapağı verimleri, genetik karakterleri, bakım ve besleme şartları ile çevre faktörlerine bağlıdır. Çok yüksek genetik karaktere sahip ırkların bakım ve beslenme şartlarının kötü olması hayvanların verimlerini düşürmektedir. Yetiştiriciler, verim potansiyeli düşük yerli ırkların, iyi bakım ve besleme ile canlı ağırlık ve verimlerini artırmaya çalışmaktadırlar.

Ancak, ideal olanı yüksek genetik potansiyele sahip, verimli ırkların bakım ve besleme şartlarını iyileştirerek, verim ve dolayısıyla kazancı arttırmak yoluna gitmektir.

İlde üretilen ve karma yem hammaddesi olarak kullanılan dane yemler sırası ile buğday, arpa, yonca, korunga ve fiğdir.

Çizelge 4.5. Hayvan varlığı ve hayvansal üretim

Cinsi		Sayısı	Sıra No	Ürünün Adı	Üretim Miktarı (ton, adet veya litre)
Büyük Baş	Yerli	1.591	1	Kırmızı Et	12.342
	Melez	16.556	2	Beyaz Et	57.475
	Kültür	105.449	3	Yumurta	32.887.937
Büyük Baş Toplam		123.596	4	Süt	259.376
Küçükbaş	Koyun	333.171	5	Bal(kg)	155
	Keçi	42.933	6	Yapağı	859
Küçük Baş Toplam		376.104	7	Deri	156.839
Tek Tırnaklı		2.921	9	Kültür Balıkçılığı	799
Kanatlı		6.120.026			
Arı Kovanı		8.500			

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2012, Uşak

4.6.5.2 Hayvansal ürünler üretimi

Ülkemizde tarım sektörünün arzulanan düzeye getirilmesi için bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürüten veya sadece birini yapan üreticilerin işletme ve yatırım sermayesi eksikliklerinin giderilmesi zorunlu bulunmaktadır. Böylece, mevcut üretim kaynaklarından daha fazla yararlanmak suretiyle, tarımsal üretimin il ve ülke ekonomisine katkısı artabilir.

Uşak'ta, süt üreticilerinin çoğunluğu küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. İlde 620 ton/gün kapasitesinde 9 adet süt işleme tesisi bulunmaktadır.

Et ve et ürünleri üretiminde ise 19 adet işleme tesisi faaliyet göstermektedir. İlde canlı hayvanlar hayvan pazarında tüccarlar aracılığı ile pazarlanmaktadır.

İlde tavukçuluk oldukça gelişmiş olup, sözleşmeli üretim yaptırılarak yetiştiriciler desteklenmektedir. Eşme ilçesinde 12.000 adet/saat kapasiteli 27 ilde bayiliği bulunan gelişmiş bir tesis bulunmaktadır.

Uşak Ege Bölgesi'nde arıcılığın en az olduğu ildir. İlde yıllık bal üretimi 155 tondur. Arıcılığın geliştirilmesi için üç yıldır İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ile birlikte Bal Üreticileri Birliği eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hayvansal üretime dayanan dericilik Uşak'ta gelişmiş durumdadır. Dericilik sektörü için kurulmuş 100 tesisten oluşan bir organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Yılda 15 milyon adet ham deri işlenmektedir. Bu deriler yurt içi ve yurt dışı piyasalarında pazarlanmaktadır.

Çizelge 4.6. Hayvansal ürün değerleri

Ürün Adı	Ürün Türü	Üretim (Ton)		Fiyatı (TL/Kg)	Net Üretim Değeri (TL)	
Süt (Ton)	Süt (İnek)	239.226	259.376	0,7	167.458.200	187.608.200
	Süt (Koyun)	18.565		1	18.565.000	
	Süt (Keçi)	1.585		1	1.585.000	
Kırmızı Et (Ton)	Et (Sığır)	9.005	12.342	16	144.080.000	204.146.000
	Et (Koyun)	3.068		18	55.224.000	
	Et (Keçi)	269		18	4.842.000	
Beyaz Et (Ton)	Kanatlı	57.475		4	229.900.320	
Deri (Adet)	Deri (Sığır)	32.804	156.839	90	2.952.360	4.182.565
	Deri (Koyun)	113.890		10	1.138.900	
	Deri (Keçi)	10.145		9	91.305	
Yapağı-Kıl (Ton)	Yapağı (Koyun)	859	914	0,75	644.250	671.750
	Kıl (Keçi)	55		0,5	27.500	
Bal (Ton)	Bal (Petek)	104,07	173,45	28	2.604.000	4.162.800
	Bal (Süzme)	69,38		18	1.116.000	
Yumurta (Adet)	Kanatlı	32.887.937		0,18	5.919.829	
TOPLAM					636.591.464	

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2012, Uşak

4.6.6 Su ürünleri üretimi

Ülkemizde balık tüketimi kişi başına yıllık ortalama 7-8 kg'dır bu oran AB'de 25 kg, Dünyada ise 17-18 kg'dır. Oldukça sağlıklı ve gerekli bir besin olan balık tüketiminde Dünya ortalamasına ulaşılabilmesi için öncelikle balık üretiminin ve avlanabilir balık miktarının artırılması gerekmektedir.

Uşak ilinde alabalık ve sazan üretimi yapılmaktadır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan Su Ürünlerini Geliştirme Projesi kapsamında, Su Ürünleri Üretim Enstitülerinden temin edilen yavru Sazan Balığı göletlere bırakılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda son 9 yılda göletlere 450.000 yavru Sazan Balığı bırakılmıştır. Bu göletlerde amatör balık avcılığı yapılmaktadır.

Çizelge 4.7. Su ürünleri üretim değerleri

Yetiştirilen Tür	Kapasite-Ton/Yıl
Alabalık	778
Sazan	21
Toplam	799

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2012, Uşak

4.6.7 Tarım tekniği ve girdi kullanma düzeyi

İlde, tarımsal alet ve ekipmanları kullanımı ve çeşitli desteklerle daha fazla yaygınlaşması ve yenilenmesine çalışılmaktadır.

Gübre kullanımı halen toprak analizine göre yapılmamaktadır. Bakanlık tarafından uygulamaya konulan toprak analiz desteğiyle ürüne göre toprak ve toprağa uygun gübre kullanımının yaygınlaşmasına çalışılmaktadır.

İlimizde programlı süne mücadelesi, hububat alanlarındaki gerçek süne popülasyon yoğunluğunu tespit ederek, mücadele yapılacak alanları belirlemek amacıyla kıymetlendirme etüdü yapılmakta ancak yoğunluk görülmediğinden kimyasal mücadele yapılmamaktadır. İl için önemli bir ürün olan nohutta entegre çalışmaları program dahilinde yürütülmektedir. Entegre mücadele Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı teknik talimatları doğrultusunda yapılan, zararlı türlerin popülasyon dinamikleri ve çevre ile ilişkilerini dikkate alarak, uygun olan tüm mücadele yöntemlerini ve tekniklerini uyumlu bir şekilde kullanarak, zararlıların popülasyon yoğunluklarını ekonomik zarar seviyesinin altında tutan bir zararlı yönetim sistemidir.

Uşak İlinde bitkilerde ekonomik düzeyde zarar yapan meyve hastalık ve zararlıları, bağ hastalık ve zararlıları, sebze ve endüstri bitkileri hastalık ve zararlıları, tarla bitkileri hastalık ve zararlılarıyla mücadele çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

Çizelge 4.8. Tarım alet ve makine varlığı

Tarım Alet Makineleri	Toplam
Pulluk	16.260
Mibzer	3.754
Batöz	1.291
Traktör	13.099
Biçerdöver	64
Selektör	32
İlaçlama Makinaları	11.413
Balya Makinası	187
Römork	5.147

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2011, Uşak

4.7 Üretim yapan gıda işletmeleri

İlimizde 244 gıda işletmesi bulunmakta ve bu işletmelerin sektörlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Çizelge 4.9. Gıda üretim işletmeleri

Tarım ve Gıda Sanayi	
Konusu	Sayısı
Yem Fabrikası	7
Un ve Unlu Mamuller	80
Ekmek ve Çeşitleri	82
Et ve Et Ürünleri	16
Süt ve Süt Ürünleri	10
Yemek Fabrikaları	13
Şekerli Mamuller	9
Kuruyemiş	8
Alkollü İçecekler	1
Meyve Sebze İşleme	4
Diğer	28
Toplam	258

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistik Birimi, 2012, Uşak

5. ÖRGÜTLENME VE ÖRGÜT TANIMI

Örgütlenme, var olan sosyal yapı içinde birlikte karar alma sonucu sorumluluk anlayışının oluşturulması; tüm insan ve fiziki kaynakların bir araya getirilmesi ve kolektif hareket, tutum ve alışkanlıklarının geliştirilmesine olanak sağlayan bir yapılandırma (İnan, 2002)

Örgütlenmeyle bireyler bilgi, fikir ve yetenekleriyle maddi kaynaklarını birleştirerek güç birliği oluştururlar. Ayrıca amaca ulaşmak için belirli bir düzen sağlanarak işbölümü yapılır. Görev ve sorumluluklar belirlenerek bireyler arasındaki çatışma önlenir, ortak hareket etme bilinci oluşturulur. Mevcut kaynaklar etkin kullanılarak verimlilik sağlanmış olur.

Toprak, insan ve para gibi örgüt üretim için çok önemli bir araçtır. Çünkü örgüt sayesinde bireyler birçok zorluğu başarma yeteneği kazanır. Bireyler, örgütler aracılığıyla bütünleşerek bireysel güç ve yeteneklerini aşan amaçları gerçekleştirebilir.

Etkili bir örgütlenme için örgütün yapısı, kuruluşun çalışabilmesi için gerekli her şeyi sağlayan, amaca uygun ve dinamik olmalıdır. Her görevde yapılacak işin ne olduğu, bireylerin sahip oldukları yetki ve sorumluluklar belirlenmelidir. Her bireyin kime karşı sorumlu olduğunu gösteren hiyerarşik bir yapı belirlenmelidir. Yetki ve sorumluluklar dengeli bir şekilde dağıtılmalıdır.

6. TARIMSAL ÖRGÜTLENME

Üretim sektörlerinden biri olan tarım, temel ihtiyaç maddelerini üreten ve aynı zamanda sanayi sektörüne hammadde sağlayan bir sektördür. Bu nedenle bir ülke için stratejik ve vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Tarımda üretim toprak, hava ve su gibi faktörlere bağlı olarak dönemsel olduğundan ürünün istenilen zamanda yetiştirilmesi mümkün olmamaktadır. Tarım doğal şartlardan en çok etkilenen sektördür. Üretimin risk ve belirsizlikleri bu nedenle çok yüksektir. Tarımsal üretimin ve piyasaların kontrolünün sınırlı olması da tarımsal üretimi güçleştiren bir başka etkidir. Tarımsal işletmelerin küçük ve toprağın çok parçalı yapıda olması, finansman ve teknoloji kullanımının yetersiz olması, girdi maliyetlerinin yüksek olması, pazarlama sorunları nedeniyle gelirden alınan payın düşük olması üretimi etkileyen diğer faktörlerdir.

Çiftçilerin kırsal kesimde dağınık yaşamaları, alıcı ve satıcılar karşısında güçsüz olmaları, ekonomik ve mesleki çıkarlarını koruma istekleri, üreticileri meslek odaları, kooperatifler, birlikler, dernekler gibi farklı amaçlı örgütler kurmaya itmiştir. (İnan,2008)

Ülkemiz tarımında az gelişmiş ülkelerin çoğunda görülen, dual (ikili) bir yapı göze çarpmaktadır. Küçük köylü işletmelerinden oluşan geleneksel kesim kendi varlığını sürdürmek için geçimlik üretim yapmaya çalışırken, genelde büyük işletmelerden oluşan modern (ticari) kesim pazar için üretim yapmaktadır. Modern kesimdeki dinamizm geleneksel kesime kolayca aktarılmadığından, geleneksel kesim toprak reformu gibi kurumsal, modern üretim girdileri gibi teknolojik, tarım kooperatifleri ve meslek odaları gibi örgütsel kalkınma araçlarından yeterince yararlanamamıştır. Bu dual yapı Türkiye'de tarımsal kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. (İnan,2008)

7. AB'DE TARIMSAL ÖRGÜTLENME

Kuruluşunda altı sanayi ülkesinin görev aldığı Avrupa Ekonomik Topluluğu 1950'li yılların ikinci yarısında tarımsal açıdan kendine yetersiz durumdaydı. Toplulukta yetiştirilen birçok ürünün üretimi toplam talebi karşılamaktan uzaktı. Üye ülkelerin tarım politikaları birbiriyle uyum göstermiyordu. Topluluğu oluşturan 6 üye ülke, genel olarak tarım ürünleri ithalatçısı idiler. Topluluğun geçiş dönemini yaşadığı yıllarda üye ülkelerin birbirinden oldukça farklı çizgilere oturtulmuş tarım politikalarını ortak bir politika içinde kaynaştırma girişimlerine başlanmıştır. Yürütülen politikaların amaç ve araçlarının değişik olması, ortak politikaların oluşturulması sürecinde Topluluk oldukça sancılı bir dönemden geçmiştir. Ama daha geçiş dönemi sona ermeden Ortak Tarım Politikasının (Common Agricultural Policy) esasları belirlenmiş, daha sonraki yıllarda Topluluk tarımında adeta bir devrim yaratacak gelişmelerin temeli atılmıştır. (İnan,2008).

Ortak Tarım Politikası (OTP) Avrupa Birliği(AB)'nin yapılanma sürecindeki en önemli unsurlardan biri olmuştur ve olmaya devam etmektedir. AB Ortak tarım politikası birliğin de ilk ortak politikası olma özelliğini taşımaktadır.

Çok işlevsel bir yapıya sahip olan ve üreticilere her türlü hizmeti sunan Avrupa Birliğindeki tarımsal örgütlenme yapısını şu şekilde sıralamak mümkündür:

7.1 Ekonomik Örgütler

7.1.1 Kooperatifler

Modern anlamda kooperatifçilik hareketinin başlangıç noktası Avrupa kıtasıdır. Bunun en önemli nedeni Sanayi Devrimi sürecinde özellikle 19.yüzyıl ölçülerine göre gelişmiş iki ülkenin, Almanya ve İngiltere'deki işçi sınıfıdır. Bu ülkelerdeki işçi sınıfı sendikal haklarını almaya çalışırken ekonomik anlamda yardımcı olacak, içinde yaşadıkları ağır koşulları hafifletecek başka örgütlenmeleri de gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu örgütlenmelerin başında kooperatifçilik hareketi gelmektedir. (İnan,2008).

AB ülkelerinde özellikle tarımsal kooperatifler ayrı bir öneme sahiptir. Birlik tarımın gelişmesinde, yönlendirilmesinde, sanayileşmesinde ve finansmanında tarımsal kooperatifler itici güç durumundadır. Avrupa ülkeleri de İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarımda kooperatifçiliği yeniden keşfetmiş, bir yandan AB çiftçileri meslek odaları içinde örgütlenirken diğer yandan da kooperatifler içinde ekonomik olarak örgütlenmişlerdir (Anonim, 2013c).

Bugün AB genelinde bulunan toplam 125.000 kooperatifin, 32.000'i tarımsaldır. Toplam 70 milyon kooperatif ortağının ise 24 milyonu tarımsal kooperatif ortağıdır. AB ülkelerinde tarım sektöründe kooperatif hareketleri, büyük ağırlığa sahiptir. Toplulukta kooperatiflerin payı tarımsal girdi sağlamada %55, pazarlamada %65 ve dış satımda %50'den fazladır (Anonim, 2013c).

Avrupa ülkelerinde tarım kooperatifleri süt ve ürünlerinin üretimi ve toptan pazarlanmasında çok güçlü konumdadırlar. Kooperatiflerin pazar payları sırasıyla İrlanda, Finlandiya ve İsveç'te %97, %96 ve %95'dir. Özellikle kuzey Avrupa ülkelerinde süt kooperatifleri piyasaya ve süt endüstrisine hakimdir. (İnan,2008)

Akdeniz ülkelerindeki tarım kooperatifleri ise şarap ve zeytinyağında yüksek pazar paylarına sahiptir. Bazı ürünlerde kooperatiflerin pazar payları % 100'e kadar çıkmaktadır. Örneğin, İrlanda'da hayvan ıslahında, Avusturya'da şeker pancarında ve Hollanda'da patates nişastasında kooperatiflerin pazar payları % 100'dür. Hollanda'da çiçek pazarlamada kooperatiflerin payı % 95 gibi oldukça yüksektir. (İnan,2008).

Tarımsal kooperatiflerin Avrupa Birliği bazında ekonomik rollerinin bu kadar gelişmiş olması, ortak bir pazarın kurulmuş olmasından ve bu pazarın yarattığı doğal rekabet ortamından kaynaklanmaktadır. Kooperatifler, tarımda yapısal politikaların belirlenmesinde çok önemli görevler üstlenerek büyük katma değerler yaratmaktadır. (Erdoğan,2000)

Özellikle tarımsal amaçlı kooperatiflerin öne çıktığı Avrupa Birliği'nde, kooperatifçilik hareketinin tarihsel gelişimi, kooperatiflerin ekonomideki yeri ve kooperatif örgütlenme ülkelere göre farklılık göstermektedir. (Koroğlu,2003)

Tüm Avrupa kıtasında kooperatifler 5 milyon insan istihdam etmektedir. 15 üyeli Avrupa Birliği (AB)'inde 180.000 kooperatif 3 milyondan fazla işçi çalıştırmaktadır (Anonim, 2013c).

Hollanda'da üretilen sütün yüzde 97'si, çiçek üretimi ve pazarlamasının yüzde 95'ini kooperatifler gerçekleştiriyor. Almanya'da süt üretimi ve pazarlamasının yüzde 76'sı, hububatın yüzde 70'ini, yaş meyve ve sebzenin yüzde 60'ını ve tüm tarım ürünlerinin yüzde 55'ini kooperatifler üretilip pazarlamaktadır. Danimarka'da et ve süt üretiminin yüzde 98'i kooperatiflerce gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ihracatta da bu kooperatiflerin çok önemli bir etkinliği vardır. İspanya'da zeytinyağının yüzde 70'i kooperatifler tarafından üretilmekte ve pazarlanmaktadır. Portekiz'de tarımsal kredilerin yüzde 66'sını tarım kredi kooperatifleri vermektedir. Fransa ve Hollanda'da kooperatiflerin sahip olduğu bankalar ülkenin en büyük 5 bankası arasında yer almaktadır (Anonim, 2013c).

7.1.2 Üretici birlikleri

Üretici Birlikleri, üyelerine tarım ürünleri üretiminin piyasanın ihtiyaçlarına uyumu ve tarım ürünleri arzının bir araya getirilerek üreticinin alıcılar karşısında güçlendirilmesi için üretim ve satış açısından ortak kurallar geliştiren oluşumlardır. Bunlar, üretim ve satışta yatay işbirliği arayışının simgesi olarak da nitelendirilebilir (Eraktan,2006).

Üretici örgütleri (birlikleri) adı verilen örgütlenme biçiminin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurucu üyesi olan ülkelerde oluşturulması 1962 yılında tarım ürünlerinin üretim ve ticaretinde genel rekabet kurallarına uyum konusunda alınan kararlar sonrasında dayanmaktadır (Koroğlu,2003).

Bu örgütlenme şekli ülkemize de model oluşturmuş, ürün bazında örgütlenme türü olan üretici birlikleridir.

Üretici birlikleri çiftçilerin gönüllü katılımlarına dayanmakta, ancak devletin onayı ile kurulmaktadır. Kuruluşu için birliğin belli bir üye sayısına ulaşmış olması, asgari bir miktarda ürün pazarlıyor olması, üyelerine çevre dostu üretim yapmaktan, depolama, tasnif, pazarlama, defter tutma ve bütçe tekniğine kadar çeşitli konularda bilgi aktarması ve bir eylem planı yapmış olması gibi gerekmektedir (Eraktan, 2006)

Ürünlerin gruplandırılmasına göre örgütlerin dağılımları oldukça farklıdır. Belçika, Danimarka, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'te ürünler 10'dan az gruba ayrılarak örgütlenme yapısı mevcutken, Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya'da ürünler 100'den fazla gruba ayrılarak örgüt oluşturmuşlardır. Üretici örgütlerinin ekonomik boyutu açısından bakıldığında, üretici örgütleri aracılığıyla pazarlanan tüm üretimin önemli bir kısmının, küçük bir grup üretici örgütünde yoğunlaştığı görülmektedir. (Erkal,2003)

7.2 Mesleki Örgütler

7.2.1 Ziraat Odaları

Ziraat Odaları çiftçinin çıkarlarını savunan, devlet ile çiftçi arasında bilgi ve yönlendirme açısından aracılık yapan, çiftçi kayıtlarını tutan, çiftçi eğitim ve tarımsal araştırma hizmetlerini gören, hatta AB politikalarının yürütülmesini izlemekle sorumlu kuruluşlardır. Bu yönleri ile üretimde yol gösterici, araştırmacı, denetleyici, ama pazarlama hizmetlerine girmeyen bir faaliyet biçimleri vardır (Eraktan,2006).

Avrupa Birliği ülkelerinde, üreticilerin tümü odalara kayıt olmakta ve devlet odaların çalışmalarına önem vererek onları desteklemektedir. Ziraat Odaları AB'de tarım politikalarında etkin rol oynamaktadır. Hükümetler, Ziraat Odaları'nın görüşlerini ön plana almaktadırlar. Devlet, tarımda yaptığı bazı hizmetleri odalara devretmekte, bu konuda finansman desteği sağlamaktadır (Anonim,2011b).

Almanya ve Fransa'da her eyalet veya bölgede bir Ziraat Odası bulunmaktadır. Her köy veya beldede ise Ziraat Odasının bir temsilciliği bulunur. Temsilcilikler vasıtasıyla seçilen delegeler, Bölge Ziraat Odalarında yönetim kurulunu oluştururlar. Bölge ziraat odaları da delegeleri aracılığıyla Ziraat Odaları Merkez Birliğini oluştururlar. Diğer ülkelerde bu yapı farklı şekillerde kendini göstermektedir. Ziraat odaları bu ülkelerde kooperatifler ve çiftçi birlikleri ile birlikte çalışarak üzerlerine düşen teknik

hizmetleri yerine getirirler. Ziraat Odalarının yönetimlerinde genel olarak çiftçiler etkin olmakla birlikte bazı ülkelerde devlet görevlileri de odalarda çalışmaktadır (Erdoğan,2000).

Ülkemizdeki Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın yaptığı görevlerin büyük bir kısmını Avrupa'da ziraat odaları yapmaktadır. Avrupa'daki Tarım Bakanlıkları ise eyaletlerinde üretici birlikleri ve ziraat odaları ile planlama, denetim ve destekleme işlemleri ile uğraşmaktadırlar (Köroğlu,2003).

Ziraat Odaları, kamu otoriteleri tarafından istenen fikirlerde ve kendi inisiyatifleriyle yürüttüğü çalışmalarda danışmanlık yapar ve tarımsal konularla ilgili komitelere katılır. Tarımsal, kırsal ve gıda yönlü politikaların belirlenmesinde, kanun ve tüzüklerin hazırlanmasında ve uluslararası Avrupa sorunları ile ilgili konularda söz sahibidir (Köroğlu, 2003).

7.2.2 Çiftçi Birlikleri

AB'de çiftçi birlikleri, çiftçilerin sorunlara çözüm aramak, lobi faaliyetleri yürüterek politikacılara etkilemek, danışmanlık hizmetleri yapmak, pazarlamadaki halkla ilişkileri yürütmek ve reklam yoluyla ürünlerin kalitelerini yükseltmeğe çalışmak amacıyla kurulan örgütlerdir. Birlikler ayrıca isteğe bağlı olarak yetişkin eğitimi de yapmakta, bilgisayar, pazarlama, vergi, muhasebe ve diğer çeşitli alanlardaki kurslarla çiftçiler eksik yönlerini geliştirmektedirler. (Köroğlu, 2003).

Çiftçi Birlikleri ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde örgütlenen ülkeler arasında farklılık gösteren kuruluşlardır. Ayrıca, federal yapının özelliği olarak kendi içinde dikey birleşmesini tamamlamış, ama farklı siyasi ve dini yaklaşımlar içinde olan kişilerin katıldığı ve birbirinden bağımsız çalışan birlikler yanında, bazı dernek yapılarında olduğu gibi, genç çiftçilerin ayrı bir birlikte, belli bir yaşın üstündekilerin farklı birlikte bir araya geldiği birlikler de söz konusudur. (Köroğlu,2003).

Aynı ülke içinde olsalar bile, birbirinden bu kadar farklı özellikler gösteren bu birliklerin çoğu zaman birbirleri ile ilişkileri kopuktur ve rekabet halindedirler. Ancak Almanya gibi bazı ülkelerde, birlikler siyasi ve sosyal herhangi bir bağlantı olmaksızın bütün tarım üreticilerine açıktır. Bu birlikler, köy, ilçe, bölge, eyalet, federal düzey gibi idari bölünmeler şeklinde üst örgütlenmelerini oluşturmuşlardır (Eraktan,2000).

7.2.3 Branş Birlikleri

AB'de meyve-sebze, tütün, balıkçılık ve su ürünleri piyasa düzenlemelerinin güçlendirilmesi için ayrıca aynı üretim dalında faaliyet gösterenlerin gönüllü olarak kurdukları çok disiplinli birlikler öngörülmüştür. Bunlara aynı ürünün üreticileri, pazarlayıcıları ve işleyicileri katılabilmektedir. Ancak böyle bir birlik/örgüt kurabilmek için bu üretici, pazarlayıcı ve işleyicilerin piyasada önemli bir oran oluşturmaları ve onlara bağlanan örgütlerin bir kısmı veya tamamında inisiyatif kurmaları gerekmektedir. Bu tür dikey birleşmelerin kuruluşu hem üye devlet, hem de Komisyonun onayına bağlıdır (Eraktan,2006).

Avrupa Birliğinde, hem üretici kuruluşları, hem de gönüllü birliklerle sektörün eş güdüm halinde çalışması, böylece üretim, pazarlama ve işleme aşamalarında çıkabilecek sorunların asgariye indirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Köroğlu,2003).

7.3 AB Çiftçi Örgütleri (COPA, COGECA ve CEJA)

İlk Avrupa çiftçi örgütü olan Tarımsal Örgütler Komitesi (COPA, Committee of Agricultural Organisations in the European Union) 6 Ekim 1958 tarihinde kurulmuştur. Sekretaryası 1 Nisan 1959 yılında Brüksel'de kurulan COPA'ya, ilk kurulduğunda 6 üye devletten 13 örgüt üye iken; bugün 15 AB üyesi ülkeden 35 kuruluş tam üyedir (İnan,2008).

COPA'nın şu anda AB'ne üye devletlerinden 60 tam üyesi ve İzlanda, Norveç, İsviçre ve Türkiye gibi ülkelerin temsilcilerinden oluşan 36 ortak kuruluş bulunmaktadır (Anonim,2013b).

COPA'nın çalışma yapısı üç temele dayanmaktadır; birincisi, bünyesinde çeşitli üretim sektörlerinden temsilcilere yer vermek ve problemlere çözümler önermek; ikincisi, genel tarımsal politikalarla ilgili çalışmalarını koordine etmek ve üçüncüsü de tüm sektörleri birlikte temsil etmektir.

COPA, çok fonksiyonlu ve sürdürülebilir Avrupa tarım modelinin geliştiricisi ve savunucusudur. COPA Avrupa komisyonunda temsil edilmektedir. COPA Tarım Politikası, piyasa düzenleri ve yıllık ürün fiyatlarının belirlenmesinde son derece etkilidir (Yercan,2007).

AB'ne üye ülkeler 24 Eylül 1959 tarihinde Avrupa Topluluğu tarım kooperatifleri kendilerinin şemsiye örgütü olan Tarımsal Kooperatifçilik Genel Komitesini (COGECA; General Committee for Agricultural Cooperation in the European Union) oluşturdular. Kurulduğu zaman 6 üyeye sahip olan COGECA bugün AB ülkelerinden 35 tam üye ile 4 ilişkili üyeye, ayrıca 36 partner üyeye sahiptir (İnan,2008).

COGECA, kooperatifler ve tarım ile ilgili topluluk politikalarının geliştirilmesi ve hazırlanmasında taraf oluşturmaktadır. COGECA, kooperatifler arası ilişkilerin geliştirilmesi faaliyetlerinde bulunmakta, kooperatiflerle ilgili istatistikler tutmakta, kooperatifçilik ile ilgili çalışmalar (vergilendirme, kooperatif hukuku, kooperatif eğitimi) yapmakta ve sempozyumlar düzenlemektedir (Yercan,2007).

AB son genişleme süreci doğrultusunda, COPA ve COGECA Avrupa'da tarımı temsil eden en önemli kuruluşlar olarak konumlarını güçlendirmişlerdir. Yeni üye ülkelerin 38 kooperatif örgütünü de aralarına kabul ederek toplam üye sayılarını 76'ya yükseltmişlerdir.

COGECA, şu anda 40.000 çiftçi kooperatifini temsil etmekte, 660.000 kişiye istihdam sağlamakta ve 300 milyar Avrodan fazla yıllık cirosu bulunmaktadır. COGECA, kuruluşundan bu yana, tarım ve balıkçılık kooperatiflerinin temsilcisi ve sözcüsü olarak tüm Avrupa Kurumları tarafından kabul edilmiştir.

AB bünyesinde kurulan bir başka çiftçi örgütü Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi (CEJA; European Council of Young Farmers) ise, genç çiftçilerin üst örgütüdür. CEJA 1958 yılında Roma'da kurulmuştur. AET'nin ilk alt üyelerinden genç çiftçileri temsil eden kuruluşların bir araya gelmesiyle kurulmuştur.

Bugün bünyesinde 28 ulusal örgüte sahiptir. Bu örgütlerde bir milyona yakın genç çiftçiyi temsil etmektedir. CEJA Avrupa komisyonunun 24 tarımsal komitesine düzenli olarak katılmaktadır. CEJA; Avrupa'da kırsal alanda ve tarımın geliştirilmesinde etkili olmak, genç çiftçilerin koşullarını iyileştirmek, genç çiftçiler arası iletişimi sağlamak, genç çiftçilerin eğitimini sağlamak, tarımın rolü konusunda toplumu bilgilendirmek gibi birçok faaliyeti organize etmektedir (Anonim, 2013d).

CEJA, Avrupa ve dünya çapında genç çiftçi örgütleri, tarımsal kuruluşlar ve derneklerle düzenli temas halindedir. Ayrıca farklı uluslararası gençlik kuruluşları ile de güçlü bağlantıları vardır. COPA ve COGECA ile ortaklığı, tarım, çevre, hayvan refahı ve biyolojik çeşitlilik sektörleri ile iyi ilişkileri bulunmaktadır. Uluslararası düzeyde ise Yeni Dünya Çiftçiler Örgütü, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü ve Kırsal Gençlik Avrupa ile yakın çalışmaktadır. Ayrıca CEJA'da Orta Avrupa Kırsal Gençlik Merkezi (CERYC; Central European Rural Youth Centre) adı verilen bir ortaklık ofisi vardır (Anonim, 2013d)..

8. TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ

Ülkemizde ki tarımsal örgütleri ekonomik ve sosyal amaçlı örgütler, mesleki örgütler ve diğer tarımsal amaçlı örgütler olarak sınıflandırabilir. Ekonomik ve sosyal amaçlı örgütler tarım kooperatifleri, mesleki amaçlı tarımsal üretici örgütleri ziraat odaları ve diğer tarımsal amaçlı örgütler ise çeşitli çiftçi dernek ve vakıflarıdır.

Ayrıca tarımsal örgütlenmede üretici dışındaki tarım çalışanlarının (mühendis teknisyen), tarımsal üretim dışındaki işleme, dağıtım, ticaretiyle uğraşan kişi ve kurumların oluşturduğu örgütler de bulunmaktadır. Ancak burada çiftçilerin doğrudan kurduğu örgütler incelenecektir.

Ülkemizdeki tarımsal üretici örgütlerinin yapıları ve çalışmaları incelendiğinde, genel olarak üç boyutlu bir tarımsal örgütlenme yapısının mevcut olduğu görülmektedir. Kooperatifler, Birlikler ve Ziraat Odalarından oluşan bu üçlü yapı içerisinde; Kooperatifler, genel olarak üreticilerin ekonomik kolunu, Ziraat Odaları ise Hükümet ile üreticiler arasında köprü oluşturan mesleki kolunu oluşturarak, lobi faaliyetlerinin yürütülmesi ve tarımsal politikaların üretilmesine katkı sağlamaktadırlar. Ülkemizde kurulmuş birliklerden Üretici Birlikleri eğitim, yayım ve danışmanlık faaliyetleri ile destekleme çalışmalarına yardımcı olurken, Islah amaçlı Birlikler ise hayvancılık ıslah çalışmaları ile soykütüğü ve önsoy kütüğü kayıtlarını tutmaktadırlar.

8.1. Türkiye Tarım Kooperatifleri ve Üst Örgütleri (31.08.2013 tarihi itibarıyla)

Tabi Olduğu Kanun	Birim Kooperatifler			Kooperatif Bölge Birlikleri				Kooperatif Merkez Birlikleri			
	Türü	Sayısı	Ortak Sayısı	Türü/Çeşidi	Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak Birlik Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
1163 S.K.	Tarımsal Kalkınma	8.214	868.232	Köy-Koop.	14	1.518	191.843	1	20	1.875	213.425
				Tarım	12	494	59.278	1	11	891	118.068
				Hayvancılık	34	2.036	209.906	1	33	2.002	207.472
				Ormancılık	18	980	119.061	1	27	2.436	299.078
				Çay	5	47	68.109	1	5	47	68.109
1163 S.K.	Sulama	2.491	295.859	Sulama	13	755	93.215	1	13	1.418	177.244
1163 S.K.	Su Ürünleri	578	31.337	Su Ürünleri	16	211	13.032	1	13	185	10.490
1163 S.K.	Pancar Ekicileri	31	1.628.306	Pancar Ekicileri	1	31	1.628.306	0	0	0	0
1581 S.K.	Tarım Kredi	1.659	1.070.277	Tarım Kredi	16	1.659	1.070.277	1	16	1.659	1.070.227
4572 S.K.	Tarım Satış	399	583.793	Tarım Satış	17	399	583.793	0	0	0	0
	Toplam	13.372	4.477.754	Toplam	146	8.130	4.036.770	8	138	10.513	2.164.113

Kaynak: GTHB, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü,2013,Ankara

Çizelge 8.2. Tarım Kooperatiflerinde Üst Örgütlenme Oranı

Kooperatifler	Bölge Birliklerine üye olan kooperatiflerin oranı (%)	Merkez Birliklerine üye olan kooperatiflerin oranı (%)
Tarımsal Kalkınma	61,8	88,2
Sulama	30,3	56,7
Su Ürünleri	36,5	32,0
Pancar Ekicileri	-	-
Tarım Kredi	100,0	100,0
Tarım Satış	100,0	-
Toplam	60,7	78,6

Çizelge 8.3. Türkiye’de Üretici, Sulama ve İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri (31.08.2013)

Tabi Olduğu Kanun	Üretici Birlikleri			Tabi Olduğu Kanun	Üretici Merkez Birlikleri		
	Ürün /Ürün Grupları	Birlik Sayısı	Üye Sayısı		Ürün /Ürün Grupları	Üye Birlik Sayısı	Üye Sayısı
5200 S.K.	Hayvansal Üretim	499	195.905	5200 S.K.	Süt	159	87.371
				5200 S.K.	Kırmızı Et	64	11.222
				5200 S.K.	Yumurta	12	376
				5200 S.K.	Bal	59	2.219
5200 S.K.	Meyve	148	11.825	5200 S.K.	Meyve	31	2.566
5200 S.K.	Sebze ve Süs Bitkileri	61	5.749	5200 S.K.	Sebze ve Süs Bitkileri	8	1.503
5200 S.K.	Tarla Bitkileri	65	5.852	5200 S.K.	Tarla Bitkileri	10	406
				5200 S.K.	Yağlı Toh. Bit.	9	240
5200 S.K.	Su Ürünleri	32	1.173	5200 S.K.	Su Ürün. Yet.	12	490
5200 S.K.	Organik Ürünler	21	2.264	5200 S.K.	Deniz Ür. Av.	8	166
	Toplam	826	222.768		Toplam	372	106.559
Tabi Olduğu Kanun	İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri			Tabi Olduğu Kanun	İslah Amaçlı Yetiştirici Merkez Birlikleri		
	Türü	Birlik Sayısı	Üye Sayısı		Türü	Üye Birlik Sayısı	Üye Sayısı
5996 S.K.	Damızlık Sığır	81	123.286	5996 S.K.	Damızlık Sığır	81	123.286
5996 S.K.	Damızlık Koyun-Keçi	80	191.675	5996 S.K.	Damızlık Koyun-Keçi	80	191.675
5996 S.K.	Arı	79	52.275	5996 S.K.	Arı	79	52.275
5996 S.K.	Damızlık Manda	20	2.115	5996 S.K.	Damızlık Manda	20	2.115
5996 S.K.	Damızlık Tavuk	6	877		Toplam	260	369.351
	Toplam	266	370.228				
5355 S.K.	Sulama Birlikleri	368	611.000				

Çizelge 8.4. Türkiye’de Ziraat Odaları, Çiftçi Dernekleri ve Tarımsal Vakıflar (31.08.2013 tarihi itibariyle)

		Oda Sayısı	Üye Sayısı			Üye Oda Sayısı	Üye Sayısı
6964 S.K.	Ziraat Odaları	747	5.474.157	6964 S.K.	Türkiye Ziraat Odaları Birliği	747	5.474.157
5253 S.K.	Çiftçi Dernekleri	525	227.500				
2762 S.K.	Tarımsal Vakıflar	14	2.500				

Kaynak: GTHB, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü,2013,Ankara

8.1 Ekonomik ve Sosyal Amaçlı Örgütler

8.1.1 Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

Kooperatifçilik (Co-operation) sözcüğü, birlik anlamına gelen "Co" ile çalışma anlamına gelen "operation" sözcüğünden oluşan ve ekonomik işbirliği anlamına gelen bir terimdir. Latince işbirliği anlamına gelen "Cooperatio" sözcüğünden türetilmiştir. Örgütlü işbirliği olarak tanımlanan kooperatifçilik faaliyeti üretim, pazarlama, satın alma, konut, hizmet alanlarında daha sık görülür. Bununla birlikte, her ekonomik işbirliği kooperatifçilik anlamına gelmez.

Kooperatifçiliğin var olması için, bu hareketi oluşturan ortaklar arasında çıkar birliği ve dayanışma olmalıdır. Ortakların belirli bir amaca ulaşmak için oluşturdukları bu dayanışma ve güç birliği, kooperatifin varoluş nedenini, faaliyetleri için gerekli olan temeli oluşturur (İnan,2008).

1969 yılında yürürlüğe giren 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda 2004 yılında yapılan değişiklikle kooperatif kanununun 1. maddesinde:

“Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kooperatiflerin esas amacı; yeteri derecede iktisadi güce sahip olmayan gerçek kişilerin meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle rasyonel şekilde ve ekonomik olarak karşılamak ve temin etmekten ibarettir (Anonim,2011a)

Kooperatifler ülkemizde en yaygın olarak kurulan ve en çok ortağa sahip tarımsal örgütlerdir. Kooperatifler tek amaçlı (Tarım Satış, Tarım Alım, Tarım Kredi, Tarım Hizmet Kooperatifleri) ve çok amaçlı (Tarımsal Kalkınma, Su Ürünleri Kooperatifleri) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Ülkemizde kooperatifçiliğin geçmişi oldukça eskilere gitmekle birlikte istenilen yaygınlığa ve etkinliğe ulaştığını söylemek oldukça güçtür. Türkiye’de tarımsal amaçlı kooperatifler 3 farklı yasa altında, 7 konuda hizmet vermektedir. Bunlar; 1581 sayılı yasaya tabi Tarım Kredi Kooperatifleri 4572 sayılı yasaya tabi Tarım Satış ve Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve 1163 sayılı yasaya tabi Tarımsal Amaçlı Kooperatifler olup bunlar; Pancar Ekicileri Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifleridir (Anonim, 2004).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün kayıtlarına göre 4.477.754 ortağı bulunan 13.372 tarımsal amaçlı kooperatif faaliyet göstermektedir. Bu birim kooperatifler birleşerek 146 bölge birliği kurmuş, bu bölge birlikleri de birleşerek 8 merkez birliğini oluşturmuşlardır.

Türkiye’de 8.214 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 2.491 adet Sulama Kooperatifi, 578 adet Su Ürünleri Kooperatifi ve 31 adet Pancar Ekicileri Kooperatifi bulunmaktadır (Çizelge 8.1). Toplam kooperatif sayısı 11.314’dür.

Merkez birliklerini oluşumunda yer alan kooperatiflerin durumu incelendiğinde çalışma konularına göre örgütlenme modelinin esas alındığı görülmektedir. Buna göre; 20 bölge birliği Köy Kalkınma Kooperatifleri Birliği Merkez Birliğini (Köy-Koop), hayvancılık ağırlıklı faaliyette bulunan kooperatiflerden oluşan 33 Bölge Birliği, Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliğini (Hay-Koop), ormancılık alanında faaliyette bulunan kooperatiflerden oluşan 27 bölge birliği Orman Kooperatifleri Merkez Birliğini (Or-Koop), çay tarımında faaliyette bulunan kooperatiflerden oluşan 5 bölge birliği Çay Kooperatifleri Merkez Birliğini (Çay-Koop.), 13 Sulama kooperatifi bölge birliği Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliğini (Tüs-Koopbir), 13 Su Ürünleri Kooperatifleri Bölge birliği Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliğini (Surkoop) ve 11 Tarım Kooperatifleri Birliği Tarım Kooperatifleri Merkez Birliğini kurmuşlardır.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Merkez Birliği düzeyindeki kuruluşu ise Pankobirlik’tir.

Çizelge 8.2’de 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa tabi olarak kurulan tarım kooperatiflerinde üst örgütlenme oranları görülmektedir. Ülkemizde en yaygın kurulan Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin durumu incelendiğinde Bölge birliklerine üye birim kooperatif oranı %61,8 iken merkez birliklerine üye olan kooperatif oranı %88,2’dir. Bu oranlara göre bölge birliğine üye olmadan merkez birliğine üye kooperatif var gibi görülmektedir. Bu durum tarımsal kalkınma kooperatiflerinin üst örgütlenmesinin ağırlıklı çalışma konularına göre oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Birim kooperatifler ağırlıklı çalışma konularına göre istedikleri bölge birliğine, bu bölge birlikleri de yine ağırlıklı çalışma konularına göre istedikleri bir veya birden fazla merkez birliğine üye olabilmektedirler. Bölge birlikleri ile merkez birlikleri üye sayısındaki farklılıklar bölge birliklerinin birden fazla merkez birliğine üye olmalarından kaynaklanmaktadır.

Tarım kooperatiflerinin çalışma konularına göre örgütlenmesi karmaşaya yol açmaktadır. Aynı çalışma konularında faaliyet gösteren kooperatiflerden biri üst örgütün birine üye olurken bir diğeri başka bir üst örgüte üye olabilmektedir. Birim kooperatiflerin isimlerinin devamı niteliğinde üst örgütlenme karmaşayı ortadan kaldıracak gibi daha yalın bir model ortaya çıkacaktır. Ancak her merkez birliği yapılanmasını tamamladığı için yeni bir modelin uygulanmasının mümkün olmaması halinde ise başta merkez birlikleri olmak üzere kooperatifler arasında işbirliğinin etkin bir şekilde yapılması tarım kooperatiflerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin oluşturduğu bölge birlikleri devletin bazı destekleme (anaç sığır desteklemesi vs.) ödemelerinde rol almanın dışında faaliyet yürütmekte zorluk yaşamaktadırlar. Üst örgütlenme merkez birliğinden bölge birliğine ve birim kooperatiflerine kadar uzayacak, başta eğitim-yayım olmak üzere, çeşitli faaliyetleri gerçekleştirme konusunda özendirilmelidirler.

Yine çizelge 8.2’de görüldüğü gibi sulama kooperatifleri bölge birliğine üye kooperatif oranı %30,3, merkez birliğine üye bölge birliği oranı ise %56,7’dir. Su Ürünleri kooperatiflerinde bölge birliğine üye olma oranı %36,5 iken merkez birliğine bölge birliklerinin üye olma oranı %32’dir. Her iki kooperatifin de üretimlerinin su kaynaklarına bağlı olması birim kooperatif sayısının artmasına engel olmaktadır.

Kooperatiflerde üst örgütlenme birim kooperatifler kendilerinden beklenen hizmetleri etkili ve sürekli yerine getiremezler. Bu nedenle üst örgütlenmeye ihtiyaç duyarlar. Ancak bu şekilde, ulusal düzeyde ortaklarının hak ve menfaatlerini koruyabilirler.

1581 ve 5330 sayılı kanunlara tabi olan 1.659 Tarım Kredi Kooperatifi, 16 Tarım Kredi Kooperatif Bölge Birliği ve bu bölge birlikleri de Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğini kurmuşlardır.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından çalışmaları düzenlenen 399 Tarım Satış Kooperatifi kurmuş oldukları 17 bölge birliği ile 4572 sayılı Kanuna tabi olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Tarım Satış Kooperatifleri Merkez Birliği bulunmamaktadır.

Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği (TESKOMB), Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği (TÜRKKENT), Tüm Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği (Tükobirlik), Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği (OR-KOOP), Türkiye S.S. Yapı Kooperatifleri Merkez Birliği (TÜRKKENT), S.S. Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri Merkez Birliği (Köy-Koop), Tüm Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri Merkez Birliği, Su Ürünleri Kooperatifi Merkez Birliği (Sür-Koop), Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği (Tüs-Koopbir), Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ve Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği (Tarım-Koop) olmak üzere 11 kooperatif merkez birliği ile Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik), Tüm Eczacılar Üretim, Temin, Dağıtım Kooperatifleri Birliği ve Marmara Bölgesi Küçük Sanayi Siteleri Yapı Kooperatifleri Birliği olmak üzere 3 birlik Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine üyedirler.

Çizelge 8.5'de Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine üye tarım kooperatifleri merkez birlikleri ve bu merkez birliklerine bağlı bölge birliklerinin dağılımı görülmektedir. Milli Birliğe 6 tarım kooperatifi merkez birliği ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik) üye iken hayvancılık ve çay kooperatifleri merkez birliklerinin Milli Birliğe üye olmamaları dikkat çekicidir. 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa tabi olarak kurulan tarım kooperatifleri merkez birliklerine bağlı bölge birliklerinin dağılımı incelendiğinde benzer çalışma konularında kurulan bölge birliklerinin, mevzuatın verdiği izinle, birden fazla ve farklı merkez birliklerine üye oldukları görülmektedir.

Ülkemizde en fazla bölge birliğini kurmuş olan Hayvancılık Kooperatifleri Bölge Birliklerinden 7'si Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri Merkez Birliğine, 1'i Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliğine ve 1 diğeri ise Tarım Kooperatifleri Merkez Birliğine üyedir (Çizelge 8.5). Milli birliğe üye olmayan Hayvancılık Kooperatifleri Merkez birliğine üye olan 31 Hayvancılık Kooperatifleri Bölge Birliği bulunmaktadır. Bu birliklere üye kooperatiflerin hayvancılık yanında diğer tarımsal faaliyette bulunuyor olması birden fazla merkez birliğine üye olunmasına olanak sağlamıştır.

Milli Birliğe üye olan ve en fazla bölge birliğinin bağlı olduğu Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliğine 18 ormancılık, 8 köy kalkınma ve 1 hayvancılık kooperatifi bölge birliği üyedir. Orman köylerinin yoğun olduğu bölgelerde kurulan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Ormancılık Kooperatifleri Bölge Birliklerine üye olmayı tercih etmektedirler (Çizelge 8.5).

Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri Merkez Birliği Ülkemizde kurulan en eski merkez birliğidir. Ancak çeşitli sebeplerden dolayı çalışmalarını kesintiye uğramıştır. Günümüzde 9 köy kalkınma, 7 hayvancılık ve 4 tarım kooperatifleri bölge birliklerinin üye olduğu en güçlü ve en etkin merkez birliklerinden biridir (Çizelge 8.5).

Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği en yeni merkez birliğidir. Merkez birliğine 5 tarım, 4 köy kalkınma, 1 hayvancılık ve 1 ormancılık kooperatifleri bölge birliği üyedir (Çizelge 8.5).

Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliğine 10 sulama ve 3 köy kalkınma kooperatifi bölge birliği üyedir (Çizelge 8.5).

Çalışma konusu aynı olan bölge birliklerinden oluşan tek merkez birliği 13 su ürünleri kooperatifi bölge birliğinin üye olduğu Su Ürünleri Merkez Birliğidir (Çizelge 8.5).

Ülkemiz kooperatifçiliğinin en önemli sorunlarından olan üst örgütlenmedeki karmaşıklığın giderilmesi için farklı bir modele ihtiyaç vardır. Bu nedenle üst örgütlenmede zorunlu üyelik modeli düşünülebilir. Türkiye Milli Kooperatifler birliğinin koordinasyonunda Merkez birlikleri ve bunlara bağlı bölge birlikleri arasındaki işbirliği mutlaka sağlanmalıdır. Anca bu şekilde kooperatiflere yönelik başta eğitim olmak üzere, finansman, denetim, danışmanlık ve teknik destek verilmesi sağlanmış olacaktır.

8.1.1.1 Tarımsal amaçlı kooperatiflerin tarihsel gelişimi

8.1.1.1.1 Dünyada kooperatifçiliğin tarihi ve gelişimi

Bugünkü anlamda kooperatifçilik olmasa da, dayanışma ve ortak iş yapma şeklinde kooperatifçiliğe benzer hareketlerin tarihinin Milattan üç bin yıl öncesine kadar uzandığı görülür. Babil'de ve Çin'de

tarım topraklarının toplu olarak işlenmesi ilkel anlamda tarımsal üretim kooperatifçiliğidir (Mülayim, 2006).

Günümüzdeki modern tüketici kooperatifinin temeli, kapitalist işletmelere karşı kendilerini ekonomik açıdan korumak isteyen dokuma işçilerinin bir araya gelmesiyle 1844 yılında İngiltere'nin Rochdale kasabasında atılmıştır. Aynı dönemde Fransa'da üretici ve Almanya'da kredi kooperatifleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha sonra kooperatifçilik hareketi İskandinav ülkeleri ile İsviçre'de görülmeye başlamış, İsveç, Norveç ve Danimarka gibi ülkelerde özellikle tarımsal pazarlama ve tüketim kooperatifleri hızla gelişmiştir (İnan,2008).

8.1.1.1.2 Türkiye’de kooperatifçiliğin tarihi ve gelişimi

Ülkemizde ki kooperatifçilik hareketi çalışma sistemi itibariyle aynı olan Memleket Sandıklarının kurulmasıyla 1863 yılında başlamıştır. Memleket sandıkları tarımsal üretim ve tarımsal krediyi konu almıştır.

Tarımsal kredi temini konusundaki çiftçilerin sıkıntısını tespit eden Mithat Paşa (1822-1884) Niş Valiliği sırasında Memleket Sandıklarının kurulmasını sağlamıştır. Memleket Sandıklarının çalışmalarında ve toplum tarafından benimsenmesinde bir yardımlaşma sistemi olan "imece" den yararlanılmıştır. Memleket Sandıklarının uygulaması şöyle olmuştur: Her çiftçi ailesine, devlete ait boş arazilerde, bulunmadığı takdirde kiralamak suretiyle temin edilen arazilerde eşit şartlarda, ortaklaşa ve imece usulüyle ürün ekim ve hasadı yaptırılmıştır. Hafta tatilleri uygulamasında Müslümanlar Pazar günü, Hıristiyanlar Cuma günü çalıştırılmıştır. Bu şekilde elde edilen hasılat nakde çevrilerek kredi ihtiyacı karşılanmıştır.

Sandığın yönetimi seçimle işbaşına gelen dört kişilik "Sandık Vekilleri" veya "Sandık Emirleri" denilen bir kurul tarafından yürütülüyordu.

Memleket Sandıkları 1883 yılında Menafi Sandıklarına, 1888 yılında da bir nizamname ile aynı görevleri icra etmek üzere Ziraat Bankasına dönüştürülmüştür.

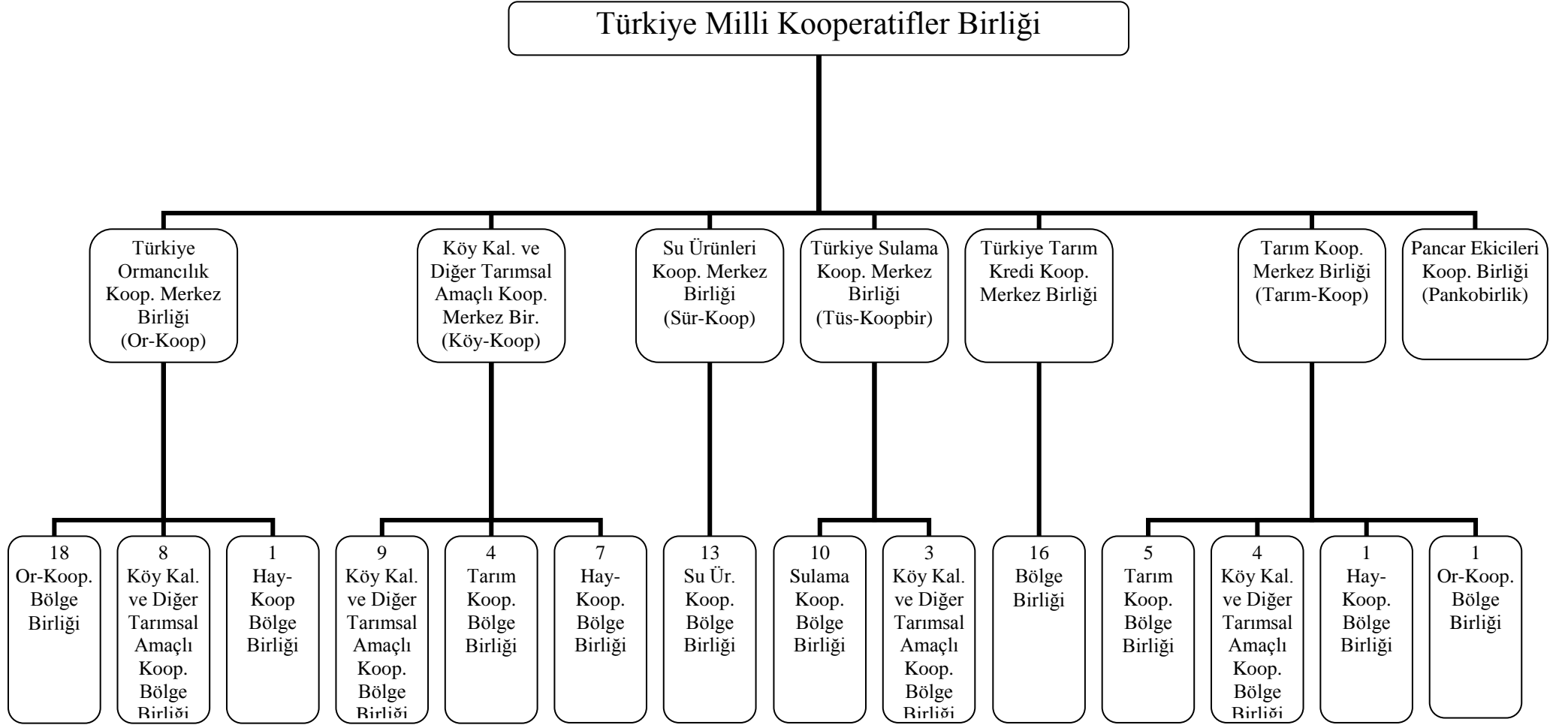
1915 yılında "Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı" unvanı altında ülkemizde ilk tarım satış kooperatifinin kuruluşu gerçekleştirilmiştir.

Bu tarihten sonra düşman istilası ve Kurtuluş Savaşının zorlukları karşısında bu kuruluşlar 1919'da faaliyetlerini durdurmuşlardır. Ancak, 1924'den sonra Kooperatifçilik hareketinde yeni ve daha canlı bir gelişme başlamıştır.

Ülkemizde Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri 1965 yılında çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre Köy Kalkınma Kooperatifleri adıyla kurulmaya başlamışlardır. 1965 yılında kurulan 58 kooperatif “Yurtdışına işgücü göndermelerinde kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması projesi” uyarınca ortakların yurt dışına gitme olanağının sağlanması sonucunda hızla yayılmışlardır. Bu proje 1967 yılında Almanya’da ki ekonomik durgunluk nedeniyle sekteye uğramış, 1971 yılında yeniden canlanmıştır. 1972’de kooperatif sayısı 4234, 1976’da 6469, ortak sayısı yaklaşık 1.500.000 olmuştur. 1980’den sonra kooperatiflere devlet desteğinin azalması nedeniyle sayıları düşmüştür.

1989 yılında Köy Kalkınma Kooperatiflerinin isimleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri olarak değiştirilmiştir. Günümüze kadar da sermaye miktarları, anasözleşme tadilatları vb. bazı konular dışında önemli bir yapısal değişiklik yapılmamıştır.

Çizelge 8.5. Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine Üye Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

8.1.1.2 Tarımsal amaçlı kooperatiflerin kooperatifçilik ilkeleri açısından incelenmesi

Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA) kuruluşunun 100. yılında (1995) Manchester kentinde yapılan 31. Genel Kurul Toplantısında yeniden gözden geçirilerek kabul edilen kooperatifçilik ilkeleri şunlardır;

a) Gönüllü ve Açık Ortaklık (Serbest giriş): Kooperatif ortakları gönüllü olarak ve özgür iradeleri ile kooperatiflere katılırlar. Kooperatifler, ortağa tüm bilgileri tam bir açıklık ve saydamlıkla bilgilendirmekle yükümlüdürler. Ortaklar da yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadırlar.

b) Demokratik Ortak Kontrolü: Kooperatifler, ortaklarını her aşamada bilgilendirirler. Ortakların talep ettiği bilgileri kendilerine vermekte yükümlüdürler. Her yıl yapılan genel kurullarda kooperatifler ortaklar tarafından demokratik olarak denetlenirler. Genel Kurullarda çoğunluk hesabıyla alınan kararları kooperatif tüzel kişilikleri uygulamak zorundadırlar.

c) Ortağın Ekonomik Katılımı: Kooperatifler, ortaklarının tasarruflarını yatırıma dönüştürürler. Esas olarak sermayeleri ortaklardan toplanan ve genel kurullarda kabul edilen aylık ödentilerdir. Ortaklar kooperatiflerin her türlü ekonomik yatırımından aidatları oranında sorumludurlar.

d) Özerklik ve Bağımsızlık: Kooperatifler, yasalar çerçevesinde bağımsızdırlar. Ancak genel kurul kararlarıyla kendi türlerinden üst birliklere ve dolayısıyla merkez birliklerine üye olurlar. Bu üyelik, Milli Kooperatifler Birliğine ve Dünya Kooperatifler Birliği'ne kadar sürer. Ancak kooperatifler hiçbir kişi ve kuruluştan talimat almadan tüm uygulamalarını özerk olarak gerçekleştirirler.

e) Eğitim, Öğretim ve Bilgi: Kooperatifler, ortaklarının çeşitli konularda bilgilendirilmesini ve eğitilmelerini de sağlarlar. Kültürel etkinlikler, çeşitli sosyal ve ekonomik konularda seminerler yaparak kooperatifçilik konusunda çeşitli yayınlarla üyelerinin eğitimlerine katkıda bulunurlar.

f) Kooperatifler Arası İşbirliği: Kooperatiflerin işbirliği ekonomik değildir. Dayanışmayı ve sorunların birlikte çözümlenmesini hedefler. Kooperatifler sermayesine katıldıkları üst birlikleriyle ekonomik işbirliğine de girerler.

g) Toplumla İlgilenme (Toplumsal Sorumluluk): Kooperatifler içinde buldukları toplumun her türlü sorunuyla ilgilenmek ve toplumun kalkınmasına katkı da bulunmaya çabalar.

8.1.1.3 Kooperatiflerin yararları

8.1.1.3.1 Ekonomik yararlar

Verimlilik, ucuz girdi, ürünün değer fiyatına satışı, katma değer, vergi muafiyetleri, tarım dışı etkinliklerden sağlanan yararlar, mevcut kaynakların değerlendirilmesi ve yeni kaynak temini, tüketim mallarının daha ucuza sağlanması, devlet yardımı ve sübvansiyonlardan yararlanma, sigorta yoluyla risklerin karşılanması ve hukuki kolaylıklar kooperatiflerin parasal yararları olarak sayılabilir. (Anonim, 2011a).

8.1.1.3.2 Yaşam düzeyini yükseltmeye dönük yararlar

Sağlık, beslenme ve mesleki eğitim gibi çeşitli alanlarda sağlanan destek ve iyileştirmelerdir (Anonim, 2011a).

8.1.1.3.3 Sosyal yararlar

Aracı ve tefeci bağımlılığının ortadan kalkması ile bağımsızlık ve kendine güvenin sağlanması, genel ekonomik durumun düzelmesi ve sosyal dayanışmanın güçlenmesi, tarım dışı etkinlikler ve mesleki hareket yeteneğinin artması, ortaklar arasında eşitlik ve adalet duygularının gelişmesi, kültürel yaşamın zenginleştirilmesi katkıda bulunmak kooperatiflerin sosyal yararlarındandır.

Özetle; iyi yönetilen, başarılı çalışmalar yaparak halkın desteğini kazanan kooperatifler buldukları çevreye kooperatif hizmetlerinin yanı sıra birçok sosyal-kültürel etkinliklerde getirmekte ve ülke kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasına yardımcı olmaktadır (Anonim, 2011a).

8.1.1.4 Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

8.1.1.4.1 Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Ülkemizde en yaygın olarak kurulan kooperatif türü Tarımsal Kalkınma Kooperatifleridir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri, ortaklarının bütün yönlerden kalkınmasını hedef alan çok amaçlı kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerin temelini, 1965 yılından itibaren kurulmaya başlamış ve sonraları çok büyük gelişme göstermiş olan Köy Kalkınma Kooperatifleri oluşturmaktadır. Ancak Köy Kalkınma Kooperatiflerinin adı Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığınca 1989 yılında “Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri” olarak değiştirilmiştir.

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ortaklarının her türlü bitkisel, hayvancılık ve ormancılık konularındaki istihsalini geliştirmek ve ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak, ortakların ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak, iş sahası temin etmek, ortakların ekonomik gücünü arttırmak için tabii kaynaklardan faydalanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almak amacıyla kurulmaktadır. (Anonim,2011a)

Tarımda her türlü verimliliği artırıcı, ürün ve mamullerinin kalitesini yükseltecek tedbirleri alarak, bitkisel üretim, hayvan yetiştiriciliği, orman ürünü ve diğer ürünlerin yetiştirilmesi ile ilgili her türlü teknik faaliyetlerde bulunmak, hastalık ve zararlılarla mücadele yapmak ve yaptırmak, ortakların tarımsal girdi ve tüketim ihtiyaçlarını temin etmek, ürünleri değerlendirme, işleme, pazarlama ve el sanatları ile ilgili çalışmalar yapmak ve yaptırmak, ortaklarının finansman ve kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışmalar yapmak Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin anasözleşmelerinde yer alan başlıca çalışma konularıdır (Anonim,2011a).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılı kayıtlarına göre 868.232 ortağı bulunan 8.214 tarımsal kalkınma kooperatifi faaliyet göstermektedir. Ayrıca tarım, hayvancılık, ormancılık ve çay üretim faaliyetlerinde bulunan 5.075 kooperatif kendi aralarında birleşerek 83 bölge birliği kurmuşlardır. Bu bölge birliklerinden 96'sı bir araya gelerek 5 merkez birliğini oluşturmuşlardır (Anonim,2013a).

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri 1163 sayılı yasa gereğince kurulan demokratik kuruluşlardır. Ancak kuruluş etüdü, kooperatifin kurulacağı bölgenin sosyo-ekonomik yapısı ve tarım potansiyeli, kooperatif işletmeciliği için yeterli altyapının ve kurucuların kooperatifçilik bilincinin durumu gibi kriterler dikkate alınarak kuruluş işlemleri Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlükleri tarafından yapılmaktadır.

Ayrıca Bakanlık tarafından, talebi uygun bulunan kooperatiflere ortakların mülkiyetinde uygulanmak üzere proje desteği verilmektedir. Kooperatiflerin bu projeler ile etkin çalışmaları için destek olunmaktadır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri 1163 sayılı Kanuna tabi olarak kurulan kooperatiflerin %72,6'sını oluşturmaktadır. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin %61,8'lik kısmını oluşturan 5.075 birim kooperatif Bölge Birliklerine üye olarak üst örgütlenmesini gerçekleştirmiş ve 83 bölge birliğini kurmuşlardır. Bölge birliklerinin %88,2'lik kısmını oluşturan 7.251 kooperatifin üye olduğu 96 bölge birliğinin Merkez Birliği düzeyinde üst örgütlenmesini gerçekleştirmiş olması oldukça önemlidir.

8.1.1.4.2 Sulama Kooperatifleri

Türkiye'de sulama kooperatifleri 1963 yılından itibaren “Toprak-Su Kooperatifleri” adı altında kurulmaya başlamıştır. Günümüzde isimleri “Sulama Kooperatifi”ne dönüştürülmüştür.

Sulama Kooperatiflerinin amaçları devletçe ikmal edilmiş veya edilecek sulama tesislerinden alınacak veya her ne suretle olursa olsun tarım sahalarından çıkarılacak suyun ziraatta kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj gibi zirai sulama tesislerini kurmak veya kurulmuş olan sulama tesislerini işletmek ve işletmek, bakımını yapmak ve yaptırmaktır. (Anonim,2011a)

Sulama Kooperatiflerinin anasözleşmelerinde yer alan çalışma konularının başlıcaları; toprak koruma ve tarımsal sulama konularında ilgili kuruluşların teknik yardımından faydalanmak, arazi ıslahını

yapmak veya yaptırmak, ortaklarına sulama konusunda eğitim faaliyetlerinde bulunmak, ortaklarına tesis ve işletme kredisi sağlamak, sulama hizmetlerinde gereken elektrik enerjisi ile tarımsal makine ve ekipmanları temin etmek, ortakların temin, tedarik ve pazarlama faaliyetlerine yardımcı olmaktır (Anonim,2011a).

İl Özel İdaresi veya Devlet Su İşleri tarafından yapılan sulama tesislerinin sahasındaki üreticilerin sulama kooperatiflerini kurmaları talep edilmektedir. Sulama sahası içinde arazisi bulunan üreticiler Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüklerine başvurarak kuruluş işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Sulama tesislerinin işletilmesi kooperatiflere devredilerek üreticilere sulama hizmeti verilmektedir. Kooperatifler bu hizmeti ücret karşılığında üreticilere sunmakta ve elde edilen gelir sulama tesislerinin bakım, onarım ve eksikliklerinin giderilmesi için kullanılmaktadır.

Devlet Su İşleri 2011 yılı kayıtlarına göre yaklaşık 109.000 hektarlık tarım alanı sulama kooperatifleri aracılığıyla sulanmaktadır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün 2013 yılı kayıtlarına göre 295.859 ortağı bulunan 2.491 sulama kooperatifi faaliyet göstermektedir. Ayrıca 755 sulama kooperatifi 13 bölge birliğini, bu bölge birlikleri de bir araya gelerek Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliğini (Tüs-Koopbir) oluşturmaktadırlar (Anonim,2013a).

Sulama Kooperatifleri 1163 sayılı Kanuna tabi olarak kurulan kooperatiflerin %22,01'ini oluşturmaktadırlar. Sulama Kooperatiflerinin %30,3'lük kısmını oluşturan 755 birim kooperatif Bölge Birliklerine üye olarak üst örgütlenmesini gerçekleştirerek 13 bölge birliğini kurmuşlardır. Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği, sulama kooperatiflerinin %56,7'lik kısmını oluşturan 1.418 birim kooperatifin oluşturduğu 13 bölge birliğinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur.

8.1.1.4.3 Su Ürünleri Kooperatifleri

Türkiye'de Su Ürünleri Kooperatifleri 1965 yılından itibaren gelişmeye başlamış, 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun kabulünden sonra da serbestçe kurulup işletilmişlerdir.

Su Ürünleri Kooperatiflerinin amaçları., her türlü su ürünlerinin üretimi, yetiştiriciliği, avcılığı, işleme, depolama ve pazarlama konularında ortaklarına hizmet vermek ve gerektiğinde bu konularla ilgili tesisleri kurmak ve işletmektir (Anonim,2011a).

Su Ürünleri Kooperatiflerinin çalışma konuları anasözleşmelerine göre ortakların balık ve diğer su ürünlerinin üretme, yetiştirme, avlanma faaliyetlerini düzenlemek ve yönetmek, ürünleri standartlara göre sınıflandırarak ayırmak, sağlık şartlarına ve piyasa taleplerine göre ambalajlamak, muhafaza edilmesini ve naklini sağlamak, taşınır, taşınmaz mallar edinmek, eğitim ve yayım faaliyetlerinde bulunmak şeklinde özetlenebilir (Anonim,2011a).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün 2013 yılı kayıtlarına göre 31.337 ortağı bulunan 578 Su ürünleri kooperatifi faaliyet göstermektedir. Su ürünleri Kooperatifleri 1163 sayılı Kanuna tabi olarak kurulan kooperatiflerin %5,1'ini oluşturmaktadırlar. Su ürünleri kooperatiflerinin %36,5'ini oluşturan 211 kooperatif 16 bölge birliğini kurmuşlardır. Bu bölge birliklerinden de, birim kooperatiflerin %32'lik orana sahip 185 birim kooperatifin 13'ü bir araya gelerek Türkiye Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliğini (Sür-Koop) oluşturmaktadırlar (Anonim,2013a).

8.1.1.4.4 Pancar Ekicileri Kooperatifleri

Ülkemizde pancar üretimi yapan üreticilerin ortak olduğu 31 adet Pancar Ekicileri Kooperatifi bulunmaktadır. Her şeker fabrikasının bulunduğu bölgede bir de kooperatif kurulmuştur. Bu kooperatiflere kayıtlı ortak sayısı 1.628.306'dır. Ortak sayısının fazla olmasının nedeni her fabrikada sadece tek bir kooperatifin bulunması ve şeker pancarı üreten çiftçilerin ürünlerini fabrikalara verebilmek için o yöredeki kooperatife ortak olmak zorunda olmasıdır (Anonim,2013a).

İlk Pancar Ekicileri Kooperatifi 1951 yılında Adapazarı'nda kurulmuştur. Kooperatifler 1972 yılında üst örgütlenmeye giderek Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği'ni (PANKOBİRLİK) kurmuşlardır. Pankobirlik; ülkemizin 64 ilinin, 7.500 yerleşim biriminde pancar üretimi yapan, yaklaşık 1,6 milyon ortağıyla, 31 pancar kooperatifinin 300'e yakın şubesi, 6 kooperatif şeker fabrikası, (Adapazarı,

Amasya, Kayseri, Boğazlıyan, Konya, Çumra) ve 50'nin üzerinde tarımsal amaçlı işbirliğiyle, Devletten bugüne kadar herhangi bir destek almadan, tamamen üyelerinin kendi imkânlarıyla oluşturduğu sermayeleri ile ortaklarının tarımsal faaliyetlerinde kullandıkları her türlü girdinin teminini, dağıtımını, denetimini ve koordinasyonunu yapan Pancar Kooperatiflerinin üst örgütü ve temsilcisi Genel Müdürlüğü'dür. (Anonim,2011f,)

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin amaçları, toprak hazırlığı, ekim işleri, pancar ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, korunması, dekar veriminin artırılması konularında gerekli tedbirleri almak ve bu konularda eğitimlerine yardımcı olmaktır (Anonim,2011a).

8.1.1.5 Tarımsal amaçlı kooperatiflerde üst örgütlenme

Birim kooperatifler, faaliyet gösterdikleri alanda ekonomik bakımdan daha çok güçlenmek, büyük işletmelerle rekabet edebilmek ve pazarda söz sahibi olabilmek için kooperatifler arası üst örgütlenmeyi teşkil etmek suretiyle dikey örgütlenmelerini tamamlamak zorundadırlar. Bu kapsamda; aynı çalışma konularında faaliyet gösteren en az 7 birim tarımsal amaçlı kooperatif kendi aralarında bir araya gelerek kooperatif bölge birliğini oluşturmakta, 7 adet kooperatif birliği de bir araya gelerek ulusal düzeyde merkez birliği şeklinde yatay olarak örgütlenmektedirler.

1163 sayılı Kanunun verdiği yetki kapsamında yapılan düzenlemeler sonucu, tarım, ormancılık, çay, hayvancılık, el sanatları, sulama ve su ürünleri konularında belirlenen bölgelerde birden fazla olmamak üzere;

-Tarımsal kalkınma kooperatifleri kendi aralarında bir araya gelerek tarım, ormancılık, çay, hayvancılık, el sanatları konularında olmak üzere 5 ayrı konuda/türde kooperatifler birliğini,

-Sulama Kooperatifleri bir araya gelerek sulama kooperatifleri birliğini,

-Su ürünleri kooperatifleri bir araya gelerek su ürünleri kooperatifler birliğini teşkil etmeleri,

-Ayrıca, ülkemizdeki pancar ekicileri kooperatiflerinin ise bir araya gelerek Pancar Ekicileri Kooperatifler Birliğini kurabilmeleri sağlanmıştır.

Konuları aynı veya birbiriyle ilgili nitelikte olan (7) veya daha çok kooperatif tarafından üst birlik kurulabileceği anasözleşmelerinde tespit edilmiştir. İlgili Bakanlık tarafından bölgeler belirlendiği takdirde, bu bölgelerde aynı çalışma konularına sahip birden fazla kooperatif birliği kurulamamaktadır.

Bölgelerdeki kooperatif birlikleri, kendi aralarında kooperatif şeklinde merkez birlikleri kurabilmektedirler. Kooperatif merkez birlikleri, kendisine bağlı birlik ve kooperatifleri denetler ve bunların eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılı kayıtlarına göre 11 merkez birliği ile 3 birlik Türkiye Milli Kooperatifler Birliğini kurmuşlardır (Anonim,2013a).

8.1.1.5.1 Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği (Haykoop)

Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği 2003 yılında Ankara'da kurulmuştur. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılı kayıtlarına göre Merkez Birliğine 33 Bölge Birliği ve bu bölge birliklerine de 207.472 ortağı bulunan 2.002 kooperatif bağlıdır (Anonim,2013a).

Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği anasözleşmesine göre; hayvansal üretimin ekonomik olmasını sağlamak, sektörün rekabet gücünü arttırmak, birlik ve kooperatif çalışmalarını kontrol etmek, ulusal ve uluslararası platformlarda temsil ve işbirliği sağlamak, birlik ve kooperatif ilişkilerini düzenlemek ve geliştirmek, hayvan ıslah çalışmalarını yapmak, üreticilere eğitim çalışmaları ile kooperatifçiliği geliştirmek Merkez Birliğinin amaçlarından (Anonim,2011j).

8.1.1.5.2 Çay Kooperatifleri Merkez Birliği (Çaykoop)

Çay Kooperatifleri Merkez Birliği 2002 yılında Rize’de kurulmuştur. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nün 2013 yılı kayıtlarına göre Merkez Birliğine 5 Bölge Birliği ve bu bölge birliklerine de 68.109 ortağı bulunan 47 kooperatif bağlıdır (Anonim,2013a).

Merkez Birliği anasözleşmesinde birlik amaçları ortak birliklerin ve bunlara bağlı kooperatiflerin çay ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması konularında ortak menfaatlerini korumak için yurtiçi ve yurtdışı ekonomik çalışmalarda bulunmak, birlik ve kooperatif çalışmalarını koordine etmek, ulusal ve uluslararası platformlarda temsil ve işbirliği sağlamak, birlik ve kooperatif ilişkilerini düzenlemek ve geliştirmek, birlik ve kooperatifleri denetlemek, eğitim çalışmalarında bulunarak kooperatifçiliği geliştirmek olarak açıklanmıştır. (Anonim,2008).

8.1.1.5.3 Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği (Tüs-Koopbir)

Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği 2001 yılında Ankara’da kurulmuştur. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nün 2013 yılı kayıtlarına göre Merkez Birliğine 13 Bölge Birliği ve bu bölge birliklerine de 177.244 ortağı bulunan 1.418 kooperatif bağlıdır (Anonim,2013a).

Merkez Birliğinin amaçları anasözleşme ile belirlenmiştir. Bu amaçlar ortak birliklerin ve bunlara bağlı birim kooperatiflerin sulama, arazi ıslahı ve toprak muhafaza konularındaki ortak menfaatlerini korumak, kooperatiflerin faaliyetlerini koordine etmek, denetlemek, kooperatifçiliği geliştirmek için eğitim çalışmaları yapmaktır (Anonim,2011g).

8.1.1.5.4 Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği (Sür-Koop)

Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği, 2004 yılı başında Doğu Karadeniz, İstanbul, Çanakkale, Balıkesir, İzmir, Muğla ve Mersin Su Ürünleri Kooperatifleri Bölge Birlikleri tarafından kurulmuştur (Anonim,2011k).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nün 2013 yılı kayıtlarına göre Merkez Birliğine 13 Bölge Birliği ve bu bölge birliklerine de 10.490 ortağı bulunan 185 kooperatif bağlıdır (Anonim,2013a).

Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği anasözleşmesinde birliğin amaçları, bağlı birlik ve kooperatiflerin su ürünlerinin avlanması, üretimi, işlenmesi ve pazarlanması konularında ortak menfaatlerini korumak, yurt içi ve yurt dışı ekonomik çalışmalarda bulunmak, birlik ve kooperatif çalışmalarını koordine etmek, birlik ve kooperatif ilişkilerini düzenlemek ve geliştirmek, denetlemek, eğitim ve öğretim çalışmalarında bulunarak kooperatifçiliği geliştirmek (Anonim,2011k).

8.1.1.5.5 Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği (Orkoop)

Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği, 1997 yılında Ankara’da kurulmuştur (Anonim,2008).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nün 2013 yılı kayıtlarına göre Merkez Birliğine 27 Bölge Birliği ve bu bölge birliklerine de 299.078 ortağı bulunan 2.436 kooperatif bağlıdır (Anonim,2013a).

Orman köylüsünün yaşam koşullarını iyileştirmek, ekonomik ve sosyal yönden kalkınmalarını sağlamak amacıyla, ortak birliklerin orman ürünlerinin üretim, değerlendirme ve pazarlama konularındaki müşterek menfaatlerini korumak, bu hususta iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve ihtiyaç duyulan hususlarda eğitimlerine yardımcı olmak merkez Birliğinin anasözleşmesinde yer alan amaçlardır (Anonim,2011h).

8.1.1.5.6 Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği (Köykoop)

Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği, 2003 yılında Ankara’da kurulmuştur (Anonim,2008).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılı kayıtlarına göre Merkez Birliğine 20 Bölge Birliği ve bu bölge birliklerine de 213.425 ortağı bulunan 1.875 kooperatif bağlıdır (Anonim,2013a).

Merkez Birliğinin amaçları; kooperatif ve Birliklerin ortak amaçlarını gerçekleştirmek ve menfaatlerini korumak için yurt içi ve dışı ekonomik çalışmalarda bulunmak, kooperatif çalışmalarını koordine etmek ve denetlemek, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunarak kooperatifçiliği geliştirmektir olarak anasözleşmede tanımlanmıştır (Anonim,2011e).

8.1.1.5.7 Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği (Tarım-Koop)

Tarımsal amaçlı kooperatiflerin kurduğu en yeni Merkez birliğidir. Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği 2012 yılında Ankara'da kurulmuştur.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılı kayıtlarına göre Merkez Birliğine 11 Bölge Birliği ve bu bölge birliklerine de 118.068 ortağı bulunan 891 kooperatif bağlıdır (Anonim,2013a).

Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği anasözleşmesinde amaçlar, çiftçilerin yaşam koşullarını iyileştirmek, ekonomik ve sosyal yönden kalkınmalarını sağlamak amacıyla, ortak birliklerin her türlü tarımsal ürünlerinin üretim, değerlendirme ve pazarlama konularındaki müşterek menfaatlerini korumak, bu hususta iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, dış ülkelerle olan münasebetlerini düzenlemek kooperatifçiliği geliştirmek ve ihtiyaç duyulan hususlarda eğitimlerine yardımcı olmaktır.

8.1.1.5.8 Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik)

Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği, 1972 yılında Ankara'da kurulmuştur. Birliğe 31 birim kooperatif bağlıdır ve 1.628.306 ortağı bulunmaktadır (Anonim,2013a).

Pankobirlik ülkemizde kurulmuş olan kooperatif üst örgütleri arasında güçlü finansal yapısı ve profesyonel yönetim tarzı ile en önemli kooperatif üst örgütlerinden biridir.

Pankobirlik'in faaliyete geçmesinden sonra, özellikle ülkenin ekonomik gelişimine paralel olarak, şeker sanayiinin de geleceğinin garanti altına alınabilmesi amacıyla pancarın dışındaki ürünlerin Pancar Kooperatifleri tarafından değerlendirilmesi kabul edilmiş ve Ana sözleşmeler tadil edilerek Kooperatifler çok amaçlı hale dönüştürülmüştür (Anonim, 2011f).

Ülkemizin 64 ilinin, 7.500 yerleşim biriminde pancar üretimi yapan, yaklaşık 1,6 milyon ortağıyla, 31 pancar kooperatifinin 300'e yakın şubesi, 6 kooperatif şeker fabrikası, (Adapazarı, Amasya, Kayseri, Boğazlıyan, Konya, Çumra) ve 50'nin üzerinde tarımsal amaçlı iştirakiyle, Devletten bugüne kadar herhangi bir destek almadan, tamamen üyelerinin kendi imkânlarıyla oluşturduğu sermayeleri ile ortaklarının tarımsal faaliyetlerinde kullandıkları her türlü girdinin teminini, dağıtımını, denetimini ve koordinasyonunu yapan Pancar Kooperatiflerinin üst örgütü ve temsilcisi Genel Müdürlüğü'dür (Anonim, 2011f).

Pankobirlik'in sahibi olduğu veya ortağı bulunduğu kuruluşları faaliyet konuları itibarıyla ele aldığımızda; 7 adet şeker fabrikası, 13 adet yem fabrikası, Sıvı şeker fabrikası, damla sulama makine-ekipmanları fabrikası, Biyoetanol fabrikası, dondurulmuş parmak patates fabrikası, 50.000 büyükbaş kapasiteli hayvancılık tesisi, et entegre tesisi, Tohum üretim tesisi, süt ve süt ürünleri fabrikası, sert şekerleme ve çikolata fabrikası, 16 adet tarımsal amaçlı iştirak, 18 adet çeşitli konularda faaliyet gösteren kuruluş olmak üzere 50'nin üzerinde iştiraki ile ortaklarına hizmeti ve ekonomiye olan katkısını aralıksız sürdürmektedir (Anonim, 2011f).

Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği anasözleşmesinde birlik amaçları tanımlanmıştır. Ortak Kooperatifleri temsil etmek, kooperatifçilik fikrinin yayılması, gelişmesi ve korunmasını sağlamak, tarım alet ve makineleri ile ekipmanları, gübre, ilaç ve tohumluk gibi girdileri, damızlık et ve süt hayvanları temin etmek, iktisadi faaliyetlerin hesap ve kayıtlarını teftiş etmek, çalışmaları koordine etmek, eğitim-yayım çalışmalarında bulunmak, şirket, kooperatif ve kuruluşlara iştirak etmek kooperatifin çalışma amaçlarıdır (Anonim,2011f).

8.1.1.5.9 Türkiye Milli Kooperatifler Birliği

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, 1991 yılında Ankara'da kurulmuştur Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine 11 Merkez Birliği 3 Birlik bağlıdır (Anonim,2011d).

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin amacı, ortağı olan Kooperatifler Merkez Birliklerinin ve Kooperatif Birliklerinin ortak yararlarını korumak, aralarında eş güdüm sağlamak, amaçlarını gerçekleştirmeleri için çalışmalar yapmak, çalışmalarını denetlemek, verimliliklerini artırmak, dış ülkelerle ilişkilerini düzenlemek, Türk Kooperatifçiliğinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Anonim,2011i).

8.1.1.6 Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarımsal üretimin gerçekleştirilebilmesi için üretim girdilerinin yanı sıra işletme sermayesine ihtiyaç duyulmaktadır. Üreticinin işletme sermayesini en uygun ve en kolay bir şekilde sağlayabileceği en yakın kuruluşlar tarım kredi kooperatifleridir.

Tarım kredi kooperatifleri ortaklarına uygun koşullarda kredi sağlamak amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Genellikle küçük ve orta çiftçilerin ortak olduğu kooperatifler ortakların tek başlarına alamadıkları krediyi onlara maliyetine ve düşük faizle temin etmeye çalışırlar (İnan,2008).

Türkiye'de çiftçiye kredi sağlayan ana kuruluşlar, T.C. Ziraat Bankası ile ilk olarak 1929'da kurulan ve sonradan 1935 yılında 2836 sayılı kanunla Raiffeisen ilkelerine göre değiştirilen tarım kredi kooperatifleridir. Atatürk'ün desteği ile çıkarılan 2836 sayılı tarım kredi kooperatifleri kanunu 35 yıl uygulanmış ve 1972 yılında kaldırılarak yerine 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" çıkartılmıştır (İnan,2008).

Tarım kredi kooperatiflerinin amaçları, mevduat toplamak, kredi sağlamak, faiz oranını düşürmek, ortaklarına kredi konusunda önerilerde bulunmak ve alınan kredinin üretimde kullanılmasını gerçekleştirecek tarımsal üretimin artmasını sağlamaktır. Bu nedenle, tarım kredi kooperatifleri sadece üretim amacıyla kullanılmak üzere kredi vermektedir (Köroğlu,2003).

Tarım kredi kooperatiflerinin illerde, ilçelerde, belde ve köylerde kuruluşları bulunmaktadır. Bu özellikleriyle çiftçiye en yakın kredi kuruluşlarıdır. Tarımsal girdilerden gübre, ilaç, yem, tohumluk, petrol ürünleri, makine-ekipman temini gibi hizmetler de tarım kredi kooperatifleri tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır. Yine kooperatif ortaklarına tüketim ve ihtiyaç maddeleri satışı ile sigorta hizmetleri de vermektedir.

Tarım kredi kooperatifleri tarımsal ürünlerin işlenmesi, gübre, zirai ilaç, yem, bilişim ve iletişim hizmetleri konularında sanayi işletmelerinde iştirakçi ve sahibi olarak faaliyet göstermektedirler (Anonim,2011).

Kooperatifçilik alanında pek çok yazar ve düşünürün uzun yıllar kurulması için pek çok platformda dile getirdiği ve mücadele verdiği kooperatifler bankasının fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için Tarım Kredi Kooperatiflerinin yasa ile düzenlenen çalışma konularında mevduat toplamak ve bankacılık hizmetlerinin yürütülmesi konusu zaten yer almaktadır. Yeni bir bankanın kurulmasının yerine Tarım Kredi Kooperatiflerine mevduat toplama yetkisi verilmelidir. Aynı zamanda Kooperatiflerin yurt genelinde bulunan birim kooperatifleri şube olarak kullanılarak yaygın bir ağın da alt yapısı kurulmuş olur. (Atasoy,2009).

Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına dolayısıyla tarımsal üretim yapan üreticilere zaten gerekli kredileri sağlayabilmektedir. Ancak bankacılık sistemine uygun yeni bir düzenlemeyle daha fonksiyonel bir yapıya kavuşmuş olacaktırlar. Mevcut kurulu yapısıyla bu hizmeti verebilecek durumdaki kooperatiflerin tarımsal finansman sağlama konusunda üreticilere daha fazla ve kaliteli hizmeti sunması mümkün olacak ve bu konudaki açık kapatılmış olacaktır.

Ülkemizde 1.070.277 ortağı bulunan 1.659 Tarım Kredi Kooperatifi hizmet vermektedir. Bu birim kooperatifler birleşerek 16 Bölge Birliğini ve bu bölge birlikleri de birleşerek Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğini kurmuşlardır (Anonim,2013a).

8.1.1.7 Tarım Satış Kooperatifleri

Tarımsal üretimde faaliyet gösteren üreticilerin en önemli hedefleri ürünlerini zamanında ve değeri fiyatta pazarlayabilmektir. Tarımsal ürünlerin pazarlanması genellikle tüccar ve komisyoncular aracılığıyla yapılabilmektedir. Pazarlamada aracılardan olması ürünlerin fiyatlarını artırmakta dolayısıyla tüketici talebini azaltmaktadır. Tüketicilerin ödediği yüksek fiyata rağmen üreticilerin eline ancak üretim masraflarını karşılayacak kadar para geçmektedir. Üretici ile tüketici arasında rol oynayan aracılardan ortadan kaldırmada ve aracılardan elde ettiği kazancı en aza indirmede tarım satış kooperatiflerinin önemli bir rolü vardır.

Tarım satış kooperatifleri, çiftçilerin ürünlerini tek elden satmalarını sağlayarak pazar karşısındaki dezavantajlı durumlarını gidermekte ve onları tüccarların spekülasyonlarına karşı korumaktadır. Bu kooperatifler, satışta daha geniş iş hacminin oluşturulmasını da sağlamaktadır. Ayrıca sattıkları ürünlerin kalitesini garanti ederek iç ve dış piyasalarda iyi bir isim yapmasını sağlamaktadır.

Tarım Satış Kooperatiflerinin anasözleşmelerinde belirtilen amacı; ortaklarının mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle karşılamak, ortakların ve gerektiğinde diğer üreticilerinin ürünlerini daha iyi şartlarla değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumaktır.

Ülkemizdeki ilk tarım satış kooperatifi 1911 yılında, Aydın ilinde “Aydın İncir Himayei Zürra A.Ş.” adı altında kurulmuştur. 2000 yılında çıkarılan 4572 sayılı kanuna tabi olarak faaliyetlerini yürütmektedirler.

Tarım Satış Kooperatifleri ortakları olan üreticilerin üretim için girdi ve kredi ihtiyaçlarını karşılamada yanında ürünlere pazar garantisi sunarak üretici ile tüketici arasında rol oynayan komisyoncu, tüccar gibi aracılardan ortadan kaldırmakta veya aracılık komisyonunu en aza indirmede önemli bir rol oynamaktadır. Böylece üreticiler açısından ürünler hak ettikleri değerden pazarlanmakta, tüketiciler açısından da ucuz ürün sağlanarak topluma destek olunmaktadır.

Tarımda küçük ve orta büyüklükteki işletmeler pahalı ve aynı zamanda çok da kârlı olan pazarlama hizmetlerini yerine getirecek mali kaynak ve olanaklardan yoksundurlar. Ayrıca, ürünün pazarlanması ve işlenmesi çağımızda uzmanlık ve fazla yatırım isteyen bir sahadır. Bu nedenle, tarımsal üreticiler ellerindeki özellikle çabuk bozulan ürünleri bir an önce satmak zorundadırlar. Bu satış sırasında tarımsal üreticiler genellikle karşılarında aracı tüccarları veya komisyoncuları bulur. Kırsal kesimde dağınık ve güçsüz durumda olan tarımsal üreticilerin piyasadaki ürün fiyatlarını etkileme güçleri oldukça zayıftır. Komisyoncu, tüccar vb. alıcılar ise perakende fiyatlara fazla etkide bulunmadıklarından, kâr marjlarını artırmak için, genelde tarımsal üreticilerin ürünlerini değerinden daha az bir fiyatla satın alma yoluna giderler (İnan,2008).

Tarım ürünleri pazarlama kanallarında çok sayıda aracının elinden geçerek tüketicilere ulaşır ve bu sırada aracılardan kâr marjlarından ötürü tüketicilerin ürünlere ödediği fiyatlar çok yükselir. Ayrıca, tüketicinin ödediği fiyattan üreticinin eline geçen kısım da oldukça düşüktür. Bu fiyat ürünün bol olduğu yıllarda üretimin maliyetini bile zor karşılar, hatta ürün fiyatı çok düşerse çiftçi zarar dahi edebilir (İnan,2008).

Türkiye’de hâlâ tarımsal ürünlerin üretiminde kalite ve standardizasyon açısından birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle ihraç edilen ürünlerde ülkemiz zaman zaman zor durumlarla karşılaşmıştır. Çoğu zaman ürünlerin geri gönderilmesine neden olan standardizasyon eksikliği, kaliteli ve çok sayıda ürünün tedarik edilememesinden kaynaklanıyor. TSK piyasada kaliteli ve uygun fiyata ürün satışı gerçekleştirdiklerine dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır ve kooperatifler bu isimlerine leke getirecek düşünüş ve hareketlerden özenle kaçınmaktadır (Atasoy,2009).

Tarım satış kooperatiflerinin ürün gruplarında örgütlenmiş 17 Bölge birliği, 399 bağlı kooperatif ve 583.793 ortağı bulunmaktadır (Anonim,2013a).

Çizelge 8.6. Türkiye'deki Tarım Satış Kooperatifleri

Birlik Adı	Faaliyet Merkezi	Çalışma Konusu
Antbirlik	Antalya	Pamuk ve narenciye
Çukobirlik	Adana	Pamuk, yerbuğday, soya, yağlı tohumlar
Güneydoğubirlik	Gaziantep	Çekirdekli yaş ve kuru üzüm, kırmızıbiber, zeytinyağı, Antep fıstığı, baklagiller
Karadenizbirlik	Samsun	Ayçiçeği, soya
Marmarabirlik	Bursa	Zeytin ve zeytinyağı
Tariş İncir Birliği	İzmir	Kuru incir,
Tariş Pamuk Birliği	İzmir	Pamuk ve yağlı tohumlar
Tariş Üzüm Birliği	İzmir	Çekirdeksiz kuru üzüm
Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği	İzmir	Zeytin ve zeytinyağı
Trakyabirlik	Edirne	Ayçiçeği
Taskobirlik	Nevşehir	Çekirdekli yaş ve kuru üzüm, kayısı, şeftali ve vişne
Kayısıbirlik	Malatya	Kuru kayısı
Fiskobirlik	Giresun	Fındık
Kozabirlik	Bursa	İpek kozası
Gülbirlik	Isparta	Gül çiçeği
Tiftikbirlik	Ankara	Tiftik
Gapbirlik	Şanlıurfa	Pamuk, antepfıstığı, kırmızıbiber, kuru üzüm

Kaynak: Tarım Satış Kooperatifleri internet siteleri,2012

8.1.2 Birlikler

Ülkemizde birlikler genelde doğrudan ekonomik örgüt olarak ticari faaliyette bulunmamakla birlikte, ekonomik faaliyetlere yönelik teknik destek hizmetlerini yürütmekte ve mesleki dayanışma sağlamaktadırlar.

Son yıllarda yasal yönden İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Türkiye'de Bakanlar Kurulu kararıyla mahalli idare birlikleri kurulmaktadır. Bunlar; köylere hizmet götürme birlikleri, sulama ve içme suyu birlikleri, turizm, çevre, eğitim vb. konulardaki diğer birliklerdir (İnan,2008).

Tarımsal amaçlı birlikler öncelikli olarak ekonomik faaliyette bulunmak amacıyla değil, üreticileri yetiştiricilik ve üretim alanında desteklemek, araştırma ve eğitim faaliyetlerinde bulunmak amacıyla kurulmaktadır.

Birliklerin gerçekleştirilmesinde iki temel yaklaşım vardır: Birincisi; inisiyatif ve etkinliğin kamuda olması, diğeri ise çiftçinin en üst düzeyde katılımı sağlanarak sorumlu kılınmasıdır. Hangisi uygulanırsa uygulansın çiftçinin aktif katılımını sağlamak zorunludur.

Kırsal kesimde, genelde dar alanlarda ortaklarının çıkarlarını korumak ve gözetmek amacıyla kurulan kooperatiflere karşılık birlikler daha geniş alanlarda ve daha geniş bir kesime hizmet amacı gütmektedir. Örgütsel oluşumlarını tamamlayamayan ya da oluşturamayan kooperatiflere karşılık birlikler kısmen de olsa örgütsel oluşumlarını tamamlama çabası içerisine girmişlerdir. Her şeyin ötesinde tüm çabaların finansal destekle ilintili olduğu ve her iki tip örgütün de finansal sıkıntılar ve zorluklar içinde olduğu bilinen bir gerçektir.(İnan ve ark., 2000)

8.1.2.1 Hizmet Birlikleri

Hizmet birlikleri 2005 yılında çıkarılan 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri kanununa tabi olarak, birden fazla mahalli idarenin, yürütmekle görevli oldukları hizmetlerden bazılarını birlikte görmek üzere kendi aralarında kurdukları örgütlerdir. Sulama ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleri bu kanun

kapsamında kurulan örgütlerdir. Ancak sulama birlikleri hakkında çıkarılan 22.03.2011 tarih ve 6172 sayılı kanunla birlik kuruluşları Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir.

8.1.2.1.1 Sulama Birlikleri

Sulama Birlikleri mahalli idare birliği statüsünde kurulurken 22.03.2011 tarih ve 6172 sayılı “Sulama Birlikleri Kanunuyla” kuruluşları ve çalışma konuları yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; sulama birliklerinin kuruluş işlemleri Devlet Su İşleri tarafından yürütülmektedir.

Sulama Birliklerinin amacı; görev alanı içerisinde Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilmiş veya halen inşa edilmekte olan ya da inşa edilmesi planlanan sulama tesislerini inşa maksatlarına uygun şekilde kullanmak, işletmek, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün onayını almak suretiyle işletmek, bu tesislerin bakım, onarım ve yönetim sorumluluğunu yürütmek, tesisi geliştirmeye yönelik Çevresel Etki Değerlendirme kriterlerini haiz, çevreyle uyumlu yeni projeler yapmak, yaptırmak veya tesisi yenilemek suretiyle tarımsal sulama faaliyetlerini yürütmek, sulama ve diğer tarımsal faaliyetler hakkında öğretici ve eğitici çalışmalar düzenlemek, düzenlenen çalışmalara katılmak, sulama tesislerinin etkin, verimli ve düzenli kullanımını sağlayarak sulu tarımın gelişmesini ve üretimin dengeli olarak artırılmasını sağlamaktır. (Anonim,2011v)

Ülkemizde 611.000 üyesi bulunan 368 sulama birliği bulunmaktadır. (Anonim,2013a).

Ülkemizde sulama tesisleri Devlet Su İşleri Müdürlükleri ile İl Özel İdaresi tarafından inşa edilmektedir. İnşa edilen bu tesislerin işletilmesi için Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüklerinin izniyle, tesisin sulama sahasında bulunan üreticilerin ortaklığında sulama kooperatifleri kurulmaktadır. Kooperatifin kurulmasıyla tesisin işletmeciliği kooperatife devredilmektedir.

Sulama Birlikleri Kanununun çıkmasıyla Devlet Su İşleri Müdürlüklerinin onayıyla sulama birlikleri kurulabilmektedir. Devlet Su İşleri Müdürlükleri tarafından inşa edilecek sulama tesislerinin işletilmesi sulama sahası içerisinde bulunan arazi sahibi üreticilerin kuracağı sulama birlikleri tarafından yapılacaktır. Daha önce Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulabilen Sulama Birliklerinin kuruluş işlemleri kolaylaşmıştır. Ancak sulama kooperatiflerinin çalışma konularında faaliyet gösterecek bir başka üretici örgütü kurulmuş olmaktadır. Bu durum sulama kooperatifleri kurulabilecek tesislerin yapılması işi sadece İl Özel İdarelerine kalmasına ve sulama kooperatifi kurulması talebinin azalmasına neden olacaktır.

Tarımsal üretici örgütlenmesinin en demokratik şekli olan kooperatifçiliğin önemli unsurlarından sulama kooperatiflerinin yaşatılması gerekmektedir. Bu nedenle tarımsal üretimin vazgeçilmez unsuru olan sulama konusunda faaliyet gösteren bu iki örgütün birbirine rakip haline getirilmesi sakıncalar doğuracaktır. Bu sakıncaların ortadan kaldırılması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

8.1.2.1.2 Köylere Hizmet Götürme Birlikleri

Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri kanununa tabi olarak İlçelerde, tarım ürünlerinin pazarlanması hariç olmak üzere, yol, su, kanalizasyon ve benzeri altyapı tesisleri ile köylere ait diğer hizmetlerin yürütülmesine yardımcı olmak, bizzat yapmak, yaptırmak ve kırsal kalkınmayı sağlamak üzere, tüm köylerin iştiraki ile o ilçenin adını taşıyacak şekilde kurulan birliklerdir.

Birlik başkanı merkez ilçelerde vali veya görevlendireceği vali yardımcısı, diğer ilçelerde kaymakamdır. Köylere hizmet götürme birliğinin meclisi, birlik başkanı başkanlığında, birliğe üye köylerin muhtarları ve o ilçeden seçilen il genel meclisi üyelerinden oluşur. Köylere hizmet götürme birliğinin encümeni birlik başkanının başkanlığında, meclisin kendi üyeleri arasından gizli oyla seçeceği iki il genel meclisi üyesi ve iki köy muhtarı olmak üzere beş kişiden oluşur.

Birlikler kuruluş amaçlarından da anlaşılacağı üzere tarımsal ürünlerin pazarlanması hariç köylere yönelik tüm çalışmaları yapabilmektedirler. Zaten İl Özel İdaresi ve diğer kamu kurumlarının yapmaları gereken çalışmaların birlikler aracılığıyla yapılması tartışma konusudur.

Birliklerde denetim organı olmadığından öz denetim yapılmamaktadır. İç denetimi olmayan bir örgütte yöneticiler bilerek veya bilmeyerek birliği kendi çıkarları yönünde kullanabilirler (İnan,2008). Ülkemizde 908 Köylere Hizmet Götürme Birliği Kurulu bulunmaktadır (Anonim,2009).

8.1.2.2 Islah Amaçlı Birlikler

Islah amaçlı yetiştirici birliği; her türden hayvanın verimliliğini yükseltmek üzere belirli bir ıslah programı kapsamında soy kütüğü ve ön soy kütüğü kayıtlarını tutan, üretimin ekonomik olmasını sağlayan bu amaca yönelik çalışmaları yürüten örgütlenme modelidir (Anonim,2011a). Islah amaçlı yetiştirici birliği asgari il düzeyinde kurulabilmektedir.

Birliklerin kuruluşları 28.02.2001 tarih ve 4631 sayılı yasaya göre yapılırken, 11.06.2010 tarihinde 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun yürürlüğe girmesiyle bu yasa yürürlükten kaldırılmıştır. Kuruluşları 5996 Sayılı yasaya göre yapılmaktadır.

Islah Amaçlı Birliklerin anasözleşmelerinde yazılı olan kuruluş amaçları; üstün verimli hayvanlar yetiştirmek için kendi aralarında teşkilatlanarak gerek yurt dışından ithal edilen, gerek yurt içinde yetiştirilen ve gerekse yerli ırk hayvanlarının genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması bunların soy kütüğü ve ön soy kütüğü kayıtlarının tutulması, kayıtlara esas teşkil edecek verim kontrollerinin yapılması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, kiralanması ve işletilmesini sağlamaktır (Anonim, 2011a).

Türkiye genelinde damızlık sığır, koyun-keçi, arı, manda ve tavuk birlikleri olmak üzere toplam 370.190 üyeli 265 birlik kurulu bulunmaktadır (Anonim,2013a).

Islah Amaçlı Birlikler il genelinde kurulmaktadır. Her ilde bir birliğin kurulması, bu nedenle üye sayılarının fazla olması, devlet tarafından verilen hayvancılık destek ve hizmetlerin bazılarının birliklere devredilmesi birlikleri güçlü kuruluşlar haline getirmiştir. Birlik tarafından verilen destek ve hizmetler karşılığında tabi ki üyelere kesintiler yapılmaktadır. Ayrıca bu faaliyetlere ilave olarak ortaklarının üretim girdilerini ve makine-ekipman ihtiyaçlarını da karşılamak, süt toplamak, küpeleme, suni tohumlama gibi hizmetler de birlikler tarafından verilmektedir. Bu durum birlikleri finansal yönden de güçlü hale getirmiştir.

Ülkemizde Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği 81 ilde, Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği 80 ilde, Damızlık Arı Yetiştiricileri Birliği 79 ilde, Damızlık Manda Yetiştiricileri Birliği 20 ilde ve Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birliği 6 ilde örgütlenmesini tamamlamıştır.

8.1.2.2.1 Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği

Türkiye’de soy kütüğüne katkı sağlayacak nitelikte kayıt tutma çalışmaları İtalya ve Almanya hükümetleri ile ortak yürütülen projelerle başlamıştır. İtalya hükümetinin desteklediği Türk Anafi-Süt Sığırcılığını Geliştirme Projesi (ANAFI) 1989-1994 yılları arasında 9 ilde (Aydın, Balıkesir, Burdur, Isparta, İzmir, Denizli, Manisa, Muğla ve Uşak) yürütülmüştür. 1995 yılında başlayan ve Almanya Hükümeti ile ortak yürütülen Sığır Yetiştiriciliği Enformasyon Sistemi Projesi (GTZ) ise 7 ilde (Bursa, Edirne, Kırklareli, Konya, Sakarya, Samsun ve Tekirdağ) yürütülmüş ve 2000 yılında sona ermiştir. (Anonim,2011n)

Her iki projenin de amacı Türkiye’de bir kayıt sistemi oluşturmak ve bu kayıt sistemini yürütecek birliklerin kurulmasını sağlamaktır. Nitekim bu projeler ile yetiştiriciler örgütlenmeye yönlendirilmiş, 1995 yılından itibaren Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri kurulmaya başlanmıştır. (Anonim,2011n)

Türkiye’de sığırlarda Ulusal Islah Programı Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği tarafından yürütülmektedir. Bu program kapsamında Merkez Birliği Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü ile Önsoykütüğü Projesi, Soykütüğü Projesi ve Döl Kontrolü Projesi olmak üzere 3 ayrı projede ortak çalışmaktadır.

Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri kuruluş belgelerinde amaçlarını; birlik üyeleri ile koordinasyonu sağlayarak üstün verimli hayvanlar yetiştirmesi için; gerek yurt içinde yetiştirilen gerek yurt dışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, bunların soykütüğü, ön soykütüğü kayıtlarının tutulması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışmalar düzenlenmesi, ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile üretimin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, işletilmesi gibi hususlar ile

Merkez Birliğinin planlayacağı her türlü hayvan ıslahı çalışmalarını yapmak olarak tanımlamaktadırlar (Anonim, 2011o).

Damızlık Sığır Yetiřtirici Birlikleri üye olan yetiştiriciler kayıtlı hayvanlara devletçe verilen desteklerden yararlandığı, koruyucu hekimlik hizmetlerinden yararlandığı, daha ucuz ve kaliteli sağlık hizmeti aldığı, damızlık hayvan, suni tohumlama, alet ve ekipman, kaba ve kesif yem, yem bitkileri tohumlukları gibi girdi gereksinimlerini karşıladığı dűřünüldűđünde birliklerin önemi daha da anlaşılmaktadır.

Tüm bu hizmetleri veren birlikler tarımsal örgütler arasında kurumsallaşmış yapılarıyla da dikkat çekmektedir. Kurumsallaşmış yapı yetiştiricilerde birliğe olan güven duygusunu artırmaktadır. Birlik çalışmalarını yürütmek için teknik personel ve idari personel çalıştırarak istihdama da katkı sağlamaktadır.

Ülkemizde 1998 yılında Damızlık Sığır Yetiřtiricileri Merkez Birliđi kurulmuş ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlűđünün 2013 yılı kayıtlarına göre 123.286 üyesi bulunan 81 il birliği bulunmaktadır (Anonim,2013a).

Birliđe soykütűđüne kayıt olma şartı olan en az 5 bař sağmal inek sahibi yetiştiriciler asıl üye sıfatıyla üye olabilmektedirler.

Asıl üyelik aynı ırk hayvana sahip, Bakanlığın belirlediği asgari kapasitede işletmesi olan ve soykütűđü sistemine dahil verileri düzenli alınan üye işletmeleri kapsar. Bu üyeler, birliğin oy hakkına sahip üyeleri olup, birliğin tüm hizmetlerinden ayrıcalıklı olarak yararlanırlar, ödentileri aidat ve soykütűđü hizmet bedelidir. (Anonim,2011o).

Aday üyelik ise aynı ırk hayvana sahip, Bakanlıđın belirlediđi asgari kapasitenin altında iřletmeleri olan ya da soykütűđüne girmek istemeyen ön soykütűđüne kayıtlı üye iřletmeleri ifade eder. Bu üyeler oy hakkına sahip olmayıp, talep edecekleri hizmetler için Yönetim Kurulu kararıyla soykütűđü iřletmelerine uygulanan ücretlere eřit ve az olmamak kořuluyla belirlenen ücretle yararlanırlar, aidat ödemezler. (Anonim,2011o).

Soykütűđü sistemi; dünyaca tanınmış ve/veya Türkiye'de mahalli olarak geliştirilmiş ırkların özelliklerini gösteren sığırların ırk özelliklerinin ve verim seviyelerinin iyileştirilmesi amacıyla, teknik açıdan genetik özelliklerini tespit ederek ırk ile ilgili üretim ve seleksiyon aktivitelerini yönlendirmek ve bu sayede ekonomik değerlendirmeyi yapabilmek için oluşturulan bir sistemdir. Soykütűđü yalnızca damızlık hayvanların soy bilgilerinin değil, ekonomik açıdan önemli verim özellikleri ile ilgili bilgileri ve bunlara ilişkin değerlendirme sonuçlarını da içermektedir.

Soykütűđü sistemine kayıtlı bir işletmede tüm sığırlar tanımlanmak zorundadır. Bunların doğum, buzağılama, tohumlama, sürüden ayrılma, süt ve döl verimi kayıtları tutulmalı, damızlık değer tahminleri yapılmalıdır (Anonim,2011n).

Önsoykütűđü sistemi; iřletmede aynı ırka sahip ancak soykütűđüne üyelik şartı kapasitesinin altında hayvana sahip iřletmelerin kayıtlı oldukları sistemdir.

Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerinin tek amaçlı ihtisas kooperatiflerine benzedikleri görölmektedir. Her ne kadar devlet organlarıncı kurulması teşvik edilmiş ise de, üyelerin bedelini ödeyerek hizmete sahip olduğu ve hizmetin devamlılığı için dayanışma içinde bulunduğu yeni bir örgütlenme biçimi olarak göze çarpmaktadır. Yapı olarak çok amaçlı faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerine benzemekle birlikte konu olarak damızlık yetiştirmeyi amaçladığı için tek bir faaliyete ağırlık veren hizmet kooperatiflerine benzemektedir(İnan, ve ark., 1999).

Damızlık yetiştirme birlikleri çalıştırdıkları nitelikli personeller sayesinde (Ziraat Mühendisi, Veteriner Hekim, Tekniker ve Teknisyen) ortaklarının sahip olduğu süt sığırlarını, damızlık soy kütűđüne göre seçimini ve uygun koşullarda bakım ve beslemesini yapabilmesi için teknik ve ekonomik açıdan hizmet vermektedir. Ayrıca çeşitli girdileri de (veteriner ilaçları, yem vb.) piyasa fiyatlarının altında temin ederek ortaklarına sunmaktadır (İnan, ve ark., 1999).

8.1.2.2.2 Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği

Türkiye’de koyun ve keçi yetiştiriciliği ülke ekonomisi açısından önemli bir yere sahiptir. Ancak, uzun yıllardır koyun-keçi yetiştiricileri oldukça dağınık bir yapıda olup, geleneksel üretim tekniklerinin getirmiş olduğu problemleri kendi öz kaynaklarını kullanarak çözüm üretmek durumunda kalmıştır (Ayhan ve ark., 2010).

Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri İl Birlikleri ilk olarak 2003 yılında kuruluş tarihi sırasıyla Kırklareli, Balıkesir, İzmir ve Çanakkale illerinde kurulduğu belirlenmiştir. (Ayhan ve ark., 2010). Bu illeri takiben diğer illerde birlik örgütlenme çalışmaları yürütülmüş ve günümüzde 80 ilde birlik kuruluşları tamamlanmıştır.

Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği kuruluş belgelerinde belirtilen, üyeleri ile koordinasyonu sağlayarak üstün verimli hayvanlar yetiştirmesi için; gerek yurt içinde yetiştirilen gerek yurt dışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, bunların soykütüğü, ön soykütüğü kayıtlarının tutulması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışmalar düzenlenmesi, ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile üretimin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, işletilmesi gibi hususlar ile Merkez Birliğinin planlayacağı her türlü hayvan ıslahı çalışmalarını yapmak amacıyla kurulmuştur (Anonim,2012d).

İl birlikleri, üyelerine hayvan kayıt sistemi için numaralama, ön soykütüğü ve verim denetimi çalışmalarını yürütürken, çeşitli kuruluşlardan kredi temin edilmesi, aşılama ve süt toplama konularında da destek vermektedir. Birliklerin en önemli çalışma konusu olarak hayvanların kayıt altına alınmasında büyük önemi bulunan numaralama işleminde yoğunlaştıkları görülmektedir. Numaralama işlemi sonrasında ön soykütüğü çalışmalarına hız verildiği görülürken, verim denetimleri konusunda henüz yeterli düzeye ulaşamamıştır (Ayhan ve ark., 2010).

Örgütlenme ile yetiştiricilerin birçok farklı platformda yer bulmalarına, teşvik ve desteklemelerden yararlanabilir hale gelmeleri sonucunu doğurmuştur. Nitekim, küçükbaş hayvancılık üzerine geliştirilecek politikaların yönlendirilmesinde damızlık koyun keçi yetiştiricileri birlikleri aktif rol almaya başlamıştır. Örgütlenme sonucunda koyun ve keçilerdeki kayıt altına alınma süreci hız kazanmıştır. Bu da küçükbaş hayvanların verim denetimlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine ve sağlık koruma tedbirlerinin daha ciddi ele alınmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, aşılama, kredi temini, süt toplama, ürünün pazarlanmasında birliklerin öncü rol üstlenmeye başladığı görülmektedir (Ayhan ve ark., 2010).

Birliğe soykütüğüne kayıt olma şartı olan en az 25 baş sağmal koyun-keçi sahibi yetiştiriciler asıl üye sıfatıyla üye olabilmektedirler.

Asıl üyelik; en az 25 baş aynı ırktan damızlık koyun veya keçiye sahip olmak, bir defa olmak üzere katılım payı ücretini ödemek, diğer ödentileri; yıllık aidat ve soykütüğü hizmet bedeli ödenen üyelik sistemidir. Bu üyeler birliğin oy hakkına sahip üyeleri olup, birliğin tüm hizmetlerinden yararlanmaktadırlar. Bu üyeler soykütüğüne kayıtlı üyelerdir.

Aday üyelikte ise en az 5 baş ve üzerinde damızlık koyun veya keçiye sahip olmak şartı vardır. Bu üyeler oy hakkına sahip olmayıp, talep edecekleri hizmetleri soykütüğü işletmelerine uygulanan ücretlerden %30 fazlasını ödemek şartıyla faydalanırlar. Katılım payı ücreti, aidat ve soykütüğü hizmet bedeli ödemezler. Bu üyelere önsoykütüğüne kayıtlı üyelerdir.

Ülkemizde 2006 yılında Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği kurulmuş ve 191.675 üyesi bulunan 80 il birliği bulunmaktadır (Anonim,2013a).

8.1.2.2.3 Türkiye Arı Yetiştiricileri Birliği

Arıcılık, ülkemiz insanının kültüründe yer edinmiş geleneksel bir tarımsal faaliyettir. Türkiye’nin her yöresinde arıcılık yapılmaktadır.

Arıcılık genellikle tarla, bağ-bahçe ve hayvancılık gibi tarım işletmeleri içinde ikinci üretim dalı olarak ya da hobi amaçlı yapılmaktadır. Ülkemizin tarım politikalarında da arıcılık faaliyetlerinin Türkiye için önemi ulusal politika dokümanlarında da yerini almıştır. Örneğin Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan 2010-2013 Kırsal Kalkınma Planında, “Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkanlarının Artırılması” Stratejik amacı altında “Arıcılıkta Ürün Çeşitliliğinin ve Verimliliğinin Geliştirilmesi” faaliyetine yer verilmiştir. Dolayısıyla arıcılık mevcut tarımsal üretime destek olacak ve çeşitlilik kazandıracak bir üretim sektörü olarak görülmektedir. Arıcılık her zaman önemli bir tarımsal üretim şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizdeki arı yetiştiricileri birlikte hareket etmek ve sorunlarını daha kolay çözebilmek amacıyla örgütlenerek Arı Yetiştiricileri birliklerini kurmuşlardır. Bu birliklerin ilki Muğla ilinde 2002 yılında kurulmuştur. Türkiye Arı Yetiştiricileri Merkez Birliği de 2003 yılında kurulmuş ve halen 52.275 üyesi bulunan 79 il birliği bağlı bulunmaktadır (Anonim,2013a).

Arı Yetiştiricileri Birlikleri kuruluş belgelerinde belirtilen, üyeleri ile koordinasyonu sağlayarak üstün verimli arıların yetiştirilmesi için; gerek yurt içinde yetiştirilen gerek yurt dışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, bunların Damızlık Ana Arı, Ana Arı kayıtlarının tutulması, arıcılık teknik uygulamaları yapmakta önderlik yapması, arıcıların faaliyetlerinde yardımcı olunması, arılarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışmalar düzenlenmesi, ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile üretimin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, işletilmesi gibi hususlar ile Merkez Birliğinin planlayacağı her türlü arı yetiştiriciliği çalışmalarını yapmak amacıyla kurulmuş örgütlerdir (Anonim,2012c)

Arı yetiştiricileri birliğine üyelik diğer birliklerde olduğu gibi asıl ve aday üyelik olarak yapılmaktadır.

Asıl üyeler, kayıt sistemine dâhil, asgari 30 arı kolonisine sahip yetiştiricileri ve sertifikalı Ana Arı üreticileridir. Asıl üyeler, birlik genel kurullarına katılan ve oy hakkına sahip üyeleri olup, birliğin tüm hizmetlerinden ayrıcalıklı ve öncelikli olarak yararlanırlar., ödentileri aidat bedelidir.

Aday üyeler ise kayıt sistemine dâhil, 30 adetten az koloniye sahip işletmelerdir. Aday üyeler, birlik genel kuruluna delege olarak katılamazlar ve seçimlerde oy hakları yoktur. Aday üyeler, yalnızca almış oldukları hizmetlerin bedelini ödemekle yükümlüdürler.

8.1.2.2.4 Damızlık Manda Yetiştiricileri Birlikleri

Manda, et, süt, deri, boynuz, süt ve et mamulleri, çeki gücü ve nakliye amaçlı olarak günümüzde önemli bir üretim kolunu oluşturmaktadır. Manda yetiştiriciliği ülkemizde süt ve et verimi yönünden değer taşımaktadır. Manda eti taze veya sucuk, pastırma ve salam gibi ürünlere işlenerek kullanılırken, son yıllarda yalnızca et verimi için

üretimde bir artış gözlenmektedir. Organik hayvancılığa ve organik ürünlere talebin yükselen bir hızla arttığı son yıllarda bilinçli tüketicilerin isteklerini karşılamak üzere manda ürünleri önemli bir iş koluna potansiyel oluşturmaktadır (Atasever ve Erdem, 2008).

Ülkemizde manda yetiştiriciliği yapan işletme sayısı giderek azalmaktadır. 2010 yılı itibariyle tüm ülkede yaklaşık 85.000 baş civarında manda bulunmaktadır. Önceleri yük hayvanı olarak özellikle zor coğrafi şartlara sahip bölgelerde kullanılmaktayken makineleşmenin gelişmesiyle ihtiyaç azalmıştır. Bu nedenle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde 8 İl Damızlık Manda Yetiştiricileri Birliğinin katılımıyla “Halk Elinde Anadolu Mandasının Islahı Ülkesel Projesi” başlatılmıştır. Projeye hem azalan Anadolu mandasının sayısını artırmak hem de et, süt ve döl verimleri bakımından ıslah edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca proje kapsamına alınan mandaların, kaliteli ve uygun damızlık kullanımı ile verim seviyeleri yükseltilerek, piyasa değeri yüksek manda ürünleri üretimi de hedeflenmektedir.

Damızlık Manda Yetiştiricileri Birliklerinin ilki Afyon ilinde 2007 yılında kurulmuş ve halen 20 ilde 2.115 üyeli il birlikleri faaliyetini sürdürmektedir. İl Birliklerinden merkez birliğini kurmuşlardır (Anonim,2013a).

Damızlık Manda Yetiştiricileri Birlikleri kuruluş belgelerinde tanımlanan, birlik üyeleri ile koordinasyonu sağlayarak İstanbul İlinde hayvan yetiştiricilerinin üstün verimli hayvanlar yetiştirilmesi için; gerek yurt içinde yetiştirilen gerek yurt dışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, yerli ırk gen kaynaklarının korunması, bunların tanımlanması (küpeleme, elektronik çip takma vb.) ile soykütüğü, ön soykütüğü kayıtlarının tutulması, verim kontrollerinin yapılması, suni tohumlama ve biyoteknolojik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışma düzenlenmesi, üye ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile hayvansal üretimin her aşamasında elde edilen ürünlerin pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, kiralanması ve işletilmesi, üretimin ekonomik olması amacıyla yönelik çalışma ve araştırmalar yapılması ve/veya yaptırılması, üyelerinin ulusal ve uluslar arası düzeyde temsiliyle ilgili hususlar ile Merkez Birliği'nin planlayacağı her türlü hayvan ıslahı çalışmalarını yürütmek amacıyla kurulmaktadır (Anonim,2012f).

Birliğe üyelik asıl ve aday üyelik olmak üzere iki şekilde olmaktadır.

Asıl üyeler, asgari 3 baş mandaya sahip, düzenli verim kontrolü yapacak imkân ve altyapıya sahip, soykütüğü sistemine dâhil işletmelerdir. Asıl üyeler, birlik Genel Kurullarına katılan ve oy hakkına sahip üyeleri olup, birliğin tüm hizmetlerinden ayrıcalıklı ve öncelikli olarak yararlanırlar, ödentileri hizmet bedeli (sunî tohumlama, sağlık hizmeti, girdi temini, danışmanlık hizmeti vb.), üyelik aidatları ve soykütüğü hizmet bedelidir (Anonim,2012f).

Aday üyeler ise 3 başın altında hayvan varlığına sahip işletmeler ile soykütüğüne girmek istemeyen, ön soykütüğü sistemine kayıtlı üye işletmelerdir. Aday üyeler, Birlik Genel Kurulu'na delege olarak katılamazlar ve seçimlerde oy hakları yoktur. Aday üyeler, yalnızca birlikten almış oldukları hizmetlerin bedelini ödemekle yükümlüdürler.

8.1.2.2.5 Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birliği

Endüstriyel tarzda üretime uygunlukları nedeni ile kümes hayvanları dünyada artan bir yaygınlıkta, görece düşük fiyatla insanlara hayvansal protein sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Yemden yararlanma oranı ve kısa üretim dönemleri, kanatlı hayvanlarla yapılan üretimin çoğu çiftlik hayvanı türleriyle yapılan üretime kıyasla daha ekonomik olmasını sağlamaktadır (Çınar, 2007).

Türkiye'de kanatlı eti sektörünün gıda sektörü içinde AB ile rekabete girebilecek birkaç alt sektörden biri olarak belirlenmesi; sektörün geniş işgücü istihdamı oluşturmaya ve en iyi örgütlenmiş gıda alt sektörlerinden biri olması kanatlı eti sektörünün Türkiye için önemini ortaya koymaktadır (Hekimoğlu ve Altındağ, 2009).

Kanatlı eti üretiminde Türkiye modern tesisleri, uluslar arası standartlara uygun üretim metotları ve uluslar arası pazarlara yakınlığı gibi unsurlar bakımından avantajlı ve rekabet edebilir durumdadır. Ancak üretim maliyetlerinin yüksekliği, yem hammaddelerinde ve diğer girdilerde dışa bağımlılık, sektörün geleceği açısından sınırlayıcı durumdadır (Keskin ve Demirbaş, 2012).

Ülkemizdeki diğer yetiştiricilik sektörlerinde olduğu gibi tavuk yetiştiricileri de örgütlenme çalışmalarını yürüterek Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birliklerini kurmaya başlamışlardır. Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birlikleri 6 ilde kurulmuştur. Bu illerde toplam 877 üyeleri vardır. Merkez birlikleri bulunmamaktadır (Anonim,2013a).

Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birlikleri, üyeleri ile koordinasyonu sağlayarak ilde üstün verimli civeiv yetiştirilmesi için; gerek yurt içinde yetiştirilen gerek yurt dışından ithal edilen hatların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, bunların damızlık tavuk, kümes ve kuluçkahane kayıtlarının tutulması, tavukçuluk tekniği uygulamalarında önderlik yapması, tavukçuluk faaliyetlerine yardımcı olunması, sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışma düzenlenmesi, üye ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile hayvansal üretimin her aşamasında elde edilen ürünlerin pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, kiralanması ve işletilmesi, üretimin ekonomik olması amacıyla yönelik çalışma ve araştırmalar yapılması ve/veya yaptırılması, üyelerinin ulusal ve uluslar arası düzeyde temsiliyle ilgili hususlar ile Merkez Birliği'nin planlayacağı her türlü hayvan ıslahı çalışmalarını yürütmek amacıyla kurulmaktadır (Anasözleşme).

Birliğe üyelik asıl ve aday üyelik şeklindedir. Asıl üyeler asgari 10.000 adet tavuk kapasitesine sahip yetiştiriciler ve sertifikalı sürü sahipleridir. Asıl üyeler, birlik Genel Kurullarına katılan ve oy hakkına sahip üyeleri olup, birliğin tüm hizmetlerinden ayrıcalıklı ve öncelikli olarak yararlanırlar, ödentileri aidat bedelidir.

Aday üyeler ise asgari sayının altında tavuk kapasitesine sahip işletmeler. Aday üyeler, Birlik Genel Kurulu'na delege olarak katılamazlar ve seçimlerde oy hakları yoktur. Aday üyeler, yalnızca birlikten almış oldukları hizmetlerin bedelini %30 fazlasıyla ödemekle yükümlüdürler.

8.1.2.3 Tarımsal Üretici Birlikleri

Tarımsal Üretici Birliklerinin kuruluş amaçları ülkemizdeki tarımsal yapının AB ülkelerinde bulunan tarımsal üretici örgütlenmesindeki gibi tarımın tüm sorunları ile mücadele eden bir örgüt yapısından ziyade ürün bazında bir örgütlenme modeline doğru geçişin sonucu olarak kurulmuşlardır (Atasoy,2009).

5200 Sayılı Üretici Birlikleri Yasası, Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birlikleri ile Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin mutabakatı sağlanarak 06 Temmuz 2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bu kanuna göre Üretici Birlikleri, “Tarım üreticilerinin ürün veya ürün grubu bazında ve gönüllülük esasına dayalı olarak kurdukları, tüzel kişiliğe haiz tarımsal üretici birliklerini”, ifade etmektedir. Kanun üreticilerin ürün grubu veya konu bazında kurulmalarını teşvik etmektedir (Atasoy,2009).

Tarımsal üretici birliklerinin amacı; üretimi talebe göre plânlamak, ürün kalitesini iyileştirmek, kendi mülkiyetine almamak kaydıyla pazara geçerli norm ve standartlara uygun ürün sevk etmek ve ürünlerin ulusal ve uluslararası ölçekte pazarlama gücünü artırıcı tedbirler almak üzere tarım üreticilerinin, ürün veya ürün grubu bazında bir araya gelerek, tüzel kişiliği haiz tarımsal üretici birlikleri kurmalarını sağlamaktır (Anonim, 2011a).

Üyelerinin ürettikleri ürünlerle ilgili piyasa araştırmaları yapmak, ürünlere pazar bulmak, üretim teknikleri, hasat, depolama, paketleme konularında teknik destek sağlamak, girdi temininde yönlendirici yardımlarda bulunmak, ürünlerle ilgili her türlü kaydı tutmak, eğitim ve yayım ve tanıtım ve danışmanlık hizmeti vermek şeklinde tanımlanmıştır (Anonim, 2011a).

Tarımsal üretici birlikleri ürün veya ürün grubu bazında faaliyet gösteren ve tüzüklerinde belirlenen miktarlardaki tarımsal üretimi bu kuruluşlar aracılığı ile pazarlamayı taahhüt eden, en az 16 tarım üreticisinin bir araya gelmesiyle, asgari ilçe düzeyinde kurulmaktadır. Aynı ürün veya ürün grubu için ilçe düzeyinde en fazla bir birlik kurulabilir. Her türlü bitkisel ve hayvansal ürünler, su ürünleri ile organik tarımsal üretim sistemi ile yetiştirilen ürünlerde tarımsal üretici birlikleri kurulabilmektedir (Anonim, 2011a).

Üretici birlikleri kuruluşunda kurulacak ilçedeki üretim kapasitesi aranır.

Bitkisel üretim grubunda yer alan ürün veya ürün grubunda kurulacak üretici birliklerini oluşturan üreticilerin toplam asgarî üretim miktarı, ürün veya ürün grubu bazında ilçedeki toplam üretimin yüzde onunu teşkil etmesi gerekir. Bir ilçedeki aynı ürün veya ürün grubu bazındaki üretim, ilin toplam üretiminin yüzde ellisini aşıyorsa birinci fıkrada belirtilen kapasite şartı asgarî yüzde beş olarak uygulanır(Anonim, 2011a).

Bitkisel Üretim ile ilgili ürün grupları;

Meyve ile ilgili ürünler ve ürün grupları; Meyve üreticileri, Yumuşak çekirdekli; elma, armut, ayva. Sert çekirdekli; kayısı, kiraz, vişne, şeftali, nektarin, erik, kızılıçık, zerdali, zeytin. Sert Kabuklular; kestane, ceviz, badem, fındık, Antep fıstığı. Üzümsü meyveler; çilek, dut, muz, Trabzon hurması, kivi, böğürtlen, ahududu, kuşburnu, üzüm, incir, turunçgiller, meyve ve asma fidanı üreticileridir.

Sebze ve süs bitkileri ile ilgili ürünler ve ürün grupları; Sebze, örtü altı sebze üreticileri, domates, havuç, patlıcan, kabak, karpuz, kavun, biber, kök ve yumrulu bitkiler, baklagil sebzeleri. Mantar. Süs bitkileri; kesme çiçekler, iç ve dış mekân bitkileri, doğal çiçek soğanları,

Tarla bitkileri ile ilgili ürünler ve ürün grupları; Tahıllar; buğday, arpa, yulaf, çavdar, çeltik, mısır. Yemelik dane baklagiller; nohut, mercimek, kuru fasulye. Endüstri bitkileri; pamuk, patates, tütün.

Yağlı tohumlu bitkiler; ayçiçeği, kolza, soya, yer fıstığı, aspir. Yem bitkileri; fiğ, yonca, korunga. Çay. Tıbbi ve kokulu baharat bitkileridir.

Hayvansal üretimde birlik kurabilmek için başvuru sahiplerinin ilçe bazında belirli bir kapasitede üretim yapıyor olması istenmektedir (Çizelge 8.6.).

Organik tarımsal üretim sistemi ile yetiştirilen ürünlerde üretim yapan yetiştiricilerin kuracağı birliklerde üretim kapasitesi şartı aranmaz. Ancak bu üretim sistemi ile üretim yapanların kuracakları birlik yetiştiricilerinden kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşundan organik üretim yaptığını belirten bir belge almaları şartı aranır (Anonim, 2011a).

Birliğin üyeleri genel kurul tarafından belirlenen giriş aidatı ve yıllık aidatları ödemekle yükümlüdürler. Giriş aidatı ile yıllık aidat, on altı yaşından büyükler için uygulanan aylık asgari ücretin brüt tutarının yüzde onundan az, yarısından fazla olamaz. Giriş aidatının alındığı yıl için ayrıca yıllık aidat alınmaz. Giriş aidatı ve yıllık aidat miktarları, belirlenecek dereceler üzerinden ve tarifelere göre yönetim kurulunun teklif ile genel kurul tarafından belirlenir (Anonim, 2011a).

Çizelge 8.7. Üretici Birliği Kurulması için gerekli hayvansal üretim kapasiteleri

Ürün ve Ürün Grupları	Birim	Asgari Kapasite (Üretim miktarı/yıl)
Süt	ton	3.600
Kırmızı et	ton	320
Kanathlı eti	adet	100.000
Yumurta	adet	16.000.000
Bal	ton	24
Koza veya ham ipek	kg	400
Deniz ürünleri yetiştiriciliği	ton	300
İç su ürünleri yetiştiriciliği	ton	80
Deniz ürünleri avcılığı	ton	1.600
İç su ürünleri avcılığı	ton	400

Kaynak: Tarımsal Üretici Örgütleri İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular, TEDGEM, 2011, Ankara

Ülkemizde hayvansal üretim, meyve, sebze ve süs bitkileri, tarla bitkileri, su ürünleri ve organik ürünler konularında 222.768 üyesi bulunan 826 üretici birliği kurulmuştur (Anonim, 2013a).

Çizelge 8.8. Üretici Birliklerinin ürün gruplarına göre dağılımı

Ürün/ Ürün Grupları	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
Hayvansal Üretim	499	195.905
Meyve	148	11.825
Süs Bitki	61	5.749
Tarla Bitkileri	65	5.852
Su Ürünleri	32	1.173
Organik Ürünler	21	2.264
Toplam	826	222.768

Kaynak: GTHB, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2013, Ankara

Ayrıca süt, kırmızı et, yumurta, bal, meyve, sebze ve süs bitkileri, tarla bitkileri, yağlı tohumlu bitkiler, su ürünleri ve deniz ürünleri avcılığı konularında, 106.559 üyesi bulunan 372 üretici birliği merkez birliklerini oluşturmuşlardır (Anonim, 2013a).

Çizelge 8.9. Üretici Merkez Birlikleri

Ürün/ Ürün Grupları	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
Süt	159	87.371
Kırmızı Et	64	11.222
Yumurta	12	376
Bal	59	2.219
Meyve	31	2.566
Sebze ve Süs Bitkileri	8	1.503
Tarla Bitkileri	10	406
Yağlı Tohumlu Bitkiler	9	240
Su Ürünleri	12	490
Deniz Ürünleri Avcıları	8	166
Toplam	372	106.559

Kaynak: GTHB, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü,2012.,Ankara

Üretici Birlikleri 2004 yılından sonra kurulmaya başlamıştır. Birliklerin kuruluş dayanağı olan 5200 Sayılı Üretici Birlikleri Yasası ekonomik faaliyette bulunma olanağı vermemektedir. Bu nedenle birliklerin kuruluşu mümkün olsa da yaşamaları mümkün olmamaktadır. Üstelik birliğe üye olanların yıllık ödemeleri gereken aidatlar olumsuz etki oluşturmaktadır. Ayrıca diğer üretici örgütlerin benzer görevleri yerine getirmeleri de bir başka olumsuz etkidir.

Yasaya göre, üretici birliklerinin amaçları çok kapsamlı olup, tarım kooperatifleri ile çeşitli çiftçi örgütlerinin neredeyse tüm faaliyetlerini içine almaktadır. Bu bağlamda amaçlar bir başka çiftçi örgütüne ihtiyaç duyulmayacak şekilde düzenlenmiştir (İnan, 2008).

Yasa incelendiğinde, tarım kooperatiflerinin yaptığı faaliyetlerin üretici birlikleri tarafından da üstlendiği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle kooperatiflere alternatif örgütler yaratılmak istenmektedir. Yasanın tarım sektöründeki mevcut örgütlenmeyi de zayıflatma ihtimali bulunmaktadır (İnan, 2008).

İlçe bazında kurulabilen üretici birliklerinin büyük ve güçlü olmaları beklenirken sayılan tüm bu nedenlerden dolayı gerekli başarı elde edilememiştir. Üretici Birlikleri yasının aksaklıkları giderebilmesi için yeniden düzenlenme çalışmaları yapılsa da bu çalışmalar taslaktan öte gidememiştir. Eğer bu birliklerin yaşaması ve gelişmesi isteniyor ise yasal düzenlemelerin en kısa sürede yapılması gerekmektedir.

Üretici Birliklerinin kooperatiflerle benzer işleri yapabilmesi istenen bir durum değildir. Yapılacak yasal düzenleme Ülkemizi kooperatifçiliğinin gelişmesini engelleyecek bir düzenleme olmamalıdır. Çünkü kooperatifler tarımın vazgeçilmez kuruluşlarıdır. Bu duruma hassasiyet gösterilmeli ve görev tanımları farklı olmalıdır. Birbirlerine rakip örgütler tarımsal üretici örgütlenmesinin gelişimini olumsuz etkileyecektir.

Ülkemizde faaliyet gösteren en aktif üretici birliği olan süt üreticileri birlikleri ana faaliyet olarak birliğe kayıtlı üreticilere ait süt müstahsil makbuzlarının Ulusal Süt Kayıt Sistemine veri girişlerini aylık dönemler halinde yapmaktadırlar. Bu kayıtlar neticesinde üreticilere süt teşvik primi, buzağı destekleme primi ve aşı desteği almaları konusunda kayıtların tutulmasında katkı sağlamaktadırlar.

Bir başka devlet desteği olan anaç sığır ve koyun destekleme primi alınabilmesi için damızlık birliklerine üye olma şartı bulunmaktadır. Damızlık birliklerine hayvan sayılarındaki yetersizlik nedeniyle üyelik şartlarını taşımayan, herhangi bir kooperatife de ortak olamayan yetiştiricilerin bu desteklemeyi alabilmeleri için süt üreticileri birliğine üye olması gerekmektedir. Birliğin bu anlamda yetiştiriciye fayda sağlaması mümkün olmaktadır.

Bunun yanında sütün kaliteli üretimini sağlamak ve sütün üreticilerini tek merkezde toplamak ve üretilen sütün kaliteli, hijyenik ve standartlara uygun üretiminin kontrol edilmesi ve üretici haklarının korunması ve üretilen sütü kayıt altına alınması konularında çalışmalar yürütmektedir (Anonim,2012g).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının destekleme sistemine üretici birliklerini dahil etmesi sonucu illerde Kırmızı Et Üretici Birliklerinin kuruluş çalışmaları hız kazanmıştır. Bakanlığın desteklemelerinden biri olan besilik erkek sığır desteklemesine esas olan verilerin girişinin yapılabilmesi için internet tabanlı Ulusal Kırmızı Et Kayıt Sistemi oluşturulmuştur. Sistem oluşturulurken sadece kesimi yapılan hayvanların sisteme girişi baz alınmamış hem gelecek destekleme dönemine ışık tutmasına hem de üretim planlaması yapılabilmesine olanak sağlanması için üreticilerin tüm besi varlığının sisteme girişinin yapılması planlanmıştır. Böylece ülkemizde özellikle hayvansal üretim ve hayvan varlığı ile ilgili veri elde etme sıkıntısının önüne geçilmesi hedeflenmektedir (Anonim, 2012ı).

Üretici Birliklerinin yaşaması ve gelişmesi isteniyorsa süt ve et üretici birliklerinde olduğu gibi diğer üretici birliklerine de benzer görevler verilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

8.2 Mesleki Örgütler

Mesleki örgütler üreticilerin mesleki hak ve çıkarlarını savunan, kırsal kesimin gelir ve refah düzeyini yükseltmeyi amaçlayan politikalar izleyen ve bu politikalarla hükümetlerin tarım politikalarını yönlendirmeye çalışan örgütlerdir.

8.2.1 Ziraat Odaları

Çiftçilerin mesleki ve en yaygın örgütü olan Ziraat Odasının kuruluş çalışmaları 1881 yılına kadar gitse de ancak 1957 tarihli 6964 sayılı yasanın 1963 yılında yürürlüğe girmesiyle tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olma statüsünü kazanmıştır.

Ülkemizde Ziraat Odaları 5.474.157 üyesi ve 747 Oda başkanlığı ile hizmet vermektedir (Anonim,2013a).

Ziraat odalarının amacı, meslek hizmetlerini görmek, çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, çiftçilik mesleğinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak, meslek disiplin ve ahlâkını kollayıp gözetmek, çiftçilikle iştigal edenlerin meslekî hak ve menfaatlerini korumaktır (Anonim,2011a).

Ziraat Odalarında örgütlenme ilçe, il ve merkez düzeyindedir. Ziraat Odalarında asli ve fahri olmak üzere iki tür üyelik sistemi bulunmaktadır. Asli üyeler; çiftçilikle iştigal eden gerçek ve tüzel kişiler ile tüzel kişiliğe sahip olmasa da Devlete, katma ve özel bütçeli dairelere ve bu dairelere bağlı döner sermayeli kuruluşlara, belediyelere ve kamu iktisadî teşebbüslerine ait işletme ve kuruluşlardır.

Fahri üyeler ise çiftçilikle iştigal etmedikleri halde odaların faaliyetine yakın ilgi gösteren, maddi ve manevi yardımlarda bulunan kişi ve kuruluşlardır.

Ziraat Odaları, üyelerinin gereksinimlerini karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, haklarını korumak, sorunlarını takip etmek ve çözüme kavuşturmak, çiftçilerin ve birlikleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni sağlamak amacıyla kurulmuş en önemli üretici örgütleridir. Ziraat Odaların en önemli işlevi hükümet yetkilileri ile görüşmeler yaparak tarıma yönelik politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmak, üretici görüşlerini bu politikalara yansıtma, tarımsal üreticilerin sorunlarını ve çözüm önerileri iletmektir (Anonim,2012b).

Türkiye’ de tarım sektöründe çalışanların ülke nüfusun önemli bir kısmını teşkil etmesine rağmen, çalışanların ve üreticilerin önemli bir kısmı kendi organizasyonlarını kurarak baskı grubu oluşturamadıkları gözükmektedir. TZOB bu önemli ölçüde kapatılarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Yapmış olduğu faaliyetlerle de sürekli olarak kamuoyunun ve siyasal iktidarın dikkatini çekmiştir. Bu faaliyetler sonucunda çiftçi ve üretici lehine önemli kazanımlar elde etmiştir (Kayademir, 2007).

TZOB’un kamuoyuna yansıyan etkinlikleri bir bütün olarak ele alındığında üyelerinin yararına önemli fonksiyonları yerine getirdiği görülmektedir. Bu tür faaliyetleri son zamanlarda giderek artması, üye hak ve menfaatlerinin korunması TZOB’un kuruluşu, örgütlenmesi üye sayısı ve faaliyetleri bir bütün olarak düşünüldüğünde önemli bir işlevi yerine getiren baskı grubudur (Kayademir, 2007).

Ziraat Odalarının başlıca görevi, çiftçilerin mesleki örgütü olarak karşılaşılan sorunları çözmek ise de, Odalar faaliyetlerini sürdürebilmek için bazı ekonomik amaçlı çalışmalarda da bulunmaktadır. Üyelerine tarımsal girdi olarak özellikle tohumluk, fide ve fidan temin etmektedirler.

Ülkemizde çiftçilerin meslek örgütü olan Ziraat odalarının yapması gereken en önemli işlerden biri de eğitim ve yayım çalışmalarıdır. Çiftçilerin üretim ve yetiştiricilik, örgütlenme, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması konularında her türlü eğitim ve yayım faaliyetinde bulunmaları gerekmektedir. Kamu, üniversite ve tarımla ilgili diğer sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılmalıdır. Özellikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl ve İlçe Müdürlüklerinin düzenlediği eğitim ve yayım faaliyetlerine çiftçi katılımlarının sağlanması konusunda destek verilmelidir.

8.2.2 Diğer mesleki örgütler ve meslek odaları

Tarımsal Üreticilerin içinde bulunduğu örgütler olmamasına rağmen, tarım sektörüne hizmet götüren (Ziraat Mühendisleri, Gıda, Veteriner Hekimleri, Orman Mühendisleri vb. gibi) çok sayıda meslek odası ve dernek bulunmaktadır. Söz konusu örgütler kendi meslek gruplarının menfaatleri ile ilgili çalışmalar yapmaları yanında tarım ve gıda sektörü ile ilgili politika oluşturma ve üretici menfaatlerini koruma yönünde de etkili olmaktadır (Anonim,2004).

8.3 Diğer Tarımsal Amaçlı Örgütler ve Gönüllü Organizasyonlar

8.3.1 Dernekler

Ülkemizde mesleki ve ekonomik üretici örgütlenmesinde başlıca örgütler olan Ziraat odaları ve kooperatifler dışında üreticilerin mesleki talepleri ile ortaya çıkan üretici dernekleri bulunmaktadır. Bu derneklerin başlıcaları 1934 yılında kurulan Adana Çiftçiler Birliği, Ege Çiftçiler Birliği ve Önder Çiftçi Dernekleri (ÖÇD)'dir. Ülkemizde üreticilere danışmanlık hizmeti veren tek dernek olan ÖÇP başta Tekirdağ'da olmak üzere 11 ayrı merkezde kurulmuştur.

Genel olarak buldukları bölge tarımı ve ülke tarımı üzerine görüş ve öneriler üreten bu derneklerin yanında ihtisas ve ürün bazında çalışmalar yürüten üretici dernekleri de bulunmaktadır. Bu derneklerden başlıcaları Turunçgil Yetiştiricileri Derneği, Adana Soya Üreticileri Birliği, Tahıl Üreticileri Birliği, Muz Üreticileri Derneği ve Manisa Bağcılar Birliği Derneği vb.dir.

Ülkemizde faaliyet gösteren üretici örgütleri üyelerinden aldıkları aidatlar ile dernekler yasası çerçevesinde çalışmalar yürütmektedirler. Ancak elde edilen aidat gelirleri derneklerin etkin çalışmalarında yeterli olamamaktadırlar. Üyelerde yaşadıkları ekonomik sıkıntıları nedeniyle örgütleri yeterli maddi desteği verememektedirler (Anonim,2004).

Ülkemizde 227.500 üyesi bulunan 525 adet çiftçi derneği faaliyet göstermektedir (Anonim,2013a).

8.3.2 Vakıflar

Türkiye'de tarımla ilgili faaliyet gösteren çeşitli vakıflar olmasına karşın bunları çiftçi örgütü olarak tanımlamak oldukça güçtür.

Türkiye Kalkınma Vakfı bunların içerisinde en tanınmış olup özellikle arıcılık ve bal pazarlama, seracılık, halıcılık, balıkçılık, besicilik ve bağcılık konularında çiftçilere uyguladığı programlarla destek vermektedir.

Doğal kaynakların korunması ve erozyon çalışmaları konusunda TEMA başarılı çalışmalar yapmakta erozyon tehlikesini ülke gündemine taşımakta başarılı olmuştur(Anonim,2004).

Ülkemizde 2.500 üyesi bulunan 14 adet tarımla ilgili vakıf faaliyet göstermektedir (Anonim,2013a).

8.4 Tarımsal üretici örgütlerinin karşılaştırılması

Ülkemizde tarımsal üretici örgütlenmesi, Çizelge 8.10'da görüldüğü gibi çeşitli kanunlara tabi olarak, kuruluş işlemleri 3 farklı Bakanlık tarafından yürütülen, tarımsal amaçlı kooperatifler, hizmet birlikleri, üretici birlikleri ve yetiştirici birlikleri olarak gruplanabilir.

Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerden 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa tabi kurulan kooperatiflerin, Üretici ve Yetiştirici Birliklerinin kuruluş, işleyiş ve denetim hizmetleri Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından, Tarım Satış Kooperatifleri kuruluş, işleyiş ve denetim hizmetleri ise Gümrük ve

Ticaret Bakanlığı tarafından, yürütülmektedir. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri hukuki açıdan İçişleri Bakanlığına tabiidirler.

Amaçlar açısından üretici örgütleri arasındaki farklar belirgindir. Tarım kooperatifleri (tarım satış, tarım kredi ve kısmen de tarımsal kalkınma kooperatifleri) genellikle tek amaçlı üretici kuruluşlarıdır. Hizmet birliklerinde amaçlar çok ve dağınık olup, tarım ve tarım dışı her çeşit faaliyeti kapsamaktadır (İnan ve ark.,1999). Üretici birliklerinde ürün veya ürün grubu bazında üretim planlaması, araştırma, tanıtım hizmetlerini yürütmek amacıyla, yetiştirici birlikleri ise hayvan ıslah çalışmaları amacıyla kurulmaktadır.

Ortaklık koşulları ve ortak yapısı da üretici örgütlerinde oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. Tarım kooperatiflerinde ortaklık serbest giriş ilkesine göre iken, hizmet birliğinde bu çok önemli kooperatifçilik ilkesinin uygulanmadığı görülmektedir (İnan ve ark.,1999). Üretici birliklerinde tarımsal üretim yaparak pazara sunan gerçek ve tüzel kişiler, yetiştirici birliklerinde belirli bir sayıda hayvana sahip yetiştiriciler üye olabilmektedirler. Hizmet birlikleri dışındaki üretici örgütlerinde homojen bir üye veya ortak yapısı mevcuttur.

Tarımsal üretici örgütlerinden kooperatifler, üretici ve yetiştirici birliklerinde genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulundan oluşan yönetim organları bulunmaktadır.

Hizmet birliklerinde ise genel kurula denk düşen birlik meclisi, yönetim kurulu görevi yapan birlik encümeni bulunurken, denetim görevini yapan bir kurulun olmadığı görülmektedir. Bunun büyük bir eksiklik olduğu kuşkusuzdur. Çünkü bu birlikler bu şekilde en önemli denetim olan özdenetimden yoksun olmaktadır (İnan ve ark.,1999).

Demokratik yönetim açısından tarımsal üretici örgütleri incelendiğinde kooperatifler, üretici ve yetiştirici birliklerinin her üye veya ortağın 1 oya sahip olduğu, yönetim ve denetim kurullarına seçilebilme hakkına sahip olduğu demokratik yönetim biçimine sahip olduğu görülmektedir.

Hizmet birliklerinin yönetimi tamamen mülki idare amirlerinin (genelde kaymakamların) kontrolünde olup, bunların yönetimi demokratik değildir (İnan ve ark.,1999).

Öz denetim tarım kooperatifleri ile üretici ve yetiştirici birliklerinde genel kurul tarafından seçilen denetim kurulu tarafından yapılmaktadır. Üretici birliklerinde ayrıca bağımsız mali denetim mecburiyeti de bulunmaktadır.

Hizmet birlikleri dışındaki tüm üretici örgütlerinde seçimler 1-4 yılda yapılmakta ve yönetim kurullarına üyeler seçimle gelmektedir. Oysa, hizmet birliğinde birlik başkanı kaymakam dahil 3 üye daimi, diğer 4 üye 1 yıl için seçilmektedir. Başka bir deyişle, kanun görevlileri devamlı yönetici pozisyonundadırlar (İnan ve ark.,1999).

İncelenen üretici örgütlerinden mevzuata göre tarım kooperatiflerinde ortaklara alışveriş oranında, üretici birliklerinde teslim edilen ürün ve üyelik payları oranında gelirin bölüşülmesi gerekirken, hizmet birliklerinde gelir dağıtılmamakta, yatırımlarda ve cari harcamalarda kullanılmaktadır. Uygulamada kooperatiflerde ve üretici birliklerinde de risturn dağıtımına rastlanmamıştır (İnan ve ark.,1999).

Üst örgütlenme tarım kooperatiflerinde birim kooperatif, bölge birliği, merkez birliği ve Türk Milli Kooperatifler Birliği şeklindedir. Damızlık yetiştirici birliklerinde il birliği ve Merkez Birliği kurulabilmektedir. Üretici birliklerinde ise ilçe veya il birliği ile merkez birliği şeklinde bir yatay örgütlenme mevcuttur.

8.4.1 Tarımsal üretici örgütlerinin Uluslararası Kooperatifçilik İlkelerine göre karşılaştırılması

Tarımsal üretici örgütlerinin kooperatifçilik ilkelerini uygulamaları açısından karşılaştırılması da Çizelge 8.11'de görüldüğü gibi kooperatif ilkelerinin tümünün belirtilen üretici örgütlerinde uygulanmamaktadır.

Gönüllü ve açık ortaklık ilkesi, ayırım yapılmaksızın üyelik veya ortaklığın sorumluluğunu kabul ederek hizmetlerden yararlanmak isteyen herkes için uygulanabilmektedir.

Demokratik ortak kontrolü ilkesi hizmet birliği hariç diğer tüm tarımsal üretici örgütlerinde uygulanmaktadır. Bu ilkenin gereği olarak, tüm ortaklar eşit oy hakkına ve yönetim ve denetim kurullarına seçilme hakkına sahiptir. Hizmet birliklerinde ortak denetimi bulunmamaktadır.

Ortağın ekonomik katılımı ilkesi, damızlık yetiştirici birlikleri ve üretici birliklerinde uygulanmakta, hizmet birliklerinde uygulanmamaktadır. Bu katılım kooperatiflerde ortaklık payı ödemesi şeklinde olurken, üretici ve damızlık birliklerinde giriş aidatı, yıllık aidat ve hizmet bedeli şeklinde olmaktadır.

Özerklik ve bağımsızlık ilkesinin tarımsal amaçlı kooperatifler, üretici birlikleri ve damızlık yetiştirici birliklerinde uygulandığı görülmektedir. Bu ilke hizmet birliklerinde kısmen uygulanmaktadır.

Hizmet birliklerinin kendi kendine yeten fakat kendi üyelerince kontrol edilmeyip devleti temsil eden mülki idare amirlerince yönetilen örgütler oldukları görülmektedir (İnan ve ark.,1999)

Eğitim, öğrenim ve bilgi ilkesi ise; pancar üreticiler ve tarımsal kalkınma kooperatiflerinde uygulanmakta, tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerinde uygulanmamaktadır. Üretici birlikleri ve damızlık yetiştirici birliklerinde eğitim konusuna önem verilmekte olup hizmet birliklerinde ise bu konuda herhangi bir şey yapılmamaktadır (İnan ve ark.,1999).

Kooperatifler arası işbirliği ilkesi tarımsal kalkınma, sulama ve su ürünleri kooperatifleri, üretici ve yetiştirici birliklerinde uygulanmaktadır. Kooperatifler kendi aralarında tam anlamıyla işbirliği içerisinde olmasalar bile bölge birlikleri ve bölge birlikleri aracılığıyla merkez birlikleri arasında işbirliği içerisinde. Ancak yeterli değildir. Özellikle merkez birliklerinin bölge ve birim kooperatiflere daha fazla eğitim-yayım çalışmalarını konularında destek vermeleri yararlı olacaktır. İlçe bazlı kurulabilen üretici birliklerinden süt üreticileri birliğinin hemen her ilçede kurulmuş olması nedeniyle diğer ilçe birlikleriyle kısmen işbirliğinden söz edilebilir. İl bazlı kurulan yetiştirici birlikleri, çevre il birlikleri ve merkez birliğiyle işbirliği halindedir. Pancar kooperatifleri de kurulmuş oldukları üst birlikleriyle kısmen de olsa işbirliği halindedir. Tarım kredi kooperatifleri aynı il ve bölgede kurulan diğer kooperatiflerle işbirliği içerisinde. Tarım satış kooperatifleri ve hizmet birliğinde bu ilke uygulanmamaktadır.

Toplumsal sorumluluk ilkesi incelendiğinde ise, tarımsal kalkınma kooperatiflerinde uygulamanın olduğu, diğer kooperatiflerde ise kısmen uygulandığı söylenebilir. Çünkü toplumun kalkınmasını amaç edinmelerinin yanında, kooperatiflerin kurduğu işletmelerin çoğunda da çevre bilinciyle hareket edildiği söylenebilir. Hizmet birliklerinde kısmen amaç toplumsal kalkınma olarak görülebilir. Diğer örgütlerde ise toplumsal sorumlulukla ilgili bir çalışma gözlenmemektedir (İnan ve ark., 1999).

Çizelge 8.10.Üretici Örgütlerinin Karşılaştırılması

Özellik	Tarımsal Amaçlı Kooperatif	Hizmet Birliği	Üretici Birliği	Yetiştirici Birliği
Kuruluş	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
Amaçlar	Genelde tek amaç (satış, kredi, girdi temini, ürün pazarlama vb.)	Amaçlar çok ve dağınık	Ürün veya ürün grubu bazında üretim planlaması, araştırma, tanıtım	Tek bir konuda uzmanlaşmak (genetik kapasite artırıcı ıslah çalışmaları)
Ortaklık/üyelik koşulları	Serbest giriş	Mahalli idare birimlerinin birlik meclisince kabulü ve birlik başkanının onayı ile	Tarımsal üretim yaparak pazara sunan gerçek ve tüzel kişiler	Belirli bir sayıda hayvana sahip, soy kütüğü tutmayı taahhüt eden yetiştiriciler
Ortaklar (üyeler)	Üreticiler (ortaklar)	Köyler-Belediyeler (üyeler)	Üreticiler ve tüzel kişiler	Hayvan yetiştiricileri
Ortak/üye Yapısı	Homojen (çıkar birliği)	Heterojen (çıkar çatışması)	Homojen (çıkar birliği)	Homojen (çıkar birliği)
Yönetim Organları	Genel kurul, Yön. Kur. ve Denetim kurulu	Birlik Meclisi, Birlik encümeni, Birlik başkanı	Genel kurul, Yön. Kur. ve Denetim kurulu	Genel kurul, Yön. kur. ve Denetim kurulu
Yetkili yönetici	Yön. Kur. Bşk. (seçilmiş kişi)	Birlik Başkanı (genelde kaymakam)	Yön. Kur. Bşk. (seçilmiş kişi)	Yön. Kur. Bşk. (seçilmiş kişi)
Yönetim biçimi	Demokratik *	Mülki idare amirlerinin yönetiminde	Demokratik	Demokratik
Yönetime katkı	Her ortağa 1 oy	Her meclis üyesine 1 oy	Her üyeye 1 oy	Her üyeye 1 oy
Yönetim kurulu üyeleri	Yönetim kuruluna genel kurulca seçilen 3 ortak, Tarım Kredi Kooperatiflerinde 5 ortak, Tarım Satış Kooperatiflerinde 4 ortak ve genel müdür,	Birlik encümenine birlik başkanı, birlik genel sekreteri, birlik saymanından oluşan daimi 3 üye ve meclis üyeliğince seçilen 4 üye olmak üzere toplam 7 üye	Genel kurulca seçilecek en az 5 en çok 7 üye ve aynı sayıda yedek üye	Genel Kurulca seçilen 7 asil üye, 5 yedek üye
Seçimler	1-4 yılda	3 üye daimi diğer 4 üye 1 yıl süre için seçilir	Yönetim kurulu üyeleri 3 yıl için seçilir	Yönetim kurulu üyeleri 4 yıl için seçilir.
Denetim	Denetim kurulu, Merkez Birliği, Bakanlık	Denetim organı yok	Denetim kurulu, bağımsız mali denetim	Denetim kurulu, Bakanlık
Gelir bölüşümü	Ortaklara alışverişleri oranında dağıtılır	Dağıtım yapılmamakta genellikle yatırımlarda ve cari harcamalarda kullanılmaktadır.	-	-
Üst örgütlenme	Birim koop. bölge birliği, merkez birliği, Türk Milli Kooperatifler Birliği	Birim hizmet birlikleri	Birlik, Merkez Birliği	Birlikler ve Merkez Birliği

Kaynak: (İnan ve ark., 1999)

** T. Satış ve T. Kredi kooperatiflerinde demokratik yönetim ilkesi tam olarak uygulanmamaktadır.

Çizelge 8.11.Üretici Örgütlerinin Karşılaştırılması

İlkeler	Tarımsal Amaçlı Kooperatifler				Hizmet Birliği	Üretici Birliği	Yetiştirici Birliği
	Tarım Satış	Tarım Kredi	Pancar Ekicileri	T. Kalkınma-Sulama-Su ürünleri			
Gönüllü ve açık ortaklık	+	+	+	+	~	+	+
Demokratik ortak kontrolü	+	+	+	+	-	+	+
Ortağın ekonomik katılımı	+	+	+	+	-	+	+
Özerklik ve bağımsızlık	+	+	+	+	~	+	+
Eğitim, öğrenim ve bilgi	-	-	+	+	-	+	+
Kooperatifler arası işbirliği	-	+	~	+	-	+	+
Toplumsal sorumluluk	~	~	~	+	~	~	~

Kaynak: (İnan ve ark., 1999)

+ ilke uygulanmaktadır.

- ilke uygulanmamaktadır.

~ ilke kısmen uygulanmaktadır.

9. UŞAK'TA TARIMSAL ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ

Uşak ili ve ilçelerinde 156 adet tarımsal üretici örgütü faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu üretici örgütleri; Ziraat Odaları, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifi, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, Uşak Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliği, Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği, Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birliği, Süt Üreticileri Birliği, Haşhaş Üreticileri Birliği, Bal Üreticileri Birliği ve Kırmızı Et Üreticileri Birliği'dir.

9.1. Uşak Tarımsal Örgütlenme Tablosu

Tabi Olduğu Kanun	Birim Kooperatifler		
	Türü	Sayısı	Ortak Sayısı
1163 S.K.	Tarımsal Kalkınma	73	6.716
1163 S.K.	Sulama	35	3.430
1163 S.K.	Pancar Ekicileri	1	23.890
	Ara Toplam	109	34.036
1581, 5330 S.K.	Tarım Kredi	23	8.236
	Genel Toplam	132	42.272
Kooperatif Bölge Birlikleri			
Türü/Çeşidi	Ortak Koop. Sayısı		
Hay-Koop.	60		
Üretici Birlikleri			
Tabi Olduğu Kanun	Ürün /Ürün Grupları	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
5200 S.K.	Süt	5	5.324
5200 S.K.	Haşhaş	1	78
5200 S.K.	Bal	1	95
5200 S.K.	Kırmızı et	1	238
	Toplam	8	5.735
Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri			
Tabi Olduğu Kanun	Türü	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
5996 S.K.	Damızlık Sığır	1	3.219
5996 S.K.	Dam. Koyun-Keçi	1	2.140
5996 S.K.	Dam. Tavuk	1	65
	Toplam	3	5.424
Tabi Olduğu Kanun	Ziraat Odası	Oda Sayısı	Üye Sayısı
6964 S.K.		6	57.100
	Köylere Hizmet Götürme Birlikleri	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
		6	

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Tarımsal Örgütlenme Birimi, 2012, Uşak

Çizelge 9.1'de Uşak ilinde kurulmuş tarımsal üretici örgütlerinin türlerine ve tabi olduğu yasalara göre dağılımı görülmektedir. Tarımsal Kalkınma kooperatifleri Ülke genelinde olduğu gibi Uşak'ta da en yaygın kuruluşu olan kooperatif türüdür. Su kaynakları yönünde fakir olan ve bu nedenle tarım arazilerinin %8'inin sulanabildiği Uşak'ta 35 sulama kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatiflerin %55,5'ini oluşturan 60 kooperatif bir araya gelerek Uşak Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliğini kurarak üst örgütlenmelerini gerçekleştirmişlerdir.

Ortak sayısı yönünden en dikkat çekici kooperatif İl geneli ve çevre illerin ilçelerinden de ortağa sahip olan Pancar Ekicileri Kooperatifidir.

Çiftçilerin en yakın kredi kuruluşları olan Tarım Kredi kooperatifleri de 6'sı İlçe merkezlerinde olmak üzere 23 yerleşim yerinde kurulmuştur.

Uşak'ta kurulan süt, haşhaş, bal ve kırmızı et üretici birliklerinden en yaygını ve en çok üyeye sahip birlik süt üreticileri birliğidir. Yeni kurulmasına rağmen kırmızı et üreticileri birliği süt üreticileri birliğiyle birlikte en aktif faaliyet gösteren birliktir.

İslah amaçlı birliklerden kuruluşu en eski olan ve en çok üyeye sahip Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği il genelinde kurulmasına rağmen ilçelerde oluşturduğu temsilciliklerle yetiştiricilere hizmet vermektedir.

Çiftçilerin meslek örgütü olan Ziraat Odaları önceleri 4 ilçede kurulmuş iken 2012 yılı içerisinde diğer 2 ilçede de kurularak örgütlenmesini tamamlamıştır. Çizelge 9.1'de görüldüğü gibi 57.100 üyesiyle dikkat çekmektedir.

Uşak'ta Çiftçi kayıt sistemine kayıtlı çiftçi sayısı İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü kayıtlarına göre 23.399'dur. Çizelge 9.1'de görülen çiftçi örgütlerine ortak veya üye sayıları toplandığında 110.531 rakamına ulaşılmaktadır. Bu durum çiftçilerin yaklaşık 5 üretici örgütüne birden üye veya ortak olduğunu göstermektedir.

9.1 Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

Çizelge 9.2'de görüldüğü gibi Uşak ilinde 73 Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 35 Sulama Kooperatifi, 1 Pancar Ekicileri Kooperatifi ve 23 Tarım Kredi Kooperatifi faaliyet göstermektedir. Bölge birliği olarak 54 tarımsal kalkınma kooperatifi ile hayvancılık konusunda da faaliyet gösteren 6 sulama kooperatifi bir araya gelerek Uşak Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliğini kurmuşlardır.

Sulama kooperatifleri de bölge birliklerini kurmuşlar ancak yeterince üye sayısını sağlayamadıkları gerekçesiyle fesih kararı almışlardır.

Çizelge 9.2. Uşak'ta tarımsal amaçlı örgütlerin ilçelere göre dağılımı

Tarımsal Örgüt Adı	Merkez	Banaz	Eşme	Karahallı	Sivaslı	Ulubey	Toplam
Tarımsal Kalkınma Koop.	19	19	20	2	7	6	73
Sulama Kooperatifi	11	8	5	3	5	3	35
Pancar Ekicileri Kooperatifi	1	-	-	-	-	-	1
Hayvancılık Kooperatifleri Bölge Birliği	1	-	-	-	-	-	1
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	1	-	-	-	-	-	1
Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği	1	-	-	-	-	-	1
Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birliği	1	-	-	-	-	-	1
Süt Üreticileri Birliği	1	1	1	-	1	1	5
Haşhaş Üreticileri Birliği	1	-	-	-	-	-	1
Bal Üreticileri Birliği	1	-	-	-	-	-	1
Kırmızı Et Üreticileri Birliği	1	-	-	-	-	-	1
Ziraat Odası	1	1	1	1	1	1	6
Tarım Kredi Kooperatifleri	7	3	6	1	2	4	23
Köylere Hizmet Götürme Birlikleri	1	1	1	1	1	1	6
TOPLAM	48	33	34	8	17	16	156

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Tarımsal Örgütlenme Birimi, 2012, Uşak

9.1.1 Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Uşak'ta Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri tanımında yer alan ve anasözleşmelerinde belirtilen ortaklarının ekonomik menfaatlerinin meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını daha kolay sağlamak amacıyla kurulmaktadır. Uşak'ta 73 Tarımsal Kalkınma Kooperatifi faaliyet göstermektedir.

9.3. Uşak'ta Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin ilçelere göre dağılımı

Sıra No	İlçesi	Kooperatif Sayısı	Bağlı Köy Sayısı	Ortak Sayısı	Toplam Kooperatif Sayısına Oranı (%)
1	Merkez	19	35	1.428	26
2	Banaz	19	32	2.243	26
3	Eşme	20	21	1.347	27
4	Karahallı	2	2	81	3
5	Sivaslı	7	7	618	10
6	Ulubey	6	26	999	8
Toplam		73	123	6.716	100

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Tarımsal Örgütlenme Birimi, 2012, Uşak

Uşak'ta Köy Kalkınma Kooperatifi olarak kurulan 12 kooperatif 1989 yılında gerçekleştirilen intibakla isim değişikliği yaparak Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ismini almışlardır ve hala faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Uşak'ta 73 tarımsal kalkınma kooperatifi kurulmuş olmakla birlikte, bu kooperatiflerin çalışma sahalarında 123 belde ve köy bulunmaktadır. Uşak'ın 268 belde ve köyünün %49'unda tarımsal kalkınma kooperatifleri faaliyet göstermektedir.

Uşak'ta kooperatifleşme ilçelere göre değişkenlik göstermektedir. Eşme ilçesi 20 kooperatif ile en çok kooperatif kuran ilçedir. Eşme ilçesini 19'ar kooperatif ile Merkez ve Banaz ilçesi takip etmektedir. Bu 3 ilçede kurulan kooperatif sayısının toplam kooperatif sayısına oranı %79'dur. Kooperatifleşmenin bu ilçelerde yoğunlaşmasının sebebi tarımsal potansiyellerinin yüksek oluşu, diğer ilçeler yoğun olarak bir konuda tarımsal faaliyette bulunurken, bu 3 ilçede çalışma konularında farklılaşma olmasıdır. Ayrıca Uşak genelinde hayvansal ürünlerin pazarlanmasındaki yoğunluk çiftçilerin bir araya gelerek kooperatif kurmalarını sağlamış ve bu 3 ilçede hayvansal üretim potansiyelinin diğer ilçelere göre yüksek oluşu da diğer bir nedendir. Sivaslı ilçesi özellikle çilek tarımı ve sebze üretimi, Karahallı ilçesinde de bağcılık, şaraplık üzüm üretimi öne çıkarken ürünlerin pazarlaması genellikle bireysel yapılmaktadır. Ulubey ilçesinde hububat üretimi yoğundur. Bu ilçede kooperatif sayısı az olmasına rağmen kooperatiflerin çalışma sahasındaki köy sayısının oranı yüksektir. Bunun sebebi İnay Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin özel durumudur.

İnay Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 1973 yılında kurulmuştur. Çalışma sahasında 3 belde, 21 köy ve merkez ilçeye bağlı 1 mahalle bulunmaktadır. Kooperatifin toplam 656 ortağı bulunmaktadır. Bakanlık yatırım projeleri kapsamında kredi kullanarak 1976 yılında 75 ton/gün kapasiteli un fabrikasını kurmuştur ve 2004 yılında rehabilitasyon kredisi kullanmıştır. Ayrıca kooperatif talebi halinde her yıl işletme kredisi kullanmaktadır. Kooperatifin sahip olduğu un fabrikası yöredeki ürünlerin değerlendirilmesinde çok önemli bir rol üstlenmiştir. Yine kooperatif sahip olduğu yem hazırlama ünitesiyle ortaklarının hayvansal girdi ihtiyaçlarının karşılanmasında da fayda sağlamaktadır.

Yine Ulubey ilçesinde kurulmuş olan Ulubey Merkez Tarımsal Kalkınma Kooperatifi süt pazarlamanın yanında işlettiği yem fabrikasıyla ortaklarının tarımsal girdi ihtiyacı ile tüketim malları ve kömür ihtiyaçlarını da karşılamaktadır.

Ayrıca Banaz ilçesinde bir kooperatif ortaklarının serada yetiştirdikleri domatesleri pazarlamakta, Sivaslı İlçesinde bir kooperatif ortaklarının ürettiği taze fasulye ve domatesi pazarlamaktadır.

Uşak'ta 2000 yılından sonra kooperatifleşmede gelişme yaşanmıştır. Kooperatiflerin bu yıllarda fazla sayıda kurulmasının sebebi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının kendi bütçesinden uygulattığı yatırım projeleri ve Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı arasında yapılan protokol ile uygulamaya konulan Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi ile kredi sağlanmasıdır.

Çizelge 9.4. Uşak'ta proje uygulayan tarımsal amaçlı kooperatifler

S. No	Yıl	İlçesi	Kooperatifin Adı	Kaynak	Proje Konusu	Proje Ölçeği	Hayvan Sayısı	Kredi Miktarı
1	1997	Merkez	Eğlence Köyü T.K.K.	Bakanlık	Süt Sığır	100x2	200	51.748
2	2002	Ulubey	Ulubey Merkez TKK	Bakanlık	Dam. Sığır	50x4	200	345.025
3	2004	Merkez	Güneli Köyü T.K.K.	Bakanlık	Dam. Sığır	50x4	200	660.313
4		Banaz	Ayrancı Köyü T.K.K.	SYDV	Süt.Sığır	51x2	102	434.464
5		Banaz	Paşacık Köyü T.K.K.	SYDV	Dam.Koyun	50x25	1.300	476.051
6		Banaz	Corum Köyü T.K.K.	SYDV	Dam.Koyun	50x25	1.300	389.552
7	2005	Eşme	Güllübağ Sulama Koop.	Bakanlık	Dam. Sığır	50x4	200	625.453
8		Sivaslı	Eldeniz Sulama Koop.	SYDV	Dam.Koyun	50x25	1.300	552.882
9		Eşme	Alahabalı Sulama Koop.	SYDV	Dam.Koyun	50x25	1.300	553.382
10		Banaz	Kaplangı Köyü T.K.K.	SYDV	Süt.Sığır	61x2	122	487.383
11	2006	Eşme	Ahmetler Köyü T.K.K.	Bakanlık	Dam.Sığır	50x6	300	1.008.490
12		Merkez	Eskigüney Köyü T.K.K.	SYDV	Süt.Sığır	89x2	178	703.955
13		Sivaslı	Selçikler Beldesi T.K.K.	SYDV	Süt.Sığır	72x2	144	592.274
14		Eşme	Yelegen Beldesi T.K.K.	SYDV	Süt.Sığır	79x2	158	686.385
15	2007	Sivaslı	Yayalar Beldesi T.K.K.	Bakanlık	Dam. Sığır	50x4	200	1.041.981
16		Eşme	Güllü Beldesi T.K.K.	SYDV	Süt.Sığır	70x2	140	420.770
17	2008	Banaz	Banaz Mrk. ve Kuşdemir TKK	Bakanlık	Dam.Sığır	50x6	300	1.073.692
18		Banaz	Öksüz Köyü T.K.K.	SYDV	Süt.Sığır	51x2	102	375.300
19		Banaz	Bahadır Köyü T.K.K.	SYDV	Süt.Sığır	51x2	102	445.150
20	2009	Merkez	Muharremşah Köyü T.K.K.	Bakanlık	Dam.Sığır	50x6	300	1.786.991
21	2010	Eşme	Kandemir Köyü T.K.K.	Bakanlık	Dam.Sığır	40x6	240	1.713.591
22		Eşme	Kayalı Köyü T.K.K.	SYDV	Dam.Sığır	89x4	356	2.128.669
23		Eşme	Karabacaklı Köyü T.K.K.	SYDV	Dam.Sığır	34x4	136	936.426
24		Eşme	Armutlu Köyü T.K.K.	SYDV	Dam.Sığır	71x4	284	1.638.536
25		Eşme	Saraycık Köyü T.K.K.	SYDV	Dam.Sığır	78x4	312	2.019.209
26		Eşme	Kayapınar Köyü T.K.K.	SYDV	Dam.Sığır	43x4	172	1.123.815
27		Sivaslı	Pınarbaşı Köyü T.K.K.	SYDV	Dam.Sığır	60x4	240	1.571.845
28	2011	Eşme	Dereköy Köyü T.K.K.	Bakanlık	Dam.Sığır	40x6	240	1.713.591
GENEL TOPLAM							10.128	25.556.923

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Tarımsal Örgütlenme Birimi, 2012, Uşak

Çizelge 9.6'da görüldüğü gibi 1997 yılından bu yana 28 kooperatif hayvancılık projesi uygulamış ve bu kooperatiflere kredi desteği sağlanmıştır. Bu projelerin 18'inin kredi desteği Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi ile kapsamında sağlanmıştır.

Krediler Bakanlık tip projelerini uygulayan kooperatiflere kullanılmaktadır. Uşak'ta 28 kooperatifin 1.629 ortağına 25.556.923 TL kredi desteği sağlanmıştır (Çizelge 9.6). Ortaklara 10.128 damızlık koyun ve gebe düve dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Bu krediler ortakların müteselsil kefalet yoluyla borçlandırılması şeklinde kullanılmakta, kefalet şartının dışında herhangi bir teminat istenmemektedir. Bakanlık kaynaklı krediler yıllara göre değişkenlik göstermekle birlikte bugün itibarıyla % 3 faiz ve 7 yıl vadeli olarak, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kaynaklı krediler ise faizsiz ve 8 yıl vadeli olarak kullanılmaktadır.

9.1.2 Sulama Kooperatifleri

Çizelge 3.7'de görüldüğü gibi Uşak'ta 35 Sulama Kooperatifi faaliyet göstermektedir. Bu kooperatiflerden 8'i bir araya gelerek Uşak Bölgesi Sulama Kooperatifleri Birliğini kurmuşlardır. Ancak bölge birliği diğer kooperatifleri bir araya getirmeyi başaramamış ve bu nedenle fesih kararı almıştır. Su kaynaklarındaki yetersizlikler nedeniyle Uşak'ta sulama kooperatifleri gerekli atılımı

yapamamışlardır. Zaten toplamda ilin tarım arazilerinin sadece % 8'i sulanabilmektedir. Sulama kooperatiflerinin kuruluşunun da ilgili kurumlar tarafından yapılan sulama altyapı yatırımlarına bağlı olması ve su kaynağı yetersizliği nedeniyle bu kooperatiflerin etkinliğinin azalmasında etkili olan diğer bir nedendir. Sulama kooperatifleri bu ve benzeri nedenlerden dolayı başka bir kooperatif kurmak yerine anasözleşmelerinde değişiklik yaparak çalışma konularına hayvancılık konusunu ekleyerek projelerden yararlanma vb. çalışmalara yönelmektedirler.

9.5. Uşak'ta faaliyet gösteren Sulama Kooperatiflerinin ilçelere göre dağılımı

Sıra No	İlçesi	Kooperatif Sayısı	Bağlı Köy Sayısı	Ortak Sayısı	Toplam Kooperatif Sayısına Oranı (%)
1	Merkez	11	17	976	31
2	Banaz	8	15	1.084	23
3	Eşme	5	12	628	14
4	Karahallı	3	3	175	9
5	Sivaslı	5	5	430	14
6	Ulubey	3	3	137	9
Toplam		35	55	3.430	100

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Tarımsal Örgütlenme Birimi, 2012, Uşak

Uşak'ta Sulama Kooperatifleri 90'lı yıllar ile 2000'lerin başında yoğun olarak kurulmuştur, son dönemde sulama kooperatifleri az sayıda kurulmuştur. Sulama kooperatiflerinin kuruluşları büyük oranda Devlet Su İşleri ile İl Özel İdarelerinin sulama amaçlı gölet veya derin kuyu yapımı konularında yatırım yapmalarına bağlı olmaktadır. İlgili kuruluş yatırımları yaparak tesis işletmeye geçtiğinde yörede kooperatif kurulmasını talep etmektedir.

Uşak'ta sulama kooperatiflerinin dağılımına bakıldığında Merkez ilçe 11 kooperatif ile en çok kooperatif kuran ilçe olarak karşımıza çıkmaktadır (Çizelge 9.7). Merkez ilçeyi 8 kooperatif ile Banaz ilçesi takip etmektedir. Bu 2 ilçede kurulan kooperatif sayısının toplam kooperatif sayısına oranı % 54'dür. Kooperatifleşmenin bu ilçelerde yoğunlaşmasının sebebi sulama kaynaklarının diğer ilçelere göre fazla olmasıdır. Eşme ve Sivaslı ilçelerinde sebze üretimi yoğun olsa da, su kaynakları sıkıntısı nedeniyle kooperatifleşmede yeterli başarı sağlanamamıştır. Bu ilçelerde sulama bireysel derin kuyulardan sağlanmaktadır. Uşak'ta 40 adet sulama kooperatifi kurulmuş olmakla birlikte bu kooperatiflerin çalışma sahalarında 60 belde ve köy bulunmaktadır. Uşak'ın 268 belde ve köyünün % 22'sinde sulama kooperatifleri faaliyet göstermektedir.

9.1.3 Pancar Ekicileri Kooperatifleri

Ülkemizde ilk şeker fabrikasının kurulduğu il olan Uşak'ta 1952 yılında da Pancar Ekicileri Kooperatifi kurulmuştur. Çizelge 9.8'de görüldüğü gibi kooperatifin Uşak Merkez ve 2 ilçesi ile Kütahya ilinin 3 ilçesi, Manisa ilinin 1 ilçesi, Denizli ve Afyon illerinin birer beldesinde ortakları bulunmaktadır. Ortakların % 46'sını Uşak ili çiftçileri ve %37'sini Kütahya İli çiftçileri oluşturmaktadır.

Çizelge 9.6. Uşak Pancar Ekicileri Kooperatifi ortak sayılarının dağılımı

Sıra No	İlçesi	Ortak Sayısı	Toplam Ortak Sayısına Oranı (%)
1	Uşak-Merkez	5.124	21,45
2	Uşak-Banaz	4.121	17,25
3	Uşak-Sivaslı	1.945	8,14
4	Kütahya-Dumlupınar	1.115	4,67
5	Kütahya-Gediz	3.033	12,7
6	Kütahya-Simav	4.632	19,39
7	Denizli-Çivril-Gürpınar Beldesi	1.129	4,72
8	Afyon-Sinanpaşa-Düzağaç Beldesi	922	3,86
9	Manisa-Salihli	1.763	7,38
10	Tüzel Kişiler	106	0,44
Toplam		23.890	100

Kaynak: Uşak Pancar Ekicileri Kooperatifi, 2012, Uşak

Uşak Pancar Ekicileri Kooperatifi ortaklarına sadece şeker pancarı tarımı için gerekli girdileri sağlama konusunda değil, her türlü tarımsal girdi temini (tohum, gübre, ilaç vb.), yem, mazot, sulama malzemesi satışı yanında çeşitli firmalarla yapmış olduğu bağlantılarla sözleşmeli üretim yaptırma konusunda destek vermektedir. Ayrıca Kooperatif ortaklarının çeşitli kuruluşlardan sağlayabilecekleri hibe, destek ve krediler için sulama projelerini hazırlama konusunda yardımcı olmaktadır.

9.1.4 Tarım Kredi Kooperatifleri

Çizelge 9.9’da görüldüğü gibi, Uşak’ta Tarım Kredi Kooperatifleri 1932 yılında 5 merkez olmak üzere kurulmaya başlamıştır. Daha sonra 40’li yıllarda 4, 50’li yıllarda 6, 60’li yıllarda 5, 70’li yıllarda 1 ve 80’li yıllarda 2 kooperatif kurularak günümüzde 23 kooperatif faaliyetini sürdürmektedir. Bu kooperatiflerin 8.236 ortağı bulunmakta ve bağlı 262 belde ve köye hizmet vermektedirler (Çizelge 9.9).

Çizelge 9.7. Uşak’ta faaliyet gösteren Tarım Kredi Kooperatifleri

Sıra No	İlçesi	Kooperatif Adı	Kuruluş Tarihi	Bağlı Köy Sayısı	Ortak Sayısı
1	Merkez	431 Sayılı Susuzören TTK	1932	5	243
2		460 Sayılı Ortaköy TTK	1932	5	258
3		497 Sayılı Muharremşah TTK	1946	6	275
4		1465 Sayılı Güre TTK	1952	15	447
5		2206 Sayılı Uşak TTK	1968	42	937
6		2239 Sayılı Ulucak TTK	1969	10	315
7		2653 Sayılı Karakuyu TTK	1985	9	430
8	Banaz	477 Sayılı Banaz TTK	1932	32	785
9		482 Sayılı Kızılcasöğüt TTK	1932	4	409
10		1468 Sayılı Çamsu TTK	1952	7	
11	Eşme	1180 Sayılı Yeleğen TTK	1951	4	
12		1746 Sayılı Ahmetler TTK	1954	9	300
13		2197 Sayılı Güllü TTK	1968	3	175
14		2258 Sayılı Saracık TTK	1969	8	
15		2410 Sayılı Kayapınar TTK	1979	5	
16		2477 Sayılı Eşme TTK	1980	29	773
17	Karahallı	1031 Sayılı Karahallı TTK	1948	19	572
18	Sivaslı	809 Sayılı Sivaslı TTK	1945	19	719
19		1438 Sayılı Tatar TTK	1952	3	409
20	Ulubey	498 Sayılı Umurca TTK	1946	6	194
21		812 Sayılı Ulubey TTK	1932	10	445
22		1175 Sayılı İnay TTK	1951	9	286
23		2268 Sayılı Avgan TTK	1969	3	264
Toplam				262	8.236

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifleri, 2012, Uşak

9.2 Birlikler

9.2.1 Hizmet Birlikleri

9.2.1.1 Köylere Hizmet Götürme Birlikleri

Uşak’ta merkez ve diğer 5 ilçesinde Birlikler kurulmuştur. Bu birliklerden Eşme ve Banaz birliği Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının uygulamakta olduğu Kırsal Kalkınma Yatırımlarının

Desteklenmesi Programı kapsamında daha önce yapılan iki açık sulama tesisinin basınçlı sulama sistemine dönüştürülmesi projesini uygulamıştır.

9.2.2 Islah Amaçlı Birlikler

Uşak'ta damızlık sığır yetiştiricileri, damızlık koyun-keçi yetiştiricileri ve damızlık tavuk yetiştiricileri birlikleri kurulmuş ve faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birliği İlde yeni kurulmuştur. Kuruluş genel kurulunu yaparak üye kaydetme çalışmalarını sürdürmektedir.

9.2.2.1 Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği

Uşak'ta Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği 1995 yılında kurulmuştur. İlçelerdeki temsilcilikleriyle en aktif üretici örgütüdür.

Uşak Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği yeni doğan buzağuların küpelenmesi, yeni işletmelerin plakalandırılması, aylık süt verim kayıtları ve süt ölçüm denetlemeleri, buzağılama, tohumlama, sürü hareket kayıtları, ineklerde dış görünüş özelliklerine göre sınıflandırma, yetiştirme ve besleme konularında danışmanlık, girdi temini (sperma, küpe, süt ölçüm kovası, sigorta, ekipman vb.), hayvan sağlığı ve suni tohumlama hizmetleri, damızlık hayvan temini ve satışı faaliyetlerini ana faaliyetlerini yürütmektedir.

Ayrıca üyelerine çiftlik ekipmanları temini, süt toplama ve pazarlama, yem bitkileri tohumu temini, yem ve yem katkıları satışı, hayvan hayat sigortası, diğer tarım ürünlerinin sigortaları ile trafik, kasko, konut gibi diğer sigorta hizmetleri vermektedir. Yine kurulmuş olan süt analiz laboratuvarıyla üyelerine ve üreticilere hizmet vermektedir. (Anonim,2011o).

Çizelge 9.8.Uşak Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği üye sayılarının ilçelere göre dağılımı

Sıra No	İlçesi	Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısına Oranı (%)
1	Merkez	1.124	35
2	Banaz	338	11
3	Eşme	882	27
4	Karahallı	60	2
5	Sivaslı	344	11
6	Ulubey	471	15
	Toplam	3.219	100

Kaynak: Uşak Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, 2012, Uşak

Uşak Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Banaz, Eşme, Sivaslı ve Ulubey ilçelerindeki şubeleriyle faaliyetlerini yürütmektedir. Çizelge 9.11'de görüldüğü gibi birliğe asıl üye olan yetiştiriciler incelendiğinde en çok üyeye %35 oranıyla Merkez ilçe sahiptir. Merkez ilçeyi % 27 oranıyla Eşme ilçesi takip etmektedir. Ulubey ilçesi % 15, Banaz ve Sivaslı ilçeleri de % 11'er oranıyla sıralanmaktadır. En az üyeye zaten hayvancılık potansiyeli de düşük olan Karahallı ilçesi sahiptir.

Uşak birliği gün geçtikçe büyüyen bir birliktir. Temel görevlerinin yanında üyelerinin ve yetiştiricilerin yararlanabilmesi için damızlık düve üretimi yapmak amacıyla organize hayvancılık sahası oluşturma çalışmalarını ve bu sahada örnek damızlık işletmesi oluşturma çalışmaları yürütülmektedir.

9.2.2.2 Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği

Uşak ili Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği 2006 yılında kurulmuştur. Kurulduğu günden bu yana Uşak'taki koyun-keçi yetiştiricilerini tek çatı altında toplamak için çalışmalarını yürütmektedir. Küpeleme çalışmaları, soykütüğü-önsoykütüğü kayıtları, destekleme kayıtlarını İl Müdürlüğü ile koordineli yürütmektedirler. Ana faaliyetlerinin yanında üyelerine çiftlik ekipmanları temini, danışmanlık, eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerini de yürütmektedirler (Anonim,2012e).

Çizelge 9.9. Uşak Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği üye sayılarının ilçelere göre dağılımı

Sıra No	İlçesi	Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısına Oranı (%)
1	Merkez	621	29
2	Banaz	182	8
3	Eşme	832	39
4	Karahallı	85	4
5	Sivaslı	169	8
6	Ulubey	251	12
Toplam		2.140	100

Kaynak: Uşak Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği, 2012, Uşak

Uşak Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği Merkez ve Eşme ilçesinde kurulmuş olan şubesiyle faaliyetlerini yürütmektedir. Üye sayılarının dağılımına bakıldığında %39'luk oranla en çok üyeye Eşme ilçesi sahiptir. Merkez ilçe % 29 oranıyla Eşme ilçesini takip etmektedir. Merkez ilçeden sonra %12 oranıyla Ulubey ilçesi gelmektedir. Diğer ilçelerde üye dağılım oranı % 10 ve altında olmak üzere oldukça düşüktür.

Eşme ilçesinin küçükbaş hayvan potansiyeli oldukça yüksek olan bir ilçe olması nedeniyle bir ıslah projesi yürütülmektedir. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile ortak yürütülen projeye Eşme Kıvrırcığı koyun ırkının yerinde korunarak, canlı ağırlık, karkas kalitesi ve döl veriminin artırılması ile saf yetiştirme ve seleksiyon yöntemiyle ıslah çalışmalarının yürütülmesi, yetiştirici birlikleri ve çiftçilere kendi ıslah sistemlerini kurmalarının öğretilmesi amaçlanmakta ve 2011-2015 yıllarında devam edecek projenin sonunda Eşme'nin bölgenin damızlık üretim merkezi haline getirilmesi amaçlanmaktadır.

9.2.3 Tarımsal Üretici Birlikleri

Uşak'ta Üretici Birliklerinin kuruluşu Süt Üreticileri Birliğinin 2005 yılında kurulmasıyla başlamıştır. Uşak Merkez ve dört ilçede birlik kuruluşları tamamlanmış ve faaliyetlerini sürdürmektedirler. Birliğin toplam 5.324 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerden % 46'sı Merkez ilçede, % 21'i Sivaslı İlçesindedir. Banaz ilçesinde toplam üyenin % 17'si, Eşme ilçesinde ise % 16'sı bulunmaktadır. Ulubey ilçesinde sadece % 1 oranında üye bulunmaktadır.

Çizelge 9.10. Uşak'ta faaliyet gösteren Süt Üretici Birlikleri

Sıra No	İlçesi	Kuruluş Tarihi	Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısına Oranı (%)
1	Merkez	2005	2.428	46
2	Banaz	2005	907	17
3	Eşme	2007	832	16
4	Sivaslı	2005	1.100	21
5	Ulubey	2005	57	1
Toplam			5.324	100

Kaynak: İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Tarımsal Örgütlenme Birimi, 2012, Uşak

Uşak'ta ayrıca Bal Üreticileri Birliği Merkez ilçede 2006 yılında kurulmuş ve 95 üyesi bulunmaktadır. Sivaslı ilçesinde Haşhaş Üreticileri Birliği 2010 yılında kurulmuş ve 78 üyesi bulunmaktadır.

Uşak'ta çilek ve domates birlikleri de kurulmuş, ancak aktif faaliyet gösterememişlerdir. Bu nedenle iki birlik hakkında fesih işlemi yapılmış ve Bakanlığa bildirilmiştir.

Kırmızı Et Üreticileri Birliği de 2012 yılında kuruluşunu tamamlamış ve üye kayıt çalışmalarını sürdürmektedir.

Ülkemizde ki birliklerin örgütlenmeleri de Uşak'tan farklı değildir. Birliklerin kurulması için çaba harcanmakta ancak mevzuat sorunları nedeniyle bir süre yaşayabilmekte, süt birlikleri gibi bir misyon

yüklenmediği takdirde de feshedilmektedirler. Çünkü bu birlikler üyelerine sadece danışmanlık hizmeti verebilmekte, bunun dışında herhangi bir ekonomik katkıda bulunamamaktadırlar. Üstelik her yıl ödenmesi gereken bir aidatları bulunmakta, zaten ekonomik katkı sağlamayan bu kuruluşlarda üyelerin ayrılması, yönetimin görevini yapamaması ve sonunda dağılmaya sebep olmaktadır. Ayrıca genel kurul öncesinde birlik hesapları bağımsız denetim kuruluşları tarafından denetlenme zorunluluğu vardır ve bu da yönetimleri sıkıntıya sokan başka bir durumdur. Üretici birliklerinin yaşayabilmesi ve yüklenen misyonu yerine getirebilmesi için en kısa zamanda yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Üretici birliklerinin daha çok dernekler statüsüne yakın bir yapı içerisinde ürün, ürün grubu ve konu bazında, küçük ölçekli ve aile işletmesi şeklinde faaliyet gösteren üreticilerin daha büyük ölçeklerde faaliyetlerini yürütmesi, üretimden pazarlamaya kadar verim ve gelirin artırılması amaçlanmıştır.

Ülke genelinde olduğu gibi tarımsal üretici örgütlenmesinde alternatif örgütler aramak yerine kooperatifleri güçlendirecek ve geliştirecek çalışmalar yapılmalıdır. Uşak'ta kurulmuş olan kooperatifler arasında işbirliği sağlanarak ve bölge birliği aracılığıyla üretici birliklerinin en önemli avantajı olarak görülen ilçe bazlı örgütlenme kooperatifleri için de uygulanabilir. Üretici birlikleri sadece devlet desteklerinden süt, et gibi ürün destekleme faaliyetlerini yürütme konusunda işbirliği yapmaktadır. Bu faaliyetler birlikler yerine, oluşturulacak yasal düzenleme ve altyapı ile kooperatifler ve bunların üst örgütleri aracılığıyla da yapılabilir.

Tarımsal üretici örgütlenmesinde benimsenen ve tercih edilen yöntem ne olursa olsun kooperatifçiliğe alternatif ve rakip olacak bir düzenleme olmamalıdır. Aksine kooperatifçiliğin gelişmesine destek olacak düzenlemeler yapılmalıdır. Çünkü gerçek sahibi çiftçi olan en demokratik üretici örgütü kooperatiflerdir.

9.3 Mesleki Örgütler

9.3.1 Ziraat Odaları

Uşak ilinde mesleki anlamda örgütlenme 1963 yılında Ulubey'de kurulan Ziraat Odası ile başlamıştır. Daha sonra 1964 yılında Eşme ve Banaz Ziraat odaları ve en son Merkez ilçe Ziraat Odası kurulmuştur. Sivaslı ve Karahallı ilçelerinde de Oda kuruluş çalışmaları 2012 yılında tamamlanmıştır.

Çizelge 9.16'da görüldüğü gibi Uşak'ta Ziraat Odalarına kayıtlı 57.100 üye vardır.

Uşak ilinde faaliyet gösteren Ziraat Odaları üyelerinin gerekli kayıtlarının tutulması, belgelerinin düzenlenmesi, danışmanlık hizmetleri, tohum, fide, fidan, gübre, ilaç gibi üretim girdilerinin temini, yeni tarım teknikleri ve teknolojilerin görülmesi ve öğrenilmesi için teknik gezilerin düzenlenmesi çalışmalarını yürütmektedir.

Çizelge 9.11. Uşak Ziraat Odaları üye sayılarının ilçelere göre dağılımı

Sıra No	İlçesi	Kuruluş Tarihi	Bağlı İlçeler	Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısına Oranı (%)
1	Merkez	1966	Merkez	14.000	25
2	Banaz	1964	Banaz	13.600	24
3	Eşme	1964	Eşme	12.000	21
4	Karahallı	2012	Karahallı	3.800	6
5	Sivaslı	2012	Sivaslı	7.400	13
6	Ulubey	1963	Ulubey	6.300	11
Toplam				57.100	100

Kaynak: Uşak Ziraat Odası Başkanlıkları, 2012, Uşak

9.4 Diğer Tarımsal Amaçlı Örgütler ve Gönüllü Organizasyonlar

9.4.1 Uşak Köylerini Kalkındırma Derneği (UKKADER)

Dernek 2007 yılında Uşak Merkez, ilçe ve kasabalarına bağlı köylerini tarımsal alanda günümüz ihtiyaçları doğrultusunda kalkındırmak, geliştirmek ve dayanışma sağlamak amacı ile kurulmuştur. Kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olan UKKADER yereldeki diğer sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları, okullar ve özel sektör işletmeleri ile ortaklaşa çalışmalar yapmakta ve bölgesel kalkınmaya, gelişime ve pozitif yönde değişime katkı sağlamak için özveri ile faaliyetlerine devam etmektedir (Anonim,2012h).

Dernek köylerde halkın bilinçlendirilmesi amacıyla dernek üyeleri ve Uşak İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü yetkilileri ve çalışanları ile birlikte köy ziyareti çalışmalarını yürütmektedir.

Köylerde gerçekleştirilen bilgilendirme ve eğitim programları gerçekleştirilmekte olup hayvancılıkta hijyen ve sanitasyon, tarımsal gelişim, hibe destek ve kredilendirme mekanizmaları, yerelde işbirliği konuları ve diğer ilgili konularda çalışmalar devam etmektedir. Dernek gönüllüleri yoğun bir şekilde çalışmalara katılmakta ve ülke ve bölge gelişiminin kırsaldan başlayacağı bilinciyle hareket etmektedir (Anonim,2012h).

10. SAHA ARAŞTIRMASI BULGULARI

10.1 Saha Çalışmaları

Uşak'ta faaliyet gösteren tarımsal üretici örgütlerinin mevcut durumunun, üreticilerin örgütlenme bilincinin ve düşüncelerinin ortaya konulduğu, sorunları bilme durumlarının ve çözüm önerilerinin tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada, üreticilerden anket yoluyla elde edilen bilgilerden yararlanılarak tarımsal üretici örgütleri incelenmiştir. Anket çalışması tarımsal potansiyel durumuna göre 72 bölgeye ayrılan Uşak belde ve köylerinde yapılmıştır. Her bölgeden 5 üretici olmak üzere 360 üreticiyle anket yapılmıştır. İncelenen grup bir ölçüde ülkemizdeki üreticilerin örgütlenmeye bakışını da yansıtabacaktır.

İnceleme sonucunda elde edilen araştırma bulguları çeşitli konu başlıklarında toplanmıştır.

10.1 Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Tarımsal Bilgileri

10.1.1 Üreticilerin yaş durumları

Ülkemizde kırsal alanlarda genelde yaşlı nüfusun yaşadığı, gençlerin iş olanakları nedeniyle ilçe ve il merkezlerine göç ettiği ve tarımda kalan işgücü göz önüne alındığında üreticilerin yaş durumları önem kazanmaktadır. Yapılan araştırmada 360 üreticinin yaş durumu incelemesinde; 20-30 yaş grubunda 43 (%11,9) kişi; 31-40 yaş grubunda 94 (%26,1) kişi; 41-50 yaş grubunda 112 (%31,1); 51-60 yaş grubunda 75 (%20,8) kişi, 61 yaş ve üzeri yaş grubunda 36 (%10) kişi bulunmaktadır.

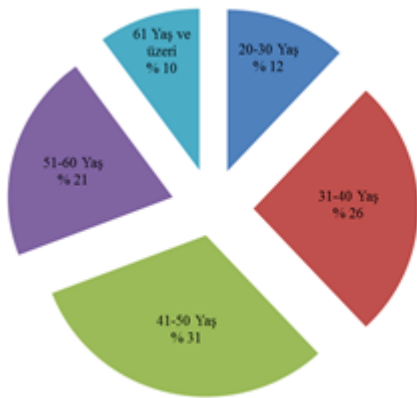
İncelemede yer alan üreticilerin ortalama yaşı 44,1 olarak tespit edilmiştir. Üreticilerin % 57,2 gibi önemli bir kısmı 30 ile 50 yaş arasındadır. Genç çiftçilerin (20-30 yaş grubundaki) oranı %11,9 iken, 41 ve üzerindeki yaş grubunun oranı %61,9'dur.

Çizelge 10.1. Üreticilerin yaş durumları

Yaş grupları	İşletme Sayısı	Oranı (%)
20-30 Yaş	43	11,9
31-40 Yaş	94	26,1
41-50 Yaş	112	31,1
51-60 Yaş	75	20,8
61 Yaş ve üzeri	36	10
Toplam	360	100
Ortalama yaş	44,1	-

Bu sonuçlar, tarım kesiminde yaşlı çiftçilerin oranının arttığını göstermektedir.

Şekil 10.1. Üreticilerin yaş durumları

10.1.2 Üreticilerin eğitim durumları

Her iş kolunda olduğu gibi tarımda da üreticilerin eğitim durumları önemlidir. Özellikle üretici örgütlenmesinde bilinçli olma, ilgilenme, sahiplenme ve yönetici olarak görev alabilme konularında çok daha fazla önemli hale gelmektedir.

Yapılan araştırmada 360 üreticinin eğitim durumu incelemesinde; ilk öğretim mezunu 199 (%55,3) kişi; orta öğretim mezunu 138 (%38,3) kişi ve yüksek öğretim ve lisans üstü mezunu 23 (%6,4) kişi bulunmaktadır.

İncelemede yer alan üreticilerin % 55,3 gibi önemli bir kısmı ilköğretim ve ilkokul mezunudur. 1998 yılında Trakya Bölgesinde yapılan araştırmada ilkokul ve ortaokul mezunu üretici sayısı % 81,7 olarak tespit edilmiştir. Bu durum eğitim konusunda gelişme olduğunu ancak yeterli olmadığını gösterebilir (İnan ve ark., 1999).

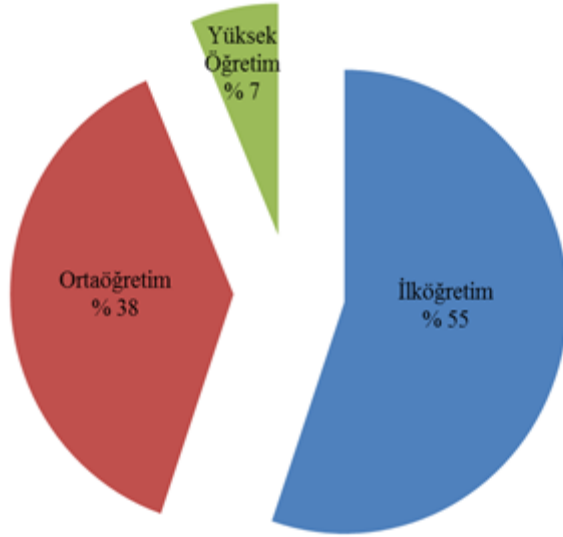
Yine 2008 yılında Van ilinde yapılan bir başka araştırmada % 93,2 gibi çok büyük bir kısmının, okur-yazar olmayan, okuryazar ve ilköğretim mezunu olduğunu göstermektedir (Terin, 2008).

Uşak'ta yapılan bu araştırmada eğitim durumunun Van ilinden daha iyi bir seviyede, Trakya Bölgesinden daha kötü olduğunu göstermektedir.

Çizelge 10.2. Üreticilerin eğitim durumları

	İşletme Sayısı	Oranı (%)
İlk Öğretim	199	55,3
Orta Öğretim	138	38,3
Yüksek Öğretim ve Lisans Üstü	23	6,4
Toplam	360	100

Şekil 10.2. Üreticilerin eğitim durumları

10.1.3 Üreticilerin tarım dışında çalışma durumları

Tarım arazilerinin çok parçalı yapıda olması, işletme büyüklüklerinin küçük olması ve çiftçilikten geçimlerini sağlayamama nedeniyle üreticiler başka işlerde de çalışma ihtiyacı duymuşlardır.

Uşak'ta genelde köylerde ikamet eden ve tarımsal üretimle uğraşan kişiler sanayi sektöründe de işçi ya da esnaf olarak, kamuda memur olarak ek iş yapmaktadırlar. Çeşitli kurumlardan ya da yurtdışı bağlantısı olanlarda çalıştıkları ülkelerden emekli olarak köylerine geri dönmüşler ve küçük ölçekli çiftçilikle uğraşmaktadırlar.

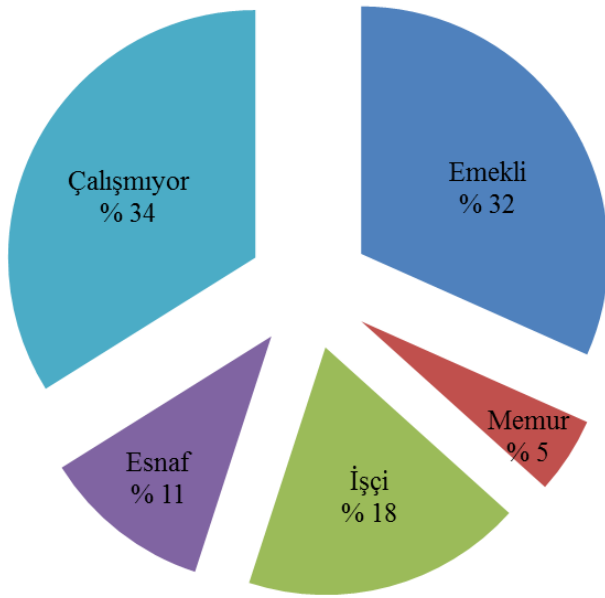
Bu araştırmada 360 üreticinin tarım dışında bir işte çalışma durumu incelendiğinde; emekli olan 114 (%31,7) kişi; memur 18 (%5) kişi; işçi 66 (% 18,3); esnaf 40 (%11,1) ve tarım dışında bir işte çalışmayan 122 (%33,9) kişi bulunduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılanların %33'9'u çiftçilik dışında bir işle uğraşmazken % 31,7'lik kısmı emeklilerden oluşmaktadır. Tarıma ek olarak işçi ya da esnaf olarak çalışanların oranı ise %29,4'dr.

Çizelge 10.3. Üreticilerin tarım dışında bir işte çalışma durumu

	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Emekli	114	31,7
Memur	18	5
İşçi	66	18,3
Esnaf	40	11,1
Çalışmıyor	122	33,9
Toplam	360	100

şekil 10.3. Üreticilerin tarım dışında bir işte çalışma durumu

10.1.4 Üreticilerin ailelerindeki birey sayısı

Tarımsal üretimde ailedeki tüm bireyler aynı zamanda işletmenin birer çalışanı durumunda olduklarından ailedeki birey sayısı önem kazanmaktadır. Ailedeki birey sayısı ülkemizde bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Van ilinde 2008 yılında yapılan bir araştırmada ailedeki birey sayısı 3 ile 25 arasında değişmekte ve ortalama aile büyüklüğü 9,1 olarak görülmektedir (Terin, 2008).

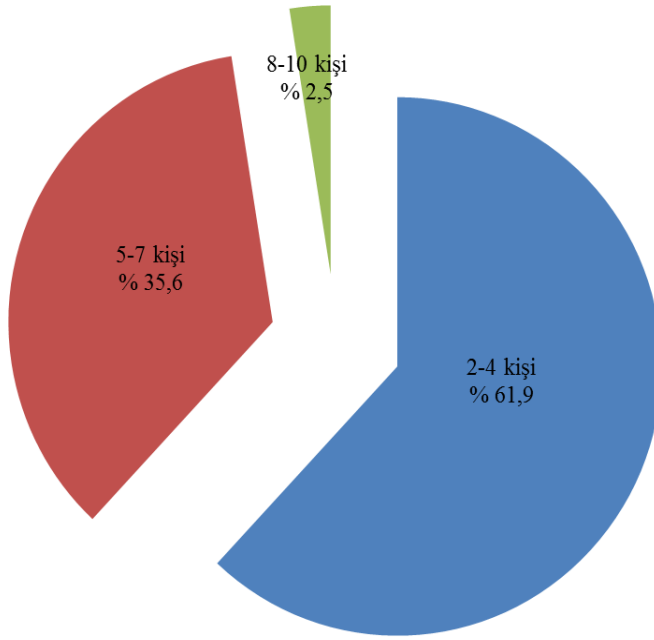
İncelenen işletmelerdeki birey sayısı; 2-4 kişi olan 223 (%61,9) işletme; 5-7 kişi olan 128 (%35,6) işletme ve 8-10 kişi olan 9 (%2,5) işletme bulunmakta ve birey sayısına bağlı ortalama işletme büyüklüğü 4,2'dir. Buna göre Uşak üreticilerinin ailelerinin % 61,9 gibi büyük bir kısmı 2-4 kişiden oluşmaktadır.

Çizelge 10.4. İşletmelerdeki birey sayısı

Birey sayısı	İşletme Sayısı	Oranı (%)
2-4 kişi	223	61,9
5-7 kişi	128	35,6
8-10 kişi	9	2,5
Genel Toplam	360	100
Ortalama birey sayısı	4,2	

Şekil 10.4. İşletmelerdeki birey sayısı

10.1.5 Üreticilerin arazi varlığı

Tarımsal üretim için en önemli üretim faktörü topraktır. Bu nedenle üreticinin sahip olduğu arazi miktarı ve toprağın kalitesi toplam üretim miktarını etkilemektedir. Zaten doğal şartlardan çok etkilenen, risk ve belirsizliklerin çok fazla olduğu tarım sektöründe çok parçalı arazi durumu da üretimi olumsuz etkilemektedir. Miras yoluyla parçalanarak çok hisseli hale gelen araziler adeta sahipsiz kalmakta, tam anlamıyla üretime katılamamaktadır.

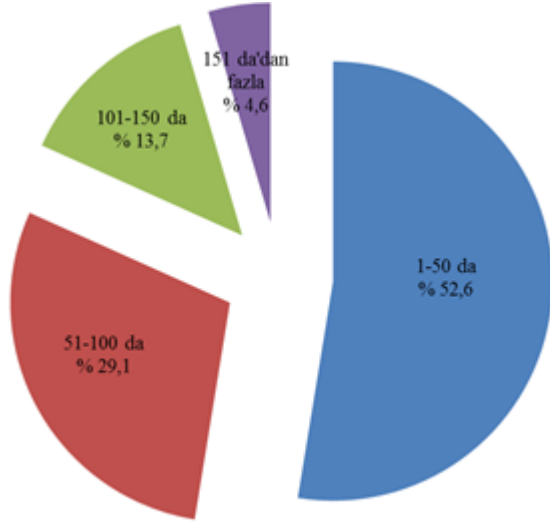
Yapılan araştırmada 360 işletmenin arazi varlığı dekar olarak incelendiğinde 350 (%97,2) işletmenin arazi bilgisi bulunmaktadır. Diğer 10 kişinin arazisi bulunmamaktadır. Bunlardan 6'sı hayvancılık faaliyetinde bulunmamakta, diğer 4 kişi ise kendi adına herhangi bir tarımsal faaliyette bulunmamaktadır. Sadece 350 işletmenin arazi varlığı dekar dağılımına bakıldığında; 1-50 dekarla sahip 184 (%52,6), 51-100 dekarla sahip 102 (%29,1), 101-150 dekarla sahip 48 (%13,7) ve 15 dekardan fazla araziye sahip 16 (%4,6) işletme bulunmaktadır. Ankete katılan işletmelerin ortalama arazi büyüklüğü 64,64'dür.

Araştırma sonucuna göre işletmelerin olduğu arazilerin % 81,7'si 100 dekarın altındadır. Uşak'ta ortalama arazi büyüklüğü ortalama 65 dekadır. Bu büyüklük dikkate alındığında 50 dekarın altında araziye sahip olan işletme sayısının % 52,6 olması da dikkat çekicidir. Bu veriler dikkate alındığında tarım arazilerindeki parçalanmayla ilgili gerekli önlemlerin alınması gerektiği sonucuna varılabilir.

Çizelge 10.5. İşletmelerin arazi varlıkları

İşletme büyüklük grupları (dekar)	İşletme Sayısı	Oranı (%)
1-50 dekar	184	52,57
51-100 dekar	102	29,14
101-150 dekar	48	13,72
151 dekardan fazla	16	4,57
Toplam	350	100
Ortalama İşletme büyüklüğü (dekar)	64,64	

Şekil 10.5. İşletmelerin arazi varlıkları

10.1.6 Arazi tasarruf durumu

Tarımsal üretim yatırımları için gerekli olan planlamanın yapılabilmesi üreticinin sahip olduğu arazinin mülkiyet durumuna da bağlıdır. Arazi üreticinin kendisine aitse geleceğe yönelik daha sağlıklı planlama yapabilir, gerekli finansmanı sağlama konusunda da kolaylıklardan yararlanabilir. Örneğin yatırım ya da işletme kredisi kullanmak istediğinde gerekli teminatı kendi arazisi olması halinde gösterebilir.

Ülkemizde tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanması hala sürmekte olan bir durumdur. Yasal düzenlemeyle 20 dekarın altındaki arazilerin parçalanmasına izin verilmemekte ancak bu arazilerin hisseli olma durumları devam etmektedir. Arazilerdeki hissedarların çokluğu paylaşımında sorun olmakta ve nihayetinde değerli tarım arazilerinin sahipsiz kalmasına, işlenmemesine neden olmaktadır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı konuyla ilgili bir çalışma başlatmış, yeni bir yasal düzenleme için üreticilerle alan çalışması yaparak elde edeceği görüşlerle zemin oluşturmaya çalışmaktadır. Bu konuda önemle üzerinde durulan konu arazi toplulaştırmasıdır. Bakanlık İl Müdürlükleri aracılığıyla arazi toplulaştırmasının önemi hakkında eğitim yayım çalışmaları yapmaktadır. Üreticilerde bu konuda bir düzenleme yapılması gerektiği konusunda hemfikirdirler.

İşletmelerin arazi mülkiyet durumu incelendiğinde, 207 (%59,14) işletmenin sadece kendi arazisinde tarımsal üretim yaptığı görülür. Bunun yanında 110 (%31,43) işletme kendi arazisine ek olarak kira ve ortaklık yapmaktadır. İşletmelerin 30 (%8,57)'u ise sadece kira ile tutulan ve ortak işletilen arazileri işlemlerken, 3 (%0,86) işletme arazisini kiraya veya ortağa vermektedir.

Çizelge 10.6. Arazilerin tasarruf durumu

Arazilerin mülkiyet durumu	İşletme sayısı	Oranı (%)
Sadece kendi arazisini işleyenler	207	59,14
Kendi arazisine ek olarak kira ve ortakçılık yapanlar	110	31,43
Sadece kira ile tutulan ve ortak işletilen arazileri işleyenler	30	8,57
Arazisini kiraya veya ortağa verenler	3	0,86

Çizelge 10.6'da görüldüğü gibi, işletmelerin %59,14'ü sadece kendi mülkiyetlerindeki araziyi işletmektedir. Aile bireyine ve hisseli olan araziler de bu grupta değerlendirilmiştir. Çünkü arazi işletmedeki bir aile büyüğüne aitken tüm aile tarafından işlenmektedir. Ayrıca hisseli arazilerde mirasçılara devirde yaşanan zorluklar nedeniyle bölünmemektedir.

10.1.7 Üreticilerin tarımsal üretim durumu

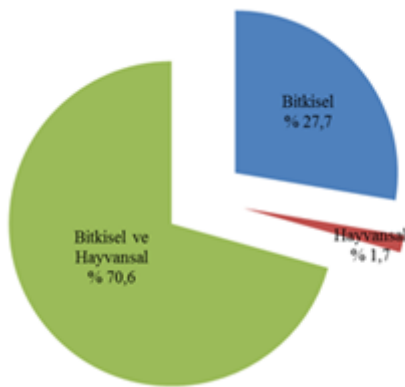
Tarımsal üretim sektörü genel olarak bitkisel ve hayvansal üretim olarak ikiye ayrılmaktadır. Üreticinin sahip olduğu üretim faktörlerine ve tercihlerine göre bu durum değişmektedir. Ülkemizde genellikle bitkisel ve hayvansal üretim birlikte yapılmaktadır. Bu durum tam anlamıyla bir dalda uzmanlaşmayı engelse de bazı durumlarda avantaj sağlayabilmektedir. Örneğin hayvansal üretim yapan bir üretici eğer ürettiği yemleri hayvansal üretim için girdi temini için kullanırsa üretim maliyetlerini azaltmış olur. Bu avantajların sağlanabilmesi için işletme planlaması yapması gerekmektedir.

Yapılan araştırmada ankete katılan 360 üreticinin gruplanması incelendiğinde 354 (%98,3) kişi soruyu cevaplamıştır. Bu 354 üretici incelendiğinde sadece bitkisel üretim yapan üretici sayısı 98 (%27,7), sadece hayvansal üretim yapan üretici sayısı 6 (%1,7) ve hem bitkisel hem de hayvansal üretim yapan üretici sayısı 250'dir (%70,6).

Çizelge 10.7. Üreticilerin tarımsal üretim dalları

	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Bitkisel Üretim	98	27,7
Hayvansal Üretim	6	1,7
Bitkisel ve Hayvansal Üretim	250	70,6
Cevap vermeyenler	6	1,7
Genel Toplam	360	100

Şekil 10.6. Üreticilerin tarımsal üretim dalları

10.1.8 Arazilerinin sulanma durumu

Su, yeryüzünde hayatın kaynağıdır. Bütün canlılar hayatlarını devam ettirebilmeleri için mutlak suya ihtiyaç duyarlar. Toprakta bulunan besin elementlerinden faydalanabilmeleri için su, bitkiler için gereklidir.

Tarımsal üretimden yeterli verimi alabilmek için vazgeçilmez bir başka girdi de sulamadır. Tarımsal sulamanın, kısıtlı olan su kaynaklarını doğru yöntemlerle ve tekniklerle daha az su, enerji ve işgücü kullanarak yapılması gerekmektedir. Doğru sulama ülkemiz bitkisel üretiminin daha istikrarlı ve sürdürülebilir olması için büyük önem taşımaktadır. Bunun için de açık sulama sistemlerinin basınçlı sulama sistemlerine dönüştürülmesi, tarla içi sulama ekipmanlarının kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 2011 yılı verilerine göre Türkiye’de tarım arazileri 28 milyon hektardır. Yapılan etüt çalışmalarına göre ekonomik olarak sulanabilecek 8,5 milyon hektardır. Bu alanın yaklaşık %66’sı olan toplam 5,61 milyon hektar alan sulamaya açılmıştır. Türkiye’de tarım arazilerinin %20’si sulanabilmektedir.

Uşak ili tarım arazilerinin ise ancak % 8’i sulanabilmektedir.

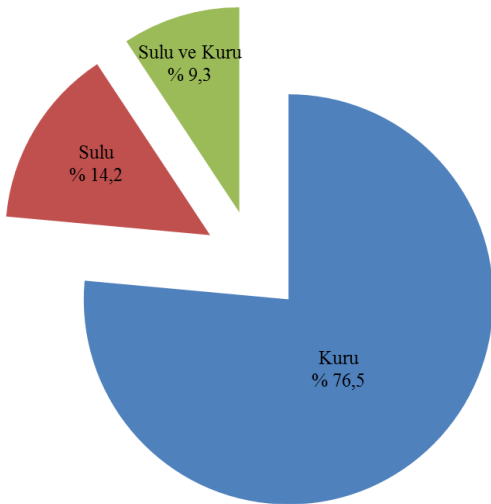
İşletmelerin arazilerinin sulanma durumu incelendiğinde 344 (%95,6) üreticinin sulu ya da kuru tarım arazisi bilgileri bulunmaktadır. Kuru arazisi olan 263 (%76,5) işletme, sulanan arazisi olan 49 (%14,2) işletme, sulu ve kuru arazisi olan 32 (%9,3) işletme bulunmaktadır.

İncelenen işletmelerin %76,5 gibi büyük bir kısmı hala sulama yapmadan tarımsal üretim yapmaktadır (Çizelge 10.8). Bunun nedenlerinden en önemlisi su kaynaklarının çok sınırlı olmasıdır. Sulama konusunda ilgili kuruluşların gerekli çalışmalarla mevcut kaynaklardan azami şekilde yararlanılması için yatırım yapmaları gerekmektedir.

Çizelge 10.8. Arazilerinin sulanma durumu

Arazi nevi	İşletme Sayısı	Oranı (%)
Kuru	263	76,5
Sulu	49	14,2
Sulu ve Kuru	32	9,3
Toplam	344	95,6
Cevap vermeyenler	16	4,4
Genel Toplam	360	100

Şekil 10.7. İşletme arazilerinin sulu ve kuru olarak dağılımı

10.1.9 İşletmelerde tarımsal mekanizasyon durumu

Artan nüfusun gereksinimlerini karşılamak için, birim alandan elde edilen ürün miktarının artırılması günümüz tarımsal üretiminin temel amaçlarından biridir. Bunun için, tarımsal üretimde gelişen teknolojilerden faydalanmak gerekmektedir.

Tarımsal üretimin artırılması, işgücünden, zamandan ve girdilerden tasarruf edilmesi, uygun tekniklerle üretim yapılması, ürünün depolanması hatta pazarlanmasında kolaylık sağlanması için tarımsal makine-ekipman varlığı önem arz etmektedir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı uygulamakta olduğu Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında üreticilerin makine-ekipman alımlarına % 50 hibe desteği vermektedir. 2007 yılından bu yana yapılan uygulamada üreticilere hem ihtiyaçları olan makine-ekipmanı alma, mevcutları yenileme veya teknolojilerini geliştirme imkanı sağlanmıştır. Böylece hem üreticilerin makine-ekipman alımları desteklenmiş hem de tarımsal makine üreten sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlanmıştır. Program kapsamında Uşak'ta 2007 yılında 57 adet, 2008 yılında 208 adet, 2009 yılında 432 adet, 2010 yılında 326 adet ve 2011 yılında 736 adet olmak üzere toplam 1.759 adet makine-ekipman alımına hibe desteği verilmiştir.

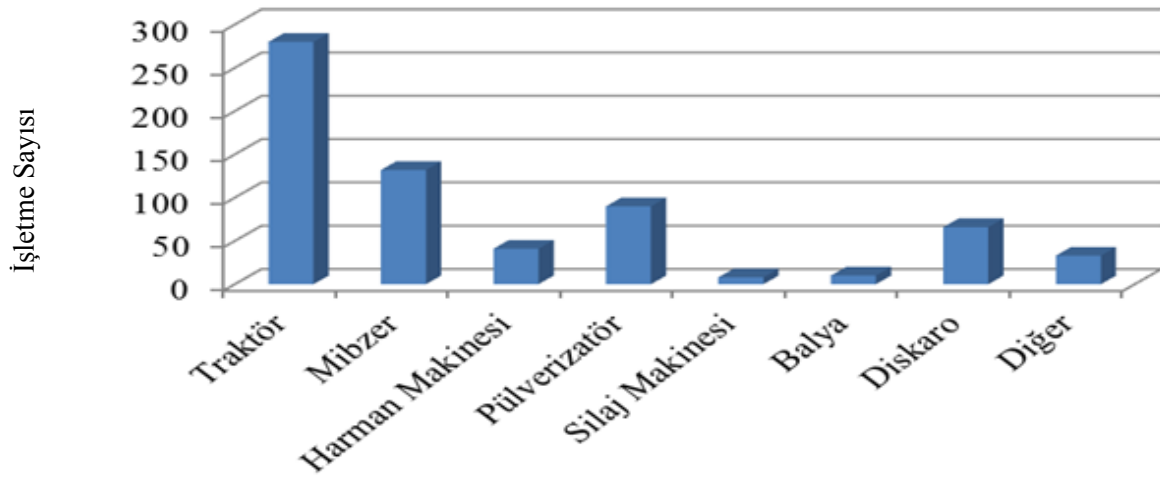
İşletmelerin makine-ekipman varlığı incelendiğinde; traktörü olan 280 (%77,8) kişi, mibzeri olan 132 (%36,7) kişi, harman makinesi olan 41 (%11,4) kişi, pülverizatörü olan 90 (%25,0) kişi, silaj makinesi olan 8 (%2,2) kişi, balya makinesi olan 10 (%2,8) kişi, diskarosu olan 66 (%18,3) kişi ve diğer 33 (%9,2) kişi olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucuna göre Uşak üreticisinin %77,8 gibi büyük bir kısmının traktör sahibi olduğu görülmektedir (Çizelge 10.9). Tarımsal üretim miktarı ve araziler dikkate alındığında traktör varlığının fazla olduğu söylenebilir de çiftçilerin traktörü sadece üretim amaçlı kullanmamakta ayrıca taşıma vb. amacıyla da kullanmaktadırlar. Herkesin her makine-ekipmana sahip olma isteği, ortak kullanım bilincinin yaygınlaştırılmaması sonucunda atıl makine gücü ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 10.9. İşletmelerde makine-ekipman varlığı

Makine ve ekipmanlar	İşletme Sayısı	Oranı (%)
Traktör	280	77,8
Mibzer	132	36,7
Harman Makinesi	41	11,4
Pülverizatör	90	25,0
Silaj Makinesi	8	2,2
Balya	10	2,8
Diskaro	66	18,3
Diğer	33	9,2

Şekil 10.8. İşletmelerde makine-ekipman varlığı

10.1.10 İşletmelerde hayvan varlığı

İnsanların tüketmek zorunda oldukları hayvansal ürünlerin üretimi de yine tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmeler tarafından yapılmaktadır. Hayvancılık başlı başına bir üretim sektörü olmasına rağmen ülkemizde genellikle bitkisel üretimle birlikte yapılmaktadır.

Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre yaklaşık 12 milyon büyükbaş hayvan, 30 milyon küçükbaş hayvan, 240 milyon kümes hayvanı bulunmaktadır. Uşak'ta ise 123.596 büyükbaş hayvan, 376.104 küçükbaş hayvan, 6,1 milyon kanatlı hayvan bulunmaktadır (Anonim, 2012j).

İşletmelerin 233'ü büyükbaş hayvana sahiptir (Çizelge 10.10). Minimum büyükbaş hayvan adedi 1, maksimum büyükbaş hayvan adedi 55 olup, ortalama hayvan sayısı 10,7'dir. Küçükbaş hayvana sahip işletme sayısı 76'dır. Minimum küçükbaş hayvan adedi 2, maksimum küçükbaş hayvan adedi 200 olarak görülmektedir. 76 üreticinin küçükbaş hayvan sayısı ortalaması 44,7'dir. Hayvansal üretimde, büyükbaş işletme sayısı toplamı 14.316, küçükbaş işletme sayısı toplamı ise 2.564'dür (Anonim, 2012c). Buna göre Uşak'ta yetiştiricilerin büyükbaş hayvancılığı tercih ettikleri görülmektedir.

Çizelge 10.10 İşletmelerde hayvan varlığı

Büyükbaş hayvan sayısı	İşletme Sayısı	Küçükbaş hayvan sayısı	İşletme Sayısı
1	3	2	2
2	23	3	9
3	16	4	4
4	20	5	1
5	23	6	1
6	16	8	2
7	11	10	6
8	10	12	2
9	11	15	4
10	28	20	6
11	4	23	2
12	8	30	4
13	2	32	2
14	4	40	1
15	2	43	2
16	2	50	7
17	2	60	2
18	2	65	2
19	4	70	2
20	10	80	2
21	3	100	4
22	4	108	2
23	4	130	3
24	4	200	4
25	6		
30	5		
45	2		
48	2		
55	2		
Toplam	233	Toplam	76
Ortalama büyükbaş hayvan sayısı 10,7		Ortalama küçükbaş hayvan sayısı 44,7	

10.1.11 İşletmelerde günlük ortalama süt üretim durumu

Büyükbaş işletmelerinin minimum günlük ortalama süt üretimi 5 litre, maksimum 1.000 litre olarak görülmektedir. Büyükbaş işletmelerinin günlük süt üretimi ortalaması 69,7 litredir.

Küçükbaş işletmelerinin minimum günlük ortalama süt üretimi 2 litre, maksimum 50 litre olarak görülmektedir. Küçükbaş işletmelerinin günlük süt üretimi ortalaması 17 litredir.

Çizelge 10.11. Günlük ortalama süt üretimi

Günlük süt üretimi	İşletme Sayısı	Minimum (lt)	Maksimum (lt)	Ortalama (lt)
Büyükbaş işletmesi	213	5	1000	69,7
Küçükbaş işletmesi	32	2	50	17
Büyükbaş hayvan				6,51
Küçükbaş hayvan				0,38

10.1.12 Üreticilerin ürünlerinin pazarlanma durumu

Tüm üretim sektörlerinde olduğu gibi tarım sektöründe de üretimin amacı ürünleri pazarlamak ve gelir elde etmektir. Ürünlerin pazarlanma durumu sorusuna 335 üretici cevap vermiştir. Üreticilerin 251'i (%74,9) ürünlerini pazarlarken, 84'ü (%25,1) pazarlamamakta sadece kendi ihtiyacı için kullanmaktadır (Çizelge 10.12).

Çizelge 10.12. Ürünlerin pazarlanma durumu

Pazarlama durumu	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Pazarlanıyor	251	74,9
Pazarlanmıyor, işletmede tüketiliyor	84	25,1
Cevap vermeyenler	25	6,9
Toplam	360	100

Şekil 10.9. Üreticilerin ürünlerinin pazarlanma durumu

10.2 Üreticilerin örgütlenme düzeyi ve örgütlenmeye bakışı

Bu bölümde üreticilerin örgütlenme düzeyleri ve örgütlenmeye bakışları incelenmiştir. Üreticilerin örgütlenme düzeyleri incelenirken Uşak'ta faaliyet gösteren, üretici örgütlerinden herhangi birine üye/ortak olup olmadıkları incelenmiştir.

Üreticilerin örgütlenmeye bakışı kapsamında tarımsal örgütler hakkındaki bilgi düzeyleri, örgütlenmenin üreticiler açısından faydalı olup olmadığı, tarımsal örgütlerin verdikleri hizmetlerin yeterli olup olmadığı, üreticilerin tarımsal örgütlerin faaliyetleriyle ilgilenme durumları, üreticilerin örgütlerden beklentileri, beklentilerinin gerçekleşip gerçekleşmediği, sorunlar hakkında bilgileri ve çözüm önerileri incelenmiştir.

10.2.1 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütü tanımını bilme düzeyi

Tarımsal üretici örgütlenmesinde öncelikli ve en önemli faktör üreticilerin üyesi ya da ortağı oldukları örgütün tanımını bilmeleridir. Ülkemizde genellikle üreticiler ancak kendilerine bir takım avantajların sağlanacağını bildikleri zaman örgütlere üye ya da ortak olmaktadır. Bir başka ifadeyle örgütlerin faaliyetleriyle elde edecekleri avantajlardan daha fazla bir takım destekleme ve hibe benzeri devlet katkılarından yararlanmak için örgütlere üye ya da ortak olmaktadır.

Çizelge 10.13'de görüldüğü gibi, 360 üreticinin tarımsal üretici örgütü tanımı incelendiğinde; "Üyelerin/ortakların kurduğu ve yönetimde söz sahibi olduğu ve ortak menfaatlerini hedef alan bir kuruluştur" düşüncesinde olan 225 (%62,5) kişi, "Devletin gözetiminde ve denetiminde kuruluşlardır" düşüncesinde olan 28 (%7,8) kişi, "Ortakların kurduğu ancak devletin yönettiği kuruluşlardır." düşüncesinde olan 39 (%10,8) kişi ve her hangi bir fikir belirtmeyen olan 68 (%18,9) kişi bulunmaktadır.

Araştırmada üreticilerin % 62,5'i üretici örgütü tanımını bilmesine karşılık hala % 37,5'lik bir kısım üretici örgütü tanımını bilmemekte ya da fikir beyan etmemektedir. Bu durum göz önüne alınarak mutlaka tarımsal üretici örgütlenmesinin ne olduğu konusunda bilinçlendirme, eğitim ve yayım çalışmalarına gereken önem verilmelidir.

Çizelge 10.13. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütü tanımını bilme düzeyi

Örgüt tanımları	İşletme Sayısı	Oranı (%)
Üyelerin/ortakların kurduğu ve yönetimde söz sahibi olduğu ve ortak menfaatlerini hedef alan bir kuruluştur.	225	62,5
Devletin gözetiminde ve denetiminde kuruluşlardır.	28	7,8
Ortakların kurduğu ancak devletin yönettiği kuruluşlardır.	39	10,8
Fikrim yok.	68	18,9
Genel Toplam	360	100

10.2.2 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin sağladığı avantajları bilme düzeyi

Tüm sivil toplum örgütlerinde olduğu gibi tarımsal üretici örgütlerinin de üyelerine ya da ortaklarına avantajlar ve kolaylıklar sağlaması gerekmektedir, çünkü varoluş amaçları budur. Bu avantajlar bazen maddi avantajlar olurken bazen de birlik olmanın, gerekli durumlarda temsil edilmenin oluşturduğu avantajlardır.

Çizelge 10.14'de verildiği gibi tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları konusunda; "Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlıyor, pazarlama konusunda yardımcı oluyor." şeklinde düşünen 149 (%41,4) kişi, "Daha demokratik kuruluşlar" şeklinde düşünen 11 (%3,1) kişi, "Ortaklar birbirini tanıyor, yönetime ve çalışmalara katılım daha fazla oluyor" şeklinde düşünen 39 (%10,8) kişi, "İşler daha ucuza, hızlı ve zamanında yapılıyor" şeklinde düşünen 41 (%11,4) kişi ve "Avantajı yok" şeklinde düşünen 116 (%32,2) kişi bulunmaktadır. Dört (%1,1) kişi bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Üreticilerin %66,7'si örgütlerin bir şekilde avantaj sağladığını söylerken, %32,2 gibi önemli bir kısmı örgütlerin kendilerine herhangi bir avantaj sağlamadığını söylemişlerdir. Çünkü günümüzde hangi üretici örgütü olursa olsun mutlaka küçük de olsa bir avantaj sağlamaktadır.

Çizelge 10.14. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajlarını bilme düzeyi

Avantajlar	İşletme Sayısı	Oranı (%)
Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlıyor, pazarlama konusunda yardımcı oluyor	149	41,4
Daha demokratik kuruluşlar	11	3,1
Ortaklar birbirini tanıyor, yönetime ve çalışmalara katılım daha fazla oluyor	39	10,8
İşler daha ucuza, hızlı ve zamanında yapılıyor	41	11,4
Avantajı yok	116	32,2
Toplam	356	98,9
Cevap vermeyenler	4	1,1
Genel Toplam	360	100

10.2.3 Üreticilerin örgütlenme durumu

İncelenen işletmelerin tarımsal üretici örgütlerine üyelikleri/ortaklıkları incelendiğinde, Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ortak olan 96 (%26,7) kişi, Tarım Kredi Kooperatifine ortak olan 161 (%44,7) kişi, Üretici Birliğine (Süt, Bal, Haşhaş vb.) üye olan 67 (%18,6) kişi, Damızlık Yetiştirici Birliğine üye olan 132 (%36,7) kişi, Sulama Kooperatifine ortak olan 30 (%8,3) kişi, Pancar Ekicileri Kooperatifine ortak olan 69 (%19,2) kişi, Ziraat Odasına üye olan 214 (%59,4) kişi bulunmaktadır (Çizelge 10.15). Öte yandan, Tarımsal üretici örgütüne üye/ortak olmayan 39 (%10,8) kişi bulunmaktadır.

Ziraat Odasına üye olanların oranı %59,4 gibi bir orandır. Mesleki bir örgüt olduğu düşünüldüğünde üreticilerin meslek örgütüne üyeliğinin yeterli olduğu söylenemez. İkinci sırada Tarım Kredi Kooperatifleri bulunmaktadır. Bunun nedeni ise en küçük yerleşim birimine kadar örgütlenmesini tamamlaması ve çiftçiye en yakın finans kuruluşu olmasıdır. Üçüncü sırada son yıllarda önemli bir kuruluş haline gelen Damızlık Yetiştirici birlikleri bulunmaktadır. Birlikler devlet desteklemelerinin kendileri aracılığıyla yapılması, veterinerlik hizmetleri vermesi, girdi temini ve pazarlama konularında yaptıkları girişimlerle önemlerini giderek artırmaktadırlar.

Tarım Kredi Kooperatifi dışındaki kooperatiflere ortaklık durumu incelendiğinde; Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri küçük yerleşim yerlerinde kurulabilmeleri ve çok amaçlı olmaları nedeniyle tercih edilen kooperatif türüdür. Ancak, devletin finansal desteklerinden yeterince yararlanamamaktadırlar. Sulama kooperatiflerinin kuruluşu devlet yatırımlarına bağlıdır. Pancar Ekicileri Kooperatifleri birden fazla yöreye hizmet edebilmesine, finansal yönden güçlü olmasına rağmen tek bir ürünün ekilişine bağlı olması, şeker üretiminde yaşanan sorunlar nedeniyle küçülmeye başlamıştır. Üretici birlikleri ise mevzuattan kaynaklanan kısıtlamalar, üreticilerin taleplerinden değil, devletin isteği ile kurulduklarından ve diğer sorunlar nedeniyle gerekli büyümeyi sağlayamamışlardır.

Çizelge 10.15. Üreticilerin üye/ortak olunan Tarımsal Üretici Örgütleri

Üretici örgütleri	Üye/Ortak Sayısı	Oranı (%)
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	96	26,7
Tarım Kredi Kooperatifi	161	44,7
Üretici Birliği (Süt, Bal, Haşhaş vb.)	67	18,6
Damızlık Yetiştirici Birliği	132	36,7
Sulama Kooperatifi	30	8,3
Pancar Ekicileri Kooperatifi	69	19,2
Ziraat Odası	214	59,4
Üye/ortak değilim	39	10,8

10.2.4 Üreticilerin mevzuat hakkındaki bilgiler

İncelenen 360 işletmedeki üreticilere üye ya da ortak tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okuyup okumadıkları sorulmuştur. Tarımsal üretici örgütünü tanımlayan, çalışma konularını, hak ve yetkilerini belirleyen belge anasözleşme ya da tüzüktür. Üreticilerden sadece % 20,3'lük kısmı anasözleşmeyi okumuştur (Çizelge 10.16).

Çizelge 10.16. Üreticilerin üye/ortak oldukları Tarımsal Üretici Örgütünün anasözleşmesini okuma durumu

Anasözleşmeyi okuma durumu	İşletme Sayısı	Oranı (%)
Evet	73	20,3
Hayır	249	69,2
Cevap vermeyenler	38	10,6
Genel Toplam	360	100

10.2.5 Üreticilerin genel memnuniyet düzeyi

Bir örgütün başarısı ancak üyelerinin hizmetlerden memnuniyet düzeyleriyle ölçülebilir. Ancak bu durumda üyelerin örgütün faaliyetlerini bilmeleri, izlemeleri ve objektif değerlendirmeleri gerekmektedir.

Üreticilerin tarımsal üretici örgütlerine üye (ortak) olmaktan doğan memnuniyet dereceleri incelendiğinde çok memnunum diyen 25 (%6,9) kişi, memnunum diyen 116 (%32,2) kişi, kısmen memnunum diyen 88 (%24,4) kişi, memnun değilim diyen 41 (%11,4) kişi ve hiç memnun değilim diyen 46 (%12,8) kişi bulunmaktadır (Çizelge 10.17). Bu soruyu 44 (%12,2) kişi cevapsız bırakmıştır.

Araştırmada bazıları kısmen de olsa % 63'5 oranında bir memnuniyet durumundan söz edilebilir. Bu oranın artırılması tarımda örgütlenmenin gelişmesi için faydalı olacaktır.

Çizelge 10.17. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütüne üye/ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi

Memnuniyet derecesi	İşletme Sayısı	Oranı (%)
Çok memnunum	25	6,9
Memnunum	116	32,2
Kısmen memnunum	88	24,4
Memnun değilim	41	11,4
Hiç memnun değilim	46	12,8
Toplam	316	87,8
Cevap vermeyenler	44	12,2
Genel Toplam	360	100

10.2.6 Üreticilerin üye/ortak oldukları üretici örgütlerinin başarısı hakkındaki görüşleri

Bu bölümde Uşak'ta faaliyet gösteren üretici örgütlerinin başarı durumları tek tek ele alınmış ve aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Başarı durumu değerlendirmesinde ankete katılan üreticilerden üye veya ortak oldukları üretici örgütlerinin başarı durumlarını değerlendirmesi istenmiştir. Bazı üreticiler üye veya ortak olmadıkları fakat çalışmalarını hakkında fikir sahibi oldukları örgütler hakkında görüş bildirmişlerdir. Değerlendirme buna göre yapılarak tablo ve grafikler oluşturulmuştur.

Tarımsal üretici örgütlerinden Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri başarı durumu incelendiğinde, anket sorusunu tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı 101 kişi cevaplamıştır. Buna göre; çok başarılı bulan 11 (%10,9) kişi, başarılı bulan 62 (%61,4) kişi, fikrim yok diyen 4 kişi (%4,0), başarısız bulan 9 (%8,9) kişi ve çok başarısız bulan 15 (%14,9) kişi bulunmaktadır. Başarılı bulunmalarının oranının %72,3 gibi oldukça yüksek olması, bu kooperatiflerin oldukça etkin olduğunu göstermektedir.

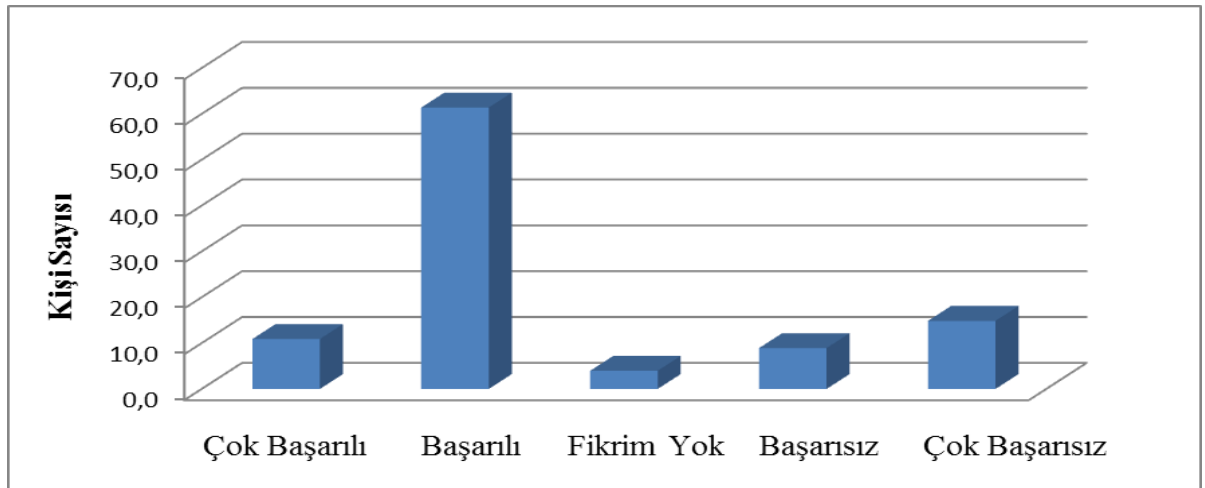
Çizelge 10.18. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin başarı durumu

Başarı durumu	İşletme sayısı	Oranı (%)
Çok Başarılı	11	10,9
Başarılı	62	61,4
Fikrim yok	4	4,0
Başarısız	9	8,9
Çok Başarısız	15	14,9
Toplam	101	100,0

Ülke genelinde olduğu gibi Uşak'ta en yaygın olarak kurulan kooperatif türü tarımsal kalkınma kooperatifidir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ortaklarına ekonomik fayda sağlamanın yanında, girdi temini, ürün pazarlama, araştırma, eğitim ve yayım hizmetleri ile gelir dağılımını iyileştirme, yardımlaşma ve dayanışmayı oluşturma ve kente göçü azaltma gibi konularda doğrudan yarar sağlama olanakları bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin başarı oranlarının yüksek olması küçük yörelerde kurulmuş olmaları nedeniyle yapılan çalışmaların gözlemlenebilmesi, özellikle yöneticilerin özverilerinin görülebilmesi sonucudur. Türkiye'de tarımsal üretici örgütlenmesinde tercih edilmesi ve gelişmeleri için özel önem verilmesi ve gelişmelerini engelleyecek unsurlara karşı önlemlerin alınması gereken örgütlenme şeklidir.

Araştırmada dikkat çekici bir unsur olarak Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin diğer üretici örgütleri arasında %23,8'lik bir oranla başarısız ve çok başarısız bulunma oranı en az olan tarımsal üretici örgütüdür.

Şekil 10.10. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin başarı durumu

Sulama Kooperatifi başarı durumu sorusuna sulama kooperatiflerine ortak olan 32 işletmedeki üreticiler cevap vermiştir. Bu üreticiler arasında çok başarılı bulan 3 (%9,4) kişi, başarılı bulan 9 (%28,1) kişi, fikrim yok diyen 1 kişi (%3,1), başarısız bulan 10 (%31,3) kişi ve çok başarısız bulan 9 (%28,1) kişi bulunmaktadır. Sulama kooperatifleri %59,4 oranında başarısız bulunmuştur. Başarılı bulunanların oranı %37,5’de kalmıştır.

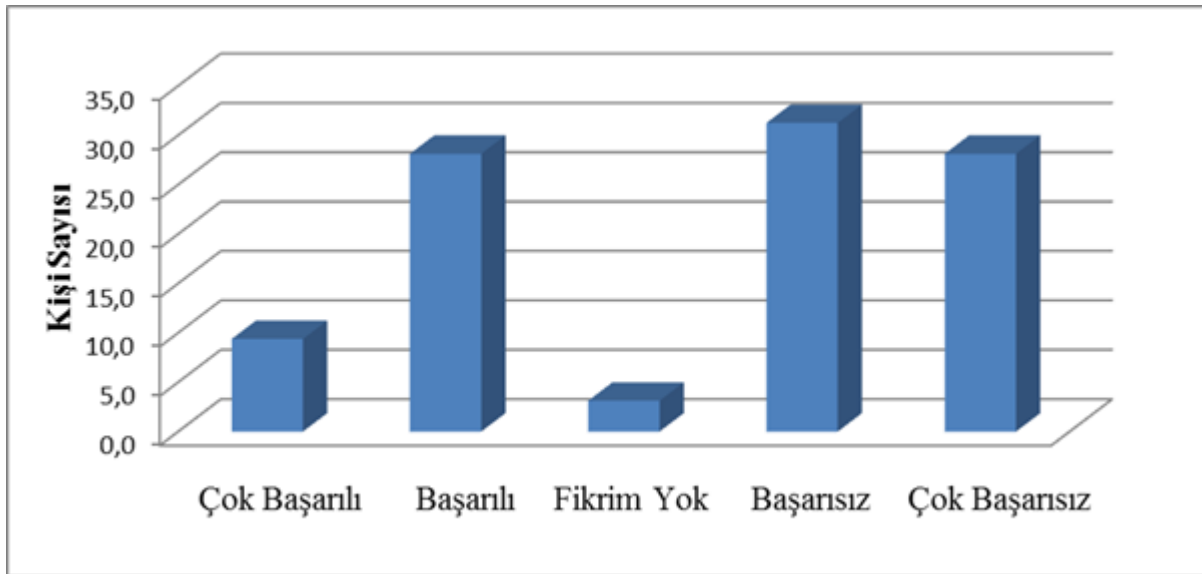
Çizelge 10.19. Sulama Kooperatiflerinin başarı durumu

Başarı durumu	İşletme sayısı	Oran (%)
Çok Başarılı	3	9,4
Başarılı	9	28,1
Fikrim yok	1	3,1
Başarısız	10	31,3
Çok Başarısız	9	28,1
Toplam	32	100,0

Sulama kooperatifleri sulama tesislerini kuran İl Özel İdaresi veya Devlet Su İşleri Müdürlüklerinin talebi üzerine sulama sahası içinde arazisi bulunan üreticiler tarafından kurulmaktadır. Bu şekilde sulama tesislerinin işletilmesi kooperatiflere devredilerek üreticilere sulama hizmeti verilmektedir. Kooperatifler bu hizmeti ücret karşılığında üreticilere sunmakta ve elde edilen gelir sulama tesislerinin bakım, onarım ve eksikliklerinin giderilmesi için kullanılmaktadır. Ancak kooperatiflerin sadece sulama konusunda hizmet vermeleri, üreticilerin diğer ihtiyaçlarının karşılanamaması ve bunun için bölgede diğer kuruluşların varlığı sulama kooperatiflerinin etkinliğini azaltmaktadır. Sulama tesislerini sulama mevsimi süresince bakım ve onarıma ihtiyaç duyması, bu ihtiyaçların karşılanması için alınan sulama ücretlerinin tahsilinde aksaklıklar yaşanması gibi nedenlerle sulama kooperatifleri başarısız görülmektedir.

Sulamanın tarımsal üretimdeki önemi nedeniyle üreticilerin gerek ücretleri zamanında ödemeleri, sulama tesislerinin özenli kullanımı ve yönetimin sulama takvimi ve ücretlerin zamanında toplanması, tesislerin bakım ve onarımlarının zamanında yapılması sulama kooperatiflerinin başarı durumunu olumlu etkileyecektir.

Şekil 10.11. Sulama Kooperatiflerinin başarı durumu

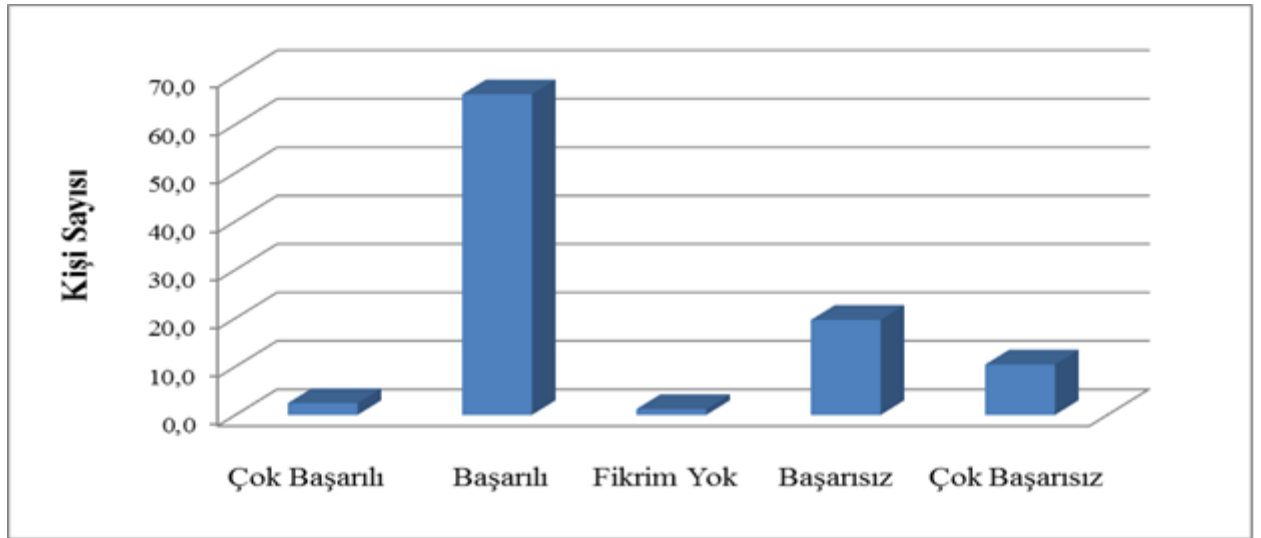
Tarım Kredi Kooperatifi başarı durumu incelendiğinde çok başarılı bulan 4 (%2,5) kişi, başarılı bulan 108 (%66,3) kişi, fikrim yok diyen 2 kişi (%1,2), başarısız bulan 32 (%19,6) kişi ve çok başarısız bulan 17 (%10,4) kişi bulunmaktadır. Bu soruyu 163 Tarım Kredi Kooperatifi ortağı cevaplamıştır.

Çizelge 10.20. Tarım Kredi Kooperatiflerinin başarı durumu

Başarı durumu	İşletme sayısı	Oranı (%)
Çok Başarılı	4	2,5
Başarılı	108	66,3
Fikrim yok	2	1,2
Başarısız	32	19,6
Çok Başarısız	17	10,4
Toplam	163	100,0

Tarım Kredi Kooperatifi üreticiye en yakın finans kuruluşudur. Ayrıca ortaklarının üretim girdisi ve tüketim maddesi ihtiyaçlarını da karşılaması nedeniyle en çok iletişim içerisinde bulunduğu tarımsal üretici örgütüdür. Yine kurumsallaşmış yapısı da kooperatifi başarılı olmasında ve başarılı bulunmasında ki en önemli etkidir. Bunun sonucunda da yapılan araştırmada %68,8 oranıyla Tarım Kredi Kooperatifleri başarılı bulunmuştur.

Şekil 10.12. Tarım Kredi Kooperatiflerinin başarı durumu

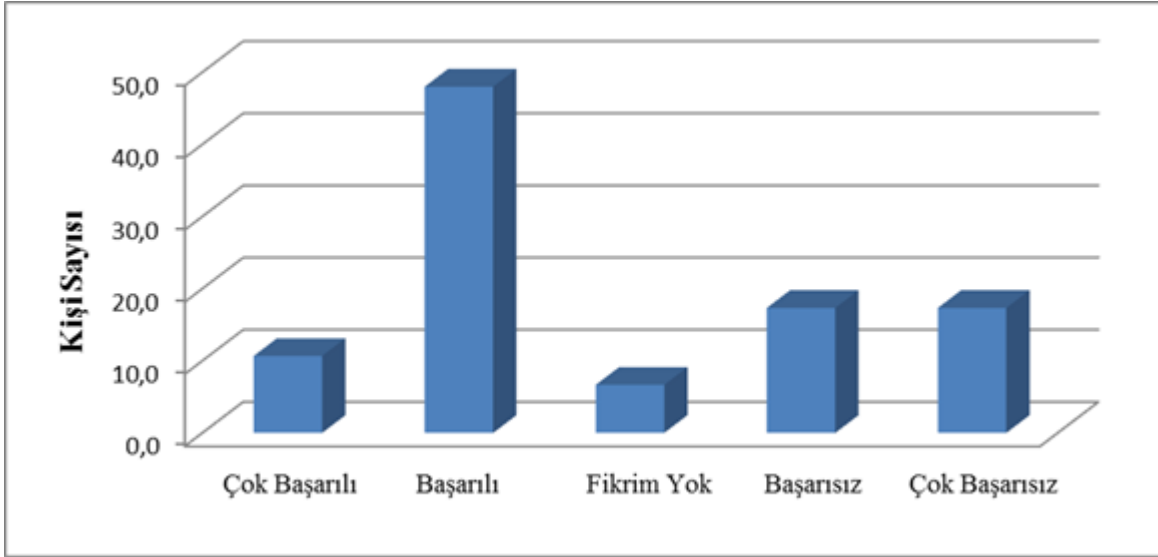
Pancar Ekicileri Kooperatifi başarı durumu sorusunu 75 kişi cevaplamıştır. Çok başarılı bulan 8 (%10,7) kişi, başarılı bulan 36 (%48,0) kişi, fikrim yok diyen 5 kişi (%6,7), başarısız bulan 13 (%17,3) kişi ve çok başarısız bulan 13 (%17,3) kişidir.

Çizelge 10.21. Pancar Ekicileri Kooperatifinin başarı durumu

Başarı durumu	İşletme sayısı	Oranı (%)
Çok Başarılı	8	10,7
Başarılı	36	48,0
Fikrim yok	5	6,7
Başarısız	13	17,3
Çok Başarısız	13	17,3
Toplam	75	100,0

Uşak Pancar Ekicileri Kooperatifi ortaklarına sadece şeker pancarı tarımı için gerekli girdileri sağlamanın yanında, her türlü tarımsal girdi temini (tohum, gübre, ilaç vb.), yem, mazot, sulama malzemesi satışı yanında çeşitli firmalarla yapmış olduğu bağlantılarla sözleşmeli üretim yaptırma konusunda destek vermektedir. Bu nedenle de üreticiler arasında başarılı bulunan kooperatifler arasındadır.

Şekil 10.13. Pancar Ekicileri Kooperatifinin başarı durumu

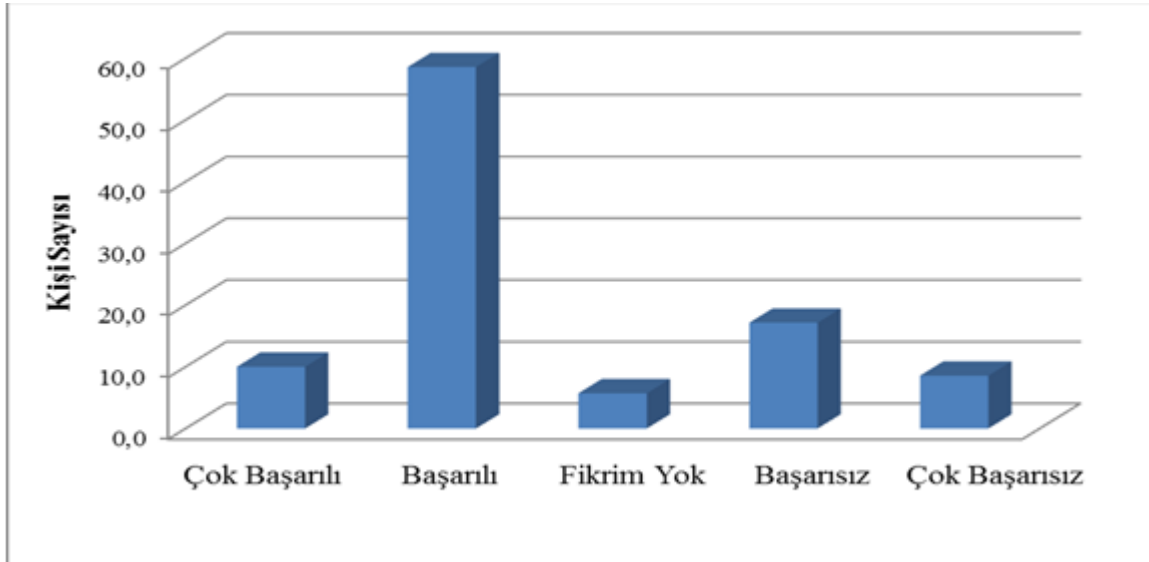
Damızlık Yetiştirici Birliği başarı durumu incelendiğinde çok başarılı bulan 14 (%10,0) kişi, başarılı bulan 82 (%58,6) kişi, fikrim yok diyen 8 kişi (%5,7), başarısız bulan 24 (%17,1) kişi ve çok başarısız bulan 12 (%8,6) kişi bulunmaktadır. Bu soruyu 140 kişi cevaplamıştır.

Çizelge 10.22. Damızlık Yetiştirici Birliğinin başarı durumu

Başarı durumu	İşletme sayısı	%
Çok Başarılı	14	10,0
Başarılı	82	58,6
Fikrim yok	8	5,7
Başarısız	28	17,1
Çok Başarısız	13	8,6
Toplam	140	100,0

Çizelge 10.22’de görüldüğü gibi, damızlık yetiştirici birliklerini başarılı ve çok başarılı bulanların oranı %68,6’dır. Öte yandan başarısız ve çok başarısız bulanların oranı %25,7’de kalmıştır. Bu durum, üreticilerin çoğunun birliğin hizmetlerinden memnun olduğunun bir göstergesi kabul edilebilir.

Şekil 10.14. Damızlık Yetiştirici Birliğinin başarı durumu

Üretici Birliklerinin başarı durumu sorusunu 68 kişi cevaplamıştır. İncelemede çok başarılı bulan 4 (%5,9) kişi, başarılı bulan 42 (%61,8) kişi, fikrim yok diyen 1 kişi (%1,5), başarısız bulan 14 (%20,6) kişi ve çok başarısız bulan 7 (%10,3) kişi bulunmaktadır.

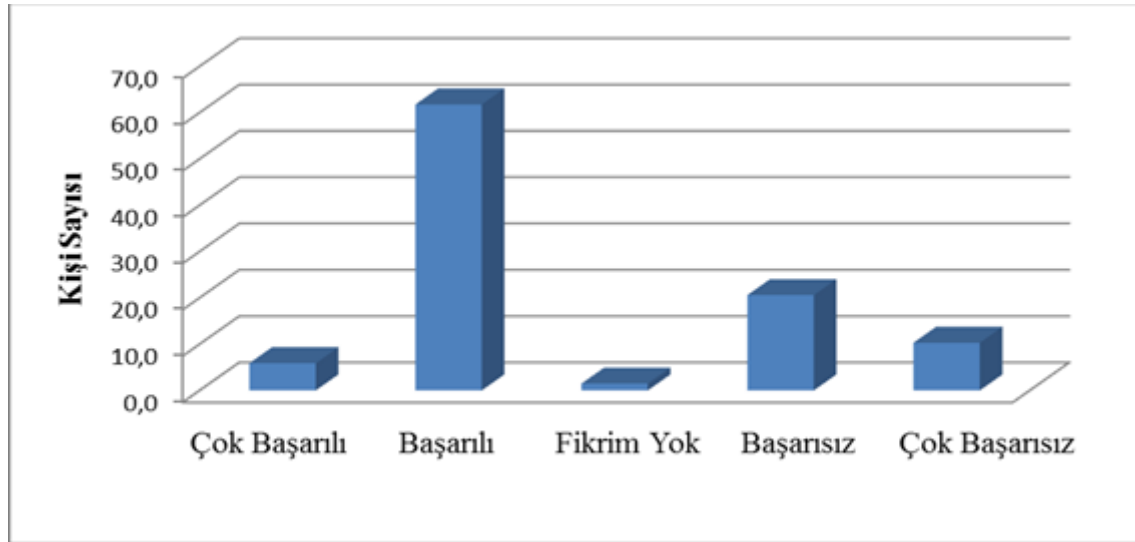
Çizelge 10.23. Üretici Birliklerinin başarı durumu

Başarı durumu	İşletme sayısı	%
Çok Başarılı	4	5,9
Başarılı	42	61,8
Fikrim yok	1	1,5
Başarısız	14	20,6
Çok Başarısız	7	10,3
Toplam	68	100,0

Ülkemizde varlıkları en çok tartışılan üretici örgütleri üretici birlikleridir. İlçe bazlı kuruluşları kuruluşlarında bir avantaj sağlarken, tabi oldukları kanunun sınırladığı çalışma konuları dezavantajları olmaktadır. Kooperatiflerle benzer işleri yapabilmeleri de tarımsal üretici örgütlenmesinde istenmeyen bir durumdur. Devlet desteklemelerinden süt, et gibi ürünlere ödenen primlerin üretici birlikleri aracılığıyla yapılması varlıklarını sürdürmelerine olanak tanırken diğer ürün gruplarında kurulan üretici birliklerinin feshedilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Araştırmada başarı oranlarının %67,7 gibi yüksek sayılabilecek bir oranda çıkması, İlde kurulu bulunan süt üretici birliklerinin çalışmalarının bir sonucu sayılabilir.

Şekil 10.15. Üretici Birliklerinin başarı durumu

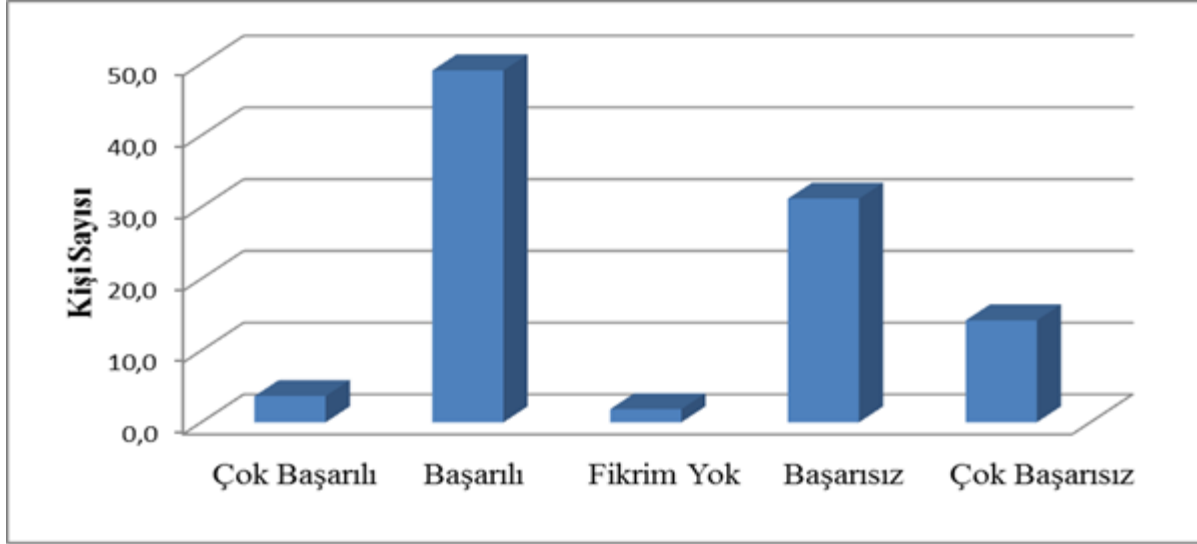
Çiftçilerin meslek örgütü olan Ziraat Odası başarı durumu incelendiğinde çok başarılı bulan 8 (% 3,7) kişi, başarılı bulan 107 (%49,1) kişi, fikrim yok diyen 4 kişi (%1,8), başarısız bulan 68 (%31,2) kişi ve çok başarısız bulan 31 (% 14,1) kişi bulunmaktadır. Bu soruyu 218 kişi cevaplamıştır.

Diğer örgütlerle kıyaslandığında sulama kooperatiflerinden sonra %52,8 oranıyla en az başarılı ve çok başarılı bulunma, %45,4 oranıyla da başarısız ve çok başarısız bulunma oranına sahip üretici örgütüdür. Üreticiler arasında sadece destekleme döneminde çiftçi belgesi alınan bir kuruluş olarak görülen Ziraat Odası tarımsal politika oluşturma, üyelerine sağlayacağı başta eğitim-yayım hizmetleriyle tarımsal üretici örgütlenmesi ile İl tarımına daha fazla katkı sağlayabilecektir.

Çizelge 10.24. Ziraat Odası başarı durumu

Başarı durumu	İşletme sayısı	%
Çok Başarılı	8	3,7
Başarılı	107	49,1
Fikrim yok	4	1,8
Başarısız	68	31,2
Çok Başarısız	31	14,2
Toplam	218	100,0

Şekil 10.16. Ziraat Odalarının başarı durumu

Araştırmada örnek olarak ele alınan, Uşak'ta faaliyet gösteren üretici örgütlerinin başarı durumları tek tek incelenmiştir. Araştırmaya katılan üreticilerden üyesi/ortağı oldukları veya haklarında bilgi sahibi oldukları tarımsal üretici örgütünün başarı durumu hakkında fikir beyan etmesi istenmiştir.

Üreticilerin başarılı bulma durumları incelendiğinde çok başarılı bulunan tarımsal üretici örgütü olarak Tarımsal Kalkınma Kooperatifi %10,9 oranıyla öne çıkmaktadır. Pancar Ekicileri Kooperatifi %10,7 oranıyla ikinci sırada ve Damızlık Yetiştirici Birliği %10'luk oranıyla üçüncü sırada bulunmaktadır. Başarılı bulunan örgüt olarak %66,3 oranıyla Tarım Kredi Kooperatifi ilk sırada yer almaktadır. Onu %61,8 oranıyla Üretici Birliği takip etmekte ve %61,4 oranıyla Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üçüncü sırada yer almaktadırlar.

Başarısız (%31,3) ve çok başarısız (%28,1) bulunma oranları en yüksek olan Sulama Kooperatifidir. Başarısız bulunan diğer üretici örgütü %31,2 oranıyla Ziraat Odasıdır. Genel olarak bakıldığında Uşak'ta faaliyet gösteren üretici örgütleri başarılı bulunmuştur.

Çizelge 10.25. Uşak Tarımsal Üretici Örgütleri başarı durumları

	Katılan kişi sayısı	Çok Başarılı (%)	Başarılı (%)	Fikrim yok (%)	Başarısız (%)	Çok başarısız (%)
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	101	10,9	61,4	4,0	8,9	14,9
Tarım Kredi Kooperatifi	163	2,5	66,3	1,2	19,6	10,4
Üretici Birliği	68	5,9	61,8	1,5	20,6	10,3
Damızlık Yetiştirici Birliği	140	10,0	58,6	5,7	17,1	8,6
Sulama Kooperatifi	32	9,4	28,1	3,1	31,3	28,1
Pancar Ekicileri Kooperatifi	75	10,7	48,0	6,7	17,3	17,3
Ziraat Odası	218	3,7	49,1	1,8	31,2	14,2

10.2.7 Üreticilerin üyelik/ortaklık süreleri

Üreticilerin örgütlerdeki ortaklık süreleri o örgütlerin kuruluş sürelerinin yanında etkin çalışma süreleriyle de ilişkilidir. Son on yılda üretici örgütlenmesinin yeterli olmasa da önemsenmesi, özellikle devlet destek ve kredilerinde örgütlere ayrıcalık tanınması, tarımsal faaliyetlerde örgütlere üyeliklerin zorunlu tutulması gibi nedenlerle örgütlere üyelik/ortaklıklarda yoğunlaşma görülmektedir.

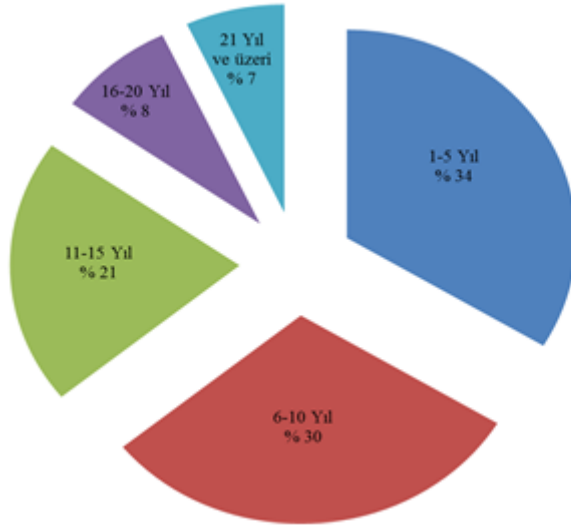
Uşak'ta özellikle kooperatifçilikte gelişme gerek Bakanlık gerekse Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kaynaklı kredi kolaylıklarının sağlanması sonucu yaşanmıştır. Ziraat Odalarının etkinliği de özellikle destekleme ödemelerinde Odadan alınacak belgelerin zorunlu tutulması sonucu artmıştır. Bir gelişmede İslah Amaçlı Birliklerin kurulması ve bazı faaliyetlerin Birliklere devredilmesi sonucunda yaşanmıştır. Her ne şekilde olursa olsun örgütlere üye/ortak olma özendirilmelidir.

Çizelge 10.26'da görüldüğü gibi Tarımsal Üretici Örgütlerinde ortaklık süresi incelemesinde; 1-5 Yıl süre ile üye/ortak olan 106 (%29,4) kişi, 6-10 Yıl süre ile üye/ortak olan 96 (%26,7) kişidir. Buna göre son on yılda üretici örgütlerine üye/ortak olan üretici sayısı %56,1'dir.

Çizelge 10.26. Üreticilerin örgütlerdeki üyelik/ortaklık süreleri

Üyelik/ortaklık süresi	İşletme Sayısı	Oranı (%)
1-5 Yıl	106	29,4
6-10 Yıl	96	26,7
11-15 Yıl	65	18,1
16-20 Yıl	26	7,2
21 Yıl ve üzeri	22	6,1
Cevap vermeyenler	45	12,5
Toplam	360	100

Şekil 10.17. Üreticilerin örgütlerdeki üyelik/ortaklık süreleri

10.2.8 Üreticilerin örgütlerdeki görev durumları

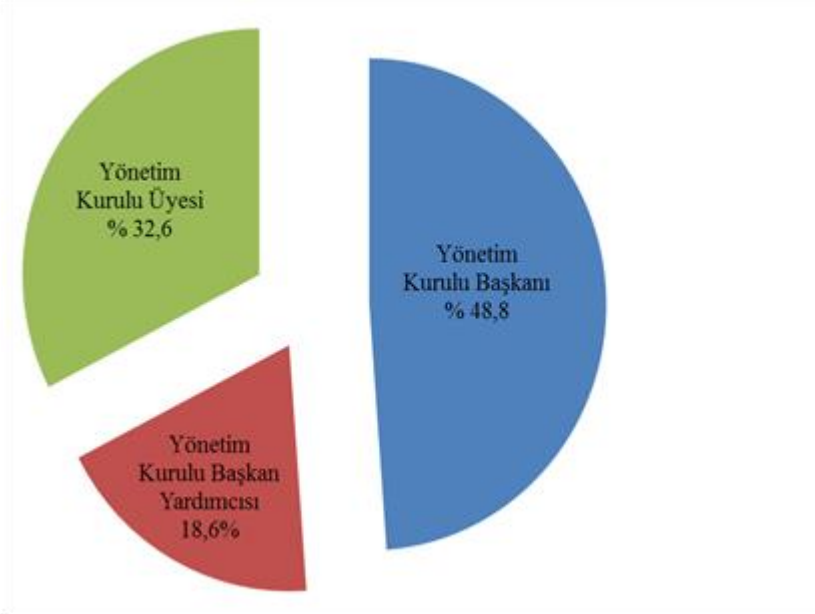
Tüm örgütlerde olduğu gibi tarımsal üretici örgütlerinde başarı için en önemli organlarından birisi de yönetim kuruludur. Kanun, ana sözleşme ve diğer mevzuatın verdiği yetkileri bilen, tarımsal örgütlenmeye inanan, mensuplarıyla iyi ilişkiler kuran, temsil kabiliyetine sahip yöneticiler başarıyı getirebilirler.

İncelenen işletmelerdeki üreticilerden 43'ü (%11,9) yöneticilerden oluşmuştur. Bu yöneticilerden Yönetim Kurulu Başkanı olan 21 (%48,8) kişi, Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı olan 8 (%18,6) kişi ve Yönetim Kurulu Üyesi olan 14 (%32,6) kişi bulunmaktadır.

Çizelge 10.27. Üreticilerin örgütlerdeki görev durumları

Görevi	İşletme Sayısı	Oranı (%)
Yönetim Kurulu Başkanı	21	48,8
Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı	8	18,6
Yönetim Kurulu Üyesi	14	32,6
Görev almayanlar	317	88,1
Toplam	360	100

Şekil 10.18. Yönetim Kurulu üyelerinin görevleri

10.2.9 Yöneticilerin deneyim süreleri

Örgütlenmede başarının bir başka nedeni de yöneticilerin deneyim süreleridir. Yöneticinin örgütün yönetim sistemini anlayacak, kendi görüş ve fikirlerini, yönetim tarzını, anlayışını yansıtacak kadar süresi olmalıdır. Çok kısa süren yönetim süresinin faydası olmayacağı gibi gereğinden uzun süren yönetim süresinin de sakıncaları bulunmaktadır. Uzun süren yöneticilik tecrübeli olsa da eski heyecanını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ülkemizde tarımsal üretici örgütlerinin durumuna bakıldığında bazı örgütlerde ki bunlar üye sayısı çok olan ve genelde merkez birliği statüsünde olan örgütler olmak üzere çok uzun süreli yönetimler gözlemlenirken birim örgütlerde, özellikle kooperatiflerde yönetim süreleri kısa olmaktadır.

Yönetici 43 kişinin yönetimindeki deneyim süresi incelemesinde; 1-5 Yıl deneyim süresine sahip 41 (%95,3) kişi ve 6-10 Yıl deneyim süresine sahip 2 (%4,7) kişi bulunmaktadır. Yöneticilerin % 95,3'ünün 1-5 yıl arasında görev yapan yöneticiler olması dikkat çekicidir. Anket yapılan üreticilerin %88,1'i, yani 316'sı yönetimde görev almamıştır.

Çizelge 10.28. Üreticilerin yönetimdeki deneyim süreleri

Görev süreleri	Kişi Sayısı	Oranı (%)
1-5 Yıl	41	95,3
6-10 Yıl	2	4,7

10.2.10. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerine üye/ortak olma nedenleri

Her örgütün bir kuruluş amacı olduğu gibi örgütlere üye olanların katılımlarının bir nedeni bulunmaktadır. Tarımsal üretici örgütlenmesi diğer örgütlerden farklılık göstermektedir. Bu fark tarımsal alanda örgütlenme hem sosyal hem de ekonomik amaçlı olmasıdır.

Çizelge 10.28’de görüldüğü gibi, üye/ortak olma nedenlerine ilişkin soruya “Herkes ortak olduğu için” 82 (%22,8), “Kredi ihtiyacını karşılamak için” 86 (%23,9) kişi, “Mesleki ve teknik bilgi alarak daha verimli bir üretim yapmak” 27 (%7,5), “Tarımsal girdileri daha ucuza temin etmek” 60 (%16,7) kişi, “Ürünlerini daha kolayca pazarlayabilmek için” 21 (%5,8) kişi ve ““Birlikten kuvvet doğar” atasözüne inandığım için” şeklinde yanıt veren 40 (%11,1) kişi bulunmaktadır. Öte yandan 44 (%12,2) kişi bu soruya cevap vermemiştir.

Araştırmada dikkat çekici durum örgütlere üye ya da ortak olmada %23,9 oranında “kredi ihtiyacını karşılamak” şeklinde cevap verilmesidir. Bu durum örgütlenmede finansal ihtiyaçların karşılanmasının bir miktar da olsa öne çıktığını göstermektedir.

Bir başka dikkat çekici durum da “herkes ortak olduğu için” cevabının oranının % 22,8 olmasıdır. Bu cevapta belirli bir sebep olmaksızın diğerlerinden ayrılmamak gibi bir amaçla örgütlere katılımın olması şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 10.29. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerine üye/ortak olma nedeni

Üretici Örgütlerine üye/ortak olma nedenleri	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Herkes ortak olduğu için	82	22,8
Kredi ihtiyacını karşılamak için	86	23,9
Mesleki ve teknik bilgi alarak daha verimli bir üretim yapmak	27	7,5
Tarımsal girdileri daha ucuza temin etmek	60	16,7
Ürünlerini daha kolayca pazarlayabilmek için	21	5,8
“Birlikten kuvvet doğar” atasözüne inandığım için	40	11,1
Cevap vermeyenler	44	12,2
Toplam	360	100

10.2.11 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinden en çok yarar sağladığı konular

Üreticilerin üretici örgütlerine üye/ortak olma nedenleri kadar örgütlerin beklentileri karşılayıp karşılamadıkları konusu da önemlidir. Gerçek anlamda üyelerine faydalı olmak, çalışmalarını kolaylaştırmak, temsil etmek, çeşitli platformlarda seslerini duyurmak amacıyla iyi niyetli olarak kurulan üretici örgütleri çok çeşitli nedenlerden dolayı tam anlamıyla istekleri karşılayamayabilirler.

Üreticilerin beklentilerinin karşılanma durumlarını incelemek amacıyla ilgili soruya “Kredi sağlama konusunda” diyen 72 (%20,0) kişi, “Mesleki ve teknik bilgi alarak daha verimli bir üretim yapma konusunda” diyen 30 (%8,3) kişi, “Tarımsal girdileri daha ucuza temin etmek” 73 (%20,3) kişi, “Ürünlerini daha kolayca pazarlayabilmek için” diyen 43 (%11,9) kişi, “Bürokratik engellerin ortadan kaldırılması konusunda” diyen 24 (%6,7) kişi ve “Hiçbiri” diyen 90 (%25,0) kişi bulunmaktadır (Çizelge 10.29). Bu soruyu 28 (%7,8) kişi cevapsız bırakmıştır.

Araştırmaya katılanların %67,2’lik kısmı Üretici örgütlerinin çeşitli konularda kendilerine yarar sağladığını söylemişlerdir. % 25’lik oranla üretici örgütlerinin hiçbir yarar sağlamadığı konusu da dikkat çekicidir.

Çizelge 10.30. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinden en çok yarar sağladığı konu

Üretici örgütlerinin yararları	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Kredi sağlama	72	20,0
Mesleki ve teknik bilgi alarak verimli üretim yapma	30	8,3
Tarımsal girdileri daha ucuza temin etme	73	20,3
Ürünleri daha kolay pazarlama	43	11,9
Bürokratik engellerin ortadan kaldırılması	24	6,7
Hiçbir faydası yok	90	25,0
Cevap vermeyenler	28	7,8
Toplam	360	100

10.2.12 Üreticilerin genel kurullara katılım durumu

Genel Kurul tüm ortaklıklarda olduğu gibi Tarımsal üretici örgütlerinde de üye ya da ortakların katılımıyla yapılan toplantı ve en yetkili organdır. Genel Kurul örgütlerin anasözleşmelerinde belirtilen dönemlerde gerçekleştirilir. Genel Kurul toplantılarında yönetim faaliyetleri, mali tablolar görüşülür, ibra edilir ve yeni dönem için yönetim kuruluna yetki verilir. Ayrıca üyelerin bilgilendirildiği toplantı olma özelliğiyle genel kurullara ilgi gösterilmesi önem taşır. Katılım oranlarının yüksek olması örgütün etkinliğini artırdığı gibi yönetime güven verir.

Yapılan araştırmada 360 kişilik inceleme grubunda Genel kurullara katılım durumu incelendiğinde; “Hepsine Katılıyorum” diyen 39 (%10,8) kişi, “Çoğuna Katılıyorum” diyen 40 (%11,1) kişi, “Hiç Katılmıyorum” diyen 99 (%27,5) kişi bulunmaktadır. Öte yandan 47 (%13,1) kişi bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Araştırmada genel Kurulların hepsine katılan üye/ortak sayısı sadece %10,8 oranındadır. Çoğunlukla katılanlar dikkate alındığında bu katılım oranı %21,9 olsa da yeterli seviyede değildir. Genellikle yılda bir kez yapılan genel kurul toplantılarının önemi kavranmalı hem çalışmalar hakkında bilgi alınmalı hem de yönetimi denetleme görevi yerine getirilmelidir.

Çizelge 10.31. Üreticilerin genel kurullara katılım durumu

Genel kurullara katılım durumu	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Hepsine Katılıyorum	39	10,8
Çoğuna Katılıyorum	40	11,1
Bazen Katılıyorum	82	22,8
Çok azına katılıyorum	53	14,7
Hiç Katılmıyorum	99	27,5
Cevap vermeyenler	47	13,1
Toplam	360	100

10.2.13 Üreticilerin genel kurullara katılım nedenleri

Örgütlenmede genel kurullara katılım sıklıkları ve yoğunlukları kadar nedenleri de önemlidir. Genel kurul örgütün mevcut durumunun görüşüldüğü, yönetimin denetlendiği, gelecekle ilgili planlamanın yapıldığı toplantılardır. Bu nedenle genel kurullara katılımcılar katkı sağlamalıdır. Genellikle yılda bir kez yapılan genel kurul toplantılarında görüşler dile getirilmelidir. Eğer yönetim eleştirisi yapılacaksa bu toplantılarda yapılmalıdır. Toplantı harici ve ya sonrasında yapılacak eleştirinin herhangi bir faydası olmayacaktır.

Genel Kurula katılım nedenleri incelendiğinde; “Yapılan çalışmaları öğrenmek” için 127 (%35,3) kişi genel kurul toplantılarına katılırken, “İkramlar için” katıldığını söyleyen 12 (%3,3) kişi bulunmaktadır.

Yapılan çalışmaları öğrenmek için katıldığını söyleyen üretici oranı % 35,3 olarak görünmektedir. Genel kurul toplantılarında yönetim ve denetim kurulu üyelikleri için seçimler de yapılmaktadır. Araştırmaya katılanların sadece % 6,1'i Yönetim veya Denetim Kurullarında görev almak amacıyla toplantılara katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu oranın daha fazla olması sorumluluk almaya hazır üreticilerin bulunması arzu edilen bir durumdur.

Çizelge 10.32. Üreticilerin genel kurullara katılım nedenleri

Genel kurullara katılım nedenleri	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Yapılan çalışmaları öğrenmek	127	35,3
Yönetim veya Denetim Kurullarında görev almak	22	6,1
Katılmak önemli olduğu için	39	10,8
Yönetim kurulu çalışmalarını ibra etmek için	12	3,3
İkramlar için	12	3,3
Cevap vermeyenler	148	41,1
Toplam	360	100

10.3 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütleri Hakkında Bilgi ve Görüşleri

10.3.1 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin sorunları hakkındaki görüşleri

Örgütlenmede amaç birlikte bir amacı gerçekleştirmek olarak kısaca tarif edilebilir. Hedeflenen amaçlara ulaşma yolunda bir takım sorunlarla karşılaşmakta doğaldır. Önemli olan bu sorunları el birliğiyle çözebilmektir.

Tarımsal üretici örgütlenmesinde de çok önemli sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu sorunlar yasal düzenlemelerin yetersizliğinden kaynaklanabildiği gibi yönetim ve iç sorunlardan da kaynaklanabilmektedir.

Tarımsal Üretici Örgütlerinin en önemli sorunu incelendiğinde; “Yönetim Sorunları” olduğunu söyleyen 94 (%26,1) kişi, “Finansman” diyen 77 (%21,4) kişi bulunmaktadır. Sorunların “Denetim” olduğu da 66 (%18,3) kişi tarafından ifade edilmiştir.

Araştırmada üreticiler % 26,1’lik oranıyla yönetim sorunlarını öne çıkarmışlardır. Bu sorunu sırasıyla finansman, denetim ve eğitim sorunları takip etmektedir. Yönetim sorunları tüm örgütlerde genellikle sorun olarak öncelik kazanmaktadır. Tarımsal üretici örgütlerinde de yönetim sorunları sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yöneticiler kimi zaman yeterli bilgi sahibi olmadıklarından dolayı hatalar yapabilmektedir. Bu nedenle yönetime seçilenlerin örgüt amaçlarını ve mevzuatını iyi öğrenmeleri gerekmektedir. Ayrıca tarımsal örgütlerin üst örgütlerinin ve kamu kurumlarının yönetici eğitimlerine önem vermesi yararlı olacaktır.

Çizelge 10.33. Üreticilere göre Tarımsal Üretici Örgütlerinin en önemli sorunu

Sorunlar	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Mevzuat	14	3,9
Üst Örgütlenme	31	8,6
Finansman	77	21,4
Yönetim Sorunları	94	26,1
Denetim	66	18,3
Eğitim	58	16,1
Cevap vermeyenler	20	5,6
Toplam	360	100

10.3.2 Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin çalışmalarıyla ilgilenme durumu

Bir örgütün başarısı için iyi yönetimin, yeterli finansmanın öneminin yanında üyelerin çalışmalarla ilgilenmesi, destek olması ve önerilerde bulunması da önemlidir. Bu durum hem yöneticilere güç verecektir, hem de çalışmalar hakkında bilgi almalarına yardımcı olacaktır.

Tarımsal üretici örgütlenmesinde ne yazık ki durum çok iyi değildir. Üreticilerin kendi kuruluşları olan üretici örgütlerinin çalışmalarıyla ilgilenmeleri, sahiplenmeleri hem örgütlerinin daha uzun yaşamasını hem de daha faydalı çalışmalarda bulunmasını sağlayacaktır.

Üye/ortakların yapılan çalışmalarla ilgilenme durumu incelendiğinde; 121 (%33,6) kişi “Bir kısmı ilgileniyor” cevabını vermiştir. “Hepsi ilgileniyor” diyen kişi sayısı ise sadece 21 (%5,8) kişidir. Hiçbirinin ilgilenmediğini söyleyen kişi sayısı da 61 (%16,9)’dir.

Araştırmada üreticilerin mensubu oldukları örgütlerin çalışmalarıyla sadece % 5,8’lik bir kısmın hepsinin ilgilendiği söylenmiştir. Bu oranın artması örgütlenmede başarıyı artıracaktır.

Çizelge 10.34. Üreticilerin yapılan çalışmalarla ilgilenme durumu

Çalışmalarla ilgilenme durumu	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Hepsi ilgileniyor	21	5,8
Bir kısmı ilgileniyor	121	33,6
Fikrim yok	55	15,3
Sadece birkaç kişi ilgileniyor	71	19,7
Hiçbiri ilgilenmiyor	61	16,9
Cevap vermeyenler	31	8,6
Toplam	360	100

10.3.3 Üreticilerin yöneticilerin çalışmalarından memnun olma durumu

Her örgütlenme modelinde olduğu gibi tarımsal üretici örgütlenmesinde de üye veya ortaklar yönetime seçtikleri kişilerin hizmetlerinden memnuniyet duymak isterler. Yöneticiler temsil ettikleri kitleyi çalışma konu ve amaçları doğrultusunda memnun etmek zorundadırlar. Yönetime seçilmenin amacı da zaten bu olmalıdır. Örgütün başarısı için ellerinden gelen çabayı göstermelidirler.

Yöneticilerin çalışmalarından memnuniyet derecesi incelendiğinde; “Çok memnunum” diyen sadece 14 (%3,9) iken “Memnun ve kısmen memnun olanlar 200 (%55,6) kişidir.

Araştırmada en dikkat çekici durum üreticilerin % 33’lük kısmının yöneticilerin çalışmalarından memnun olmamasıdır.

Çizelge 10.35. Üreticilerin yöneticilerin çalışmalarından memnuniyet derecesi

Memnuniyet derecesi	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Çok memnunum	14	3,9
Memnunum	96	26,7
Kısmen memnunum	104	28,9
Memnun değilim	71	19,7
Hiç memnun değilim	48	13,3
Cevap vermeyenler	27	7,5
Toplam	360	100

10.3.4 Üreticilerin yöneticilerin çalışmalarından memnun olmama nedenleri

Yöneticilerin çalışmalarından memnun olmama sebebi incelendiğinde; istediği faydayı elde edemediğini söyleyen 78 (%21,7) kişi bulunmaktadır. Faaliyetler hakkında yeterince bilgi

alamıyorum diyen 42 (%11,7) kişi ve denetim kurulunun tam olarak denetlediğini düşünmediğini söyleyen kişi sayısı da 25'dir (%6,9).

Çizelge 10.34'de yer alan yöneticilerin çalışmalarından memnuniyet derecesi incelemesinde %92,5'lik bir oranla katılım sağlanmasına rağmen, memnun olmama nedenlerine üreticilerin 160 (%44,4) kişisi cevap vermek istememiştir. Bu durum sebepsiz bir memnuniyetsizlik varmış gibi görülmektedir.

Araştırmada % 21,7 oranıyla bir kısım üretici örgütünden yeterli faydayı sağlayamadığını söylemiştir. % 15,3 lük bir kısmın yöneticilerin keyfi davranışlarda bulunduğunu belirtmesi de dikkat çekici bir durumdur.

Çizelge 10.36. Üreticilerin yöneticilerin çalışmalarından memnun olmama nedenleri

Çalışmalarından memnun olmama nedenleri	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Faaliyetler hakkında yeterince bilgi alamıyorum	42	11,7
Denetim kurulunun tam olarak denetlediğini düşünmüyorum	25	6,9
Yöneticilerinin keyfi davranışlarda bulunduğunu düşünüyorum	55	15,3
İstediğim faydayı elde edemiyorum	78	21,7
Cevap vermeyenler	160	44,4
Toplam	360	100

10.3.5 Üreticilerin denetim hakkında görüşleri

Toplumun belli bir kesimini temsil eden ve o kesime hizmet etmek amacıyla kurulan örgütlerin mutlaka denetlenmesi gerekmektedir. Buradaki denetimde esas kendi organları aracılığıyla denetlenmektedir. Ancak yine de devlet eliyle denetimde büyük bir önem taşımaktadır. Devlet denetimleri genellikle şikayet denetimleri şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Tarımsal üretici örgütlerinde denetimler hem birim örgütlerin kendi organları hem de üst örgütleri tarafından yapılmaktadır. Devlet denetimi ise Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı müfettişleri ve Kontrolörleri tarafından yapılmaktadır.

Kooperatif/Birlik/Oda'ları kim tarafından denetlenmeli incelendiğinde; "Sadece devlet denetlemelidir" 155 (%43,1) kişi, "İç denetimi kendi organları, dış denetimi devlet yapmalıdır" diyen 103 (%28,6) kişi bulunmaktadır. On (%2,8) kişi bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Araştırmada % 43,1 gibi yüksek bir oranda üreticiler örgütlerinin devlet tarafından denetlenmesini istemişlerdir. Bu durum tarımsal üretici örgütlerinin devletin birer kuruluşu olarak görülmesinin etkisi olduğu söylenebilir.

Çizelge 10.37. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin denetimleri hakkında görüşleri

Denetim hakkında görüşler	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Sadece devlet denetlemelidir.	155	43,1
Sadece denetim kurulu denetlemelidir.	33	9,2
Sadece üst örgütler denetlemelidir.	19	5,3
Sadece bağımsız kuruluşlar denetlemelidir.	40	11,1
İç denetimi kendi organları, dış denetimi devlet yapmalıdır.	103	28,6
Cevap vermeyenler	10	2,8
Toplam	360	100

10.3.6 Devlet ile Tarımsal Üretici Örgütü ilişkilerine bakış

Toplum adına hizmet veren tarımsal üretici örgütleri gerek kuruluş çalışmalarında gerekse yürütme faaliyetleri sırasında devlet müdahalesiyle karşılaşmaktadırlar. Bu müdahale denetim dışındaki iş ve işlemlerdir.

Üreticilere örgüt yönetimlerine devletin müdahalesi etmesi durumu sorulduğunda “Devlet yönetime hiçbir müdahalede bulunmamalıdır” diyen 21 (%5,8) kişi bulunur iken “Devlet yönetimine gerektiğinde müdahalede bulunmalıdır” diyen kişi sayısı da 139 (%38,6)’dur. “Üretici örgütü devletin bir kurumu olmalıdır” diyenlerin oranı %16,7’dir. Bu yanıtı veren üretici örgütünün bağımsız ve özerk bir kuruluş olduğunun bilincindedir.

Araştırmada % 34,4’lük bir grup devletten sadece teşvik istemektedir. % 16,7’lik bir kısmın ise tarımsal üretici örgütlerinin devletin birer kurumu olması gerektiğini düşünmesi de dikkat çekicidir.

Çizelge 10.38. Üreticilerin Devlet ile Tarımsal Üretici Örgütü ilişkilerine bakışı

Devletin üretici örgütlerine müdahaleleri	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Devlet yönetime hiçbir müdahalede bulunmamalıdır.	21	5,8
Devlet teşvikler sağlamalı fakat yönetimlerine karışmamalıdır.	124	34,4
Devlet yönetimine gerektiğinde müdahalede bulunmalıdır.	139	38,6
Devletin birer kurumu olmalıdırlar.	60	16,7
Cevap vermeyenler	16	4,4
Toplam	360	100

10.3.7 Üreticilerin ürün pazarlamasındaki tercihleri

Tarımsal pazarlama ürünlerin üretiminden tüketiciye ulaşıncaya kadar olan süreçtir. Bu süreçte sadece üretici ve tüketici yoktur. Aracı, dağıtıcı, simsar, tarımsal örgütler gibi birçok faktör devreye girmektedir. Pazarlama, tarımsal işletmelerin küçüklüğü nedeniyle, her üreticinin tek başına yapabileceği bir iş değildir.

Genelde çiftçilerin pazar ve pazarlama bilgileri yetersizdir. Tarımsal pazarlama konusunda bilgi yetersizliği, işletmelerin küçüklüğü ve pazarlama maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle örgütlenmeye ve pazarlamanın üretici örgütleri aracılığıyla yapılmasına önem verilmelidir.

Üreticilerin ürünlerini pazarlamada tercih ettikleri üretici örgütleri incelendiğinde; sadece tüccarlar aracılığıyla ürün pazarlayan üretici sayısı 179 (%53,4)’dur. Ürünlerini sadece pazarda sattığını söyleyen 38 (%11,3) kişi bulunmaktadır.

Ürünlerini sadece örgütler aracılığıyla pazarlayan kişi sayısı ise 66 (%19,7)’dir. Ayrıca üreticilerin %29,3’ü ürünlerini hem bir üretici örgütü hem de tüccar aracılığıyla veya pazarda satmak süratiyle pazarlamaktadırlar.

Araştırmada üreticilerin % 53,4’lük kısmının ürünlerini tüccar aracılığıyla pazarladığı görülmektedir. Bu bir tercihten ziyade zorunluluktur. Çünkü tarımsal üretici örgütleri pazarlama konusunda yeterli seviyede değildir. Örgütlenmede başarı için üye veya ortaklara pazarlama konusunda da hizmet verilmelidir.

Çizelge 10.39. Üreticilerin ürünlerini pazarlamada tercihleri

Pazarlama tercihleri	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	39	11,6
Tarım Kredi Kooperatifi	13	3,9
Damızlık Yetiştirici Birliği	14	4,2
Tüccar	179	53,4
Pazarda satış	38	11,3
Tar. Kal. Koop./Tüccar	11	3,3
Tar. Kal. Koop./Tüccar/Pazarda satış	3	0,9
Tar. Kal. Koop./Tüccar/Tar. Kredi Koop.	6	1,8
Tar. Kal. Koop./Pazarda satış	1	0,3
Tüccar/Pazarda satış	20	6,0
Tüccar/Tar. Kredi Koop.	4	1,2
Dam.Yet.Bir./Tüccar	6	1,8
Dam.Yet.Bir./Tüccar/Pazarda satış	1	0,3
Toplam	335	100

10.3.8 Üreticilerin ürün pazarlamasında rol almasını istedikleri örgütler

Ürünlerin pazarlanmasında görev alması istenilen tarımsal örgütler incelendiğinde; “Tarımsal Kalkınma Kooperatifi” diyen 121 (%33,6) kişi, “Tarım Kredi Kooperatifi” diyen 75 (%20,8) kişi ve “Üretici Birliği” diyen 60 (%16,7) kişi bulunmaktadır. Bu soruyu 39 (%10,8) kişi cevapsız bırakmıştır.

Araştırmada üreticilerin ürünlerini pazarlamak istedikleri örgüt olarak % 33,6’lık oranla tarımsal kalkınma kooperatifleri öne çıkmaktadır. Zaten ekonomik amaçlı kurulmuş bir örgüt olan kooperatiflerin bu konuda aktif rol alması en doğru tercih olacaktır.

Çizelge 10.40. Üreticilerin ürünlerin pazarlamasını talep ettikleri tarımsal örgütler

Pazarlamada görev alması istenen örgütler	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	121	33,6
Sulama Kooperatifi	2	0,6
Tarım Kredi Kooperatifi	75	20,8
Damızlık Yetiştirici Birliği	18	5,0
Ziraat Odası	45	12,5
Üretici Birliği	60	16,7
Cevap vermeyenler	39	10,8
Toplam	360	100

10.3.9 Üreticilerin pazarlama fiyatı hakkında görüşleri

Ürün pazarlaması ister örgütler, ister özel sektör aracılığıyla yapılsın mutlaka üreticiyi memnun etmeli, ürünün ve emeğin karşılığı verilmelidir. Özellikle tarım sektörü emek yoğun bir sektör olduğundan ürün fiyatının memnun etmesi daha fazla önem kazanmaktadır.

Çizelge 10.12’de araştırmaya katılan üreticilere ürünleri pazarlayıp pazarlamadıkları sorulmuş ve 360 üreticiden 251’inin ürünlerini pazarladığı tespit edilmiştir.

Pazarlama fiyatından memnuniyet derecesi incelendiğinde; “Çok memnunum” diyen 10 (%2,8) kişi, “Memnunum” diyen 39 (%10,8) kişi, “Kısmen memnunum” diyen 89 (%24,7) kişi, “Memnun değilim” diyen 89 (%24,7) kişi, “Hiç memnun değilim” diyen 116 (%32,2) kişi bulunmaktadır. On yedi (%4,7) kişi bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Araştırmada ürün fiyatından çok memnun olan üretici sayısı oranı sadece % 2,8'dir. Buna karşılık memnun olmayanların oranı % 56,9 gibi oldukça yüksek bir orandır.

Çizelge 10.41. Üreticilerin pazarlama fiyatından memnuniyet derecesi

Memnuniyet derecesi	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Çok memnunum	10	2,8
Memnunum	39	10,8
Kısmen memnunum	89	24,7
Memnun değilim	89	24,7
Hiç memnun değilim	116	32,2
Cevap vermeyenler	17	4,7
Genel Toplam	360	100

Ürün fiyatlarından memnun olmama durumu incelendiğinde 360 kişilik gruptan ürün pazarlayan 251 üreticinin, 152 (%42,2)'si "Fiyatlar istikrarlı değil" derken 52 (%14,4)'si "Kesilen komisyonu fazla" bulmuşlardır.

Araştırmada % 42,2'lik bir kısım üretici fiyatların istikrarlı olmamasını memnun olmama sebebi olarak göstermiştir. Ürünün pazarlama fiyatının belirlenmesinin üreticinin elinde olmaması, emeğin ve üretimin maliyetinin hesaplanmaması, ürünün pazarlandığı kesimin genellikle özel sektör olması ve bu sektörün belirleyici güç olması fiyat istikrarsızlığına sebep olarak gösterilebilir. Bu konuda devletin gerekli önlemleri almasının yanında üreticilerin örgütlerini pazarlama konusunda harekete geçirmeleri yararlı olacaktır.

Çizelge 10.42. Üreticilerin ürün fiyatlarından memnun olmama nedenleri

Fiyatlardan memnun olmama nedenleri	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Para geç ödeniyor	31	8,6
Kesilen komisyon fazla	52	14,4
Fiyatlar istikrarlı değil	152	42,2
Nakit ödenmiyor	30	8,3
Diğer	2	0,6
Cevap vermeyenler	93	25,8
Toplam	360	100

10.3.10 Üreticilerin ürünlerin üretici örgütleri tarafından değerlendirilmesi konusundaki görüşleri

Tarımsal üretimde elde edilen ürünlerin örgütler aracılığıyla değerlendirilmesi hem üretici hem de tüketici için faydalı olacaktır. Üretici yeterli karı elde edeceği gibi, tüketici de daha ucuza ürün satın almış olacaktır. Böylece tarım ve sanayi entegrasyonu da sağlanmış olacaktır.

Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlenmesi hakkında üretici görüşleri incelendiğinde; "Ürün fiyatı artar" diyen 184 (%51,1) kişi, "İş imkanı doğar" diyen 95 (%26,4) kişi, "Sanayi sektöründe söz sahibi olunur" diyen 36 (%10,0) kişi, bulunmaktadır.

Araştırmada üreticilerin %51,1'lik kısmı ürünlerin örgütler aracılığıyla değerlendirmesi sonucu fiyat istikrarının sağlanacağını düşünmektedir. Ayrıca %26,4'lük bir kısım da iş imkanı doğacağını söylemiştir. Yerinde değerlendirme gerçekleştirildiğinde yörede işsizliğin önlenmesi sağlanabilir. Böylece kırsal bölgelerin gelişmesi, sanayi bölgelerine göçün önlenmesine de katkı sağlanmış olur. Ancak bir başka açıdan bakıldığında tarım arazilerinin ve çevrenin korunmasına dikkat edilmesi gerekir.

Çizelge 10.43. Üreticilerin ürünlerin tarımsal örgütler tarafından değerlendirilmesi hakkındaki görüşleri

Ürünlerin örgütlerce değerlendirilmesinin yararları	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Ürün fiyatı artar	184	51,1
Yılsonunda kar dağıtılır	25	6,9
İş imkanı doğar	95	26,4
Sanayi sektöründe söz sahibi olunur	36	10,0
Diğer	6	1,7
Cevap vermeyenler	14	3,9
Toplam	360	100

10.4 Khi-Kare Bağımsızlık Testi Sonuçları

Tarımsal üretim yapan üreticilerle yapılan anket verileri esas alınarak khi-kare bağımsızlık testiyle birbirleriyle ilişkili olduğu düşünülen faktörler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Hesaplanan χ^2 değerlerine göre hazırlanan faktörler arasında istatistiki açıdan bir ilişki olup olmadığı ve bu ilişkinin anlamlı olup olmadığı çizelge 10.43’de toplu olarak gösterilmiştir.

Yapılan khi-kare analizinde ankete katılan üreticilerin yaşı ile üreticilerin tarımsal üretici örgütü tanımını bilmeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta, ancak belirli bir yaş grubunda yoğunluk bulunmamaktadır. Yaşları 40-60 arasında olan üreticilerin tarımsal üretici örgütü tanımını bilme düzeyi diğer yaş grubundaki üreticilere göre daha fazladır.

Ankete katılan üreticilerin yaşı ile üreticilerin tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajlarını bilmeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta, ancak belirli bir yaş grubunda yoğunluk bulunmamaktadır. Tarımsal üretici örgütlerinin ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağladıkları ve pazarlama konusunda yardımcı oldukları fikrinde olan yaşları 41-50 arasında olan üreticiler diğer yaş gruplarındaki üreticilere göre daha fazladır. Tarımsal üretici örgütlerinin herhangi bir avantajı olmadığı görüşünde olan 31-40 yaş grubundaki üreticiler diğerlerine göre daha fazladır.

Yaş gruplarına göre üreticilerin üye veya ortak oldukları tarımsal üretici örgütlerinin durumları incelendiğinde 30 ile 50 yaş arasındaki üreticilerin üye /ortak olma konusunda daha istekli oldukları görülmektedir. Üreticilerin yaşı ile tarımsal üretici örgütlerine üye/ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesinin khi-kare analizi incelendiğinde memnun ve çok memnun olanlar 41-50 yaş grubunda, kısmen memnun olanlar 31-40 yaş grubunda, memnun olmayanlar 51-60 yaş grubunda çoğunlukta dırlar.

Tarımsal üretici örgütlerinin en önemli organı olan genel kurullara katılım durumları ile yaş gruplarının durumları incelendiğinde tüm yaş gruplarında hiç katılmayanlar çoğunlukta dır. Katılımın gerekli olduğu genel kurulların hepsine katılanların çoğu 41-50 yaş grubundadır. Çizelge 10.1’de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan üreticiler 41-50 yaş aralığında çoğunlukta dır. Genç nüfusun genel kurul toplantılarına ilgi göstermemesi tarımsal üretici örgütlerinin geleceğini de tehlikeye atmaktadır. Çünkü örgütlerin yaşamları ve gelişmeleri genç üreticilerin sahiplenmesine bağlıdır.

Tarımsal üretici örgütlerinin başarısı için gönüllük esasına dayalı yönetim önem taşımaktadır. Anket çalışmasında yönetici çalışmalarından memnuniyet derecesiyle yaş gruplarının durumu incelendiğinde tüm gruplarda kısmen memnuniyet çoğunlukta iken, 41-50 yaş grubundaki üreticilerin memnun oldukları görülmektedir. Bu yaş grubunun genel kurullara daha çok katılmaları, çalışmalarını izlemeleri ve yöneticilerin karşılaştıkları sorunları bilmeleri memnuniyet oranlarını artırmaktadır. Memnun olmayanlar ise 31-40 yaş grubunda çoğunlukta dırlar. Orta yaş grubunda (41-50 yaş) yönetiminden memnuniyet oranının fazla oluşu bu grubun genel kurullara daha fazla katılımından kaynaklanabilir.

Anket çalışmasında üreticileri eğitim durumları da sorulmuş ve diğer sorulardan bazılarıyla eğitim durumları karşılaştırılmıştır. Çizelge 10.43’de görüldüğü gibi, eğitim durumu ile tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları bilmeleri, tarımsal üretici örgütlerine üye/ortak olmaktan ve yöneticilerden memnun olma durumu, genel kurullara katılım nedenleri, tarımsal üretici

örgütlerinin en önemli sorunlarıyla ilgili yöneltilen soruların ki-kare analiz sonuçları incelendiğinde aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Üreticilerin eğitim durumları ile tarımsal üretici örgütü tanımını bilme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe üreticilerin tarımsal üretici örgütünü üyelerin/ortakların kurduğu ve yönetimde söz sahibi olduğu ve ortak menfaatlerini hedef alan bir kuruluş olarak görme oranları artmaktadır.

Üreticilerin eğitim durumlarına göre üreticilerin üye veya ortak oldukları tarımsal üretici örgütlerinin durumları incelendiğinde, eğitim düzeyi ile üye veya ortak olmada tercih edilen belirli bir tarımsal üretici örgütü öne çıkmamaktadır. Ankete katılan üreticiler arasında üretici birliğine üye orta öğretim ve yükseköğretim mezunu üreticilerin oranı diğerlerine göre daha fazladır.

Ankete katılan üreticilere üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okuma durumu sorulmuş ve khi-kare analizi ile eğitim durumları arasındaki ilişki tespit edilmiştir. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okuma durumu çok büyük oran da olmasa da artmaktadır.

Üreticilerin eğitim durumları ile genel kurullara katılım durumları incelendiğinde hiç katılmayanlar çoğunluktadır. Genel kurulların hepsine katılanlardan ortaöğretim mezunu üreticilerin oranı diğerlerine göre bir miktar daha fazladır. Yine genel kurulların hepsine katılan üreticilerin tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okuma oranı daha yüksektir.

Ülkemizde tarımsal üretimde faaliyet gösteren üreticiler tarımsal gelirin yetersiz olması, sosyal ve sağlık konusunda yaşanan sorunlar nedeniyle, tarım dışında farklı bir işte de çalışmaktadırlar. Anket katılan üreticilere tarım dışında bir işte çalışma durumu da sorulmuş ve üreticilerin %66,1'inin tarımsal faaliyet dışında farklı işlerde çalıştıkları tespit edilmiştir. Ayrıca ankete katılan üreticilerin tarım dışında bir işte çalışma durumları ile tarımsal üretici örgütlerine üye/ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi arasındaki ilişkinin khi-kare analizi yapılmıştır. Tarım dışında bir işte çalışmayan, sadece tarımsal faaliyette bulunan üreticilerin tarımsal üretici örgütlerine üye/ortak olmaktan çok memnun olanların çoğunlukta olduğu, memnun olanların arasında ise emekli olanların çoğunlukta oldukları görülmektedir. Memnun ve hiç memnun olmayanların durumu incelendiğinde de yine emeklilerin çoğunlukta olduğu ve bunları tarım dışında herhangi bir işte çalışmayanların takip ettiği tespit edilmiştir.

Tüm üretim sektörlerinde olduğu gibi tarımsal üretimde de amaç elde edilen ürünleri pazarlamaktır. Yapılan anket çalışmasında üreticilere ürünlerin pazarlanması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Çizelge 10.43'de görüldüğü gibi, ürünlerin pazarlanma durumları ile tarımsal üretici örgütlerine üye/ortak olmaktan, yönetici çalışmalarından ve ürünlerin pazarlama fiyatından memnuniyet derecesi, ürünlerin tarımsal üretici örgütleri tarafından işlenmesinin katkısı ile ilgili yöneltilen soruların ki-kare analizleri incelendiğinde aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Üreticilerin ürünlerini pazarlama durumu ile pazarlamasını istedikleri tarımsal üretici örgütüne ilişkin analiz incelendiğinde, ürünlerini pazarlayan üreticilerin çoğunluğunun ürünleri tarımsal kalkınma kooperatiflerinin pazarlamasını istedikleri görülmektedir. Zaten pazarlamanın tarımsal kalkınma kooperatifleri tarafından yapılması, tarımsal üretici örgütlenme yapısı içerisinde istenilen bir durumdur. Çünkü pazarlama tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kurulmasındaki amaçlardan biridir.

Tarımsal üretici örgütlerine üye veya ortak olurken anasözleşmeyi okuma durumu ile tarımsal üretici örgütüne üye/ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi arasındaki ilişki incelendiğinde, anasözleşmeyi okuyanların çok memnun olduğu, hiç memnun olmayanlarda ise çoğunluğun anasözleşmeyi okumadığı görülmektedir. Yine anasözleşmeyi okuma durumu ile yöneticilerin çalışmalarından memnuniyet derecesi arasındaki ilişki incelendiğinde memnun olmayanların anasözleşmeyi okumayanlar olduğu görülmektedir.

Tarımsal üretici örgütlerine üyelik veya ortaklık süreleri ile üye/ortak olmaktan doğan ve yönetici çalışmalarından memnuniyet derecesi karşılaştırıldığında yeni üye veya ortak olanların daha çok memnun oldukları görülmektedir. Üyelik veya ortaklık süreleri ile genel kurullara katılım durumları incelendiğinde ise hepsine katılanlar arasında yeni üyeler çoğunluktadır. Yine tarımsal üretici örgütlerindeki üyelik veya ortaklık süreleri ile ürün pazarlamasının istendiği tarımsal üretici örgütünün

durumu incelendiğinde tarımsal kalkınma kooperatiflerinin daha çok istendiği görülmektedir. Ayrıca ürünlerin tarımsal üretici örgütleri tarafından işlenmesi halinde katkısının ne olacağı sorusu ile tarımsal üretici örgütlerindeki üyelik/ortaklık süreleri arasındaki khi-kare analizinde ürün fiyatının artacağı seçeneği çoğunluktadır.

Tarımsal üretici örgütlerinin başarılı olmalarının en önemli nedeni yöneticilerin yeteneği, etkinliği, çalışkanlığı, özverisidir. Bu nedenle anket çalışmasında üreticilere yöneticilik yapıp yapmadıkları sorulmuş ve diğer bazı sorulara verilen cevaplarla ilgili ki-kare analizi yapılmıştır. Buna göre tarımsal üretici örgütlerindeki görev durumları ile tarımsal üretici örgütü tanımı ile avantajlarını bilme durumları, anasözleşmeyi okuma durumları, üye/ortak olmaktan memnuniyet durumu, sorunlar ve denetim hakkındaki fikirleri, ürün pazarlamada tercihleri analiz edilmiş ancak aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tarımsal üretici örgütlerindeki görev durumları ile yönetime devletin müdahale etmesi ya da etmemesi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmış ve yönetim kurulu başkanlarının çoğunun devletin gerektiğinde müdahalede bulunması gerektiği fikrine sahip oldukları, yönetim kurulu üyelerinin ise devletin sadece gerekli teşvik ve destekler sağlaması gerektiği fikrine sahip oldukları görülmüştür. Tarımsal üretici örgütlerinde üyelerin sahiplenmesinde eksiklikler bulunması nedeniyle yönetim kurulları, özellikle başkanlar zorluklar yaşamaktadır. Bu yönetimde hata yapma korkusu nedeniyle başkanlar devletin gerektiğinde müdahalede bulunması gerektiği görüşündedirler.

Tarımsal üretici örgütlerinin en önemli denetim ve bilgilendirme toplantıları genel kurullardır. Üreticilerin genel kurullara katılım durumlarıyla üye/ortak olmaktan doğan memnuniyet dereceleri arasındaki ilişki incelendiğinde çok memnun olanların genel kurulların hepsine katılanlar olduğu, hiç memnun olmayanların ise genel kurullara hiç katılmayanlar olduğu görülmektedir. Genel kurullara katılım durumlarıyla genel kurullara katılım nedenleri incelendiğinde tüm katılım gruplarında yapılan çalışmalar öğrenmek amacıyla olduğu cevabı alınmıştır. Yine genel kurullara katılım durumuyla yönetici çalışmalarından memnuniyet dereceleri incelendiğinde çok memnun olanların çoğunluğunun hepsine katılanlar olduğu tespit edilmiştir. Tüm katılım gruplarında memnun olanların genel anlamda çoğunlukta oldukları, yine memnun olmayan ve hiç memnun olmayanların genel kurullara hiç katılmayanlar olduğu görülmektedir. O halde, genel kurullara katılımı artırmak ve önemini anlatmak için üyeler/ortaklar eğitilmelidir.

Tarımsal üretici örgütlerinin başarılı olmaları için en önemli etkenlerden biri de üyelerin ya da ortakların kendi kuruluşlarını sahiplenerek çalışmalarla ilgilenmeleridir. Bu amaçla anket çalışmasında çalışmalarla ilgilenme durumuyla üye/ortak olmaktan doğan memnuniyet dereceleri, yönetici çalışmalarından memnuniyet dereceleri ile genel kurullara katılım durumları incelenmiş ve tüm gruplarda genel görüşün sadece bir kısım üretici üye/ortağın çalışmalarla ilgilendiği şeklinde olduğu görülmüştür.

Çizelge 10.44. Araştırma Bulguları Khi-Kare Analizi

Test Edilen Özellik	12) Sizce tarımsal üretici örgütü nasıl bir kuruluştur?	13) Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları nelerdir?	14) Tarımsal üretici örgütlerinden hangilerine üye/ortaksınız?	15) Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün ana sözleşmesini okudunuz mu?	16) Üye/ortak olmaktan memnun musunuz?	30) Genel kurullara katılım durumu	31) Genel Kurula katılım nedenleri	32) Kooperatif/ Birlik/ Odaların en önemli sorunu hangisidir?	34) Yöneticilerinin çalışmalarından memnun musunuz?	36) Kooperatif/ Birlik/ Odaları sizce kim denetlemelidir?	37) Devlet, üretici örgüt yönetimlerine ne oranda müdahalede bulunmalıdır?	39) Sizce ürünlerinizi hangi tarımsal örgüt pazarlamalı?	40) Ürün fiyatından memnun musunuz?	42) Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlene katkısı en çok nasıl olur?
1) Yaş	56,873*	46,283*			32,358*	37,991*			47,647*					
2) Eğitim Durumu	24,623*	7,528*		10,083*	10,075*	24,104*	12,334*	8,349*	4,979					
3) Tarım dışında bir işte çalışma durumu					38,625*									
11) Ürünlerin pazarlanma durumu					7,712*				8,009*			13,794*	3,727	1,388
15) Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün ana sözleşmesini okudunuz mu?					41,335*				10,670*					
25) Kooperatif/ Birlik/ Oda'daki ortaklık süreniz.					56,821*	33,940*			81,741*			42,768*		33,428*
26) Kooperatif/ Birlik /Oda'daki göreviniz.	1,480	2,831		0,429	7,478*			2,286		2,723	9,791*	6,533*		4,602
30) Genel kurullara katılım durumu.				24,591*	101,779*		89,435*		88,846*					
33) Üye / ortakların yapılan çalışmalarla ilgilenme durumu.					116,813*	62,553*			136,099*					

*Yates Khi-Kare Testi uygulanmıştır.

11. TARIMSAL ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Modelde bağımlı değişken olarak çiftçilerin tarımsal üretici örgütlerinden memnun olup olmama durumları kullanılmıştır. Modelin bağımsız değişkenlerini ise üreticinin genel kurullara katılıp katılmaması, yöneticilerden memnun olup olmaması ve üreticinin tarımsal üretici örgütlerinden bugüne kadar herhangi bir yarar sağlayıp sağlamamış olmasını ifade eden değişkenler oluşturmaktadır.

Model sonuçlarına göre genel kurula katılım durumu, yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyeti ve tarımsal üretici örgütlerinden yarar sağlama bağımsız değişkenleri istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur [$H_0: \beta_k=0; H_1: \beta_k \neq 0; t_{\beta_k} = \beta_k/s(\beta_k)$].

Model sonuçları Tablo 2 de ayrıntılı olarak verilmektedir.

Çizelge 11.1. Logit Model Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	Wald	Olasılık*	Odds Oranı
Sabit	-1,11	0,295	14,19	0	0,329
Genel kurula katılım durumu	-0,944	0,293	10,41	0,001	0,389
Yöneticilerinin çalışmalarından memnun olma durumu	1,809	0,323	31,31	0	6,103
Tarımsal üretici örgütlerinden yarar sağlama durumu	2,619	0,304	74,2	0	13,73
-2 Log likelihood					320,28
Olabilirlik oranı (%)					80
Nagelkerke R ²					0,47

*: %99 güven derecesine göre anlamlı

χ^2 tablo değeri, %95 önem düzeyinde ve 6 serbestlik derecesine göre 12,50 dir. Modelin LR istatistiği (320,281) > $\chi^2_{0,05,5}$ olduğu için H_0 hipotezi reddedilmektedir. Model istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur.

Logit modelin tahmincilerinin yorumu doğrusal regresyon modelinde olduğu kadar kolay değildir. Bu katsayıların yorumlanmasında odds oranlarından yararlanılmaktadır. Odds oranları, tahmincilerin katsayılarının doğal logaritmalarının üsteli alınarak elde edilmektedir. Odds oranı; diğer değişkenler sabit iken ilgili bağımsız değişkenin 1 (bir) yada 0 (sıfır) alma durumunda bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığını kaç kat etkileyeceğini ifade etmektedir. Bunun yanısıra kural olarak regresyon katsayıları negatif değer alıyorsa bu katsayıların Odds oranları $OO=1/OO$ şeklinde düzeltilmelidir (Özdamar, 2004). Örneğin, Genel kurula katılım durumu değişkeninin odds oranı $1/0,389 = 2,57$ olarak hesaplanmıştır. Bu katsayı genel kurula katılan bir üreticinin tarımsal üretici örgütlerinden memnun olma olasılığının katılmayanlara nazaran 2,57 kat daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. Diğer Odds oranları incelendiğinde ise tarımsal üretici örgütlerinin yöneticilerinin çalışmalarından memnun olan bir üreticinin ise diğerlerine nazaran tarımsal üretici örgütlerinden memnuniyet düzeyi 6,10 kat daha fazladır. Bugüne kadar tarımsal üretici örgütlerinden herhangi bir yarar sağlamış bir üreticinin tarımsal üretici örgütlerinden memnun olma düzeyi hiç yarar sağlamamış bir üreticiden 13,72 kat daha fazladır. Tablo 2’de tahmincilerin her biri için hesaplanan Odds oranları verilmektedir.

Bağımsız değişkenlerin yerlerine yorum yapılmak istenilen değerler konularak Eşitlik (1) çözülebilir. Örneğin genel kurula katılan ve tarımsal üretici örgütlerinden yarar sağlayan bir üreticinin tarımsal üretici örgütlerinden memnun olma olasılığı hesaplanabilmektedir. Aşağıda görüldüğü üzere;

$$P = \frac{1}{1 + e^{-Z}} \quad (1)$$

$$Z = -1,110 - 0,944 * 1 + 2,619 * 1 = 0,565$$

$$P = \frac{1}{1 + e^{0,565}} = 0,363 \approx \%36,3$$

sayılan kriterleri yerine getiren bir üreticinin tarımsal üretici örgütlerinden memnun olma olasılığı %36,3'tür.

Diğer bir örnek ise sadece yönetici çalışmalarından memnun olan bir üreticinin tarımsal üretici örgütlerinden de memnun olma olasılığı şu şekilde hesaplanabilir.

$$Z = -1,110 + 1,809 * 1 = 0,699$$

$$P = \frac{1}{1 + e^{0,699}} = 0,33 \approx \%33$$

Buna göre sadece yönetici çalışmalarından memnuniyet düzeyine göre incelendiğinde bir üreticinin tarımsal üretici örgütlerinden memnun olma olasılığı %33'tür.

Tarımsal üretici örgütlerinden yarar sağlamış, genel kurula katılan ve yönetici çalışmalarından memnun olan üreticilerin tarımsal üretici örgütlerinden memnun olma düzeyleri artmaktadır.

Tarımsal üretici örgütlerinin en önemli denetim ve bilgilenme toplantıları olan genel kurullara üreticilerin daha fazla ilgi göstermesi, çalışmalarla ilgilenmesi yöneticilerin dolayısıyla örgütlerin başarısını artıracaktır. Başarılı bir örgütte üye veya ortaklarına daha fazla yarar sağlayacaktır. Sonuç olarak tarımsal üretici örgütlerinden memnuniyet de artacaktır.

12. SONUÇ ve ÖNERİLER

12.1 Tarımsal Üretici Örgütlerinin Temel Sorunları

Tarım sektörü temel ihtiyaç maddelerini üreten ve aynı zamanda sanayi sektörüne hammadde sağlayan bir sektör olması gibi sahip olduğu özellikler nedeniyle ülke ekonomisindeki önemini korumaktadır. Ancak yapısal sorunlar sektörün gelişimini etkilemekte ve rekabet gücünün istenen düzeye ulaşmasını engellemekte ve dünyadaki rekabet ortamı ülke tarımının zarar görmesine yol açmaktadır.

Tarım ve gıda sektörünün güçlü konuma getirilmesi örgütsel yapının güçlendirilmesine ve sorunlara çözümler üretilmesine bağlıdır. Güçlü tarımsal örgütlenme tarım sektöründe gelişmeyi sağlayan ve rekabet gücünü artıran en önemli unsurlardan biridir.

Tarım sektörünün sorunlarının çözümü ülkemizdeki ekonomik ve sosyal sorunların da çözümünde büyük rol oynayacaktır. Özellikle kırsal kesimde faaliyet gösteren tarım üreticilerinin bilinçlenmesi, eğitilmesi, üretim güçlerinin artırılması, ürünlerin pazarlanması ve girdi temininde işbirliği yapılması birçok sorunun çözülmesine yardımcı olacaktır. Dolayısıyla kırsal kesimin gelişmesi şehirlere ve tüm ülkeye yayılacak tüketiciden sanayiciye kadar birçok toplumsal kesim olumlu yönde etkilenecektir.

Ülkemizde küçük ölçekli tarım işletmelerinin çoğunlukta olması, bu işletmelerde girdi, finansman ve teknoloji kullanımının yetersiz olması nedeniyle, optimal verim sağlanamamaktadır. Üretici-tüketici arasındaki pazarlama kanalında araçların çok olması ise üreticinin emeğinin karşılığını alamamasına ve ayrıca tüketicilerin de yüksek fiyat nedeniyle taleplerinin azalmasına neden olmaktadır. Üretim planlaması yapılmaması nedeniyle bazen üretim fazlası, bazen de üretim noksanlığı ile karşılaşmaktadır.

Türk tarımında sorunların çoğunun üreticilerden kaynaklandığı düşünülmekte ve çözümler üreticiler ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından beklenmektedir. Halbuki sorunların belirlenmesi ve bu sorunlara çözüm üretilmesi için sadece Bakanlık ile üretici değil, ticaret, sanayi, üniversite ve ilgili sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapılması gerekmektedir. Kuruluş temsilcileri ile ulusal program ve AB tarım mevzuatı da dikkate alınarak ortak bir çalışma programı yürütülmelidir.

Ülkemizde faaliyet gösteren tarımsal örgütlerin sorunları çok çeşitlidir. Ancak bu sorunları; mevzuat, yönetim ve devlet ilişkileri, finansman, örgüt bilinci, eğitim ve araştırma, yatay bütünleşme (üst örgütlenme), dikey bütünleşme ve örgütler arası işbirliği olarak sınıflandırabiliriz.

12.1.1 Yasal sorunlar ve devletle ilişkiler

Tarımda kooperatifçilik başta olmak üzere örgütlenme önündeki temel sorunlardan birisi de yasal düzenlemelerdir. Türkiye’de tarım için ayrı yasalar bulunmakta ve bu yasalarda yapılan değişiklikler konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir. Bunun yanında tarım alanında çok farklı yasalara göre kurulan ve faaliyette bulunan üretici örgütleri de söz konusudur.

Türkiye’de ürün bazında ihtisaslaşmış, tarihi geçmişi olan köklü kooperatifler bulunurken, 2004 yılında Üretici Birlikleri Yasası çıkarılarak, devlet tarafından farklı bir yapılanma desteklenmeye başlamıştır. Bu yasa ve örgüt çeşitliliği tarımda gerçek ve etkili bir örgütlenme önündeki en büyük engeldir. Bu yasa bolluğu ve karmaşanın ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Tarım alanındaki kooperatif ve diğer örgütlerin yasal yönden farklı Bakanlıklarla ilgili bulunması da ayrı bir sorun olarak ele alınabilir. Bu açıdan öncelikle tarımsal kooperatiflerle ilgili yasaların 1163 Sayılı Yasa çerçevesinde birleştirilmesi ve tarımla ilgili kooperatif ve örgütlerin tamamının Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile ilgili hale getirilmesi gerekir. Doğru politikalar ancak karmaşık olmayan yasal düzenlemelerle ve tek elden yürütülürse etkili olabilirler.

Tarımsal örgütler hemen hemen aynı konularda faaliyet gösteren birer kuruluş halinde bulunmakta, açık ve net görev tanımı yapılmadığından örgütler birbirinin rakibi gibi görülmektedir. Örneğin kooperatifler ortaklarına girdi sağlama ve ürünlerini pazarlama faaliyeti göstermekte iken diğer tarımsal örgütler de aynı konularda faaliyet gösterebilmektedir. Hatta üretici birliklerinin ürün pazarlama yetkisi bulunmazken ıslah amaçlı birlikler ürün pazarlayabilmektedir. Bu nedenle örgütlerin görev tanımları ve çalışma konuları doğru yapılmalı, birbirine rakip olacak şekildeki uygulamalar olmamalıdır.

Dernekler, vakıflar ve birlikler gibi, tarımda çeşitli kanunlar ile çeşitli Bakanlık ve kuruluşlar tarafından yönlendirilen organizasyonlar ise, hizmetlerin götürülmesinde dağınıklığa sebep olmakta ve görevlerini yürütebilmek için devletten sürekli kaynak aktarılmasına, böylece kaynakların israfına yol açmaktadır. Diğer taraftan, belirtilen bu organizasyonlar problemlerin çözüme ulaştırılmasında çok da etkili olamamaktadır.

Tarımsal örgütlerin görev alanlarına giren konularda sağlıklı ve amaca uygun çalışmalar yapabilmesi için öncelikle devlet tarafından uygun, uzun vadeli ve tutarlı politikalar belirlenmeli, gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılmalı ve her şeyden önce sivil örgütlenme benimsenmelidir. Düzenlenecek mevzuat karmaşık olmamalı, anlaşılabilir ve kolay uygulanabilir olmalıdır.

Devletle örgütlerin bir diğer önemli ilişkisi denetim konusundadır. Denetim birden fazla Bakanlık hatta aynı Bakanlığa bağlı birden fazla denetim birimi tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle denetim hizmetlerinin de bu konuda uzmanlaşmış olan denetim birimleri tarafından yapılması uygulama birlikteliği sağlayacaktır. Örneğin, Almanya'daki denetim kooperatifleri kooperatiflerin denetiminde ve gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Türkiye'de de kooperatiflere rehber olacak bu tür kooperatifler kurulmalıdır.

Anayasadaki "Devlet, millî ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" ifadesiyle tarımsal örgütlenme özellikle kooperatifçiliğin teşvik edilip destekleneceği açıkça düzenlendiği halde, izlenen politikalar gerçek bir kooperatifçiliğin oluşmasını sağlayamamıştır. Kooperatiflerin özerkliği konusunda önemli adımlar atılırken, gerekli önlemler alınmadığı için, kamu desteklerinin azalması ve uygun politikalar oluşturulamaması nedeniyle beklenen iyileşmeler gerçekleşmemiştir.

Tarımsal örgütlerin siyaset ilişkisi üzerinde de durmak gerekir. İlke olarak tarımsal örgütlerin siyasetle ilgili olması doğaldır. Ancak, bu ilgi, ulusal politikalar, tarım ve üretici sorunlarıyla ilgili ve sınırlı olmalıdır.

Türkiye'de devlet kooperatif ilişkisine, örgüt üyesi üreticinin bakış açısında da sorunlar bulunmaktadır. Çizelge 10.13'e göre üreticilerin %62,5'i tarımsal örgütleri kendi örgütleri olarak görürken, %7,8'i devlet gözetimi ve denetiminde, %10,8'i devletin yönettiği kuruluşlar olarak görmektedirler. Bu durum gerçek demokratik kuruluşların oluşması önündeki önemli bir engeldir. Üreticiler öncelikle örgütlerin kendilerinin olduğu bilincine varmalı ve devlet politikalarını yönlendirecek güçlerinin bulunduğunu da bilmelidirler.

12.1.2 Örgüt bilinci, eğitim ve araştırma

Tarımsal örgütlenmenin gelişmesi bu konuda örgütlenmenin gerçek yararlarına inanan, bilinçli bireylerin varlığına bağlıdır. Örgütlenme faaliyetlerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ve sorunlara çözümler bulunması yine bu alanda eğitim ve araştırma çalışmalarlarıyla mümkündür.

Tarım, ortak politika oluşturmaya kaynak olan bir özelliğe de sahiptir. Örneğin, Ortak Tarım Politikası AB'nin ilk ortak politikasıdır. Ortak Tarım Politikası (OTP) Avrupa Birliğinin yapılanma sürecindeki en önemli unsurlardan biri olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Tarımdaki örgütlenme sadece tarımda faaliyet gösteren insanları değil, tüm toplum kesimlerini de etkilemektedir. Bu nedenle tarımdaki örgütlenme sağlam temellere oturtulmalı, örgüt mensuplarına benimsetilmelidir.

Türkiye'de ne yazık ki yıllardır izlenen politikalar, özellikle sorunun sahibi üreticilerimizde dayanışma ve örgütlenme bilincinin yeterince gelişmesine yardımcı olmamış aksine geri bıraktırmıştır. Oysaki tarihi süreç incelendiğinde imece ve ahilik gibi yardımlaşma kültürünü geliştiren, ortak iş yapma bilincine sahip olan bir toplumun örgütlenmeyi en iyi şekilde gerçekleştirmesi beklenir.

Çizelge 10.15'de görüldüğü gibi, üreticilerin tarımsal üretici örgütlerinden birine üye veya ortak olma oranı %89,2 iken, Çizelge 10.13'e göre, üreticilerin %62,5'i tarımsal örgütleri kendi örgütleri olarak görmekte, yine Çizelge 10.14'e göre, üreticilerin %66,7'si tarımsal üretici örgütlerinin kendilerine avantaj sağladığı görüşündedirler. Örgütlenme oranıyla örgütleri tanıma ve avantajlarını bilme düzeyleri arasında fark bulunmaktadır. Yapılacak eğitim faaliyetleriyle örgütlenme bilincinin geliştirilmesi ve bu farkın kapatılması tarımda örgütlenmenin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Örgütlenme ve kooperatifçilik hareketinin güçlü ve etkin hale getirilmesi, örgütlenme ve kooperatif bilincinin gelişmesine ve özellikle üreticilerin bu konuyu inanarak benimsemelerine bağlıdır. Bu nedenle de “Eğitim” temel kooperatifçilik ilkelerinden biridir. Anket sonuçlarına göre üretici örgütlerinin 4. önemli sorunu %16,1 oranıyla eğitimidir (Çizelge 10.32).

Eğitim alanında temel görev kamuya düşmekteyse de, alanında başarılı olmak isteyen her örgüt, özellikle üst örgütler, “çiftçi eğitimi” fonksiyonunu öne çıkarmalıdır. Üye ya da ortakları olan üreticilere sadece bilgilendirme yoluyla değil, çeşitli eğitim faaliyetleriyle ortak hareket etme bilinci kazandırılmalıdır. Bu eğitim çalışmaları için görsel yayım faaliyetleri, iyi uygulamaların gösterilmesi amacıyla düzenlenecek toplantılar, yeni çıkan ürünlerin demonstrasyonu, özendirici yarışmalar gibi birçok yöntem geliştirilebilir.

Günümüzde en etkili kitle iletişim araçları olan televizyon ve radyo eğitim çalışmalarında kullanılmalıdır. Bakanlığın yayınına başladığı internet televizyonu ve birkaç özel televizyon yayını önemli bir gelişme olsa da her üreticinin internet imkanına sahip olamayacağı düşünülerek ulusal yayın yapan bir televizyon kanalı aracılığıyla hem genel tarımsal bilgiler hem de tarımsal üretici örgütleri hakkında eğitim ve yayım faaliyetleri yapılmalıdır. Yine her zaman üreticinin ulaşabileceği iletişim aracı olan bir radyonun yayını ile eğitim ve yayım faaliyeti başlatılmalıdır. Bu yayınları ilgili Bakanlık yapabileceği gibi üretici örgütleri üst birlikleri ve meslek odası da yapabilir.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının uygulamaya koyduğu ve birinci amaçları eğitim ve yayım çalışmaları olan, Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi kapsamında istihdam edilen, belde ve köylerde görev yapan yaklaşık 7.500 Ziraat Mühendisi ve Veteriner Hekimden tarımsal üretici örgütleri hakkında üreticilerin bilgilendirilmesi konusunda yararlanılmalıdır. Üretici ile en yakın temas halinde bulunan bu teknik personel tarımsal üretici örgütleriyle ilgili eğitilmelidirler.

Devlet tarafından yapılan her türlü desteğin çiftçi örgütleri yoluyla yapılması da farklı bir özendirici unsur olacaktır.

Türkiye’de doğrudan tarımsal üretici örgütlenmesi hakkında eğitim veren kurumu sayısı azdır ve artırılması gerekmektedir. Ayrıca yaygın şekilde eğitim yapan Ziraat Fakülteleri ve meslek yüksekokullarının ders programlarında tarımsal üretici örgütlenmesi konularına daha fazla yer verilmelidir. Bu yolla ihtiyaç duyulan eğitilmiş insan kaynağı rahatlıkla sağlanabilecektir. Eğitim alan teknik elemanların hem kamuda hem de başta üst örgütler olmak üzere tüm birimlerde istihdamı sağlanarak bilinçli örgütlenme gerçekleştirilebilir.

Örgütlenme alanındaki sorunlara çözüm üretecek araştırmalar yapılması ve bunların devlet yanında üretici örgütleri ve kooperatiflerce desteklenmesi çok önemlidir. Başta üniversiteler olmak üzere konuyla ilgili araştırma kuruluşları daha aktif hale getirilmelidir. Bakanlıklar ile üniversiteler ve üreticiler arasında koordinasyon sağlanmalı sürekli ve kalıcı eğitim-yayım projeleri geliştirilmelidir.

Ortak ya da üyelere hizmet vermek üzere seçilen örgüt yöneticilerinin de öncelikle kendilerinin görev ve sorumluluklarını çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Kanun, yönetmelik ve anasözleşmelerinin kendilerine verdiği yetkileri, görevlerini nasıl yerine getireceklerini öğrenmeleri, karşılaşabilecekleri olumsuzlukları da iyi bilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle yönetici eğitimlerinin ayrıca yapılması etkin örgüt yönetimi açısından önem arz etmektedir.

12.1.3 Yatay bütünleşme (üst örgütlenme) ve örgütler arası işbirliği

Kooperatiflerde üst örgütlenme bir ülkede kooperatiflerin, birim kooperatiften ulusal birliğe kadar, aşağıdan yukarıya doğru, piramit biçiminde, dikey olarak örgütlenmesini ifade etmektedir. Kooperatiflerde üst örgütlenmeye, kooperatif literatüründe “kooperatiflerde merkezi örgütlenme” veya “kooperatiflerde federatif örgütlenme” de denilmektedir (Mülayım, 1999).

Üst örgütlenme tarımda örgütlenme hareketinin tüm yönleriyle gelişebilmesi ve sorunları etkili bir şekilde çözebilmesi açısından bir sistem içinde düzenlenmesi gereken bir yapıdır. Üst örgütlenmesini tamamlamış bir tarımsal örgüt alt birimlerinin sorunlarına sahip çıkabilir, onları araçlara ve büyük sermaye sahiplerine karşı koruyabilir.

Üst örgütlenmenin durumu tarımsal konularda belirlenen ulusal politikaların üreticileri koruyacak şekilde düzenlenmesinde rol almalarında belirleyici olmaktadır. Güçlü bir üst örgütlenme birim

kooperatiflerin altından kalkamayacağı sorunları her türlü ortamda dile getirebilir, ekonomik ve sosyal haklarını daha geniş platformlarda koruyabilir. Üst örgütler, birim örgütlerin küçük sermayelerini bir araya getirerek piyasada rekabet edebilir teşebbüslerde bulunabilir.

Kooperatiflerde üst örgütlenme, kooperatiflerin birlikler, merkez birlikleri ve ulusal birlik şeklinde örgütlenmesi anlamına gelmektedir (Mülayim,1999).

Ülkemizde tarım kooperatiflerinin üst örgütlenmesinde, konu bazında birliklerin kurulabilmesi için bölge belirleme yetkisi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına verilmiştir. Bu kapsamda; aynı çalışma konularında faaliyet gösteren en az 7 birim tarımsal amaçlı kooperatifin kendi aralarında bir araya gelerek konu bazında kooperatifler birliği, 7 adet kooperatif birliğinin bir araya gelerek ulusal düzeyde merkez birliği şeklinde dikey olarak örgütlenebilmektedirler. (Anonim, 2011a). Bu amaçla yapılan çalışmalar sonucunda, tarım, ormancılık, hayvancılık, su ürünleri, sulama, el sanatları, pancar ekicileri ve çay kooperatifleri birliği kurulabilmesi için bölgeler belirlenmiş ve örnek anasözleşmeler hazırlanmıştır.

Türkiye’de, üst örgütlenmenin varlığı söz konusu ise de bu alanda önemli sorunlar vardır. Dayanışma bilinciyle hareket eden ortaklarla, demokratik ve özerk anlayışın hakim olduğu bir yapıda başarılı olunabileceğinin örnekleri Türkiye’de de yaşanmıştır.

Tarım Kredi Kooperatifleri 16 Bölge birliği ve merkez birliği şeklinde örgütlü bir yapıda, mevcut sorunlara karşı başarılı olmaya çalışmaktadır. Pancar Ekicileri Kooperatifler Birliği de yine etkinliğini sürdürmektedir. İslah amaçlı birliklerin üst birlikleri de aktif bir şekilde faaliyet göstermektedir. Ancak üyelerine yönelik bilgilendirme konusunda yetersiz kalmaktadırlar.

Kooperatif üst örgütlenmesinde karmaşıklık bulunmaktadır. Özellikle Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin aynı adla bir üst örgütlenmesi yerine 5 farklı bölge ve merkez birliklerinden oluşan üst örgütlenmesi bulunmaktadır. Çok amaçlı kooperatiflerden olan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri çalışma konularına göre birden fazla üst örgüte üye olmak zorunda kalmaktadır. Örneğin, bir Tarımsal Kalkınma kooperatifi hayvancılıkla ilgili faaliyette bulunuyorsa Hayvancılık Kooperatifleri Üst Birliğine üye olması gerekirken aynı kooperatif orman kesimi vb. işlerde de faaliyette bulunuyorsa Orman Kooperatifleri Üst Birliğine de üye olmak zorundadır. Oysaki örgütlenme şekli çalışma konuları yerine birim kooperatiflerin devamı niteliğinde bir örgütlenme modeli, üst örgütlenmede ki karmaşayı da ortadan kaldıracaktır.

Tarımsal alanda gerçek anlamda örgütlenme, ancak güçlü üst örgütlenmeyle gerçekleşebilir. Ülkemizde gerekli düzenleme ve desteklerle üst örgütlenme hem birim örgütlerin yaşayabilmesi hem de gerçek emek sahibi üreticilerin haklarının korunması konusunda vazgeçilmez öneme sahiptir.

Ülkemizde örgütlenmedeki dağınık yapı, işbirliği bir yana kooperatif ve diğer örgütleri birbirleriyle rekabet eden kurumlar haline getirebilmektedir. Örneğin, bir köyde, tarım kredi, tarımsal kalkınma, sulama, tarım satış kooperatiflerinin benzer faaliyetleri yerine getirmeleri etkinliklerini azalttığı gibi olumsuz sonuçlar da meydana getirmektedir.

Kooperatiflere ortak olan üreticiler aynı zamanda Ziraat Odası, Üretici Birliği, İslah amaçlı birlikler vb. diğer örgütlere de üye olmak zorundadırlar. Üyelik aidatı, ortaklık payı gibi ödemeleri yapmakta, aksamalar meydana gelmekte ve örgütler zor durumda kalmaktadırlar.

Üreticilerin birden fazla örgüte üye ya da ortak olması çeşitli kesintilerle karşı karşıya kalmaları, dolayısıyla örgütlere karşı olumsuz bakış açısına sahip olmalarına neden olmaktadır. Üreticiler örgütlerin ödedikleri pay veya aidatların karşılığını alacak hizmeti sunamadıklarından şikayetçi olmaktadır. Üretici örgütleri ayakta durmak için elbette gerekli kesintileri yapmak zorundadırlar ancak böylesine dağınık bir yapıda temel amaç üreticilerden aidat toplamak yerine örgütlenme bilincinin geliştirilmesi olmalıdır. Bu nedenle devlet tarafından örgütler dolaylı yoldan sübvansane edilebileceği gibi çeşitli destekleme ödemelerinin örgütler aracılığıyla yapılarak desteklemeden yapılacak kesintilerden gelir elde edilebilir. Ayrıca örgütler yapacakları iş ve işlemlerle gelirlerini dolaylı yoldan sağlayabilirler.

Üreticilerin tarımsal faaliyetleri ile ilgili, girdi sağlama, pazarlama, üretim ve kredi bulma gibi birçok ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçları kıt kaynaklarıyla tek başına sağlamaları mümkün değildir. Üreticilerin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek olan örgütlenme şekli çok amaçlı tarım kooperatifleridir.

Kooperatife ortak olan çiftçilerin ihtiyaçları çok, hayat standartları düşük, sorumluluk yüklenebilecek yönetici bulma imkanı fazla ve bölgenin gelenek ve özel koşulları uygun ise, çok amaçlı tarım kooperatiflerini tercih etmek daha yararlı olur. Ancak, bu kooperatiflerin kurulabilmesi ve faaliyette bulunabilmesi için yasal koşulların buna uygun olması gerekir. Soruna bu açıdan bakıldığında, kalkınmakta olan ülkeler ve bölgeler için çok amaçlı tarım kooperatiflerinin tercih edilmesi halinde sağlanacak yararlar daha fazladır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür (İnan,2008):

- 1-Çok amaçlı tarım kooperatifleri kısa vadeli kalkınma için çiftçiye büyük yararlar sağlar.
  - 2-Çiftçinin mali işlemlere ait bilgisinin olmayışı, bu tip kooperatifler için sorun yaratmaz. Bu işlemler kooperatifçe yürütüldüğünden çiftçi için para ve zaman kaybı söz konusu değildir.
  - 3-Bütün problemler ekonomik işbirliği ve karşılıklı yardım çerçevesinde bir tek kooperatifte ele alınır.
  - 4-Kooperatif yöneticileri ortaklarının durumuna ilişkin daha sıhhatli bilgi elde edebilirler.
  - 5-Tek amaçlı kooperatiflere göre çok amaçlı kooperatiflerde daha az sermaye ve ortaklık payına ihtiyaç vardır.
  - 6-Çok amaçlı kooperatiflerde birim başına sabit masraflar daha az ve gelirler daha fazla olduğu için deneyimli ve yetenekli idareci bulma olanağı da fazladır (İnan,2008).
- Köy bazında örgütlenen çok amaçlı yerel kooperatifler özellikle ülkemizin az gelişmiş yörelerinde daha yararlı olabilir.

Tarımsal örgütlenmenin başarılı olabilmesi örgütler arasında etkin bir işbirliği ile mümkündür. Kooperatifler arası işbirliği, temel kooperatifçilik ilkelerinden biridir. Özellikle aynı alanda faaliyette bulunan kooperatiflerin, birlik, merkez birliği ve ulusal birlik şeklinde hareket etmeleri ve giderek uluslararası işbirliği sağlamaları gerekir. Hatta meslek örgütleri ile kooperatifler ve diğer üretici örgütleri ortak hareket etmelidirler.

12.1.4 Dikey Bütünleşme

Üretim ve (veya) pazarlama sürecinin birbirini izleyen iki veya daha çok sayıdaki farklı aşamalarının bir yönetim altında birleştirilmesi olarak tanımlanan dikey bütünleşmede kooperatifler, üretim girdilerinin satın alınmasında geriye, pazarlama ve işlemede ileriye doğru bir genişleme hareketi gösterirler. Kooperatife ortak olan çiftçinin sahip olduğu tarım işletmesi bütünleşmenin üretim aşamasını oluşturur (İnan,2008).

Dikey bütünleşmenin doğuşu tarım işletmesinin ekonomik yapısından kaynaklanmaktadır. Küçük işletme kendi başına dikey bütünleşmenin avantajlarından yararlanamaz. Böyle bir işletmenin ek yatırımlara girilerek, uzmanlık isteyen pazarlama veya alım faaliyetlerine girişmesi, bu işte optimal işletme büyüklüğüne gereksinim duyulduğundan ve özel ekipman ile hizmet istediğinden ekonomik olmaz. Yakındaki diğer tarım işletmeleri ile birleşerek (yatay birleşme) kooperatif kurulduğunda, çiftçiler dikey birleşmenin sağlayacağı avantajlardan da yararlanma olanağı bulurlar (İnan,2008).

Çiftçi dikey olarak kooperatifler kanalıyla üretim faaliyetlerini bütünleştirirken, amacı gelirini en yüksek düzeye çıkarmaktır. Sonuç olarak dikey bütünleşmenin sağladığı kazançların nedenleri kısaca şöyledir (İnan,2008):

-Pazarlama sistemine yön vererek, bazı ikilemlerin ve savurgan uygulamaların ortadan kaldırılması olasıdır.

-Dikey bütünleşme firmaları üretim faktörlerini daha iyi kullanmaya ve böylece masrafları azaltmaya sevk eder, üretim-pazarlama zincirinin değişik aşamalarında işgücünün daha etkin biçimde kullanılması ve uzmanlaşma sağlanabilir.

-Dikey bütünleşmenin sağladığı bir avantaj ise, bir aşamadaki üretim veya dağıtımın diğer aşamalarda ihtiyacılar dikkate alınarak ayarlanabilmesidir. Bu şekilde, birbirini izleyen üretim faaliyetleri daha etkin biçimde yürütülebilir.

-Tarımsal pazarların dikey bütünleşmesi, tarım ürünlerinin üreticilerden tüketicilere akışını da kolaylaştırır, ürünleri pazarlama kanallarında hareketlendirecek fiyat düzenlemeleri gecikmeksizin ve zamanında yapılabilir.

-Dikey bütünleşme, monopolün güçlendirilmesi, yarışmanın ortadan kaldırılması, hammadde girdilerinin garantisi gibi avantajlar da sağlar.

-Bir kooperatifin faaliyetlerini dikey olarak götüreceği nokta, kısa dönemde ortalama maliyetlerinin en düşük olduğu noktadır. Kuşkusuz bu konuda kooperatif, diğer firmalar gibi istatistiki veri ve bilgilerin noksanlığı ile karşı karşıyadır. Bu nedenle, kooperatif yönetimleri işletmelerin ekonomik analizine daha fazla eğilmelidir (İnan,2008).

Tarımsal pazarlama ve alım faaliyetlerini iyileştirmek için, dikey bütünleşme yoluyla yapılabilecek çok şey vardır. Bütünleşme genişledikçe, kooperatifler çiftçilerin ekonomik durumlarını iyileştirmede daha önemli role sahip olurlar (İnan,2008).

12.1.5 Finansman

Tarımsal üretici örgütlerinin karşılaştıkları sorunların en önemlilerinden birisi de finansman sorunudur. Günlük politiklardan etkilenmeyen güvenli ve sürekli finansman kaynaklarına sahip olunması gerekmektedir. Bu amaçla genellikle bir Kooperatifler Bankası kurulması, tarım alanında ihtisas sahibi Ziraat Bankasının ayrı şubelerle tarımsal üreticilere hizmet vermesi ve bankacılık alanında yapılacak diğer düzenlemelerle farklı alternatifler ortaya konulmaktadır. Nasıl bir düzenleme yapılırsa yapılsın üreticilerin ve üretici örgütlerinin finansman ihtiyacını karşılayacak düşük faizli, uzun vadeli ve kolay işlemlerle elde edilebilecek kredi sistemi kurulmalıdır.

Ülkemizde Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri için her yıl faiz indirimli kredi verilmesi Bakanlar Kurulu tarafından düzenlenmektedir. Bu krediler özellikle bireysel üreticiler ve şirketler tarafından tercih edilmektedirler. Tarımsal örgütler, özellikle tarım kredi kooperatifleri dışındaki kooperatifler bu kredilerden yararlanamamaktadırlar. Çünkü alınan krediye karşılık teminat gösterilmesi gerekmektedir. Kooperatifler bu teminatı gösterecek mal varlığı ya da sermaye birikimine zaten sahip değildirler. Tarımsal amaçlı kooperatifler ancak kolay krediyi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı aracılığıyla sağlayabilmektedir. Ancak Bakanlık bütçesinin kısıtlı olması nedeniyle yeterince kooperatif bu krediden yararlanamamaktadır. Ayrıca bu krediler çok büyük bir çoğunlukla hayvancılık projeleri için kullanılmaktadır. Yatırım kredilerinin yanında işletme sermayesi için de kredi kullanılabilmektedir. Ancak bu kredi yatırım kredisi kullanmış ve işletmeye geçmiş kooperatiflere kullanılmaktadır. Benzeri bir kredilendirme sistemi bürokratik işlemleri az olacak şekilde düzenlenerek bankalar veya Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla kullanılabilir. Yine bu kredilerin kullanılmasında sadece hayvancılıkla sınırlı kalınmamalı, çeşitlilik sağlanmalıdır. Örneğin meyvecilik ve sebze üretimi için bahçe tesisi, seracılık gibi bitkisel üretim içinde kredi kullanılmalıdır.

Bu sorunun çözümü için atılacak ilk adım dağınkılıktan kurtulmuş güçlü bir çiftçi örgütlenmesidir. Gerçekte tarıma ayrılan kamu kaynakları, toptancı halleri ve ticaret borsaları gibi yapılarla, tarımdan diğer kesimlere aktarılan kaynakların, planlı ve rasyonel şekilde tarım kesimine aktarılması da bu sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır.

Devlet tarafından yapılan destekleme ödemeleri mutlaka örgütler aracılığıyla yapılmalıdır. Üretici örgütlerinin birtakım giderleri devlet tarafından sübvansede edilerek dolaylı yoldan üretici desteklenmelidir. Vergilendirme konusunda uygulanacak muafiyetler ve istisnalarla örgütlere gelir sağlanabilir.

Tarımsal örgütler çalışma konularına giren ürünleri toplamalı ve ön işlemlerini yapmalı, detaylı işleme, pazarlama ve çeşitlendirme işlemleri özel sektör tarafından yapılmalıdır. Böylece özel sektör ve üretici örgütü rakip olmak yerine birbirini tamamlayan bir yapı sağlanabilir. Ayrıca üretici örgütleri de gelirlerini artırma ve mensuplarına daha iyi hizmet verebilme şansını yakalamış olurlar.

Tüm bu sorunların varlığı dikkate alınarak yapılan araştırma Uşak'ta faaliyet gösteren tarımsal üretici örgütlerinin mevcut durumunun, üreticilerin örgütlenme bilincinin ve düşüncelerinin ortaya konulması, sorunları bilme durumlarının ve çözüm önerilerinin tespit edilmeye çalışılması amacıyla yapılmıştır. Ayrıca yapılan araştırma ile ülke genelindeki tarımsal üretici örgütlenmesinin mevcut durumu incelenmiş ve yukarıda sayılan tarımsal üretici örgütlerinin sorunlarına çözüm önerileri geliştirmek amaçlanmıştır.

Ülkemizde tarımsal üretimin yapıldığı kırsal kesimlerde genelde yaşlı nüfus yaşamakta, genç nüfus ise kentlerin sahip olduğu olanakların cazibesi, kaliteli eğitim ve sağlık olanaklarından faydalanma beklentisi, çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlama isteği nedeniyle ilçe ve il merkezlerine göç etmektedirler. Ayrıca tarımsal faaliyetlerdeki gelir yetersizliği ve sosyal güvence arayışı gibi nedenlerle üreticiler başka bir işte daha çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Araştırma sonucuna göre Uşak'ta tarım sektöründe faaliyet gösteren üreticilerin %57,2'si 30-50 yaş arasında, %55,3'ü ilkököl mezunu ve %66,1'i tarım dışında bir işte çalışmakta ya da emeklidirler. Tarımsal alanda faaliyet gösteren genç, eğitilmiş üreticiler için kırsal kalkınmaya önem verilmelidir. Üreticilerin farklı bir işte çalışması sonucu meydana gelen tarımda işgücü kaybının önlenmesi için sosyal güvence sistemi gözden geçirilmeli ve üreticilerin daha fazla yararlanması sağlanmalıdır. Bu amaçla prim ödemeleri isteğe bağlı olmamalı, tarımsal üretimden yapılan çeşitli devlet kesintilerinden karşılanarak zorunlu hale getirilmelidir.

Tarımsal üretimde ailedeki tüm bireyler aynı zamanda işletmenin birer çalışanı durumunda olduklarından ailedeki birey sayısı önem kazanmaktadır. Yapılan araştırmada diğer bölgelere göre Uşak'taki üretici ailelerinin %61,9 gibi önemli bir kısmı 2-4 kişiden oluşmaktadır. Bu nedenle üretim sezonunda dışarıdan işgücü satın almak zorunda kalınmaktadır.

Tarımsal üretim için en önemli üretim faktörü olan toprakların durumu incelendiğinde üreticilerin sahip olduğu arazilerin %81,7'sinin 100 dekarın altında olduğu görülmektedir. Uşak'ta ortalama arazi büyüklüğü ortalama 65 dekadır. Bu büyüklük dikkate alındığında 50 dekarın altında araziye sahip olan üretici sayısının %52,6 olması da dikkat çekicidir. Üreticilerin sahip olduğu arazilerin büyüklüklerinin yanında mülkiyet durumları da önemlidir. Araştırmada üreticilerden %40,8'inin arazilerinin kendilerine ait olduğu tespit edilmiştir. Diğer üreticilerin arazilerinin mülkiyet durumunda bir başka kişiyle ilgisi olduğu görülmektedir. Kiracı olma, arazinin hisseli ya da ailede bir başka bireye ait olma durumları çoğunluktadır. Hiç araziye sahip olmadan sadece kiralık arazide tarımsal üretim yapan üretici oranı %5,3'dür. Bu veriler dikkate alındığında tarım arazilerindeki parçalanmayı önleyici gerekli önlemler alınmalıdır. Miras hukuku yeniden düzenlenmeli, arazi toplulaştırma çalışmalarına daha fazla önem verilmeli ve gerekli analizler yapılarak toprak verim sınıfları belirlenerek verimi artırma yoluna gidilmelidir.

Tarımsal üretim genel olarak bitkisel ve hayvansal üretim olarak ikiye ayrılmaktadır. Ülkemizde genellikle bitkisel ve hayvansal üretim birlikte yapılmaktadır. Araştırmada hem bitkisel hem de hayvansal üretim yapan üretici oranı %70,6'dır. Bitkisel üretim için gerekli olan sulama durumu incelendiğinde üreticilerin %76,5 gibi büyük bir kısmı sulama yapmadan tarımsal üretim yapmaktadır. Sulamadaki bu olumsuz durum için devletin ilgili kuruluşlarının yatırım yapması gerekmektedir. Çünkü kısıtlı sulama kaynaklarını üreticinin bulması, çıkarması hem zor hem de oldukça pahalıdır. Tarımsal üretimde en önemli faktörlerden biri olan makineleşme durumunda üreticilerin %77,8 gibi büyük bir kısmının traktör sahibi olduğu görülmektedir. Tarımsal üretimde kooperatifler aracılığıyla ortak makine-ekipman kullanım bilincinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Tarımda kullanılan bir çok makine dönemsel ve kısa süreli kullanıldığı için ortak kullanım üretimde girdi maliyetlerini düşürecek ve karlılık sağlanacaktır.

Araştırmanın temel konusu olan üreticilerin örgütlenme durumları incelendiğinde üreticilerin %89,2'sinin tarımsal üretici örgütlerinden en az birine üye veya ortak oldukları tespit edilmiştir. Tarımsal üretici örgütlerine üye veya ortak olanların sayısının arttığı zaman dilimi incelendiğinde bu artışın son on yılda olduğu görülmektedir. Bu zaman diliminde üretici örgütlerine katılan üretici sayısı oranı %56,1'dir. Üye veya ortak olan bu üreticilerin tarımsal üretici örgütlerine göre dağılımları incelendiğinde %59,4'ünün Ziraat Odasına, %44,7'sinin Tarım Kredi Kooperatifine, %36,7'sinin Damızlık Yetiştirici Birliğine, %26,7'sinin Tarımsal Kalkınma Kooperatifine, %19,2'sinin Pancar

Ekicileri Kooperatifine ortak olduğu, %18,6'sının Üretici Birliğine (Süt, Bal, Haşhaş vb.), %8,3'ünün Sulama Kooperatifine üye olduğu görülmektedir. Hiçbir tarımsal üretici örgütüne üye/ortak olmayan üreticilerin oranının ise %10,8 olduğu tespit edilmiştir. Üreticilerin büyük çoğunluğunun tarımsal örgüte üye olması üreticilerin örgütlenmenin önemini anladıklarını göstermektedir. Üreticilerin tarımsal örgütlere katılımları ne kadar yüksek olursa, sorunlarının çözümü o kadar kolay olacaktır.

Üreticiler üye veya ortak oldukları tarımsal üretici örgütlerini tanımalı ve kendilerine sağlayacakları avantajları bilmelidirler. Ancak bu şekilde bilinçli üye veya ortak olabilirler, çalışmalara katılırlar, yönetimde yer alabilirler ya da yönetenleri denetleyebilirler.

Araştırmada üreticilerin tarımsal üretici örgütü tanımını ve kendilerine sağlayacağı avantajları bilme durumları incelenmiştir. Tarımsal üretici örgütü tanımı kısaca üyelerin/ortakların kurduğu, yönetimde söz sahibi oldukları ve ortak menfaatlerini gözetken kuruluşur şeklinde yapılırsa araştırmaya katılan üreticilerin %62,5'inin tanımı bu şekilde yaptığı görülmektedir. Bu oran yüksek sayılsa da üreticilerin hala %37,5'lik bir kısmı üretici örgütü tanımını bilmemekte ya da fikir beyan etmemektedir. Bu durum göz önüne alınarak mutlaka tarımsal üretici örgütlenmesinin ne olduğu konusunda bilgilendirme, eğitim ve yayım çalışmalarına gereken önem verilmelidir. Yine araştırmada üreticilerin %66,7'sinin örgütlerin sağladığı avantajları bildiği tespit edilmiş, %32,2 gibi önemli bir kısmı ise örgütlerin herhangi bir avantajı olmadığı fikrine sahip olduğu görülmektedir. Örgütlerin avantaj sağlamadığı fikrine inananların oranı düşündürücüdür. Çünkü günümüzde, eğer doğru yönetiliyorsa, hangi üretici örgütü olursa olsun mutlaka bir avantaj sağlamaktadır.

Tarımsal üretici örgütlerine üye veya ortak olurken örgütlerin çalışma konularının, hak ve sorumluluklarının, nasıl yönetileceklerinin tanımlandığı ana sözleşme veya tüzüklerin okunma durumları da araştırılmış, ancak üreticilerin sadece %20,3 gibi oldukça az bir kısmının okuduğu görülmüştür. Bu durum üreticilerin ortaklık veya üyeliğin verdiği hak ve sorumlulukları yerine getirmede zaman zaman sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır. Üreticiler bilmeleri gereken ve kendilerine avantaj sağlayacağı bu konuda daha titiz davranmalı, bu konuda üreticilere bilgilendirme yapılmalıdır. Bu da yine gerek birim örgütlerin gerekse üst örgütlerin ve ilgili kurumların bu konuda yapacakları çalışmalarla sağlanacaktır.

Tüm sivil toplum örgütlerinde olduğu gibi tarımsal üretici örgütlerine de katılım çeşitli amaçlar için olmaktadır. Bunlar; mesleki dayanışma ve teknik bilgi sağlamak, ekonomik kazanç sağlamak, çeşitli devlet desteklerinden faydalanmak, girdi temini ve pazarlama konularında kolaylık sağlamak, bir takım bürokratik engelleri aşmak olarak sayılabilir. Araştırmaya katılan üreticilerin örgütlere %23,9 oranında kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla üye veya ortak oldukları tespit edilmiştir. Bu durumda örgütlenmede finansman sorunlarını öne çıktığı ve bu konuda tedbir alınması gerektiği sonucunu ulaşılabilir. Bir başka dikkat çekici durumda "herkes ortak olduğu için" cevabının oranının %22,8 olmasıdır. Bu durumda belirli bir sebep olmaksızın diğerlerinden ayrılmamak gibi bir amaçla örgütlere katılımın olması şeklinde yorumlanabilir. Hangi amaçla olursa olsun tarımsal üretici örgütlerine üye veya ortak olan üreticilerin elde ettikleri fayda araştırmanın bir başka bölümünü oluşturmuştur. Tespit edilen duruma göre %25'lik orana sahip üretici herhangi bir yarar sağlamadığı fikrine sahip iken %75'lik orana sahip üreticiler ise örgütlerin yarar sağladığı yönünde fikir beyan etmişlerdir.

Bir örgütün başarısı ancak üyelerinin memnuniyet düzeyleriyle ölçülebilir. Bunun içinde üyelerin örgütün faaliyetlerini bilmeleri, izlemeleri ve objektif değerlendirmeleri gerekmektedir. Araştırmada bazıları kısmen de olsa %63'5 oranında bir memnuniyetten söz edilebilir. Bu oran çoğunluğun memnun olduğunu gösterse de, yeterli değildir. Bu oranın yükseltilmesi için yerel tarımsal üretici örgütlerinin, üst örgütlerin ve ilgili kurumların yine bilgilendirme, eğitim ve yayım faaliyetlerini artırması gerekmektedir. Ayrıca hem birim örgütlerin hem de üst örgütlerin yönetimlerinin başarılı çalışma örnekleri sergilemeleri memnuniyet düzeyini artıracaktır.

Araştırmada örnek olarak ele alınan, Uşak'ta faaliyet gösteren üretici örgütlerinin başarı durumları tek tek incelenmiştir. Araştırmaya katılan üreticilerden üyesi/ortağı oldukları veya haklarında bilgi sahibi oldukları tarımsal üretici örgütünün başarı durumu hakkında fikir beyan etmesi istenmiştir.

Üreticilerin başarılı bulma durumları incelendiğinde çok başarılı bulunan tarımsal üretici örgütü olarak Tarımsal Kalkınma Kooperatifi %10,9 oranıyla öne çıkmaktadır. Pancar Ekicileri Kooperatifi %10,7 oranıyla ikinci sırada ve Damızlık Yetiştirici Birliği %10'luk oranıyla üçüncü sırada bulunmaktadır.

Başarılı bulunan örgüt olarak %66,3 oranıyla Tarım Kredi Kooperatifi ilk sırada yer almaktadır. Onu %61,8 oranıyla Üretici Birliği takip etmekte ve %61,4 oranıyla Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üçüncü sırada yer almaktadırlar.

Başarısız (%31,3) ve çok başarısız (%28,1) bulunma oranları en yüksek olan Sulama Kooperatifidir. Başarısız bulunan diğer üretici örgütü %31,2 oranıyla Ziraat Odasıdır. Genel olarak bakıldığında Uşak'ta faaliyet gösteren üretici örgütleri başarılı bulunmuştur.

Araştırmada üreticilerin kendi kuruluşları olan üretici örgütlerinin çalışmalarına ve yönetimlere destek olma konusunda oldukça ilgisiz davrandıkları görülmektedir. Örgütlerin çalışmalarıyla herkesin ilgilendiği konusunda üreticilerin sadece %5,8'i fikir beyan etmiştir. Öte yandan %33,6 oranıyla üreticilerin bir kısmının örgütlerin çalışmalarıyla ilgilendiği konusunda yaygın bir görüşün hakim olduğu tespit edilmiş ve tarımsal üretici örgütlenmesinde genel durum da budur. Tarımsal üretici örgütlerinin kuruluşlarından başlamak üzere örgütün kurulduğu yörede birkaç önder üretici çalışmaları yürütmeye çalışmaktadır. Bu durumda zaten başta finansman konusu olmak üzere birçok konuda sorun yaşayan tarımsal üretici örgütlerinde üreticilerin ilgi göstermemesi neticesinde bu önder kişiler de heyecanlarını yitirmektedir ve bir süre sonra da örgütün feshi gündeme gelmektedir. Ayrıca, tarımsal üretici örgütlerinin kuruluşu, yönetimi ve hatta fesih işlemleri bürokratik formaliteler nedeniyle oldukça zordur. Örneğin; Damızlık birliklerinin genel kurulları için tüm üyelerine tebligatlı davetiye gönderme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu durum hem zaman hem de para kaybına sebep olmaktadır. Yine tarımsal kooperatiflerinin kuruluş işlemleri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleriyle yapılırken fesih işlemleri mahkeme kanalıyla yapılmakta ve fesih işlemi yıllarca sürebilmektedir. Zaten yönetimde birçok zorluk bulunan tarımsal üretici örgütlerinde bu bürokratik formaliteler yöneticilerde yılgınlığa sebep olmaktadır. Bürokratik formalitelerin en aza indirilmesi tarımsal üretici örgütlerinin yaşaması için çok büyük önem arz etmektedir.

Bir örgütün başarısı için iyi yönetimin, yeterli finansmanın öneminin yanında mensuplarının çalışmalarla ilgilenmesi, destek olması ve önerilerde bulunması da önemlidir. Bu durum hem yöneticilere güç verecektir ve hem de çalışmalar hakkında bilgi almalarına yardımcı olacaktır.

Genel Kurul tüm ortaklıklarda olduğu gibi tarımsal üretici örgütlerinde de üye ya da ortakların tamamının katılımıyla yapılan toplantı ve en yetkili organdır. Genel Kurul toplantılarında yönetim faaliyetleri, mali tablolar görüşülür, ibra edilir ve yeni dönem için yönetim kuruluna yetki verilir. Ayrıca üyelerin bilgilendirildiği toplantı olma özelliğiyle genel kurullara ilgi gösterilmesi önem taşır. Katılım oranlarının yüksek olması örgütün etkinliğini artırır. Araştırmada genel kurulların hepsine katılan üye/ortak sayısı sadece %10,8 oranındadır. Çoğunlukla katılanlar dikkate alındığında bu katılım oranı % 21,9 olsa da yeterli seviyede değildir. Ayrıca üreticilerin %35,3'ünün genel kurullara yapılan çalışmaları öğrenmek amacıyla katıldıkları tespit edilmiştir. Genellikle yılda bir kez yapılan genel kurul toplantılarının önemi kavranmalı, hem çalışmalar hakkında bilgi alınmalı ve hem de yönetimi denetleme görevi yerine getirilmelidir.

Tüm örgütlerde olduğu gibi tarımsal üretici örgütlerinde başarı için en önemli etkenlerden biri de yönetim organıdır. Kanun, ana sözleşme ve diğer mevzuatın verdiği yetkileri bilen, tarımsal örgütlenmeye inanan, mensuplarıyla iyi ilişkiler kuran, temsil kabiliyetine sahip yöneticiler başarıyı getirebilirler. Araştırmaya katılan üreticilerden %11,9'u yöneticilerden oluşmuştur. Bu yöneticilerin deneyim süresi incelendiğinde %95,3'ünün 1-5 yıl deneyim süresine sahip olduğu görülmüştür. Tarımsal üretici örgütlerinin yöneticilerinin görev süreleri incelendiğinde güçlü ve büyük örgütlerin yöneticilerinin görevde bulunma süreleri daha uzun olmaktadır. Özellikle tarımsal amaçlı kooperatiflerde yönetici bulmada büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Kooperatiflerin kuruluş aşamalarında yöneticiler daha aktif rol oynarken belirli bir süre sonra heyecanlarını kaybetmektedirler. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi ortakların yönetime yeterli desteği vermemeleridir. Ortakların kendi kuruluşları olan kooperatiflerin çalışmalarıyla ilgilenmeleri, yönetimlere destek olmaları, genel kurullarda da gerekli denetimleri yapmaları gerekmektedir. Bu durum başarıyı beraberinde getirecektir.

Her örgütlenme modelinde olduğu gibi tarımsal üretici örgütlenmesinde de üye ve ya ortaklar yönetime seçtikleri kişilerden memnuniyet duymak isterler. Yöneticiler temsil ettikleri kitleyi çalışma konu ve amaçları doğrultusunda memnun etmek zorundadırlar. Araştırmada üreticilerin %67'si

yöneticilerin çalışmalarından memnunken, %33'ü yöneticilerin çalışmalarından memnun değildirler. Yönetici çalışmalarından memnun olmamanın sebeplerinin incelenmesinde ise üreticilerin % 21,7'sinin faaliyetler hakkında yeterli bilgiyi alamadıkları, % 15,3'lük bir kısmının da yöneticilerin keyfi davranışlarda bulunduğu fikrine sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar yöneticiler ile üye veya ortaklar arasında bilgilendirme konusunda sorunlar olduğunu göstermektedir. Doğru iletişim ile bu sorunların aşılması oldukça kolay ve örgütlerin başarısına katkısı da çok yüksek olacaktır. Yöneticilerin hizmet etmekle sorumlu oldukları mensuplarına doğru bilgileri vermeleri gerekmektedir.

Tarımsal üretici örgütlenmesinde de çok önemli sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu sorunlar yasal düzenlemelerin yetersizliğinden kaynaklanabildiği gibi, yönetim ve iç sorunlardan da kaynaklanabilmektedir. Araştırmada üreticiler % 26,1'lik oranla yönetim sorunlarını öne çıkarmışlardır. Bu sorunu sırasıyla finansman, denetim ve eğitim sorunları takip etmektedir. Yönetim sorunları, yöneticilerin kooperatifçilik ve işletmecilik konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarından dolayı yapılan hatalardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle yönetime seçilenlerin örgüt amaçlarını, ilkelerini ve mevzuatını iyi bilmeleri gerekmektedir. Yönetim sorunlarının çözümünde üst örgütlerin ve kamu kurumlarının yönetici eğitimlerine önem vermesi yararlı olacaktır.

Tarımsal üretici örgütlerinde denetimler hem birim örgütlerin kendi organları ve hem de üst örgütleri tarafından yapılmaktadır. Devlet denetimi ise Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı müfettişleri ve Kontrolörleri tarafından yapılmaktadır. Yapılan araştırmada % 43,1 gibi yüksek bir oranda üreticiler örgütlerinin devlet tarafından denetlenmesini istemişlerdir. Bu durum tarımsal üretici örgütlerinin devletin birer kuruluşu olarak görülmesinin etkisi olduğu gibi, kendi organları aracılığıyla yapılan denetimleri yeterli görmemelerinden de kaynaklanmaktadır.

Toplum adına hizmet veren tarımsal üretici örgütleri gerek kuruluş çalışmalarında gerekse yürütme faaliyetleri sırasında devlet müdahalesiyle karşılaşmaktadırlar. Bu müdahale denetim dışındaki iş ve işlemlerdir. Araştırmada % 34,4'lük bir grup devletten sadece teşvik istemektedir.

Tarımsal üretici örgütlenmesinde gerek denetim gerekse çeşitli yollarla teşvik ve desteklemede devlete büyük görevler düşmektedir. Devlet denetiminde temel yaklaşım örgütleri ve yöneticileri yargılamak yerine rehberlik görevini üstlenmesi örgütlenmedeki olumlu gelişmelere faydalı olacaktır. Yine devlet destek ve teşviklerinin örgütler aracılığıyla yapılması örgütlere duyulan güveni ve ilgiyi artıracaktır.

Tarımsal üretimde amaç diğer üretim sektörlerinde de olduğu gibi elde edilen ürünleri pazarlamak ve gelir elde etmektedir. Tarımsal üretimde pazarlamanın örgütler aracılığıyla yapılması, pazarlama konusunda bilgi yetersizliği, işletmelerin küçüklüğü gibi nedenler ve pazarlama maliyetlerinin azaltılması açısından faydalı olacaktır. Üreticilerin %64,7'lik kısmının ürünlerini tüccarlar aracılığıyla pazarladığı görülmektedir. Tarımsal üretici örgütlerinin pazarlama konusunda yeterli seviyede olmaması bu durumu bir zorunluluk haline getirmektedir. Örgütlenmede başarı için üye veya ortaklara pazarlama konusunda da hizmet verilmelidir. Yine araştırmada üreticilerin ürünlerini pazarlamak istedikleri örgüt olarak % 33,6'lık oranla tarımsal kalkınma kooperatifleri öne çıkmaktadır. Zaten ekonomik amaçlı kurulmuş bir örgüt olan kooperatiflerin bu konuda aktif rol alması en doğru tercih olacaktır.

Araştırmada ürün fiyatından memnuniyet durumları da incelenmiş ve çok memnun olan üretici sayısı oranının sadece % 2,8 olduğu görülmüştür. Buna karşılık memnun olmayanların oranı % 56,9 gibi oldukça yüksektir. Memnun olmama sebepleri incelendiğinde ise % 42,2'lik bir orana sahip üreticiler fiyatların istikrarlı olmamasını memnun olmama sebebi olarak göstermiştir. Ürünün pazarlama fiyatının belirlenmesinin üreticinin elinde olmaması, emeğin ve üretimin maliyetinin hesaplanmaması, ürünün pazarlandığı kesimin genellikle özel sektör olması ve bu sektörün belirleyici güç olması fiyat istikrarsızlığına sebep olarak gösterilebilir. Bu konuda devletin gerekli önlemleri almasının yanında üreticilerin örgütlerini pazarlama konusunda harekete geçirmeleri yararlı olacaktır.

Ayrıca araştırmada ürünlerin sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlenmesi hakkında üretici görüşleri incelendiğinde; "Ürün fiyatı artar" diyen 184 (%51,1) kişi, "İş imkanı doğar" diyen 95 (%26,4) kişi, "Sanayi sektöründe söz sahibi olunur" diyen 36 (%10,0) kişi, bulunmaktadır. Üreticilerin %51,1'lik kısmı ürünlerin örgütler aracılığıyla değerlendirmesi sonucu fiyat istikrarının sağlanacağını düşünmektedir. Ayrıca %26,4'lük bir kısım da iş imkanı doğacağını söylemiştir. Yerinde değerlendirme gerçekleştirildiğinde yörede işsizliğin önlenmesi sağlanabilir. Böylece kırsal

bölgelerin gelişmesi, sanayi bölgelerine göçün önlenmesine de katkı sağlanmış olur. Ancak bir başka açıdan bakıldığında tarım arazilerinin ve çevrenin korunmasına dikkat edilmesi gerekir.

Araştırma sonuçlarına dayanılarak ve ülke genelindeki sorunlar dikkate alınarak Uşak'ta faaliyet gösteren tarımsal üretici örgütlerinin durumlarının iyileştirilmesi, üreticilerde örgütlerini sahiplenme bilincinin geliştirilmesi için bazı önerilerde bulunulacaktır.

Uşak çalışma sahasının tanıtımının yapıldığı bölümde ayrıntılı olarak incelendiği gibi, coğrafi konumu, iklimi, her ilçesindeki farklı ürün deseni, yeniliğe açık üreticisi, yüksek genetik yapıya sahip büyükbaş hayvan varlığı, başta süt ve beyaz et işleme tesislerinin bulunması, nohut ve haşhaş gibi üretim yoğunluğu yüksek ürünlere sahip olması, deri, kilim ve battaniye gibi dolaylı da olsa tarımsal üretim temelli sanayi sektörlerinin varlığı, iki adet organize sanayi bölgesiyle potansiyeli yüksek bir ildir.

Sayılan bu avantajların yanında işletme büyüklüğünün ölçek ekonomisine uygun olmaması, sulama alanlarının yetersizliği, arazi toplulaştırmasının yeterince yapılmaması, tarımsal örgütlenmenin etkin olamayışı, yem bitkileri üretiminin yetersizliği, yetersiz girdi kullanımı nedeniyle bitkisel ve hayvansal üretimde verim düşüklüğü, var olan potansiyeli ve ulaşım ağı avantajlarına rağmen pazarlama sorunları gibi dezavantajları da bulunmaktadır.

Uşak ilinin tüm avantaj ve dezavantajları dikkate alındığında, etkin bir tarımsal örgütlenme yapısı oluşturulması birlikte iş yapabilme becerisini geliştirerek sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır.

Tarımsal üretici örgütlenmesinin etkin hale getirilmesi için öncelikli olarak üreticilerin tarımsal örgütlemeye bakışı, tarımsal örgütlenmeden ne anladıkları, örgütlenme konusunda bilgi sahibi olup olmadıkları ve örgütlenmeye ilişkin ne tür sorunları olduğu belirlenmelidir. Tarımsal üretici örgütlenmesinin sorunlara çözüm önerilerinde bulunabilmek için kısmen temsil yeteneğine sahip olsa da Uşak'taki mevcut durumun belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan araştırma bu konularda önemli veriler içermektedir.

Yapılan araştırmaya benzer, bugüne kadar tarımsal örgütlenme konusunda kamu, özel sektör, sivil toplum örgütleri, özellikle üst örgütler ve üniversiteler tarafından yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen veriler en iyi şekilde değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmeler sorumlu devlet kurumları tarafından dikkate alınarak gerekli yasal düzenlemelerle örgütlerin yeniden yapılanması, yeni destekleme modelleri, en önemlisi de üretici ve yöneticilere eğitim-yayım konularında çalışmalar yapılması sağlanmalıdır.

Tarım sektörünün vazgeçilmez unsuru olan tarımsal üretici örgütlerinin Uşak İlindeki durumları incelenerek mevcut potansiyelin değerlendirilmesi için güçlü ve zayıf yönleri belirlenmelidir. Bu çalışma İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, birim üretici örgütler ile üst örgütler, üniversite, diğer ilgili kurum ve kuruluşlar bir araya gelerek çalışma planı oluşturmalıdır. Yapılacak plan doğrultusunda önce eğitim-yayım faaliyetleri ile üreticilerde örgütlenme bilincini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Üreticiler tarımsal örgütlenme, tarımsal örgütlerin faydaları, tarımsal kooperatiflerin kuruluş ve işleyişleri konularında bilgilendirilmelidir. Bunun için ilin koşulları dikkate alınarak uygulanabilir ve katılımcı bir yayım programı hazırlanmalıdır. Hazırlanacak yayım programında üreticilerin katılımı çalışmaların her aşamasında sağlanmalı ve üreticilere örgütlenme konusunda beceriler kazandırılmalıdır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TAR-GEL) kapsamında Uşak belde ve köylerinde istihdam edilen 45 Ziraat Mühendisi ve 27 Veteriner Hekimden oluşan teknik personel eğitim-yayım çalışmalarında yer almalıdır. Üreticiye en yakın kamu görevlisi olan bu teknik personel de konu hakkında bilgilendirilmelidir.

Ayrıca üretici örgütlerinin yöneticileri kendilerine kanun ve anasözleşmenin tanıdığı yetkiler hakkında bilgilendirilmelidirler. Ancak bu sayede görev ve sorumluluklarının bilincinde olarak örgütleri yönetmeleri sağlanabilir. Yöneticiler üye veya ortaklarının kendilerinden bekledikleri çalışmaları yapma konusunda çaba sarf etmeli, mensuplarını her konuda bilgilendirmeli, şeffaf bir yönetim sergilemelidirler. Üreticiler de yöneticilere çalışmalar konusunda destek vermeli, sorumluluk almalı, genel kurullara katılarak fikirlerini söylemeli, yönetimin belirlenmesinde söz sahibi olmalı, hatta yönetici olma konusunda istekli davranmalıdırlar.

Uşak'ta faaliyet gösteren üreticilerin büyük çoğunluğu tarımda örgütlenmenin faydasına inanmaktadır. Bu nedenle bu olumlu durum değerlendirilmelidir. İlde faaliyet gösteren tarımsal üretici örgütleri aralarında sağlayacakları işbirliği ile yöre üreticisinin sorunlarını ele almalıdır. Yapılacak faaliyetler için gerekli olan finansman konusunda örgütler yetersiz kalacağı bölgede faaliyet gösteren Zafer Kalkınma Ajansı destekleriyle sağlanabilir. Bunun için öncelikle eğitim ve sosyal amaçlı çağrıya çıkılan proje başvuruları hazırlanması için teknik bir komite kurulmalıdır.

Zafer Kalkınma Ajansı, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerimizi kapsayan ve 'TR33' olarak sınıflandırılan bölgede hizmet vermek üzere 14.7.2009 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olup, ülke genelinde faaliyet gösteren 26 Kalkınma Ajansı arasındaki yerini almıştır. Bölgesel kalkınmayı ilgilendiren konularda, kamu, özel kesim, sivil toplum temsilcileri ve bilim insanları arasında iletişim ve işbirliğini geliştirmek, bu aktörlerin çalışmaları arasında bağlar oluşturmak suretiyle kalkınma bilincini ve ivmesini arttırmak, bölgesel kalkınma konusunda koordinatör ve katalizör bir rol üstlenmek, Ajansın kuruluş amaçlarından biridir (Anonim, 2011s). Ajans, bu amaca ulaşılması için mali ve teknik desteklerde bulunmaktadır. Bu desteklerden işletmeler, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler yararlanabilmektedir.

Ajansın sunacağı mali destekler arasında, doğrudan finansman desteği (proje teklif çağrıları, güdümlü proje destekleri ve doğrudan faaliyet destekleri), faiz desteği ve faizsiz kredi destekleri yer almaktadır. Ajans ayrıca eğitim, proje hazırlama, danışmanlık, uzman personel görevlendirme, lobi ve uluslararası ilişkiler gibi konularda yerel yönetimlere, diğer kamu kurum ve kuruluşlara ve bölgedeki sivil toplum kuruluşlarına teknik desteklerde bulunmaktadır (Anonim, 2011s).

Ajansın sağladığı tüm bu desteklerden tarımda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları yararlanmalıdır. Bu desteklerden faydalanma direkt örgütler aracılığıyla olabileceği gibi, kamu kurumları, özellikle İl ve İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri örgütlere yönelik hazırlayacağı eğitim projeleri ile tarımda örgütlenmenin bilinçli yürütülmesine destek sağlamış olacaktır.

Üreticilerin en önemli sorunlarından biri olan üreticilerin elindeki ürünü pazarlama konusunda ilde bulunan tarıma dayalı sanayi işletmeleri ile tarımsal üretici örgütleri arasında yapılacak işbirliği ile tarımsal ürünlerin daha iyi değerlendirilmesi sağlanabilir. Üretici örgütlerinden özellikle kooperatifler ortakları için sanayi kuruluşlarıyla ortaklaşa sözleşmeli üretim modelini hayata geçirerek yöreye uygun ürünler için girdi temini ve pazar garantisi sağlama konusunda fayda sağlayabilirler.

İlde faaliyet gösteren Pancar Ekicileri Kooperatifi benzer bir uygulamayı yürütmektedir. Ortaklarına anlaşma sağladığı sanayi kuruluşlarıyla işbirliği yaparak girdi temini, kredi kolaylığı ve pazar garantisi sağlamaktadır. Benzer uygulamada ürün yelpazesini genişleterek devam etmelidir. Çünkü kooperatif güçlü finansman yapısıyla bu organizasyonları gerçekleştirebilecek potansiyele sahiptir. İstihdam ettiği teknik personel ile hibe ve faiz indirimli krediler için ortaklarına proje hazırlama konularında da destek olan kooperatif başarılı çalışmalarını artırarak sürdürmelidir.

Bir başka benzer uygulamayı İldeki diğer bir güçlü yapıya sahip Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği yürütmektedir. Birincil görevi olmaması, kooperatiflerin yapması gerektiği halde belde ve köylerde kurduğu süt soğutma tanklarıyla süt pazarlama konusunda yararlı olmaktadır. Kooperatif örgütlenmenin tam olarak gerçekleştirilemediği yerlerde birliğin bu hizmetleri yerinde olabilir. Ancak öncelikli görevi olmamalıdır. Uşak Birliği bu ayırımı yaparak kooperatiflere rakip bir tutum içerisinde değildir. Bunun yanında veterinerlik hizmetleri konusunda da küpeleme, soy kütüğü kayıtları gibi hizmetleri yürütmektedir. Kurmuş olduğu organizasyon ile kurumsallaşmasını oldukça geliştirmiş bir üretici örgütüdür. Üreticilerin damızlık ihtiyacını gidermek için üretme çiftliği kurmuş ve geliştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca süt analiz laboratuvarı ile hijyenik ve kaliteli süt üretimi konusunda üreticilere hizmet vermektedir. Birliğin yayın organı olan dergi çalışması ile üreticilere yetiştiricilik konularında bilgiler aktarmaktadır. Birlik sahip olduğu kurumsal ve ekonomik gücünü daha da geliştirmeli üreticilerin eğitim çalışmalarına da destek vermelidir.

İlde faaliyet gösteren diğer yetiştirici birliği olan Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği de veterinerlik hizmetleri, küpeleme ve kayıt işlemlerini yürütmektedir. Birlik kurumsal yapısını geliştirmeye çalışmaktadır. Hem yetiştirici ve hem de tüketici için en çok önem verilmesi gereken konu hayvan hareketleridir. Küçükbaş hayvanların hareketlerinin izlenmesi diğerlerine göre oldukça zordur. Bu nedenle Birlik bu konuda üzerine düşeni yapmalı ve üyelerini bu konuda

bilinçlendirmelidir. Çünkü dikkat edilmediği takdirde yine üyesi olan yetiştiriciler kayba uğramaktadır. Süt işleyen sanayi sektörü için önemli bir değer olan koyun-keçi sütünün sağlıklı bir şekilde elde edilmesi ve pazarlanması konularında gerekli eğitim ve yayım çalışmalarını artırmalıdır.

Ülke genelinde olduğu gibi Uşak'taki Ziraat Odaları çiftçilerin tek meslek örgütüdür. Ziraat odaları Uşak'ta tüm ilçelerde örgütlenmesini tamamlamıştır. Üyeleri olan yöre çiftçisini her platformda temsil etmeye çalışmaktadır. Yürüttüğü çalışmaları artırarak gerekli fikir ve politikalar ile siyaset, kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşlarında çiftçilere zaten var olan olumlu bakış açısını geliştirmelidir. Uşak çiftçisinin vizyonunu belirlemeli, hedefler ortaya koyarak çiftçileri bu hedefler etrafında birleştirmelidir. Bir meslek örgütü olarak diğer üretici örgütleriyle birlikte gerekli eğitim faaliyetleri için çalışmalar yapmalı, örgütler arasında işbirliğini sağlamalıdır.

Tarımsal üretici birlikleri kurulmasının Uşak'ta yaygınlaştırılması için çaba sarf edilmiştir. Ancak mevzuat sorunları nedeniyle istenen sonuç alınamamıştır. Sadece süt üretici birlikleri beş ilçede örgütlenmesini tamamlamış ve süt destekleme ödemeleri faaliyetlerini yürütmektedir. Diğer ürünler bazında birlik kuruluş çalışmaları, eğitim-yayım faaliyetleri yürütülmüş ancak üretici birliklerinden süt ve kırmızı et üretici birlikleri dışında başarılı olunamamıştır. Çünkü bu iki birlik hariç diğer birlikler üyelerine herhangi bir ekonomik katkıda bulunamamaktadır. Üretici birlikleri ürün bazlı destekleme faaliyetlerini yürüttüğü sürece yaşayabilmektedir. Yasal düzenlemeler yapılarak farklı fonksiyonları geliştirilmelidir. Birlikler çeşitli destekleme ödemeleri görevlerinin yanında temel görevleri olan araştırma, eğitim ve danışmanlık görevlerini de yürütmelidirler. İlde üretilen tüm ürün gruplarında birlik kuruluş çalışmaları yürütülmelidir. Çünkü birlikler en az ilçe bazında kurulabildikleri için güçlü kuruluşlar haline gelebilir ve üyelerine yararlı çalışmalar yürütebilirler.

Tarım Kredi Kooperatifleri üreticilere en yakın kredi kuruluşlarıdır. Hem Uşak'ta ve hem de ülke genelinde faaliyet gösteren Tarım Kredi kuruluşlarının fiziki mekanları, çalışma koşulları, personel durumları konularında önemli sorunları bulunmaktadır. Bu kooperatifler birkaç personelle hem kredi işlemlerini, hem de girdi sağlama ve pazarlama çalışmalarını birlikte yürütmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle öncelikle çok küçük yerlerde bile kurulan kooperatifler birleştirilerek fiziki şartları ve personel durumları iyileştirilmeli, personel açısından güçlendirilmeli, çalışma konuları yeniden düzenlenmelidir. Kredi sağlayan bir kuruluş olan Tarım Kredi Kooperatifleri asıl işleri olan kredi sağlama konularında çalışmalarını yoğunlaştırmalıdır. Girdi temini ve ürün pazarlama konularındaki çalışmalarını diğer tarımsal amaçlı kooperatiflere bırakmalıdırlar. Böylece bir konuda uzmanlaşmış olarak ortaklarına daha iyi hizmet etme olanağına kavuşmuş olurlar.

Uşak'ta en yaygın üretici örgütü tarımsal kalkınma kooperatifidir. Ortaklarına ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan birçok fayda sağlama olanağı bulunan tarımsal kalkınma kooperatifleri tarımsal üretici örgütlenmesinin en önemli ayağıdır. Girdi temini, ürün pazarlama, araştırma, eğitim ve yayım hizmetleri ile gelir dağılımını iyileştirme, yardımlaşma ve dayanışmayı oluşturma ve kente göçü azaltma gibi konularda doğrudan yarar sağlama olanakları bulunmaktadır.

İlde yaygın olarak kurulan diğer kooperatifler de sulama kooperatifleridir. Su kaynakları konusunda kısıtlı olanaklara sahip olan ilde etkin sulama faaliyetlerin yapılabilmesi sulama kooperatiflerinin çalışmalarıyla doğrudan ilişkilidir.

Hem tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ve hem de sulama kooperatiflerinin yönetim, finansman ve işbirliği konuları başta olmak üzere çeşitli sorunları bulunmaktadır. Başta İl ve İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri olmak üzere, üst örgüt olan bölge birliği ve mesleki örgüt olan Ziraat Odası eğitim ve yayım çalışmaları ile önce yönetici eğitimleri konusunda çalışma yapmalıdırlar. Bu konuda bölgede faaliyet gösteren Kalkınma Ajanslarının Teknik Destek Programlarından, üniversitelerin ilgili bölümlerinden ve kurumların teknik personelinden yararlanılabilir. Finansman açısından güçlendirilmesi için ise Bakanlık kredilerinin yanında diğer finans kuruluşlarıyla yapılacak anlaşmalar ile uzun vadeli krediler temin edilmelidir. İldeki sanayi kuruluşlarıyla yapılabilecek anlaşmalar ile de pazar garantili üretim modelleri geliştirilmelidir. Tüm bunları gerçekleştirebilmek için birim kooperatifler arasında işbirliği sağlanmalıdır. Özellikle aynı ilçede faaliyet gösteren birim kooperatiflerin birlikte hareket etmeleri için çalışmalar yürütülmelidir.

Ülkemiz genelinde olduğu gibi Uşak'ta da özellikle kırsal bölgelerde tarımsal örgütlenmede çok amaçlı kooperatif olan "Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri", ve tarımsal üretimin vazgeçilmezi olan su

kaynaklarının etkin kullanımı için “Sulama Kooperatiflerinin” kurulmasına öncelik ve önem verilmelidir. Bu kooperatifler sayesinde üreticiler, ürettikleri ürünlerin pazarlanmasında, girdileri satın almada, su kaynaklarının etkin kullanımında, kredi temininde, ortaklarının haklarını koruma ve temsil etme konularında sorunların çözülmesinde, üreticilerin gelirlerinde ve yaşam seviyelerinde iyileşme sağlanmış olacaktır. Ülkemizin sahip olduğu tarımsal yapı da düşünüldüğünde, özel konular dışında tarımsal örgütlenme için en uygun örgütlenme biçiminin Tarımsal Kooperatifler olduğu görülmektedir.

Tarımsal kooperatifler, uluslararası kabul görmüş kooperatifçilik ilkelerine bağlı yönetim ve denetimi ortaklar tarafından yapılan demokratik, özerk ve bağımsız kuruluşlardır. Kooperatiflerde gönüllülük esastır ve ortaklığının sorumluluklarını kabul eden herkese, hiçbir ayırım gözetmeksizin açıktır. Kooperatifler kendi aralarında işbirliği ve güç birliği yaparak tarımsal politikaların yönlendirilmesine katkı sağlayabilecek kuruluşlardır. Yine kooperatifler yöneticilerinin, ortaklarının ve kuruldukları yörelerdeki insanların eğitimlerine de destek olabilirler. Tüm bu yönleriyle bakıldığında kooperatifler sadece tarımsal faaliyet alanında değil, tüm alanlarda toplum gelişmesine fayda sağlayan kuruluşlardır. Bu nedenle kooperatifçilik anlayışı ve kooperatifler, geliştirilmesi ve desteklenmesi gereken önemli bir sivil toplum unsurudur.

Sonuç olarak, ildeki üretici örgütlerinin sayısı yeterli olduğu, fakat yeteri kadar etkin olmadıkları, üreticilerin örgütlenme potansiyellerinin yüksek olduğu, ancak örgütlenme hakkında yeterli ve gerekli bilgiye sahip olmadıkları, örgütlenme bilincinin tam yerleşmediği, örgütlenme ile ilgili yayım çalışmalarının yetersiz olduğu, üreticilerin bilgi almak için yeterli çaba içinde olmadığı görülmektedir. Ancak gerekli eğitim-yayım çalışmaları ve üreticilerin girişimleriyle örgütlenme düzeyi ve etkinliği artabilecektir.

Bu çalışma içerisinde sayılan tüm faktörler, konular ve sorunlar dikkate alındığında üreticilerin işletmelerine gerekli yatırımı yapabilmesi, gerekli olan girdileri zamanında alıp kullanabilmesi, ürünlerini uygun fiyattan pazarlayabilmesi, haklarını savunabilmesi, tarımsal politikalara katkı sağlayabilmesi ve kırsal kesimin sürdürülebilir bir büyüme yakalayabilmesi için tarımsal üreticilerin mutlaka etkin bir şekilde örgütlenmesi gerekmektedir.

Gelişmiş, çağdaş ve sosyal bir ülke olmanın yolu örgütlü bir toplum olmaktan geçmektedir. Girdi ve ürün piyasasına hakim olan şirketler karşısında aile işletmelerini koruyup yaşatmak, ancak kooperatif ve benzeri örgütlenmelerle mümkündür. Üreticilerin tek çıkış yolunun birlikte hareket etmekten geçtiğini bilmeleri, mesleki ve ekonomik örgütlerine sahip çıkmaları önem taşımaktadır.

Üreticiler özellikle kırsal kesimde çok sık rastlanan şahsi çekişmelerini bir kenara bırakarak, hayatta kalabilmek için ortak hareket etmek zorundadırlar.

Böylece ellerindeki kaynak ve potansiyellerini daha etkin ve verimli kullanmış olacaklardır. Ayrıca kendi görüş ve önerilerini örgütleri aracılığıyla ileterek ulusal tarım politikalarının oluşturulması ve geliştirilmesine de katkı sağlamış olacaklardır.

13. KAYNAKLAR

- ANONİM (2004). Tarımsal Örgütler ve Örgütlenme II. Tarım Şurası, 10.Komisyon Raporu, Ankara
- ANONİM (2006). Uşak Tarımsal Master Planı, İl Tarım Müdürlüğü, Uşak.
- ANONİM (2008). Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi (IRFO), Kapasite Geliştirme Programı, Çiftçi Örgütleri İçin Örgüt Yönetimi Başvuru Notları, IRFO Proje Yönetimi, Ankara.
- ANONİM (2009). 2009 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu, İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ANONİM (2010a). TR33 Bölgesi Bölge Planı (2010-13), Zafer Kalkınma Ajansı, Kütahya.
- ANONİM (2010b). TR33 Bölgesi Mevcut Durum Raporu, Zafer Kalkınma Ajansı, Kütahya.
- ANONİM (2011a). Tarımsal Üretici Örgütleri İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular, TEDGEM, Ankara.
- ANONİM (2011b). Türkiye Ziraat Odaları Birliği Tarihçesi ve Görevleri, <http://www.tzob.org.tr/Kurumsal/Tarih%C3%A7e> (erişim tarihi: 11.05.2012).
- ANONİM (2011c). Dünyada uygulanan Başarılı Tarımsal Kooperatifçilik Örnekleri, <http://www.zeytinportali.com/article/221/dunyada-uygulanan-basarili-tarimsal-kooperatifcilik-ornekleri-1.aspx> (erişim tarihi: 21.03.2011).
- ANONİM (2011d). Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, <http://www.tmkb.org.tr/menu/Turkiye-Milli-Kooperatifler-Birligi/8> (erişim tarihi: 11.05.2012).
- ANONİM (2011e). Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği <http://www.koykoop.org/> (erişim tarihi: 14.05.2012).
- ANONİM, 2011f, Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği <http://www.pankobirlik.com.tr/> (erişim tarihi: 14.05.2012).
- ANONİM, 2011g, Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği, <http://www.tuskoop.org/> (erişim tarihi: 16.06.2012)
- ANONİM (2011h). Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği, <http://www.orkoop.org.tr/> (erişim tarihi: 17.06.2012).
- ANONİM (2011d). Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Anasözleşmesi, <http://www.tmkb.org.tr/menu/Turkiye-Milli-Kooperatifler-Birligi-Anasozlesmesi/9> (erişim tarihi: 11.05.2012).
- ANONİM (2011j). Türkiye Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği, <http://www.haykoop.org.tr/> (erişim tarihi: 16.06.2012).
- ANONİM (2011k). Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği, <http://wwwsurkoop.org> (erişim tarihi: 14.06.2012).
- ANONİM (2011l). Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, <http://www.tarimkredi.org.tr/> (erişim tarihi: 14.06.2012).
- ANONİM (2011m). Türkiye Geneli Kooperatif ve Birlik Sayıları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, <http://tgm.sanayi.gov.tr/Files/Documents/turkiye-geneli-koop-ve-bi-15022011162159.doc> (erişim tarihi: 03.05.2011).
- ANONİM (2011n). Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği, <http://www.dsymb.org.tr> (erişim tarihi: 03.05.2011).
- ANONİM (2011o). Uşak Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, <http://www.usak-dsymb.org.tr> (erişim tarihi: 03.05.2011).
- ANONİM (2011p). Damızlık Koyun- Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği, <http://www.tudkiyeb.com> (erişim tarihi: 03.05.2011).
- ANONİM (2011r). Damızlık Arı Yetiştiricileri Merkez Birliği <http://www.tab.org.tr> (erişim tarihi: 03.05.2011).
- ANONİM (2011s). Zafer Kalkınma Ajansı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.zafer.org.tr> (erişim tarihi: 09.05.2011).
- ANONİM (2011t). Sulama Birliği Çerçeve Ana Statüsü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, http://www.dsi.gov.tr/docs/duyuru/cevre_ana_statu.pdf?sfvrsn=0 (erişim tarihi: 09.11.2011).
- ANONİM (2011u). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları - Dönemi: 2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara
- ANONİM (2012b). Uşak ilinin genel özellikleri, Uşak Valiliği Resmi İnternet Sitesi, <http://www.usak.gov.tr> (erişim tarihi: 09.05.2012).
- ANONİM (2012c). Uşak ili Uşak İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, <http://www.usaktarim.gov.tr> (erişim tarihi: 09.05.2012).
- ANONİM (2012d). Ankara Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği İnternet Sitesi, <http://www.adkkbirlik.com> (erişim tarihi: 09.05.2012).
- ANONİM (2012e). Uşak Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği İnternet Sitesi, <http://www.usakdkkyb.com> (erişim tarihi: 09.05.2012).
- ANONİM (2012f). İstanbul Damızlık Manda Yetiştiricileri Birliği İnternet Sitesi <http://www.istanbulmanda.org> (erişim tarihi: 12.05.2012).

- ANONİM (2012g). Türkiye Süt Üreticileri Merkez Birliği İnternet Sitesi, <http://www.tsemb.org.tr> (erişim tarihi: 12.05.2012).
- ANONİM (2012h). Uşak Köylerini Kalkındırma Derneği İnternet Sitesi, <http://www.ukkader.org> (erişim tarihi: 12.05.2012).
- ANONİM (2012i). Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği İnternet Sitesi, <http://www.ketbir.org.tr> (erişim tarihi: 12.05.2012).
- ANONİM (2012j). Türkiye İstatistik Kurumu İnternet Sitesi, www.tuik.gov.tr (erişim tarihi: 12.05.2012).
- ANONİM (2013a). Tarımsal Örgütlenme Tablosu, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Ankara,
- ANONİM (2013b). AB Tarımsal Örgütler Komitesi ve AB Tarımsal Kooperatifçilik genel Komitesi İnternet Sitesi, <http://www.copa-cogeca.eu> (erişim tarihi: 22.03.2012).
- ANONİM (2013c). İspanya Zeytinyağı Sektörü Raporu, T.C. Madrid Büyükelçiliği- Temmuz 2007, <http://www.zeytinportali.com/article/221/dunyada-uygulanan-basarili-tarimsal-kooperatifcilik-ornekleri-1.aspx> (erişim tarihi:08.06.2013).
- ANONİM (2013d). Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi İnternet Sitesi (CEJA), <http://www.ceja.eu> (erişim tarihi:08.04.2013).
- ATASEVER S, Erdem H (2008). Manda Yetiştiriciliği ve Türkiye'deki Geleceği, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 23 (1) 59-64, Samsun.
- ATASOY M (2009). Türkiye'de Tarımsal Üretici Örgütlenmesi ve Yapısal Sorunlar, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 163 sayfa, Ankara
- AYHAN V, Taşkın T, İnce D, Yılmaz M, Boyar S, Bardakçioğlu E (2010). Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliklerinin Edinimleri, Ulusal Keçicilik Kongresi Bildiri Kitabı, 24-26 Haziran 2010, s. 68, Çanakkale.
- ÇINAR H (2007). Kanatlı Eti ve Yumurta. Tarımsal Ekonomi Araştırma Entitüsü, Bakış, 9 (14), Ankara.
- ERAKTAN G (2006). Avrupa Birliği'nde Üretici Örgütleri ve Çiftçi Birlikleri, A.Ü. ATAUM Ders Notları (Basılmamış), Ankara.
- ERDOĞAN O (2000). Üretici Birlikleri, A.Ü. ATAUM OTP Uzmanlık Ödevi (Basılmadı), Ankara
- ERKAL A (2003). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Kapsamında Taze Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı AT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- GAYTANCIOĞLU O (2009). Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:14, İstanbul.
- GREENE W (1997). Econometric Analysis, 3rd ed., New Jersey: Prentice-Hall, s. 886-887, US.
- GUJARATI D N (1999). Temel Ekonometri, (Çev. Ü. Şenesen ve G.G. Şenesen), Literatür Yayıncılık, 972 s, İstanbul.
- HEKİMOĞLU B ve Altındeğer M (2009). Kanatlı Hayvan Eti Sektör Raporu Sorunları ve Çözüm Önerileri, Samsun Tarım İl Müdürlüğü Yayınları, 12s, Samsun.
- İNAN İ H, Kumkale İ, Gaytancıoğlu O (1999). Trakya'da Kırsal Kesimin Örgütlenmesinde Tarım Kooperatifleri, Üretici Birlikleri ve Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin Rolü, Türkiye Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No:91, Ankara.
- İNAN, İ.H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantüter, E., Baran, E.A., Dilmen, Ö., 2000. Türkiye'de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi, V. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, TMMOB-ZMO, 17-21 Ocak 2000, Ankara.
- İNAN İ H (2002). Kırsal Kesimde Üretici Örgütlenmesi ve Orman Köyleri Kalkınma Kooperatifleri, I. Ulusal Ormancılık Kooperatifleri Sempozyumu, 22-23 Mart 2002, Kastamonu.
- İNAN İ H (2008). Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli, İTO Yayın No: 73. İstanbul.
- İŞYAR Y (1994). Ekonometrik Modeller, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 258s, Bursa.
- KAYADEMİR İ (2007). Baskı Grupları ve bir Baskı Grubu Olan Ziraat Odalarının Tarım Politikalarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- KESKİN B, Demirbaş N (2012). Türkiye'de Kanatlı Eti Sektöründe Ortaya Çıkan Gelişmeler: Sorunlar ve Öneriler, Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 2012, Cilt 26 (1), s 117-130, Bursa.
- KÖROĞLU S (2003). Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de Tarımsal Örgütlenme, AT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- MÜLAYİM Z G (1999). Kooperatifçilik, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- MÜLAYİM Z G (2006). Kooperatifçilik, Güncelleştirilmiş, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- ÖZDAMAR K (2004). Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitabevi, 3. Baskı, 302s, Ankara.
- ÖZDEMİR G, Keskin G, Özudoğru H (2010). Türkiye'de Ekonomik Krizlere Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Tarımda Güçlü ve Etkin Üretici Örgütlenme Modeli, Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi Bildiri kitabı, 22-24 Eylül 2010, s518-525, Şanlıurfa.
- ÖZDEMİR G, Keskin G, Özudoğru H (2010). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Tarımsal Kooperatiflerin Önemi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 8 (1), s.101- 113, Tekirdağ.
- ÖZER H (2004). Nitel Değişkenli Ekonometrik Modeller: Teori ve Bir Uygulama, Nobel Yayın

Dağıtım,236s,Ankara.

PINDYCK RS, Rubinfeld DL (1991). Econometric Models and Economic Forecasts, 3rd ed., McGraw-Hill, Inc., New York.

TERİN M (2008). Van İlindeki Tarım Üreticilerinin Örgütlenmeye Bakışı ve Örgütlenmeye İlişkin Sorunları (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van. 147 sayfa.

THOMAS RL (2000). Modern Econometrics: An Introduction, Addison-Wesley, New York.

YERCAN M (2007). Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler, Tarım Ekonomisi Dergisi No:1, s19-29, İzmir.

EKLER

EK 1

ANKET ÇALIŞMASI

1) Yaşınız.

20 – 30   31 – 40   41 – 50   51 – 60   61 yaş ve üzeri

2) Eğitim durumunuz.

İlköğretim   Ortaöğretim   Yüksek Öğretim   Lisansüstü

3) Tarım dışında bir işte çalışma durumu.

Emekli   Memur   İşçi   Esnaf

4) Ailedeki birey sayısı. (..... kişi)

2-4 kişi   5-7 kişi   8-10 kişi   11 kişi ve üzeri

5) Arazi varlığınız. (.....dekar)

0 – 50   51 – 100   101 – 150   151 – 200   201 dekardan fazla

6) Arazinin mülkiyet durumu.

Kendisinin   Kiralık   Hisseli   Aile bireyinin   İcar/Yarıcı

7) Arazinin sulanma durumu.

Kuru   Sulu

8) Makine-ekipman varlığı.(Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

Traktör   Mibzer   Harman makinesi   Pülverizatör
 Silaj Makinesi   Balya Makinesi   Diskaro   Diğer (.....)

9) Hayvan varlığınız.

Büyükbaş (..... adet)   Küçükbaş (..... adet)

10) Günlük ortalama süt veriminiz.

Büyükbaş (.....lt)   Küçükbaş (.....lt)

11) Ürünlerin pazarlanma durumu.

Pazarlanıyor   Pazarlanmıyor

12) Sizce tarımsal üretici örgütü nasıl bir kuruluştur?

Üyelerin/ortakların kurduğu ve yönetimde söz sahibi olduğu ve ortak menfaatlerini gözetilen bir kuruluştur.

Devletin gözetiminde ve denetiminde kuruluşlardır.

Ortakların kurduğu ancak devletin yönettiği kuruluşlardır.

Fikrim yok.

13) Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları nelerdir?

Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlıyor, pazarlama konusunda yardımcı oluyor

Daha demokratik kuruluşlar

Ortaklar birbirini tanıyor, yönetime ve çalışmalara katılım daha fazla oluyor

İşler daha ucuza, hızlı ve zamanında yapılıyor

Avantajı yok

14) Tarımsal üretici örgütlerinden hangilerine üye/ortaksınız?

(Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

Tarımsal Kalkınma Kooperatifi   Sulama Kooperatifi

Tarım Kredi Kooperatifi   Pancar Ekicileri Kooperatifi

Üretici Birliği (Süt, Bal, Haşhaş vb.)   Ziraat Odası

Damızlık Yetiştirici Birliği   Üye/ortak değilim

15) Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün ana sözleşmesini okudunuz mu?

Evet   Hayır

16) Üye/ortak olmaktan memnun musunuz?

Çok memnunum   Memnunum   Kısmen memnunum

Memnun değilim   Hiç memnun değilim

17) Tarımsal üretici örgütlerinden hangilerini başarılı buluyorsunuz?

(Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

Tarımsal Kalkınma Kooperatifi   Sulama Kooperatifi

Tarım Kredi Kooperatifi   Pancar Ekicileri Kooperatifi

Damızlık Yetiştirici Birliği   Üretici Birliği   Ziraat Odası

18) Üretici birliklerinin başarı durumları.

Çok Başarılı Başarılı Fikrim yok Başarısız Çok Başarısız

19) Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin başarı durumları.

Çok Başarılı Başarılı Fikrim yok Başarısız Çok Başarısız

20) Pancar ekicileri kooperatiflerinin başarı durumları.

Çok Başarılı Başarılı Fikrim yok Başarısız Çok Başarısız

21) Tarım kredi kooperatiflerinin başarı durumları.

Çok Başarılı Başarılı Fikrim yok Başarısız Çok Başarısız

22) Sulama kooperatiflerinin başarı durumları.

Çok Başarılı Başarılı Fikrim yok Başarısız Çok Başarısız

23) Damızlık yetiştirici birliklerinin başarı durumları

Çok Başarılı Başarılı Fikrim yok Başarısız Çok Başarısız

24) Ziraat odalarının başarı durumları.

Çok Başarılı Başarılı Fikrim yok Başarısız Çok Başarısız

25) Kooperatif/Birlik/Oda'daki ortaklık süreniz.

1-5 yıl 6-10 yıl 11-15 yıl 16-20 yıl 21 yıl ve üzeri

26) Kooperatif/ Birlik /Oda'daki göreviniz. (Varsa)

Yönetim Kurulu Başkanı Diğer (.....)

27) Yönetimindeki deneyim süreniz?

1-5 yıl 6-10 yıl 11-15 yıl 16-20 yıl 21 yıl ve üzeri

28) Kooperatife/Birlik/Oda'ya ortak olma sebebiniz nedir?

- Herkes ortak olduğu için
 Kredi ihtiyacını karşılamak için
 Mesleki ve teknik bilgi olarak daha verimli bir üretim yapmak
 Tarımsal girdileri daha ucuza temin etmek
 Ürünlerini daha kolayca pazarlayabilmek için
 "Birlikten kuvvet doğar" atasözüne inandığım için

29) Kooperatif/ Birlik / Oda size en çok hangi alanlarda yarar sağladı.

- Kredi sağlama konusunda
 Mesleki ve teknik bilgi olarak daha verimli bir üretim yapma konusunda
 Tarımsal girdileri daha ucuza temin etme konusunda
 Ürünlerini daha kolay pazarlama konusunda
 Bürokratik engellerin ortadan kaldırılması konusunda
 Hiçbiri

30) Genel kurullara katılım durumu. (Üye veya ortak ise)

Hepsine Katılıyorum Çoğuna Katılıyorum Bazen katılıyorum
Çok azına katılıyorum Hiç katılmıyorum

31) Genel Kurula katılım nedenleri.

- Yapılan çalışmalarını öğrenmek.
 Yönetim veya Denetim Kurullarında görev almak
 Katılmak önemli olduğu için
 Yönetim kurulu çalışmalarını ibra etmek için
 İkramlar için

32) Kooperatif/Birlik/Odaların en önemli sorunu hangisidir?

Mevzuat Üst örgütlenme Finansman
 Yönetim sorunları Denetim Eğitim

33) Üye/ortakların yapılan çalışmalarla ilgilenme durumu.

Hepsi ilgileniyor. Bir kısmı ilgileniyor. Fikrim yok.
 Sadece birkaç kişi ilgileniyor. Hiçbiri ilgilenmiyor.

34) Yöneticilerinin çalışmalarından memnun musunuz?

Çok memnunum Memnunum Kısmen memnunum
 Memnun değilim Hiç memnun değilim

35) Memnun değilseniz bunun nedeni nedir?

- Faaliyetler hakkında yeterince bilgi alamıyorum.
 Denetim kurulunun tam olarak denetlediğini düşünmüyorum
 Yöneticilerinin keyfi davranışlarda bulunduğunu düşünüyorum
 İstedğim faydayı elde edemiyorum
 Diğer (.....)

36) Kooperatif/Birlik/Oda'ları sizce kim denetlemelidir?

- Sadece devlet denetlemelidir.
 Sadece denetim kurulu denetlemelidir.
 Sadece üst örgütler denetlemelidir.
 Sadece bağımsız kuruluşlar denetlemelidir
 İç denetimi kendi organları, dış denetimi devlet yapmalıdır.

37) Devlet, üretici örgüt yönetimlerine ne oranda müdahalede bulunmalıdır?

- Devlet yönetime hiçbir müdahalede bulunmamalıdır
 Devlet teşvikler sağlamalı fakat yönetimlerine karışmamalıdır
 Devlet yönetime gerekikçe müdahalede bulunmalıdır
 Devletin birer kurumu olmalıdırlar

38) Ürünlerinizi hangisi aracılığıyla pazarlıyorsunuz?

- Tarımsal Kalkınma Kooperatifi   Sulama Kooperatifi
 Tarım Kredi Kooperatifi   Damızlık Yetiştirici Birliği
 Tüccar   Pazarda satış

39) Sizce ürünlerinizi hangi tarımsal örgüt pazarlamalı?

- Tarımsal Kalkınma Kooperatifi   Sulama Kooperatifi
 Tarım Kredi Kooperatifi   Damızlık Yetiştirici Birliği
 Ziraat Odası   Üretici Birliği

40) Ürün fiyatından memnun musunuz?

- Çok memnunum   Memnunum   Kısmen memnunum
 Memnun değilim   Hiç memnun değilim

41) Memnun değilseniz nedenleri.

- Para geç ödeniyor   Kesilen komisyon fazla   Fiyatlar istikrarlı değil
 Nakit ödenmiyor   Diğer (.....)

42) Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlense katkısı en çok nasıl olur?

- Ürün fiyatı artar   Yılsununda kar dağıtılır   İş imkanı doğar
 Sanayi sektöründe çiftçiler söz sahibi olur   Diğer (.....)

EK 2

KHİ-KARE ANALİZİ ÇİZELGELERİ

Çizelge Ek 2.1. Üreticilerin Yaşı ile Tarımsal Üretici Örgütü Tanımını Bilme Arasında Khi-Kare Analizi

Tarımsal üretici örgütü tanımı	20-30 Yaş		31-40 Yaş		41-50 Yaş		51-60 Yaş		61 Yaş ve üzeri		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Üyelerin/ortakların kurduğu ve yönetimde söz sahibi olduğu ve ortak menfaatlerini hedef alan bir kuruluştur.	25	6,94	58	16,11	75	20,83	50	13,89	17	4,72	225	62,50	56,873*	0,0001
Devletin gözetiminde ve denetiminde kuruluşlardır.	2	0,56	13	3,61	9	2,50	4	1,11	0	0,00	28	7,78		
Ortakların kurduğu ancak devletin yönettiği kuruluşlardır.	4	1,11	14	3,89	18	5,00	3	0,83	0	0,00	39	10,83		
Fikrim yok.	12	3,33	9	2,50	10	2,78	18	5,00	19	5,28	68	18,89		
Toplam	43	11,94	94	26,11	112	31,11	75	20,83	36	10,00	360	100,00		

Tarımsal üretici örgütü tanımı yaş gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.2. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Tarımsal Üretici Örgütü Tanımını Bilme Arasında Khi-Kare Analizi

Tarımsal üretici örgütü tanımı	İlköğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Üyelerin/ortakların kurduğu ve yönetimde söz sahibi olduğu ve ortak menfaatlerini hedef alan bir kuruluştur.	112	31,10	93	25,80	20	5,60	225	62,50	24,623*	0,0001
Devletin gözetiminde ve denetiminde kuruluşlardır.	13	3,60	15	4,20	0	0,00	28	7,78		
Ortakların kurduğu ancak devletin yönettiği kuruluşlardır.	20	5,60	17	4,70	2	0,60	39	10,83		
Fikrim yok.	54	15,00	13	3,60	1	0,30	68	18,89		
Toplam	199	55,30	138	38,30	23	6,40	360	100		

Tarımsal üretici örgütü tanımı eğitim gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.3. Üreticilerin Yaşı ile Tarımsal Üretici Örgütlerinin Diğer Kuruluşlara Göre Avantajlarını Bilme Arasında Khi-Kare Analizi

Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları	20-30 Yaş		31-40 Yaş		41-50 Yaş		51-60 Yaş		61 Yaş ve üzeri		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlıyor, pazarlama konusunda yardımcı oluyor	17	4,78	35	9,83	60	16,85	31	8,71	6	1,69	149	41,85	46,283*	0,0001
Daha demokratik kuruluşlar	0	0,00	7	1,97	2	0,56	2	0,56	0	0,00	11	3,09		
Ortaklar birbirini tanıyor, yönetime ve çalışmalara katılım daha fazla oluyor	2	0,56	13	3,65	14	3,93	3	0,84	7	1,97	39	10,96		
İşler daha ucuza, hızlı ve zamanında yapılıyor	6	1,69	9	2,53	3	0,84	16	4,49	7	1,97	41	11,52		
Avantajı yok	18	5,06	30	8,43	33	9,27	21	5,90	14	3,93	116	32,58		
Toplam	43	12,08	94	26,40	112	31,46	73	20,51	34	9,55	356	100,00		

Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajlarının yaş gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.4. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Tarımsal Üretici Örgütlerinin Diğer Kuruluşlara Göre Avantajlarını Bilme Arasında Khi-Kare Analizi

Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları	İlk Öğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlıyor, pazarlama konusunda yardımcı oluyor	77	21,60	58	16,30	14	3,90	149	41,85	7,528*	0,481
Daha demokratik kuruluşlar	8	2,20	3	0,80	0	0,00	11	3,09		
Ortaklar birbirini tanıyor, yönetime ve çalışmalara katılım daha fazla oluyor	22	6,20	15	4,20	2	0,60	39	10,96		
İşler daha ucuza, hızlı ve zamanında yapılıyor	26	7,30	15	4,20	0	0,00	41	11,52		
Avantajı yok	62	17,40	47	13,20	7	2,00	116	32,58		
Toplam	195	54,80	138	38,80	23	6,50	356	100,00		

Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajlarının eğitim gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,481>0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.5. Üreticilerin Yaşı ile Üye/Ortak Olunan Tarımsal Üretici Örgütlerinin Khi-Kare Analizi

Üye/ortak olunan tarımsal üretici örgütleri	20-30 Yaş		31-40 Yaş		41-50 Yaş		51-60 Yaş		61 Yaş ve üzeri		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	6	1,70	35	9,80	36	10,10	15	4,20	4	1,10	96	26,80	16,218*	0,003
Tarım Kredi Kooperatifi	19	5,30	43	12,00	52	14,50	34	9,50	13	3,60	161	45,00	1,296	0,862
Üretici Birliği (Süt, Bal, Haşhaş vb.)	8	2,20	22	6,10	20	5,60	16	4,50	1	0,30	67	18,70	7,779*	0,1
Damızlık Yetiştirici Birliği	14	3,90	47	13,10	47	13,10	17	4,70	7	2,00	132	36,90	19,538*	0,001
Sulama Kooperatifi	1	0,30	6	1,70	16	4,50	6	1,70	1	0,30	30	8,40	8,947*	0,062
Pancar Ekicileri Kooperatifi	5	1,40	14	3,90	33	9,20	13	3,60	4	1,10	69	19,30	11,678*	0,02
Ziraat Odası	24	6,70	56	15,60	61	17,00	51	14,20	22	6,10	214	59,80	3,478	0,481
Üye/ortak değil	7	2,00	2	0,60	13	3,60	5	1,40	12	3,40	39	10,90	29,168*	0,0001

- Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üyeliğinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,003<0,01)
  - Tarım Kredi Kooperatifi üyeliğinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,862>0,05)
  - Üretici Birliği (Süt, Bal, Haşhaş vb.) üyeliğinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,100>0,05)
  - Damızlık Yetiştirici Birliği üyeliğinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,001<0,01)
  - Sulama Kooperatifi üyeliğinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,062>0,05)
  - Pancar Ekicileri Kooperatifi üyeliğinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,02<0,05)
  - Ziraat Odası üyeliğinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,481>0,05)
  - Üye/ortak değilim cevabının yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)
- *Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.6. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Üye/Ortak Olunan Tarımsal Üretici Örgütlerinin Khi-Kare Analizi

Üye/ortak olunan tarımsal üretici örgütleri	İlk Öğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	48	13,40	42	11,70	6	1,70	96	26,82	1,691	0,429
Tarım Kredi Kooperatifi	85	23,70	64	17,90	12	3,40	161	44,97	1,777	0,411
Üretici Birliği	26	7,30	35	9,80	6	1,70	67	18,72	9,525*	0,009
Damızlık Yetiştirici Birliği	69	19,30	59	16,50	4	1,10	132	36,87	5,331*	0,07
Sulama Kooperatifi	22	6,10	8	2,20	0	0,00	30	8,38	4,975	0,083
Pancar Ekicileri Kooperatifi	40	11,20	25	7,00	4	1,10	69	19,27	0,207	0,902
Ziraat Odası	122	34,10	80	22,30	12	3,40	214	59,78	0,441	0,802
Üye/ortak değil	25	7,00	13	3,60	1	0,30	39	10,89	1,693	0,429

- Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üyeliğinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,429>0,05)
- Tarım Kredi Kooperatifi üyeliğinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,411>0,05)
- Üretici Birliği (Süt, Bal, Haşhaş vb.) üyeliğinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,009<0,01)
- Damızlık Yetiştirici Birliği üyeliğinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,070>0,05)
- Sulama Kooperatifi üyeliğinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,083>0,05)
- Pancar Ekicileri Kooperatifi üyeliğinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,902>0,05)
- Ziraat Odası üyeliğinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,802>0,05)
- Üye/ortak değilim üyeliğinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,429>0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.7. Üreticilerin Yaşı ile Üye/Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesinin Khi-Kare Analizi

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	20-30 Yaş		31-40 Yaş		41-50 Yaş		51-60 Yaş		61 Yaş ve üzeri		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	3	0,90	8	2,50	12	3,80	2	0,60	0	0,00	25	7,90	32,358*	0,009
Memnunum	10	3,20	27	8,50	38	12,00	26	8,20	15	4,70	116	36,70		
Kısmen memnunum	11	3,50	32	10,10	23	7,30	15	4,70	7	2,20	88	27,80		
Memnun değilim	6	1,90	12	3,80	7	2,20	14	4,40	2	0,60	41	13,00		
Hiç memnun değilim	2	0,60	10	3,20	19	6,00	15	4,70	0	0,00	46	14,60		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,009<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.8. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Üye/Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesinin Khi-Kare Analizi

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	İlk Öğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	10	3,20	11	3,50	4	1,30	25	7,90	10,075*	0,260
Memnunum	64	20,30	44	13,90	8	2,50	116	36,70		
Kısmen memnunum	50	15,80	36	11,40	2	0,60	88	27,80		
Memnun değilim	22	7,00	17	5,40	2	0,60	41	13,00		
Hiç memnun değilim	30	9,50	14	4,40	2	0,60	46	14,60		
Toplam	176	55,70	122	38,60	18	5,70	316	100,00		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,260>0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.9. Üreticilerin Yaşı ile Genel Kurullara Katılım Durumunun Khi-Kare Analizi

Genel kurullara katılım durumu	20-30 Yaş		31-40 Yaş		41-50 Yaş		51-60 Yaş		61 Yaş ve üzeri		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Hepsine Katılıyorum	1	0,30	13	4,20	18	5,80	4	1,30	3	1,00	39	12,46	37,991*	0,002
Çoğuna Katılıyorum	4	1,30	14	4,50	12	3,80	9	2,90	1	0,30	40	12,78		
Bazen Katılıyorum	11	3,50	35	11,20	17	5,40	13	4,20	6	1,90	82	26,20		
Çok azına katılıyorum	6	1,90	13	4,20	15	4,80	17	5,40	2	0,60	53	16,93		
Hiç Katılmıyorum	6	1,90	15	4,80	39	12,50	27	8,60	12	3,80	99	31,63		

Genel kurullara katılım durumunun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,002<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.10. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Genel Kurullara Katılım Durumunun Khi-Kare Analizi

Genel kurullara katılım durumu	İlk Öğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Hepsine Katılıyorum	17	5,40	20	6,40	2	0,60	39	12,46	24,104*	0,002
Çoğuna Katılıyorum	19	6,10	15	4,80	6	1,90	40	12,78		
Bazen Katılıyorum	36	11,50	38	12,10	8	2,60	82	26,20		
Çok azına katılıyorum	40	12,80	13	4,20	0	0,00	53	16,93		
Hiç Katılmıyorum	60	19,20	35	11,20	4	1,30	99	31,63		

Genel kurullara katılım durumunun eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,002<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.11. Üreticilerin Yaşı ile Yöneticilerinin Çalışmalarından Memnuniyet Derecesinin Khi-Kare Analizi

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi	20-30 Yaş		31-40 Yaş		41-50 Yaş		51-60 Yaş		61 Yaş ve üzeri		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	2	0,60	2	0,60	4	1,20	6	1,80	0	0,00	14	4,20	47,647*	0,0001
Memnunum	7	2,10	19	5,70	49	14,70	14	4,20	7	2,10	96	28,83		
Kısmen memnunum	17	5,10	30	9,00	20	6,00	19	5,70	18	5,40	104	31,23		
Memnun değilim	10	3,00	26	7,80	18	5,40	13	3,90	4	1,20	71	21,32		
Hiç memnun değilim	3	0,90	13	3,90	11	3,30	16	4,80	5	1,50	48	14,41		

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesinin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.12. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Yöneticilerinin Çalışmalarından Memnuniyet Derecesinin Khi-Kare Analizi

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi	İlk Öğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	8	2,40	4	1,20	2	0,60	14	4,20	4,979	0,760
Memnunum	52	15,60	40	12,00	4	1,20	96	28,83		
Kısmen memnunum	62	18,60	34	10,20	8	2,40	104	31,23		
Memnun değilim	37	11,10	30	9,00	4	1,20	71	21,32		
Hiç memnun değilim	27	8,10	17	5,10	4	1,20	48	14,41		

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,760>0,05)

Çizelge Ek 2.13. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Üye/Ortak Olurken Tarımsal Üretici Örgütünün Anasözleşmesini Okunma Durumunun Khi-Kare Analizi

Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okunma durumu	İlk Öğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Evet	29	9,00	38	11,80	6	1,90	73	22,70	10,083*	0,006
Hayır	151	46,90	86	26,70	12	3,70	249	77,30		
Toplam	180	55,90	124	38,50	18	5,60	322	100,00		

Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okunma durumunun eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,006<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.14. Üreticilerin Genel kurullara katılım durumu ile Üye/Ortak Olurken Tarımsal Üretici Örgütünün Anasözleşmesini Okunma Durumunun Khi-Kare Analizi

Genel kurullara katılım durumu	Evet		Hayır		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Hepsine Katılıyorum	20	6,60	19	6,30	24,591*	0,0001
Çoğuna Katılıyorum	11	3,60	27	8,90		
Bazen Katılıyorum	19	6,30	60	19,90		
Çok azına katılıyorum	9	3,00	42	13,90		
Hiç Katılmıyorum	12	4,00	83	27,50		

Genel kurullara katılım durumunun üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okunma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.15. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Genel Kurula Katılım Nedenlerinin Khi-Kare Analizi

Genel Kurula katılım nedenleri	İlk Öğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Yapılan çalışmalarını öğrenmek	69	32,50	44	20,80	14	6,60	127	59,91	12,334*	0,137
Yönetim veya Denetim Kurullarında görev almak	8	3,80	14	6,60	0	0,00	22	10,38		
Katılmak önemli olduğu için	18	8,50	17	8,00	4	1,90	39	18,40		
Yönetim kurulu çalışmalarını ibra etmek için	5	2,40	7	3,30	0	0,00	12	5,66		
İkramlar için	8	3,80	4	1,90	0	0,00	12	5,66		

Genel Kurula katılım nedenlerinin eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,137>0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.16. Üreticilerin Eğitim Durumu ile Kooperatif/Birlik/Odaların En Önemli Sorununun Khi-Kare Analizi

Kooperatif/Birlik/Odaların en önemli sorunu	İlk Öğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğretim		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Mevzuat	6	1,80	8	2,40	0	0,00	14	4,12	8,349*	0,595
Üst Örgütlenme	14	4,10	15	4,40	2	0,60	31	9,12		
Finansman	44	12,90	29	8,50	4	1,20	77	22,65		
Yönetim Sorunları	56	16,50	30	8,80	8	2,40	94	27,65		
Denetim	38	11,20	26	7,60	2	0,60	66	19,41		
Eğitim	29	8,50	24	7,10	5	1,50	58	17,06		

Kooperatif/Birlik/Odaların en önemli sorununun eğitim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,595>0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.17. Üreticilerin Tarım Dışında Bir İşte Çalışma Durumu ile Üye Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesinin Khi-Kare Analizi

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	Emekli		Memur		İşçi		Esnaf		Çalışmıyor		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	2	0,60	0	0,00	0	0,00	8	2,50	15	4,70	25	7,90	38,625*	0,001
Memnunum	44	13,90	8	2,50	22	7,00	8	2,50	34	10,80	116	36,70		
Kısmen memnunum	22	7,00	4	1,30	20	6,30	8	2,50	34	10,80	88	27,80		
Memnun değilim	15	4,70	0	0,00	6	1,90	4	1,30	16	5,10	41	13,00		
Hiç memnun değilim	14	4,40	2	0,60	10	3,20	8	2,50	12	3,80	46	14,60		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesinin tarım dışında bir işte çalışma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.18. Üreticilerin Ürünlerini Pazarlama Durumu ile Üye Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesinin Khi-Kare Analizi

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	Pazarlanıyor		Pazarlanmıyor		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	23	7,80	2	0,70	25	8,40	7,712*	0,103
Memnunum	87	29,40	24	8,10	111	37,50		
Kısmen memnunum	61	20,60	23	7,80	84	28,40		
Memnun değilim	28	9,50	10	3,40	38	12,80		
Hiç memnun değilim	24	8,10	14	4,70	38	12,80		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesinin ürünlerin pazarlanma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,103>0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.19. Üreticilerin Ürünlerini Pazarlama Durumu ile Yöneticilerin Çalışmalarından Memnuniyet Derecesinin Khi-Kare Analizi

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi	Pazarlanıyor		Pazarlanmıyor		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	10	3,20	2	0,60	12	3,88	8,009*	0,091
Memnunum	76	24,60	16	5,20	92	29,77		
Kısmen memnunum	65	21,00	32	10,40	97	31,39		
Memnun değilim	53	17,20	17	5,50	70	22,65		
Hiç memnun değilim	25	8,10	13	4,20	38	12,30		

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesinin ürünlerin pazarlanma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,091>0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.20. Üreticilerin Ürünlerini Pazarlama Durumu ile Pazarlaması Talep Edilen Tarımsal Örgütün Khi-Kare Analizi

Pazarlaması talep edilen tarımsal örgüt	Pazarlanıyor		Pazarlanmıyor		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	85	28,10	24	7,90	109	35,97	13,794*	0,017
Sulama Kooperatifi	2	0,70	0	0,00	2	0,66		
Tarım Kredi Kooperatifi	59	19,50	16	5,30	75	24,75		
Damızlık Yetiştirici Birliği	18	5,90	0	0,00	18	5,94		
Ziraat Odası	24	7,90	15	5,00	39	12,87		
Üretici Birliği	40	13,20	20	6,60	60	19,80		

Pazarlaması talep edilen tarımsal örgütün ürünlerin pazarlanma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,017<0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.21. Üreticilerin Ürünlerini Pazarlama Durumu ile Pazarlama Fiyatından Memnuniyet Derecesinin Khi-Kare Analizi

Pazarlama fiyatından memnuniyet derecesi	Pazarlanıyor		Pazarlanmıyor		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	6	1,90	2	0,60	8	2,50	3,727	0,444
Memnunum	32	10,00	4	1,20	36	11,20		
Kısmen memnunum	66	20,60	21	6,50	87	27,10		
Memnun değilim	61	19,00	20	6,20	81	25,20		
Hiç memnun değilim	80	24,90	29	9,00	109	34,00		

Pazarlama fiyatından memnuniyet derecesinin ürünlerin pazarlanma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,444>0,05)

Çizelge Ek 2.22. Üreticilerin Ürünlerini Pazarlama Durumu ile Ürünlerin Tarımsal Örgütler Tarafından İşlenmesinin Katkısının Khi-Kare Analizi

Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlene katkısı en çok nasıl olur?	Pazarlanıyor		Pazarlanmıyor		Toplam		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%		
Ürün fiyatı artar	137	42,30	37	11,40	174	53,70	1,388	0,708
Yılsonunda kar dağıtılır	19	5,90	4	1,20	23	7,10		
İş imkanı doğar	56	17,30	31	9,60	87	26,85		
Sanayi sektöründe söz sahibi olunur	26	8,00	8	2,50	34	10,49		
Diğer	4	1,20	2	0,60	6	1,85		

Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlene katkısı en çok nasıl olur?" sorusunun ürünlerin pazarlanma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,708>0,05)

Çizelge Ek 2.23. Üreticilerin Üye/Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesi ile Üye/Ortak Olurken Tarımsal Üretici Örgütünün Anasözleşmesini Okunma Durumunun Khi-Kare Analizi

Üye/ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	Evet		Hayır		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Çok memnunum	17	5,50	8	2,60	41,335*	0,0001
Memnunum	29	9,40	81	26,10		
Kısmen memnunum	21	6,80	67	21,60		
Memnun değilim	3	1,00	38	12,30		
Hiç memnun değilim	3	1,00	43	13,90		
Toplam	73	23,50	237	76,50		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesini üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okunma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.24. Üreticilerin Yöneticilerin Çalışmalarından Memnuniyet Derecesi ile Üye/Ortak Olurken Tarımsal Üretici Örgütünün Anasözleşmesini Okunma Durumunun Khi-Kare Analizi

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi	Evet		Hayır		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Çok memnunum	6	1,90	8	2,60	10,670*	0,031
Memnunum	26	8,30	63	20,20		
Kısmen memnunum	21	6,70	73	23,40		
Memnun değilim	8	2,60	63	20,20		
Hiç memnun değilim	10	3,20	34	10,90		

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesinin üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okunma durumuna ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,031<0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.25. Üreticilerin Üye Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesi ile Kooperatif/Birlik/Oda'daki Ortaklık Süresinin Khi-Kare Analizi

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	1-5 Yıl		6-10 Yıl		11-15 Yıl		16-20 Yıl		21 Yıl ve üzeri		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	7	2,30	4	1,30	12	3,90	0	0,00	0	0,00	56,821*	0,0001
Memnunum	51	16,70	34	11,10	13	4,20	7	2,30	9	2,90		
Kısmen memnunum	22	7,20	31	10,10	22	7,20	6	2,00	3	1,00		
Memnun değilim	11	3,60	17	5,60	6	2,00	5	1,60	0	0,00		
Hiç memnun değilim	13	4,20	7	2,30	10	3,30	6	2,00	10	3,30		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesini kooperatif/Birlik/Oda'daki ortaklık süresine ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.26. Üreticilerin Genel Kurullara Katılım Durumu ile Kooperatif/Birlik/Oda'daki Ortaklık Süresinin Khi-Kare Analizi

Genel kurullara katılım durumu	1-5 Yıl		6-10 Yıl		11-15 Yıl		16-20 Yıl		21 Yıl ve üzeri		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Hepsine Katılıyorum	14	4,60	13	4,20	10	3,30	0	0,00	2	0,70	33,940*	0,006
Çoğuna Katılıyorum	11	3,60	7	2,30	10	3,30	5	1,60	5	1,60		
Bazen Katılıyorum	30	9,80	32	10,40	7	2,30	4	1,30	7	2,30		
Çok azına katılıyorum	19	6,20	18	5,90	11	3,60	1	0,30	4	1,30		
Hiç Katılmıyorum	28	9,10	24	7,80	25	8,10	16	5,20	4	1,30		

Genel kurullara katılım durumunu kooperatif/Birlik/Oda'daki ortaklık süresine ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,006<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.27. Üreticilerin Yöneticilerinin Çalışmalarından Memnuniyet Derecesi ile Kooperatif/Birlik/Oda'daki Ortaklık Süresinin Khi-Kare Analizi

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi	1-5 Yıl		6-10 Yıl		11-15 Yıl		16-20 Yıl		21 Yıl ve üzeri		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	12	3,90	2	0,60	0	0,00	0	0,00	0	0,00	81,741*	0,0001
Memnunum	36	11,70	25	8,10	20	6,50	4	1,30	7	2,30		
Kısmen memnunum	31	10,00	41	13,30	15	4,90	5	1,60	0	0,00		
Memnun değilim	14	4,50	22	7,10	20	6,50	3	1,00	6	1,90		
Hiç memnun değilim	9	2,90	6	1,90	10	3,20	14	4,50	7	2,30		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesini kooperatif/Birlik/Oda'daki ortaklık süresine ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.28. Üreticilerin Ürünleri Pazarlamasını Talep Ettiği Tarımsal Örgüt ile Kooperatif/Birlik/Oda'daki Ortaklık Süresinin Khi-Kare Analizi

Pazarlaması talep edilen tarımsal örgüt	1-5 Yıl		6-10 Yıl		11-15 Yıl		16-20 Yıl		21 Yıl ve üzeri		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	45	15,40	29	9,90	16	5,50	14	4,80	10	3,40	42,768*	0,002
Sulama Kooperatifi	0	0,00	0	0,00	2	0,70	0	0,00	0	0,00		
Tarım Kredi Kooperatifi	10	3,40	29	9,90	19	6,50	3	1,00	6	2,10		
Damızlık Yetiştirici Birliği	4	1,40	8	2,70	4	1,40	0	0,00	2	0,70		
Ziraat Odası	13	4,50	14	4,80	11	3,80	1	0,30	1	0,30		
Üretici Birliği	23	7,90	8	2,70	11	3,80	6	2,10	3	1,00		

Pazarlaması talep edilen tarımsal örgütünün kooperatif/Birlik/Oda'daki ortaklık süresine ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,002<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.29. Ürünlerin Tarımsal Örgütler Tarafından İşlenmesinin Katkısı ile Kooperatif/Birlik/Oda'daki Ortaklık Süresinin Khi-Kare Analizi

Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlense katkısı en çok nasıl olur?	1-5 Yıl		6-10 Yıl		11-15 Yıl		16-20 Yıl		21 Yıl ve üzeri		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Ürün fiyatı artar	45	14,70	47	15,30	41	13,40	18	5,90	12	3,90	33,428*	0,006
Yılsonunda kar dağıtılır	3	1,00	14	4,60	2	0,70	0	0,00	2	0,70		
İş imkanı doğar	39	12,70	21	6,80	16	5,20	4	1,30	6	2,00		
Sanayi sektöründe söz sahibi olunur	13	4,20	10	3,30	6	2,00	0	0,00	2	0,70		
Diğer	4	1,30	2	0,70	0	0,00	0	0,00	0	0,00		

“Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlense katkısı en çok nasıl olur?” sorusunun kooperatif/Birlik/Oda'daki ortaklık süresine ait gruplara göre dağılımı incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,006<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.30. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütü Tanımını Bilme Durumu ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Tarımsal üretici örgütü tanımı	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Üyelerin/ortakların kurduğu ve yönetimde söz sahibi olduğu ve ortak menfaatlerini hedef alan bir kuruluştur.	13	30,20	10	23,30	1,480	0,687
Devletin gözetiminde ve denetiminde kuruluşlardır.	1	2,30	1	2,30		
Ortakların kurduğu ancak devletin yönettiği kuruluşlardır.	4	9,30	5	11,60		
Fikrim yok.	3	7,00	6	14,00		

Tarımsal üretici örgütü tanımı, kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,687>0,05)

Çizelge Ek 2.31. Üreticilerin Tarımsal Üretici Örgütlerinin Diğer Kuruluşlara Göre Avantajlarını Bilme Durumu ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlıyor, pazarlama konusunda yardımcı oluyor	9	20,90	10	23,30	2,831	0,587
Daha demokratik kuruluşlar	1	2,30	1	2,30		
Ortaklar birbirini tanıyor, yönetime ve çalışmalara katılım daha fazla oluyor	3	7,00	2	4,70		
İşler daha ucuza, hızlı ve zamanında yapılıyor	2	4,70	0	0,00		
Avantajı yok	6	14,00	9	20,90		

Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları, kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,587>0,05)

Çizelge Ek 2.32. Üreticilerin Üye/Ortak Olurken Tarımsal Üretici Örgütünün Anasözleşmesini Okuma Durumu ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okunma durumu	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Evet	8	19,00	6	14,30	0,429	0,513
Hayır	13	31,00	15	35,70		

Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okunma durumu, kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,513>0,05)

Çizelge Ek 2.33. Üreticilerin Üye/Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesi ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Çok memnunum	9	21,40	3	7,10	7,478*	0,113
Memnunum	5	11,90	8	19,00		
Kısmen memnunum	2	4,80	5	11,90		
Memnun değilim	2	4,80	0	0,00		
Hiç memnun değilim	3	7,10	5	11,90		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi, kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,113>0,05)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.34. Kooperatif/Birlik/Odaların en önemli sorunu ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Kooperatif/Birlik/Odaların en önemli sorunu	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Mevzuat	3	7,10	3	7,10	2,286	0,808
Üst Örgütlenme	2	4,80	2	4,80		
Finansman	4	9,50	4	9,50		
Yönetim Sorunları	4	9,50	4	9,50		
Denetim	0	0,00	2	4,80		
Eğitim	8	19,00	6	14,30		

Kooperatif/Birlik/Odaların en önemli sorunu, kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,808>0,05)

Çizelge Ek 2.35. Kooperatif/Birlik/Odaların Denetlenmesi Durumu ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Kooperatif/Birlik/Oda'ları kim tarafından denetlenmeli	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Sadece devlet denetlemelidir.	9	20,90	8	18,60	2,723	0,436
Sadece denetim kurulu denetlemelidir.	6	14,00	4	9,30		
Sadece üst örgütler denetlemelidir.	0	0,00	0	0,00		
Sadece bağımsız kuruluşlar denetlemelidir.	0	0,00	2	4,70		
İç denetimi kendi organları, dış denetimi devlet yapmalıdır.	6	14,00	8	18,60		

Kooperatif/Birlik/Oda'ları kim tarafından denetlenmeli, kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,436>0,05)

Çizelge Ek 2.36. Kooperatif/Birlik/Odalara Devletin Müdahalesi ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Devlet, üretici örgüt yönetimlerine ne oranda müdahalede bulunmalı	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Devlet yönetime hiçbir müdahalede bulunmamalıdır.	3	7,30	4	9,80	9,791*	0,020
Devlet teşvikler sağlamalı fakat yönetimlerine karışmamalıdır.	4	9,80	11	26,80		
Devlet yönetime gerektikçe müdahalede bulunmalıdır.	12	29,30	3	7,30		
Devletin birer kurumu olmalıdırlar.	1	2,40	3	7,30		
Diğer	0	0,00	0	0,00		

Devlet, üretici örgüt yönetimlerine ne oranda müdahalede bulunmalı, kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,020<0,05)

Çizelge Ek 2.37. Üreticilerin Ürünleri Pazarlamasını Talep Ettiği Tarımsal Örgüt ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Pazarlaması talep edilen tarımsal örgüt	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	14	35,00	10	25,00	6,533*	0,163
Sulama Kooperatifi	0	0,00	0	0,00		
Tarım Kredi Kooperatifi	4	10,00	2	5,00		
Damızlık Yetiştirici Birliği	0	0,00	1	2,50		
Ziraat Odası	0	0,00	4	10,00		
Üretici Birliği	2	5,00	3	7,50		

Pazarlaması talep edilen tarımsal örgüt, kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,163>0,05)

Çizelge Ek 2.38. Ürünlerin Tarımsal Örgütler Tarafından İşlenmesinin Katkısı ile Kooperatif/ Birlik /Oda'daki Görev Gruplarının Khi-Kare Analizi

Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlene katkısı en çok nasıl olur?	Yönetim Kurulu Başkanı		Diğer		χ^2	p ^a
	n	%	n	%		
Ürün fiyatı artar	8	18,60	15	34,90	4,602	0,203
Yılsonunda kar dağıtılır	0	0,00	0	0,00		
İş imkanı doğar	8	18,60	5	11,60		
Sanayi sektöründe söz sahibi olunur	4	9,30	1	2,30		
Diğer	1	2,30	1	2,30		

“Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlene katkısı en çok nasıl olur?” sorusu kooperatif/ Birlik /Oda'daki görev gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (p=0,203>0,05)

Çizelge Ek 2.39. Üreticilerin Üye/Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesi ile Genel Kurullara Katılım Durumunun Khi-Kare Analizi

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	Hepsine Katılıyorum		Çoğuna Katılıyorum		Bazen Katılıyorum		Çok azına katılıyorum		Hiç Katılmıyorum		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	13	4,20	10	3,30	0	0,00	0	0,00	2	0,70	101,779*	0,0001
Memnunum	17	5,60	8	2,60	31	10,10	30	9,80	28	9,20		
Kısmen memnunum	3	1,00	8	2,60	34	11,10	11	3,60	28	9,20		
Memnun değilim	5	1,60	4	1,30	6	2,00	8	2,60	16	5,20		
Hiç memnun değilim	1	0,30	8	2,60	8	2,60	4	1,30	23	7,50		
Toplam	39	12,70	38	12,40	79	25,80	53	17,30	97	31,70		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi, genel kurullara katılım durumu gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.40. Üreticilerin Genel Kurula Katılım Nedenleri ile Genel Kurullara Katılım Durumunun Khi-Kare Analizi

Genel Kurula katılım nedenleri	Hepsine Katılıyorum		Çoğuna Katılıyorum		Bazen Katılıyorum		Çok azına katılıyorum		Hiç Katılmıyorum		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Yapılan çalışmalarını öğrenmek	20	9,40	19	9,00	51	24,10	35	16,50	2	0,90	89,435*	0,0001
Yönetim veya Denetim Kurullarında görev almak	12	5,70	6	2,80	4	1,90	0	0,00	0	0,00		
Katılmak önemli olduğu için	3	1,40	11	5,20	19	9,00	6	2,80	0	0,00		
Yönetim kurulu çalışmalarını ibra etmek için	4	1,90	4	1,90	2	0,90	2	0,90	0	0,00		
İkramlar için	0	0,00	0	0,00	2	0,90	6	2,80	4	1,90		
Toplam	39	18,40	40	18,90	78	36,80	49	23,10	6	2,80		

Genel Kurula katılım nedenleri, genel kurullara katılım durumu gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.41. Üreticilerin Yöneticilerinin Çalışmalarından Memnuniyet Derecesi ile Genel Kurullara Katılım Durumunun Khi-Kare Analizi

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi	Hepsine Katılıyorum		Çoğuna Katılıyorum		Bazen Katılıyorum		Çok azına katılıyorum		Hiç Katılmıyorum		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	10	3,20	2	0,60	2	0,60	0	0,00	0	0,00	88,846*	0,0001
Memnunum	19	6,10	10	3,20	19	6,10	22	7,10	22	7,10		
Kısmen memnunum	0	0,00	12	3,90	38	12,30	15	4,90	31	10,00		
Memnun değilim	4	1,30	11	3,60	16	5,20	11	3,60	21	6,80		
Hiç memnun değilim	6	1,90	5	1,60	7	2,30	3	1,00	23	7,40		
Toplam	39	12,60	40	12,90	82	26,50	51	16,50	97	31,40		

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi, genel kurullara katılım durumu gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.42. Üreticilerin Üye/Ortak Olmaktan Doğan Memnuniyet Derecesi İle Üye/Ortakların Yapılan Çalışmalarla İlgilenme Durumunun Khi-Kare Analizi

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	Hepsi ilgileniyor		Bir kısmı ilgileniyor		Fikrim yok		Sadece birkaç kişi ilgileniyor		Hiçbiri ilgilenmiyor		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	3	1,00	18	6,00	0	0,00	4	1,30	0	0,00	116,813*	0,0001
Memnunum	12	4,00	51	17,10	13	4,40	13	4,40	15	5,00		
Kısmen memnunum	2	0,70	37	12,40	15	5,00	22	7,40	8	2,70		
Memnun değilim	0	0,00	4	1,30	9	3,00	19	6,40	7	2,30		
Hiç memnun değilim	0	0,00	5	1,70	8	2,70	6	2,00	27	9,10		
Toplam	17	5,70	115	38,60	45	15,10	64	21,50	57	19,10		

Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi, üye/ortakların yapılan çalışmalarla ilgilenme durumu gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.43. Üreticilerin Genel Kurullara Katılım Durumu İle Üye/Ortakların Yapılan Çalışmalarla İlgilenme Durumunun Khi-Kare Analizi

Genel kurullara katılım durumu	Hepsi ilgileniyor		Bir kısmı ilgileniyor		Fikrim yok		Sadece birkaç kişi ilgileniyor		Hiçbiri ilgilenmiyor		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Hepsine Katılıyorum	3	1,00	19	6,30	0	0,00	12	4,00	5	1,70	62,553*	0,0001
Çoğuna Katılıyorum	4	1,30	21	7,00	1	0,30	8	2,60	6	2,00		
Bazen Katılıyorum	6	2,00	39	12,90	14	4,60	15	5,00	7	2,30		
Çok azına katılıyorum	0	0,00	18	6,00	6	2,00	18	6,00	7	2,30		
Hiç Katılmıyorum	4	1,30	20	6,60	24	7,90	13	4,30	32	10,60		
Toplam	17	5,60	117	38,70	45	14,90	66	21,90	57	18,90		

Genel kurullara katılım durumu, üye/ortakların yapılan çalışmalarla ilgilenme durumu gruplarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

Çizelge Ek 2.44. Üreticilerin Yöneticilerinin Çalışmalarından Memnuniyet Derecesi İle Üye/Ortakların Yapılan Çalışmalarla İlgilenme Durumunun Khi-Kare Analizi

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi	Hepsi ilgileniyor		Bir kısmı ilgileniyor		Fikrim yok		Sadece birkaç kişi ilgileniyor		Hiçbiri ilgilenmiyor		χ^2	p ^a
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çok memnunum	2	0,60	12	3,70	0	0,00	0	0,00	0	0,00	136,099*	0,0001
Memnunum	13	4,00	43	13,30	12	3,70	15	4,60	8	2,50		
Kısmen memnunum	0	0,00	53	16,40	25	7,70	18	5,60	6	1,90		
Memnun değilim	2	0,60	10	3,10	11	3,40	25	7,70	21	6,50		
Hiç memnun değilim	0	0,00	3	0,90	7	2,20	12	3,70	26	8,00		
Toplam	17	5,20	121	37,30	55	17,00	70	21,60	61	18,80		

Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi, üye/ortakların yapılan çalışmalarla ilgilenme durumu incelendiğinde istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (p=0,0001<0,01)

*Yates Khi-Kare testi uygulanmıştır.

EK 3

KORELASYON ANALİZİ ÇİZELGELERİ

Çizelge Ek 3.1. Tarımsal Üretici Örgütü Üye/Ortaklarının Durumu ile Tarımsal Üretici Örgütleri Hakkında Bilgilerinin Değerlendirilmesi-1

		Yaş	Eğitim Durumu	Tarım dışında bir işte çalışma durumu	Ürünlerin pazarlanma durumu	Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesinin okunma durumu	Kooperatif/ Birlik/Oda'daki ortaklık süresi	Kooperatif/ Birlik/Oda'daki görev	Genel kurullara katılım durumu
Tarımsal üretici örgütü tanımı	r	0,092	-,210**	-0,005	0,061	,113*	-0,018	0,184	,131*
	p	0,082	0	0,923	0,265	0,042	0,752	0,238	0,02
	N	360	360	360	335	322	315	43	313
Tarımsal üretici örgütlerinin diğer kuruluşlara göre avantajları	r	0,039	-0,05	-0,052	0,093	0,101	0,008	0,028	0,053
	p	0,465	0,345	0,329	0,09	0,072	0,889	0,857	0,347
	N	356	356	356	331	321	314	43	312
Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesini okunma durumu	r	,125*	-,169**	-,166**	,174**		0,061	0,101	,269**
	p	0,025	0,002	0,003	0,002		0,291	0,524	0
	N	322	322	322	302		304	42	302
Üye ortak olmaktan doğan memnuniyet derecesi	r	0,018	-0,109	-0,053	,147*	,307**	,177**	0,183	,286**
	p	0,743	0,052	0,348	0,011	0	0,002	0,247	0
	N	316	316	316	296	310	306	42	306

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Çizelge Ek 3.2. Tarımsal Üretici Örgütü Üye/Ortaklarının Durumuyla Tarımsal Üretici Örgütleri Hakkında Bilgilerinin Değerlendirilmesi-2

		Yaş	Eğitim Durumu	Tarım dışında bir işte çalışma durumu	Ürünlerin pazarlanma durumu	Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesinin okunma durumu	Kooperatif/ Birlik/Oda'daki ortaklık süresi	Kooperatif/ Birlik/Oda'daki görev	Genel kurullara katılım durumu
Kooperatife/Birlik/Oda'ya ortak olma sebebi	r	0,018	-0,055	0,069	-0,058	-0,077	-0,066	-0,225	-,243**
	p	0,756	0,33	0,219	0,322	0,178	0,248	0,152	0
	N	316	316	316	296	305	308	42	308
Kooperatif / Birlik / Oda size en çok yarar sağladığı alan	r	-0,06	0,043	,134*	0,02	,128*	0,034	0,197	-0,056
	p	0,272	0,431	0,015	0,725	0,024	0,552	0,205	0,326
	N	332	332	332	309	310	311	43	313
Genel kurullara katılım durumu	r	,166**	-,168**	-,148**	0,086	,269**	0,052	0,17	1
	p	0,003	0,003	0,009	0,142	0	0,367	0,295	
	N	313	313	313	293	302	307	40	313
Genel Kurula katılım nedenleri	r	-0,033	-0,029	0,018	,261**	0,098	0,073	0,154	0,083
	p	0,629	0,672	0,789	0	0,163	0,292	0,4	0,231
	N	212	212	212	204	203	208	32	212

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Çizelge Ek 3.3. Tarımsal Üretici Örgütü Üye/Ortaklarının Durumu ile Tarımsal Üretici Örgütleri Hakkında Bilgilerinin Değerlendirilmesi-3

		Yaş	Eğitim Durumu	Tarım dışında bir işte çalışma durumu	Ürünlerin pazarlanma durumu	Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesinin okunma durumu	Kooperatif/ Birlik/Oda'daki ortaklık süresi	Kooperatif/ Birlik/Oda'daki görev	Genel kurullara katılım durumu
Kooperatif/Birlik/Odaların en önemli sorunu	r	0,076	-0,005	-0,064	0,078	0,043	,120*	-0,026	,141*
	p	0,161	0,921	0,237	0,163	0,453	0,035	0,868	0,014
	N	340	340	340	317	309	306	42	306
Yöneticilerinin çalışmalarından memnuniyet derecesi	r	-0,004	0,01	0,083	0,104	,134*	,320**	0,079	,235**
	p	0,937	0,862	0,132	0,067	0,018	0	0,62	0
	N	333	333	333	309	312	309	42	309
Kooperatif/Birlik/Oda'ları kim tarafından denetlenmeli	r	-,146**	,227**	,200**	-0,019	-,254**	-0,001	0,137	-,155**
	p	0,006	0	0	0,737	0	0,982	0,38	0,006
	N	350	350	350	326	318	313	43	313
Devlet, üretici örgüt yönetimlerine ne oranda müdahalede bulunmalı	r	0,089	-0,104	-,148**	0,041	0,014	0,032	-0,177	,301**
	p	0,1	0,054	0,006	0,464	0,808	0,582	0,268	0
	N	344	344	344	322	314	307	41	307

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Çizelge Ek 3.4. Tarımsal Üretici Örgütü Üye/Ortaklarının Durumu ile Tarımsal Üretici Örgütleri Hakkında Bilgilerinin Değerlendirilmesi-4

		Yaş	Eğitim Durumu	Tarım dışında bir işte çalışma durumu	Ürünlerin pazarlanma durumu	Üye/ortak olurken tarımsal üretici örgütünün anasözleşmesinin okunma durumu	Kooperatif/ Birlik/Oda'daki ortaklık süresi	Kooperatif/ Birlik/ Oda'daki görev	Genel kurullara katılım durumu
Pazarlama fiyatından memnuniyet derecesi	r	-0,029	0,039	0,1	0,076	,158**	0,103	-0,063	,192**
	p	0,59	0,473	0,064	0,174	0,005	0,073	0,688	0,001
	N	343	343	343	321	310	303	43	303
Memnun olmama sebebi	r	-0,038	,188**	0,135	0,066	-0,031	,169*	-0,453	-0,097
	p	0,588	0,008	0,057	0,376	0,672	0,022	0,09	0,194
	N	200	200	200	181	188	184	15	182
Ürünler sadece pazarlanma yerine tarımsal örgütler tarafından işlense katkısı en çok nasıl olur?	r	-,120*	0,105	,131*	0,098	-0,047	-,184**	-0,288	-,141*
	p	0,026	0,05	0,015	0,079	0,411	0,001	0,061	0,013
	N	346	346	346	324	314	307	43	307

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Bolu Mengen’de dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Mengen’de, lise öğrenimini Ankara Laborant Meslek Lisesinde 1989 yılında tamamladı ve aynı yıl Kastamonu İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğünde Laborant olarak göreve başladı. 1997 yılında Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi, Veteriner Sağlık Önlisans programını, 2000 yılında Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümünü bitirdi. 2006 yılında da Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yüksek Lisansını, 2013 yılında Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Doktorasını tamamladı. 2004-2007 yılları arasında Ağrı İl Tarım Müdürlüğü’nde Destekleme Şube Müdürü, 2007-2014 yılları arasında Uşak İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünde Kırsal Kalkınma ve Örgütlenme Şube Müdürü olarak görev yaptı. Halen Yozgat İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünde Kırsal Kalkınma ve Örgütlenme Şube Müdürü olarak görev yapmaktadır.